

รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศึกษากาฬภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน

โดย
นางสาวจันทประวีร์ เจริญฉิม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2562
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

PATTERNS PROCESSES TO TRANSFER THE POTENTIAL WISDOM OF THE
ELDERLY THROUGH THE SUSTAINABLE COMMUNITIES AND SOCIETIES

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Arts (Public and Private Management)
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2019
Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่
ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน
โดย จินต์ประวีร์ เจริญฉิม
สาขาวิชา การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญา
มหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สิริชัย ดีเลิศ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

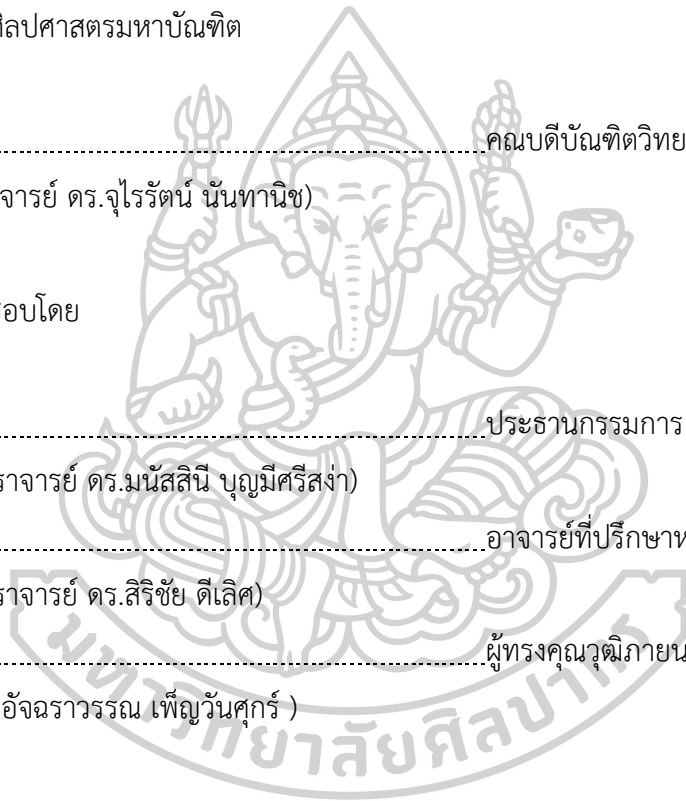
..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)

พิจารณาเห็นชอบโดย

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนัสสินี บุญมีศรีสง่า)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริชัย ดีเลิศ)

..... ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(อาจารย์ ดร.อัจฉราวรรณ เพ็ญวันศุกร์)

60601303 : การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโทบริหารธุรกิจ

คำสำคัญ : รูปแบบกระบวนการถ่ายทอด, ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ, ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน

นางสาว จินต์ประวีร์ เจริญนิมิต: รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สิริชัย ดีเลิศ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร และ 2) ศึกษากระบวนการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

วิธีการศึกษา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบกรณีศึกษา ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักจากผลงานและเกียรติประวัติทางภูมิปัญญาที่โดดเด่นจำนวน 17 ท่าน 6 สาขา จากผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ผลการศึกษาพบว่า

1. รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร พบว่ารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ 1) การปฏิบัติจริง ผู้สูงอายุจะถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยการให้ปฏิบัติจริง เป็นการให้ผู้เรียนได้ทำจริง โดยมีผู้สูงอายุคอยให้คำแนะนำอยู่ระหว่างการปฏิบัติ 2) การสาธิต ผู้สูงอายุจะบรรยาย และทำให้เป็นดูเป็นตัวอย่างและให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม 3) การบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และ 4) ถ่ายทอดเฉพาะสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น

2. รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร มี 5 ขั้นตอนหลักที่สำคัญ ได้แก่ 1) การกำหนดประเด็นความรู้ มุ่งศึกษาเกี่ยวกับการกำหนดความรู้ทางด้านภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ 2) การแสวงหาความรู้ เป็นการใช้ความรู้ความสามารถในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในการรับความรู้มาจากแหล่งต่าง ๆ จากภายในและภายนอก 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นการส่งผ่านความรู้ระหว่างบุคคลผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ 4) การจัดเก็บความรู้ มุ่งเน้นการจัดเก็บความรู้ไว้ที่ตัวบุคคล และ 5) การถ่ายทอดความรู้ เป็นรูปแบบการถ่ายทอดจากบุคคลสู่บุคคลเป็นหลัก โดยผ่านการปฏิบัติจริง การสาธิตประกอบการบรรยาย บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรผ่านทางเพจเฟซบุ๊ก ทางไลน์ และถ่ายทอดให้เฉพาะสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น

60601303 : Major (Public and Private Management)

Keyword : THE MODEL OF THE WISDOM TRANSFER PROCESS, WISDOM OF THE ELDERLY,
SUSTAINABLE COMMUNITY AND SOCIETY

MISS JINPRAWEE CHAROENCHIM : PATTERNS PROCESSES TO TRANSFER THE
POTENTIAL WISDOM OF THE ELDERLY THROUGH THE SUSTAINABLE COMMUNITIES
AND SOCIETIES THESIS ADVISOR : ASSISTANT PROFESSOR SIRICHAJ DEELERS, Ph.D.

The objectives of this research were 1) to study the model of the wisdom transfer process of the elderly in Bangkok, and 2) to study the knowledge management model for sustainable wisdom development of the elderly in Bangkok.

This research study was a qualitative research through a case study. Data were collected by in-depth interview and non-participant observation. Key informants were selected based on their outstanding wisdom achievements and honors. They consisted of 17 key informants from 6 fields. They were the elderly people owning the wisdom in Bangkok.

The results of this study were as follows:

1. The model of the process of transferring the wisdom of the elderly could be divided into 4 forms as follows: 1) actual practice; the elderly would transfer the knowledge through practical application which was used for students to be provided with advices during the practice. 2) Demonstration; lecture and examples given by the elderly people. 3) Written form of knowledge 4) Transfer of data within family members only.

2. Knowledge management model for sustainable wisdom development of the elderly in Bangkok area contained 5 important steps as follows: 1) Defining the issues focusing on the determination of wisdom knowledge of the elderlies 2) Knowledge seeking is the use of knowledge and learning ability to receive knowledge from various sources internally and externally. 3) Knowledge exchange between individuals through formal and informal exchanges. 4) Focusing on storage of knowledge on individuals and 5) Transfer knowledge from person to person primarily through real practices demonstrated, recorded in written form on Facebook, Line, and given to family members only.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ เรื่อง รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพราะได้รับความเมตตาและความกรุณาจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สิริชัย ดีเลิศ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำปรึกษา คำแนะนำ ชี้แนะแนวทาง และตรวจแก้ไขเนื้อหาอย่างละเอียด ตลอดระยะเวลาในการทำวิจัย ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มนัสสินี บุญมีศรีสง่า ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ ดร. อัจฉรวรรณ เพ็ญวันศุกร์ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ที่กรุณาให้คำแนะนำในการแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ เพื่อให้วิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร คือ คุณลุงนิมิต วาระวรรณ คุณน้ำสุพิชชา พิเนห์ คุณลุงอุบล ม่วงทิม คุณน้ำบุญสืบ พรหมมณเฑาะว์ คุณลุงเทวินทร์ กุลปิยะวัฒน์ คุณน้ำฤดีวรรณ ดันเจริญทรัพย์ คุณน้ำปี สีกระทุม คุณลุงสมศักดิ์ ร่ำรวยธรรม คุณน้ำอัจฉรา สมันวอ คุณน้ำภูระหงษ์ สุขสะอาด คุณน้ำบุญเรือน บัวพวง คุณลุงวุฒิชัย ดนตรี คุณน้ำฉลองสว่างใจ คุณลุงบรรลุ เวียงพล คุณน้ำสุรีย์ประภา ศรีโพธิ์สุข คุณลุงสุรเดช หวังเจริญ และคุณน้ำเพ็ญอำพันธ์ ธนโชคชียนนท์ ที่ได้ให้ความเมตตาและความร่วมมือในการสัมภาษณ์ การเก็บข้อมูลเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่คณะวิทยาการจัดการ และเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับขั้นตอนการทำวิทยานิพนธ์แก่ผู้ศึกษา

ขอขอบคุณพี่ ๆ เพื่อน ๆ MPPM รุ่นที่ 11 ทุกคน สำหรับคำปรึกษา ความช่วยเหลือ กำลังใจ และน้ำใจที่ต่อกันเสมอมา

ด้วยคุณูปการ คุณความดีของวิทยานิพนธ์นี้ ผู้ศึกษาขอมอบแต่ คุณยายช้วน ศรีวัฒนาธรรม คุณพ่อประเสริฐ เจริญฉิม คุณแม่จ่านงค์ ศรีวัฒนาธรรม คุณป้าอ่อน และคุณป้ามานิตย์ ศรีวัฒนาธรรม ผู้ที่เคารพสูงสุด และเป็นกำลังใจสำคัญในความสำเร็จครั้งนี้ รวมทั้งครู อาจารย์ทุกท่าน ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ ประสบการณ์ แก่ผู้ศึกษาจนมาถึงวันนี้

จินต์ประวีร์ เจริญฉิม

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฐ
สารบัญภาพ.....	ฑ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	4
ขอบเขตการวิจัย.....	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม.....	7
1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ.....	7
1.1 ความหมายของผู้สูงอายุ.....	7
1.2 ทฤษฎีผู้สูงอายุ.....	9
1.2.1 ทฤษฎีบทบาท (Role Theory).....	9
1.2.2 ทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory).....	10
1.2.3 ทฤษฎีการแยกตนเอง (Disengagement Theory).....	12
1.2.4 ทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory).....	12
1.2.5 ทฤษฎีระดับชั้นอายุ (Age Stratification Theory).....	13

1.2.6 ทฤษฎีการไม่เกี่ยวข้อง (Disengagement Theory).....	14
1.2.7 ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory).....	14
1.2.8 ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม (Phenomenological Theory).....	18
2. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา.....	18
2.1 ความหมายของภูมิปัญญา.....	19
2.2 วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา.....	20
2.3 การสืบทอดภูมิปัญญา.....	23
2.4 รูปแบบของภูมิปัญญา.....	27
2.5 ประเภทของภูมิปัญญา.....	28
2.6 ลักษณะของภูมิปัญญา.....	33
2.7 ความสำคัญของภูมิปัญญา.....	34
3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความรู้.....	36
3.1 ความหมายของการจัดการความรู้.....	36
3.2 ประเภทของแหล่งความรู้.....	40
3.3 องค์ประกอบของการจัดการความรู้.....	42
3.4 เครื่องมือในการจัดการความรู้.....	45
3.5 กระบวนการจัดการความรู้.....	47
3.6 ขั้นตอนการจัดการความรู้.....	51
3.7 แนวคิดทฤษฎีการจัดการความรู้.....	56
4. การพัฒนาที่ยั่งยืน.....	59
4.1 ความหมายของการพัฒนา.....	59
4.2 ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	61
4.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	62
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	63

5.1 งานวิจัยในประเทศ	63
5.2 งานวิจัยต่างประเทศ	80
6. กรอบแนวคิดการวิจัย	81
7. ตารางสรุปการทบทวนวรรณกรรม	83
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	91
1. วิธีวิทยางานวิจัย	91
2. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัย	92
3. การคัดเลือกพื้นที่และผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัย	92
4. เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย	93
5. การตรวจความน่าเชื่อถือข้อมูลเชิงคุณภาพ	93
6. การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอ	94
7. ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยและระยะเวลาในการดำเนินการ	95
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	98
ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก	98
ตอนที่ 2 วิเคราะห์รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร	101
2.1 จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ	101
2.2 การสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ	111
2.3 รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ	120
ตอนที่ 3 วิเคราะห์รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร	137
3.1 การกำหนดประเด็นความรู้	137
3.1.1 สาขาเกษตรกรรม	137
3.1.2 สาขาคหกรรม	138

3.1.3 สาขาศิลปกรรม	139
3.1.4 สาขาสาธารณสุข	140
3.1.5 สาขาภาษาและวรรณกรรม	140
3.1.6 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี.....	141
3.2 การแสวงหาความรู้.....	141
3.2.1 สาขาเกษตรกรรม	142
3.2.2 สาขาคหกรรม.....	143
3.2.3 สาขาศิลปกรรม	143
3.2.4 สาขาสาธารณสุข	144
3.2.5 สาขาภาษาและวรรณกรรม	144
3.2.6 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี.....	144
3.3 การประมวลความรู้.....	145
3.4 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้.....	145
3.4.1 สาขาเกษตรกรรม	146
3.4.2 สาขาคหกรรม.....	147
3.4.3 สาขาศิลปกรรม	148
3.4.4 สาขาสาธารณสุข	149
3.4.5 สาขาภาษาและวรรณกรรม	150
3.4.6 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี.....	150
3.5 การจัดเก็บความรู้.....	152
3.5.1 สาขาเกษตรกรรม	152
3.5.2 สาขาคหกรรม.....	154
3.5.3 สาขาศิลปกรรม	155
3.5.4 สาขาสาธารณสุข	156

3.5.6 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี.....	157
3.6 การถ่ายทอดความรู้.....	159
3.6.1 สาขาเกษตรกรรม.....	159
3.6.2 สาขาคหกรรม.....	160
3.6.3 สาขาศิลปกรรม.....	160
3.6.5 สาขาภาษาและวรรณกรรม.....	161
3.6.6 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี.....	162
3.7 การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้.....	162
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	171
5.1 สรุปผลการศึกษา.....	171
5.1.1 ศึกษารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร.....	172
5.1.2 ศึกษารูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร.....	175
5.1.3 แนวทางการสืบสานภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน.....	179
5.2 อภิปรายผล.....	179
5.2.1 รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร... ..	179
5.2.2 รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร.....	182
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	186
5.3.1 ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติการ.....	186
5.3.2 ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย.....	186
5.3.3 ข้อเสนอแนะวิจัยครั้งต่อไป.....	186
รายการอ้างอิง.....	188
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร.....	194

ภาคผนวก ข รูปผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร	199
ภาคผนวก ค หนังสือขอความร่วมมือในการวิจัย.....	203
ภาคผนวก ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	221
ประวัติผู้เขียน.....	224

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 สรุปและจำแนกองค์ประกอบของการจัดการความรู้.....	45
ตารางที่ 2 สรุปและจำแนกกระบวนการจัดการความรู้.....	50
ตารางที่ 3 ตารางสรุปการทบทวนวรรณกรรม เรื่องรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพภูมิปัญญา ของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน	83
ตารางที่ 4 ขั้นตอนและระยะเวลาในการดำเนินงาน	96
ตารางที่ 5 จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร	111
ตารางที่ 6 การสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร.....	120
ตารางที่ 7 รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร	129
ตารางที่ 8 การกำหนดประเด็นความรู้ด้านภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ.....	141
ตารางที่ 9 การแสวงหาความรู้ด้านภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ.....	145
ตารางที่ 10 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร	152
ตารางที่ 11 การจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ..	158
ตารางที่ 12 การถ่ายทอดความรู้ของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร	162

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แสดงขั้นตอนในการจัดการความรู้	53
ภาพที่ 2 ขั้นตอนกระบวนการจัดการความรู้	55
ภาพที่ 3 วงจรการจัดการความรู้ของ Wiig	56
ภาพที่ 4 แสดงขั้นตอนในกระบวนการดำเนินงานวิจัย	97
ภาพที่ 5 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรมในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร	130
ภาพที่ 6 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาคหกรรมในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ...	131
ภาพที่ 7 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาศิลปกรรมในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร .	132
ภาพที่ 8 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาสาธารณสุขในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร	133
ภาพที่ 9 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาภาษาและวรรณกรรมในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร.....	134
ภาพที่ 10 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านขนบธรรมเนียมประเพณีในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร.....	135
ภาพที่ 11 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร	136
ภาพที่ 12 รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม ..	164
ภาพที่ 13 รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุสาขาคหกรรม.....	165
ภาพที่ 14 รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุสาขาศิลปกรรม	166
ภาพที่ 15 รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุสาขาสาธารณสุข ...	167
ภาพที่ 16 รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุสาขาภาษาและวรรณกรรม.....	168
ภาพที่ 17 รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุด้านขนบธรรมเนียมประเพณี.....	169

ภาพที่ 18 รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุ..... 170

ภาพที่ 19 แสดงกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร 6 สาขา
..... 173

ภาพที่ 20 การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร 6
สาขา..... 177

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุของประชากรเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก อันเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมไปถึงระบบทางการแพทย์และการสาธารณสุขที่มีความทันสมัย ส่งผลให้ประชากรมีอายุยืนยาวมากขึ้น ในปี 2560 มีประชากรผู้สูงอายุหรือคนที่อายุ 60 ปีขึ้นไปมากถึง 962 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 13 ของประชากรโลกทั้งหมด 7,550 ล้านคน เรียกได้ว่า โลกของเราได้กลายเป็นสังคมสูงอายุไปเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ปัจจุบันสหประชาชาติ (United Nations) ยังไม่มีคำนิยามที่แน่นอนว่าอายุเท่าไรจึงจะเรียกว่าเป็น “ผู้สูงอายุ” (Older/Elderly person) แต่สหประชาชาติใช้อายุ 60 ปีขึ้นไปในการทำสถิติข้อมูล และตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เมื่อจำแนกตามภูมิภาคต่าง ๆ พบว่า “อัตราผู้สูงอายุ” หรือร้อยละของประชากรสูงอายุ ต่อประชากรทั้งหมดแตกต่างกันอย่างมาก ในขณะที่ทวีปยุโรปมีอัตราผู้สูงอายุสูงสุดคือ ร้อยละ 24.7 และทวีปอเมริกาเหนือ ร้อยละ 21.7 ประเทศในทวีปแอฟริกามีอัตราผู้สูงอายุเพียงร้อยละ 5.5 (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561) ประเทศญี่ปุ่น มีสัดส่วนผู้สูงอายุมากที่สุดในโลกและเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอด มีประชากรสูงวัยที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป ร้อยละ 26 ของจำนวนประชากรทั้งหมด ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ประเทศเกาหลีใต้ เข้าสู่การเป็นสังคมสูงวัยแล้ว เนื่องจากนโยบายของรัฐบาลในช่วงทศวรรษที่ 1960 – 1970 ให้ความสำคัญกับการลดจำนวนประชากรเพื่อแก้ปัญหาความยากจน และในช่วงทศวรรษที่ 1980 รัฐบาลได้สนับสนุนให้แต่ละครอบครัวมีลูกเพียง 1 คน ส่งผลให้อัตราการเกิดลดลงอย่างรวดเร็ว และก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุในช่วงปลายทศวรรษที่ 1999 ประเทศสิงคโปร์มีสัดส่วนผู้สูงอายุใกล้เคียงกับไทยและเป็นสังคมสูงวัย แม้รัฐบาลมีแผนการรับมือตั้งแต่เนิ่น ๆ แต่ยังคงเผชิญกับปัญหาการมีบุตรน้อยลงและผู้สูงอายุอยู่ตามลำพังมากขึ้น (วรรณวิภา แสงสารพันธ์, 2561) ปี 2560 ประชากรอาเซียนได้เพิ่มขึ้นเป็น 647 ล้านคน โดยมีประชากรสูงอายุเพิ่มมากขึ้นเกือบเท่าตัวเป็น 64 ล้านคน และประเทศสมาชิกอาเซียนที่กลายเป็นสังคมสูงอายุเพิ่มขึ้นอีก 2 ประเทศ คือ ประเทศไทย มีประชากรสูงอายุ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 17.1 จากประชากรทั้งหมด 69.0 ล้านคน และประเทศเวียดนาม มีประชากรสูงอายุ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 11.1 จากประชากรทั้งหมด 95.5 ล้านคน ในขณะที่สิงคโปร์กำลังจะกลายเป็น “สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์” ในอีก 1-2 ปีข้างหน้า (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561)

ประเทศไทยเข้าสู่สังคมสูงอายุ (Ageing Society) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา โดย 1 ใน 10 ของประชากรไทยเป็นประชากรที่มีอายุเกินกว่า 60 ปีขึ้นไป และคาดว่าประเทศไทยจะเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Complete Aged Society) ในปี พ.ศ. 2564 ประชากรสูงอายุจะมีถึง 1 ใน 5 และเป็น “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” (Super Aged Society) ในปี พ.ศ. 2575 โดยประมาณการว่าจะมีประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ 30 ของจำนวนประชากรทั้งหมด (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภาปฏิรูปแห่งชาติ, 2558) ข้อมูลจากการรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ปี 2560 โดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุ ชี้ว่า ประเทศไทยมีผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) จำนวน 11.3 ล้านคน หรือคิดเป็น 17.1 จากประชากรทั้งหมด 69.0 ล้านคน จากสถานการณ์ดังกล่าว ทำให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเห็นถึงความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุมากขึ้น โดยมีนโยบาย ยุทธศาสตร์ แผนงาน โครงการ พร้อมทั้งทั้งกลไก เพื่อใช้ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เช่น แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร แผนพัฒนากรุงเทพมหานครระยะยาว ตลอดจนเชื่อมโยงกับแผนระดับชาติ คือ แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 โดยมีวัตถุประสงค์หลักให้เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่จะใช้เป็นกรอบในการบูรณาการงานด้านผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม ชัดเจน และนำไปสู่สัมฤทธิ์ผลในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557)

ช่วงระยะเวลาต่อจากนี้เป็นต้นไปมีระยะเวลาที่กระชั้นมากขึ้นที่จะเข้าสู่สังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์ ในปี พ.ศ. 2564 ดังนั้น ภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมจะต้องร่วมมือกันเร่งขับเคลื่อนบทบาทของตนเองในการดำเนินการเพื่อจัดการกับสังคมสูงวัยที่กำลังเผชิญอยู่ และเตรียมการเพื่อรองรับความท้าทายของสถานการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้น ดังนี้ 1. สร้างความชัดเจนในการดำเนินการให้เป็นรูปธรรม จัดทำแผนยุทธศาสตร์เกี่ยวกับสังคมผู้สูงอายุเป็นการเฉพาะ 2. ติดตามสถานการณ์ของปัจจัยที่เป็นสาเหตุของปัญหาสังคมผู้สูงอายุ และเร่งรัดการแก้ไข กำหนดมาตรการในการดำเนินงานที่ชัดเจน และให้ความสำคัญในการติดตามสถานการณ์ 3. ส่งเสริมการออมในทุกช่วงวัยอย่างจริงจัง เร่งสร้างค่านิยมการออมให้แก่คนไทยในทุกช่วงวัย ควบคู่กับการสร้างสิ่งจูงใจที่เหมาะสมกับแต่ละช่วงวัย 4. ส่งเสริมให้องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรศาสนา มูลนิธิและสมาคมในสังคมไทย จัดให้มีสถานสงเคราะห์คนชราที่ไร้ที่พึ่ง 5. สร้างค่านิยมในหมู่ประชาชนคนไทยให้เอาใจใส่ดูแลบิดามารดาผู้มีพระคุณ และ 6. รัฐ ท้องถิ่น ชุมชน ควรระดมนำศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีความรู้ ความชำนาญ ความเชี่ยวชาญในวิชาชีพต่าง ๆ มาเผยแพร่แนะนำเยาวชนในสถานศึกษาและประชาชนทั่วไป

เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพและสร้างความสำเร็จ คุณค่า และความภาคภูมิใจให้กับผู้สูงอายุ (อนันต์ อนันตกุล, 2560)

ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการสืบสานภูมิปัญญา วัฒนธรรมของไทยที่เปี่ยมไปด้วยศักยภาพ ทั้งในด้านภูมิความรู้ และประสบการณ์การดำเนินชีวิต มีความเข้าใจชีวิตอย่างลึกซึ้ง สามารถชี้แนะลูกหลาน คนในสังคม ชุมชน ให้ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของสังคมไทยมีการหยิบยกขึ้นมาส่งเสริมอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ลูกหลาน หรือเยาวชนคนรุ่นหลังในสังคมอย่างต่อเนื่อง (โครงการการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุไทย, 2553) ซึ่งภูมิปัญญาสามารถแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นองค์ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมาอันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงการแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน เกิดจากการสะสมเรียนรู้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน เป็นมวลความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุขโดยได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิด วิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมากับความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง และภูมิปัญญาไทย เป็นผลของประสบการณ์สั่งสมของคนไทยที่เรียนรู้จักปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกันและระหว่างกลุ่มชนหลาย ๆ ชชาติพันธุ์ รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ (อมรรัตน์ อนันต์วรพงษ์, 2560: 4)

ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ จึงเป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความเชื่อ ทักษะ การเรียนรู้ และวิถีชีวิตมาเป็นระยะเวลายาวนาน สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น มีอยู่หลากหลายทั้งในด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม ด้านแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา ประเพณี และด้านโภชนาการ ภูมิปัญญาต่าง ๆ เกิดจากการสะสมความรู้ และประสบการณ์อันยาวนานโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ลักษณะต่าง ๆ แล้วเลือกสรรนำมาประพุดิปฏิบัติ ปรับปรุง พัฒนาให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของตนเองและคนในสังคม ถ่ายทอดสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ซึ่งวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่นิยมใช้กันในทุกภูมิภาค ได้แก่ สาธิตวิธีการ การสั่งสอนด้วยการบอกเล่าหรือการสอนด้วยวาจา ในรูปของเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ ในรูปของตำรา เช่น ตำรายา ตำราปลูกบ้าน ตำราโหราศาสตร์ ฯลฯ หรือผูกเป็นวรรณกรรมคำสอน คำตักเตือน สุภาษิต คุ่มมือ แผนที่ และตำนาน นิทาน ฯลฯ (ธีรยุทธ์ เสนิงค์ ณ อยุธยา, 2551) จากการสืบค้นข้อมูล พบว่า ปัจจุบันการทำ

วิจัยเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ มีจำนวนไม่มากนัก ประกอบกับได้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ กรุงเทพมหานคร ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ มาตรการด้านการสนับสนุนผู้สูงอายุที่มีศักยภาพให้มีคุณค่าแก่สังคม และเชื่อมโยงกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ มาตรการด้านการปลูกจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ จากมาตรการดังกล่าว ทำให้เห็นถึงแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม โดยส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในการพัฒนาศักยภาพและสร้างเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ สืบทอดขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี เพื่อรักษา ฟื้นฟูวัฒนธรรมของไทยไม่ให้สูญหาย โดยความหมายของภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะ ความเชื่อของมนุษย์ที่สั่งสมกันมานาน แล้วนำมาเป็นแนวปฏิบัติต่อกันมาโดยผ่านทางจารีต ประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อช่วยแก้ไขปัญหา และปรับตัวให้เข้ากับสภาวะต่าง ๆ ให้สามารถดำรงชีวิต และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (นิศารัตน์ หวานชะเอม, 2558: 3)

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร ศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ของผู้สูงอายุ และตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาของแผ่นดิน พร้อมทั้งส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร
2. ศึกษารูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ รวมไปถึงรูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ เป็นการศึกษาแบบเจาะจง (Purposive Selective) โดยเลือกพื้นที่ศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ และศึกษารูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืนในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

3. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้ให้ข้อมูลหลักที่ผู้ศึกษาศึกษาและรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ คือ ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้ขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว จำนวน 17 ท่าน แบ่งเป็น 6 สาขา โดยคัดเลือกจากผลงานและเกียรติประวัติทางภูมิปัญญาที่โดดเด่น ดังนี้

- 3.1 สาขาเกษตรกรรม
- 3.2 สาขาคหกรรม
- 3.3 สาขาศิลปกรรม
- 3.4 สาขาสาธารณสุข
- 3.5 สาขาภาษาและวรรณกรรม
- 3.6 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

นิยามศัพท์เฉพาะ

ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้สูงอายุ หรือกลุ่มผู้สูงอายุ (อายุตั้งแต่ 60 ขึ้นไป) ที่มีภูมิลำเนาอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ หมายถึง ผลงานสร้างสรรค์ของผู้สูงอายุ หรือกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นผลงานที่เป็นรูปธรรมที่ควรอนุรักษ์และสืบทอด แบ่งตามความเชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ ได้แก่ สาขาเกษตรกรรม สาขา คหกรรม สาขาศิลปกรรม สาขาสาธารณสุข สาขาภาษาและวรรณกรรม และด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

ศักยภาพ หมายถึง ความสามารถของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาสู่ความยั่งยืน

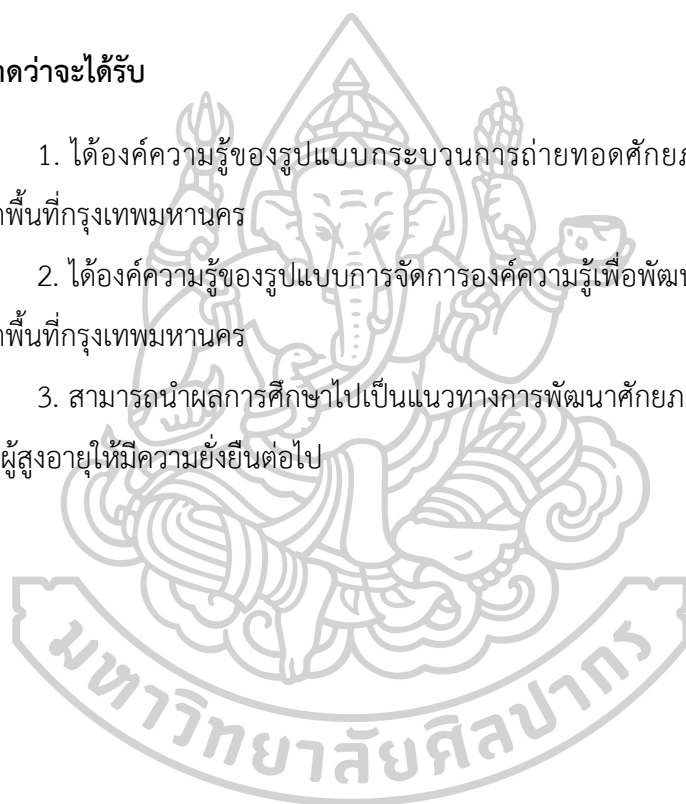
รูปแบบ หมายถึง รูปแบบความรู้ รูปแบบภูมิปัญญาผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร ความรู้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ความรู้ที่อยู่ในตัวของผู้สูงอายุ กับความรู้ที่ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร

กระบวนการ หมายถึง ขั้นตอนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร

การจัดการความรู้ หมายถึง ความรู้ที่อยู่ภายในตัวของผู้สูงอายุ โดยถ่ายทอดความรู้นั้นออกมาในรูปแบบภูมิปัญญาผู้สูงอายุ การพัฒนาความรู้ให้มีความยั่งยืนต่อไปไม่ให้สูญหาย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้องค์ความรู้ของรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร
2. ได้องค์ความรู้ของรูปแบบการจัดการองค์ความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร
3. สามารถนำผลการศึกษาไปเป็นแนวทางการพัฒนาศักยภาพด้านการถ่ายทอดทางภูมิปัญญาของผู้สูงอายุให้มีความยั่งยืนต่อไป

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัย เรื่อง รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชน และสังคมที่ยั่งยืน ผู้ศึกษาได้ศึกษาและรวบรวม แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
2. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา
3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความรู้
4. การพัฒนาที่ยั่งยืน
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

1.1 ความหมายของผู้สูงอายุ

คำว่า “ผู้สูงอายุ” ถูกบัญญัติขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย โดย พล.ต.ต. อรรถสิทธิ์ สิทธิสุนทร หมายถึง บุคคลในวัยสุดท้ายของวงจรชีวิต ซึ่งวงจรชีวิตนั้น เริ่มตั้งแต่วัยทารก วัยเด็ก วัยหนุ่มสาว วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา การกำหนดเกณฑ์ว่าเมื่อใดจึงจะเรียกว่าผู้สูงอายุนั้น ในสังคมดั้งเดิมได้กำหนดการเป็นผู้สูงอายุโดยใช้บทบาทที่บุคคลนั้น ๆ กระทำอยู่ในสังคมเป็นเกณฑ์ซึ่งบทบาทเหล่านี้มักจะเป็นบทบาทที่แสดงถึงความเป็นผู้นำ ความรับผิดชอบสูงในสังคม ส่วนในปัจจุบันมักจะใช้อายุเป็นเกณฑ์ในการกำหนดความหมายของการเป็นผู้สูงอายุ ซึ่งการใช้อายุเป็นเกณฑ์นี้ก็แตกต่างกันไปในสังคมของแต่ละประเทศ เช่น บางประเทศกำหนด 55 ปี บางประเทศกำหนด 65 ปี หรือ 70 ปี และตัวเลขเหล่านี้ คือ เกณฑ์อายุที่จะปลดเกษียณตัวเองออกจากการทำงานตามที่แต่ละประเทศกำหนดขึ้นไว้นั่นเอง (สุรกุล เจนอบรม, 2534: 3)

การกำหนดกฎเกณฑ์ดังกล่าว ซึ่งมีความแตกต่างกันไปอย่างนี้จึงเป็นการยากที่จะทำให้มีการยอมรับกันได้ในทุก ๆ ประเทศ ดังนั้น ที่ประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุจึงได้กำหนดให้ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ถือว่าเป็นผู้สูงอายุและให้ใช้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วโลก สำหรับประเทศไทยก็ได้กำหนดลักษณะของผู้สูงอายุว่า หมายถึง ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของที่ประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ (สุรกุล เจนอบรม, 2534: 3-4)

บุษยามาส สินธุประมา (2539: 4-5) กล่าวว่า นักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง ผู้สูงอายุพยายามอธิบายคำว่า ผู้สูงอายุ ในแง่มุมที่ไม่แตกต่างกันมากนักและชี้ให้เห็นว่าเป็นเรื่องยากที่จะตีตราอย่างเด็ดขาดว่าคนนั้นคนนี้เป็นผู้ที่อยู่ในวัยชรา Borrow and Smith ได้เสนอให้พิจารณา คำว่า ผู้สูงอายุ จากหลากหลายองค์ประกอบ เช่น ประเพณีนิยม สภาพการทำงานของร่างกายและจิตใจ ความสามารถในการประกอบอาชีพ ความกดดันทางอารมณ์ และความเจ็บป่วย (Borrow and Smith, 1979: 17) ส่วนงานวิจัยเรื่อง คนชราไทย (นิศา ชูโต, 2525) ได้ให้ความหมาย ผู้สูงอายุ ว่าหมายถึง ผู้ที่มีอายุวัดด้วยจำนวนปีตามปฏิทินของเวลาที่ให้มีชีวิตอยู่ และมีเกณฑ์ในการพิจารณา 3 ด้าน คือ ความเสื่อมถอยของร่างกาย พิจารณาตามแนวคำสอนในพุทธศาสนา และหน้าที่กิจกรรมของสังคม ซึ่งมีเกณฑ์คล้ายคลึงกับการกำหนดของนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดยพิจารณา ความเป็นผู้สูงอายุไว้ 4 ลักษณะ คือ พิจารณาจากอายุ การเปลี่ยนแปลงของร่างกาย จิตใจ และ ลักษณะบทบาททางสังคม (สุรกุล เจนอบรม, 2535: 5)

ชมพูนุท พรหมภักดี (2556: 2) ผู้สูงอายุ หรือบางคนเรียกว่า ผู้สูงวัย เป็นคำที่บ่งบอกถึงตัวเลขของอายุว่า มีอายุมาก โดยนิยมนับตามอายุตั้งแต่แรกเกิด หรือทั่วไปเรียกว่า คนแก่ หรือคนชรา โดยพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2556) ให้ความหมายของคำว่า ชรา คือ แก่ด้วยอายุขำรดทรุดโทรม นอกจากนั้นยังมีการเรียกผู้สูงอายุว่า ราษฎรอาวุโส ส่วนองค์การอนามัยโลก และองค์การสหประชาชาติ ใช้คำในภาษาอังกฤษของ ผู้สูงอายุ ว่า Older person or elderly person ประเทศไทย “ผู้สูงอายุ” ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2553) หมายความว่า บุคคลซึ่งมีอายุเกินกว่าหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไป และมีสัญชาติไทย องค์การสหประชาชาติ (อ้างอิงใน ชมพูนุท พรหมภักดี, 2556: 2) ได้ให้นิยามว่า “ผู้สูงอายุ” คือ ประชากรทั้งเพศชาย และเพศหญิง ซึ่งมีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป (60+) โดยเป็นการนิยาม นับตั้งแต่อายุเกิด ส่วนองค์การอนามัยโลก ยังไม่มีการให้นิยามผู้สูงอายุ โดยมีเหตุผลว่าประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกมีการนิยามผู้สูงอายุต่างกัน ทั้งนิยามตามอายุเกิด ตามสังคม วัฒนธรรม และสภาพร่างกาย เช่น ในประเทศที่เจริญแล้วมักจัดผู้สูงอายุ นับจากอายุ 65 ปีขึ้นไป หรือบางประเทศอาจนิยามผู้สูงอายุ ตามอายุกำหนดให้เกษียณงาน (อายุ 50 หรือ 60 หรือ 65 ปี) หรือนิยามตามสภาพของร่างกาย โดยผู้หญิงสูงอายุอยู่ในช่วง 45 - 55 ปี ส่วนชายสูงอายุอยู่ในช่วง 55 - 75 ปี (มินตรา สารระรักษ, 2558: 24-25)

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุ คือ บุคคลที่เป็นประชากรเพศชายและเพศหญิง ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป

1.2 ทฤษฎีผู้สูงอายุ

1.2.1 ทฤษฎีบทบาท (Role Theory)

นักสังคมวิทยาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ พยายามที่จะหาคำอธิบายว่า บุคคลนั้นมีการปรับตัวต่อการเป็นผู้สูงอายุอย่างไร ซึ่งการปรับตัวนี้น่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับทฤษฎีบทบาท (Cottrell, 1942 อ้างอิงใน สุรกุล เจนอบรม, 2534: 32) บุคคลนั้นจะรับบทบาททางสังคมที่แตกต่างกันไปตลอดชั่วชีวิตของเขา เช่น บทบาทของการเป็นนักเรียน พ่อ แม่ สามี ภรรยา ลูกสาว นักธุรกิจ ที่ปรึกษา ปู่ ย่า ตา ยาย ฯลฯ ความเป็นอยู่ของบุคคลจะถูกกำหนดโดยบทบาทหน้าที่ที่ต่าง ๆ ดังที่ยกตัวอย่างตลอดจนมโนทัศน์ของตนเองที่มีต่อบทบาทหน้าที่ที่ตนกำลังรับผิดชอบอยู่ บุคคลจะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและดีเพียงใดขึ้นอยู่กับการปฏิบัติต่อบทบาทที่ตนกำลังเป็นอยู่ได้เหมาะสมเพียงใด โดยที่อายุจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในการที่จะกำหนดบทบาทของแต่ละบุคคลในแต่ละช่วงชีวิตที่ดำเนินไปของบุคคลนั้น ดังนั้นบุคคลจะปรับตัวต่อความเป็นผู้สูงอายุได้ดีเพียงใด จึงน่าจะขึ้นอยู่กับที่ยอมรับถึงบทบาทในแต่ละช่วงชีวิตที่ผ่านมาของตนเอง อันจะส่งผลไปถึงการยอมรับบทบาททางสังคมที่กำลังจะมาถึงหรือกำลังจะเปลี่ยนไปในอนาคต ทฤษฎีบทบาท (Role Theory) จะทำให้ผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุเข้าใจว่า ทำไมผู้สูงอายุบางคนจึงมีปัญหาในการปรับตัว เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ การศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีบทบาทจะทำให้บุคคลได้มีโอกาสเตรียมตัวถึงบทบาทของตนเอง ที่จะต้องมีการเปลี่ยนไปตามกระบวนการทางอายุ นอกจากนี้สังคมก็สามารถที่จะเข้ามามีส่วนช่วยในเรื่องบทบาทของผู้สูงอายุได้อีกทางหนึ่ง โดยการให้ผู้สูงอายุเหล่านั้นมีโอกาสได้บทบาททางสังคมคืนมาอีกครั้ง เช่น ในรูปของอาสาสมัคร กลุ่มเพื่อน การทำงานบางส่วนหรือการส่งเสริมในรูปของบทบาท ปู่ ย่า ตา ยาย เพื่อให้ครอบครัวได้เห็นถึงความสำคัญของผู้สูงอายุ (สุรกุล เจนอบรม, 2534: 32-33)

Phillip (1957 อ้างอิงใน บุษยมาส สินธุประมา, 2539: 21) กล่าวว่า ทฤษฎีบทบาทได้ถูกนำมาอธิบายเรื่อง การปรับตัวของบุคคลเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ กล่าวคือเมื่อคนเข้าสู่วัยสูงอายุ เขาจะต้องปรับตัวกับสภาพชีวิตหลายสิ่งหลายอย่าง ซึ่งไม่เหมือนบทบาทเดิมของเขาที่เคยมีมาก่อน เช่น การละทิ้งบทบาททางสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งเคยปฏิบัติในวัยผู้ใหญ่มายอมรับบทบาททางสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบของผู้สูงอายุ ส่วน Cottrell ได้เสนอแนวคิด

บทบาทของผู้สูงอายุในสังคมอเมริกันว่า มีการปรับตัวจากวัยผู้ใหญ่ไปสู่วัยสูงอายุ ทั้งหมด 9 ประการ Wolinsky, F.D. (1980 อ้างอิงใน บุชยมาส สินธุประมา, 2539: 21; พระปลัดอดุลย์ พรหมมา, 2557: 19-20) ได้แก่

1. การต้องออกจากงานหรือความเป็นหัวหน้าครอบครัว
2. การต้องออกจากบทบาทของผู้นำในชุมชนและองค์กรต่าง ๆ
3. การละเว้นจากความผูกพันกับคู่สมรสเนื่องจากการตายของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง
4. การต้องพึ่งพิงผู้อื่นในเรื่องที่อยู่อาศัย
5. ลดความสนใจในการวางแผนเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
6. มีการพึ่งพาและขอรับความช่วยเหลือจากผู้อื่นเพิ่มขึ้น
7. อยู่ภายใต้ความดูแลของลูกหลานหรือสถาบัน
8. มีการร่วมสมาคมของผู้สูงอายุ
9. มีการวางแผนในชีวิตแบบวันต่อวัน

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า ทฤษฎีบทบาทเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในเรื่องของการปรับตัวเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ คือ เมื่อบุคคลได้ก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุนั้น บทบาททางสังคมก็จะเปลี่ยนตามกระบวนการทางอายุ จำเป็นต้องมีการปรับตัวของบุคคลเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ การปรับตัวกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ซึ่งไม่เหมือนแต่ก่อน เช่น การปรับตัวหลังจากเกษียณอายุงาน ถึงแม้จะต้องละทิ้งบทบาททางสังคม แต่สังคมก็สามารถมีส่วนช่วยเรื่องบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุคืนมาได้อีกครั้ง เช่น การทำงานทางสังคมด้านอาสาสมัคร เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แก่คนรุ่นใหม่

1.2.2 ทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory)

ทฤษฎีนี้พัฒนามาจากการศึกษาของ Havighurst และ Albrecht (1953 อ้างอิงใน บุชยมาส สินธุประมา, 2539: 23) โดยมีพื้นฐานแนวคิดเกี่ยวกับอัตตา (Self) ของ Mead ว่า อัตตา (Self) เกิดจากการกระทำระหว่างกันทางสังคม (Social Interaction) กับบุคคลอื่น ๆ ในสังคม ถ้าหากโครงสร้างทางสังคมขัดขวางการกระทำระหว่างกันทางสังคมของผู้สูงอายุ เช่น การถูกปลดเกษียณ ทำให้ลดคุณค่าความเป็นคนของผู้สูงอายุ เกิดความแปลกแยก อันเป็นผลให้ความพึงพอใจในชีวิตลดต่ำลง ในทฤษฎีนี้กิจกรรมทางสังคมถูกผูกมัดไว้กับบทบาททางสังคมของบุคคล และถ้าบุคคลถูกกีดกันออกจากบทบาททางสังคม กิจกรรมทางสังคมของบุคคลจะลดลง อันส่งผลให้

ความพึงพอใจในชีวิตลดลง จากความคิดดังกล่าวนี้ Borrow and Smith (1979 อ้างอิงใน บุขยมาส สินธุประมา, 2539: 23) เชื่อว่า ผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมสูงจะมีการปรับตัวได้ดีทั้งร่างกาย จิตใจ และสังคม และบุคคลที่สามารถดำรงกิจกรรมทางสังคมได้จะเป็นผู้ที่มีความพอใจในชีวิตสูง และมีภาพลักษณ์เกี่ยวกับตัวเองดี ซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จในชีวิต ในส่วนของ Sharon Vanger Zyl และ Sally Wendkos (บุขยมาส สินธุประมา, 2539: 23) ได้กล่าวถึง ทฤษฎี กิจกรรมทำนองเดียวกันว่าผู้สูงอายุที่พยายามหากิจกรรมอื่นมาทดแทนกิจกรรมเดิม ซึ่งทำให้ยังคงบทบาทบางอย่างของเขาไว้ได้ ก็จะทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้สูงอายุที่มีความพึงพอใจในชีวิต ทำให้มองโลกมีชีวิตร่าเริงไม่หดหู่ นอกจากนี้ Lemon, Bengtson และ Peterson (1972 อ้างอิงใน สุรกุล เจนอบรม, 2534: 34) ศึกษาวิจัยว่า ทฤษฎีกิจกรรมยืนยันว่าการที่ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรม เป็นเพราะมีภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองด้านบวกและชอบในการเข้าร่วมกิจกรรม และต้องการจะคงลักษณะนิสัยไว้เหมือนเมื่ออยู่ในวัยกลางคนให้มากที่สุด นอกจากนี้การเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุยังเป็นการทดแทนบทบาทที่เสียไปจากการที่ต้องเป็นหม้ายและการเกษียณอายุจากการปฏิบัติงาน ทฤษฎีกิจกรรมเชื่อว่า กิจกรรมทางสังคมเป็นแก่นแท้ของชีวิตและจำเป็นสำหรับทุกวัย กิจกรรมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งนี้เนื่องจากการมีบทบาทที่ดีทางสังคมของผู้สูงอายุขึ้นอยู่กับความคล่องแคล่วที่ยังคงอยู่ทักษะเกี่ยวกับตนเองและเกี่ยวกับโลกซึ่งจะเป็นทักษะที่ถูกต้องเพียงไรนั้น เป็นผลมาจากการสังสรรค์และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ทฤษฎีกิจกรรมยืนยันว่าผู้สูงอายุที่สามารถดำรงกิจกรรมทางสังคมไว้ได้จะเป็นผู้ที่มีความพึงพอใจในชีวิตสูง มีภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองในด้านบวก

ศรีเรือน แก้วกังวาน (2545: 550) อธิบายว่า ทฤษฎีกิจกรรมมีแนวคิดว่าหากผู้สูงอายุละสังขม โลกและสังขมก็จะละทิ้งเขา โดยเชื่อว่าตามความเป็นจริงในส่วนใหญ่ของจิตใจแล้วผู้สูงอายุยังต้องการสังขม ผู้สูงอายุจะพอใจและมีความสุขในตนเองถ้าเขายังคงทำกิจกรรมในสังขมและเพื่อสังขม ทฤษฎีนี้เชื่อว่าความสุขในยามสูงวัย ตัดสินได้จากความสามารถที่ผู้สูงวัยทำอะไร ๆ ให้แก่สังขมได้มากน้อยเพียงไร ดังนั้นถ้าเขาวางมือจากงานอย่างหนึ่งเขาก็ควรหางานอย่างอื่นทดแทน

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า ทฤษฎีกิจกรรมเกิดจากการกระทำระหว่างกันทางสังขมกับบุคคลอื่น ๆ ในสังขม ผู้สูงอายุที่ชอบเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จะมีการปรับตัวได้ดีทั้งร่างกาย จิตใจ สังขม เป็นผู้ที่มีความพึงพอใจในชีวิต มีทัศนคติด้านบวก ดังนั้น กิจกรรมจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อผู้สูงอายุ เนื่องจากการทดแทนบทบาทที่เสียไปจากการเกษียณอายุ การปฏิบัติงาน

1.2.3 ทฤษฎีการแยกตนเอง (Disengagement Theory)

ทฤษฎีการแยกตนเองเป็นอีกทฤษฎีหนึ่งที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย และเป็นทฤษฎีที่ก่อให้เกิดความคิดเห็นขัดแย้งกันในทางทฤษฎีสังคมของผู้สูงอายุ ทฤษฎีการแยกตนเองปรากฏเป็นครั้งแรกในหนังสือชื่อ “Growing Old” ของ Elaine Cumming และ William Henry ในปี ค.ศ. 1961 ซึ่งกล่าวว่าเป็นเรื่องธรรมดาและหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ผู้สูงอายุจะต้องลดกิจกรรมของตนเองและบทบาททางสังคม เมื่อตนเข้าสู่วัยสูงอายุ ผู้สูงอายุพยายามจะหลีกเลี่ยงหนีจากความกดดันและความตึงเครียดโดยการถอนตัวออกจากสังคมซึ่งเป็นผลจากการที่รู้สึกว่าคุณสมบัติความสามารถลดลง นอกจากนี้นักทฤษฎีการแยกตนเองเชื่อว่า การที่ผู้สูงอายุไม่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมและบทบาททางสังคมนั้น เป็นการถอนสภาพและบทบาทของตนเองให้แก่หนุ่มสาวหรือคนที่จะมีบทบาทหน้าที่ที่ดีกว่า ทั้งนี้เพราะความต้องการสูงสุดของสังคม คือต้องการทักษะและแรงงานใหม่มากกว่าการได้จากผู้สูงอายุ ตามความเห็นของทฤษฎีการแยกตนเองนี้ ผู้สูงอายุมีประสบการณ์ในเรื่องการที่ตนเองต้องสูญเสียบทบาททางสังคมและพลังกำลังที่ลดน้อยลง ดังนั้นจึงต้องการที่จะถอยถอนตนเองออกจากการเป็นผู้ผลิต และการแข่งขันในหน้าที่การงานต่าง ๆ เหมือนเมื่อสมัยที่ยังปฏิบัติหน้าที่การงานอยู่ชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุที่ถอยถอนตัวเองออกจากการมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมสามารถที่จะมีเวลาในการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีแก่บุคคลในครอบครัวได้มากกว่าผู้สูงอายุที่ใช้เวลาส่วนใหญ่ทำงานหรือกิจกรรมนอกบ้าน (สุรกุล เจนอบรม, 2534: 35-36)

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า ทฤษฎีการแยกตนเองมีความเห็นที่ขัดแย้งกันในทางทฤษฎีสังคมของผู้สูงอายุ กล่าวคือ ผู้สูงอายุจะต้องลดบทบาทและกิจกรรมทางสังคม ไม่ยุ่งเกี่ยวกับสังคมเป็นการลดบทบาทของตนเอง เพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้รับบทบาททางสังคมที่เพิ่มมากขึ้น

1.2.4 ทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory)

ทฤษฎีความต่อเนื่องเป็นทฤษฎีที่กล่าวถึง การปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุอีกทฤษฎีหนึ่ง กล่าวว่า ผู้สูงอายุจะแสวงหาบทบาททางสังคมใหม่มาทดแทนบทบาททางสังคมเก่าที่ตนสูญเสียไป และยังคงสภาพที่จะพยายามปรับตนเองให้เข้าต่อสภาพแวดล้อมใหม่อย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ (Neugarten, Havighurst, Tobin, 1968 อ้างอิงใน สุรกุล เจนอบรม, 2534: 36) ตามทฤษฎีนี้ Atchley มองว่า ผู้สูงอายุนั้นจะต้องมีบทบาทต่อเนื่อง ซึ่งสร้างสมมาตั้งแต่วัยผู้ใหญ่และวัยกลางคนที่ทำให้บุคคลสามารถปรับทัศนคติและค่านิยมต่าง ๆ ให้เข้ากับบรรทัดฐานของสังคม ผู้สูงอายุที่มีความตระหนัก หรือเตรียมตัวก่อนการเกษียณจะแตกต่างกับผู้สูงอายุที่ไม่ได้มีความตระหนัก หรือเตรียมตัวที่จะเกษียณ โดยสรุปแล้วการปรับตัวในวัยสูงอายุนั้นจะประสบความสำเร็จหรือไม่ จึงขึ้นอยู่กับ

กับการดำเนินชีวิตที่ผ่านมา และยังคงไว้ซึ่งบุคลิกภาพความพึงพอใจในชีวิตของตนเองที่ผ่านมาแต่
 หนหลังได้ดีเพียงใดด้วย (บุษยมาส สินธุประมา, 2539: 23)

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุจะมีความต่อเนื่องในการปรับตัวต่อ
 สภาพแวดล้อมทางสังคม จะมีการแสวงหาบทบาทใหม่มาทดแทนบทบาทเก่าที่สูญเสียไป เช่น
 เมื่อเกษียณอายุการปฏิบัติงาน ผู้สูงอายุจะต้องหาบทบาทใหม่มาแทนที่ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง
 การปรับตัวของผู้สูงอายุนั้นจะเป็นที่พึงพอใจหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการดำเนินชีวิตที่ผ่านมาในอดีต

1.2.5 ทฤษฎีระดับชั้นอายุ (Age Stratification Theory)

ทฤษฎีนี้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดภายในกลุ่มอายุและระหว่างชั้น
 อายุที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ทฤษฎีนี้ถือว่าอายุเป็นหลักเกณฑ์สากลที่จะกำหนดบทบาท สิทธิ หน้าที่
 ฯลฯ ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามชั้นของอายุหนึ่งไปสู่อีกอายุหนึ่ง (Riley, Johnson, and Foner,
 1972 อ้างอิงใน สุรกุล เจนอบรม, 2534: 36-37) ความเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์
 สังคม นอกจากจะเป็นองค์ประกอบสำคัญของความสูงอายุแล้วยังเป็นตัวที่จะกำหนดถึงความสามารถ
 ของแต่ละบุคคลในแต่ละระดับชั้นอายุด้วย ดังนั้น บุคคลที่อายุต่างกันก็จะมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน
 ออกไปตามแต่ละบทบาทหน้าที่ ทฤษฎีระดับชั้นอายุได้รับการพัฒนามาจากการศึกษาของ Matilda
 White Riley ร่วมกับความคิดของ Barron (บุษยมาส สินธุประมา, 2539: 26-27) สารสำคัญของ
 ทฤษฎีนี้ กล่าวถึงการใช้อกรอบแนวทางอย่างกว้าง ๆ ที่ได้รับมาจากการศึกษาเกี่ยวกับชนชั้นทางสังคม
 และการแบ่งช่วงชั้นทางสังคมที่เน้นความแตกต่างในด้านรายได้ เกียรติภูมิ อำนาจ การเคลื่อนที่ทาง
 สังคม ความสัมพันธ์ระหว่างชั้น ความสำนึกในชนชั้น และอื่น ๆ ทฤษฎีระดับช่วงชั้นอายุ เริ่มต้นด้วย
 การมองสังคมว่าประกอบด้วยชั้นอายุ หรือกลุ่มอายุที่แตกต่างกัน ซึ่งชั้นอายุเหล่านี้มีความแตกต่างใน
 2 มิติ คือ 1) มิติทางลำดับขั้นตอนของชีวิต 2) มิติทางประวัติศาสตร์ มิติทางลำดับขั้นตอนของชีวิต
 คล้ายกับขั้นตอนต่าง ๆ ของวงจรชีวิตของแต่ละคนที่เป็นสมาชิกในกลุ่มอายุที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ
 อายุเดียวกันจะมีประวัติทางชีวภาพ และประสบการณ์ร่วมกัน ในส่วนที่เกี่ยวกับบทบาทซึ่งได้แสดง
 ออกมา เช่น เป็นนักเรียน ผู้ปกครอง ผู้ใช้แรงงาน ฯลฯ และมีแนวโน้มที่จะมีประสบการณ์คล้ายกัน
 ต่อไปในอนาคต ส่วนมิติทางประวัติศาสตร์ หมายถึง กลุ่มอายุในฐานะรุ่น กลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะตัว
 หรืออีกนัยหนึ่งคือ ผู้คนที่ประกอบเป็นกลุ่มอายุหนึ่งที่ได้มีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ที่
 เฉพาะเจาะจงช่วงหนึ่ง มีลักษณะพิเศษ สารสำคัญของทฤษฎีระดับช่วงชั้นอายุ เทียบเคียงได้กับ
 แนวการมองของทฤษฎีบทบาท แต่ได้ขยายให้มีความเข้มข้นขึ้น โดยเน้นที่แต่ละช่วงชั้นของอายุ

ที่ทำให้คนในสังคมมีบทบาทที่แตกต่างกันออกไป คือคนที่เพิ่งจะเข้ามาอยู่ในช่วงชั้นอายุหนึ่งจะต้องมาเรียนรู้จากคนที่เคยอยู่ในช่วงอายุนั้นมาก่อน แล้วคนที่เคยอยู่ในช่วงวัยนั้นมาก่อนก็จะละทิ้งจากช่วงอายุนั้นไป

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า อายุเป็นหลักเกณฑ์ที่จะกำหนดบทบาทหน้าที่ บุคคลที่มีอายุต่างกันก็จะมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละบทบาทหน้าที่ของตน คนที่เข้ามาอยู่ในช่วงอายุหนึ่งก็ต้องมีการเรียนรู้จากคนที่เคยผ่านประสบการณ์ในช่วงอายุนั้นมาก่อน แล้วคนที่อยู่ในช่วงอายุนั้นก็ต้องก้าวเข้าสู่ช่วงอายุต่อไป

1.2.6 ทฤษฎีการไม่เกี่ยวข้อง (Disengagement Theory)

บุขยมาส สินธุประมา (2539: 22) อธิบายว่า เป็นแนวคิดที่มองเรื่อง วัยชรา ในลักษณะทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ ซึ่งปรากฏในงานเขียนของ Elaine Coming และ William Henry จากหนังสือ Growing Old: The Process of Disengagement (1961) ว่า ความสูงอายุนั้นเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยการแยกตัวออกทั้ง 2 ฝ่าย คือ ผู้สูงอายุแยกตนเองออกจากสังคมและผู้สูงอายุถูกแยกออกมาโดยสังคม กระบวนการนี้เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ผู้สูงอายุจะต้องลดกิจกรรมของตนเองและบทบาททางสังคม เมื่อตนเข้าสู่วัยสูงอายุ ผู้สูงอายุพยายามจะหลีกเลี่ยงจากความกดดันและความตึงเครียดโดยการถอนตัวออกจากสังคมซึ่งเป็นผลมาจากการที่รู้สึกว่าคุณมีความสามารถลดลง และเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้แสดงความสามารถต่อไป

ทฤษฎีนี้เน้นให้บุคคลยอมรับสภาพของความสูงอายุ และเห็นความจำเป็นที่สังคมจะต้องดำรงอยู่ โดยมีสมาชิกใหม่ทำหน้าที่รับช่วงและสร้างความมั่นคงให้กับสังคมสืบไป บุคคลที่ไม่สามารถทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ก็ควรจะถอนจากบทบาททางสังคมไป ทฤษฎีนี้จึงสนับสนุนให้มีการปลดเกษียณอายุ เพื่อสามารถจัดแบ่งบทบาทผู้สูงอายุออกจากภาระหน้าที่ประจำ

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ บทบาททางสังคมและกิจกรรมทางสังคมก็จะลดลงตามไปด้วย เพื่อหนีจากความตึงเครียด โดยกระบวนการแยกตนเองมีอยู่ 2 ประเภท คือ การแยกตนเองออกจากสังคม และถูกแยกออกมาโดยสังคม

1.2.7 ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory)

ความสำคัญของทฤษฎีนี้ สนใจที่จะอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม อันเกิดจากการเติบโตของอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี สิ่งเหล่านี้เพิ่มปริมาณสูงขึ้น แต่สวนทางกับคุณภาพชีวิตของประชาชนที่สูงอายุ เพราะว่าได้มีส่วนกระทบกระเทือนสถานภาพ บทบาท

ความสัมพันธ์ทางสังคมดั้งเดิมไปสู่ความสัมพันธ์ทางสังคมในสังคมเมืองแบบอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ที่ทำให้ผู้สูงอายุซึ่งเคยมีสถานภาพบทบาททางสังคมสูง ต้องเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีสถานภาพและบทบาททางสังคมที่ลดถอยลง

แนวคิดเชิงทฤษฎี ซึ่งศึกษาวิเคราะห์เรื่องผู้สูงอายุที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้ปรากฏชัดเจนในปี ค.ศ. 1972 โดย Donald O. Cowgill และ Lowell Holmes เสนอทฤษฎีว่าด้วยความชราตามแนวคิดข้ามวัฒนธรรม ในหนังสือชื่อ Aging and Modernization

Cowgill เสนอว่าปรากฏการณ์ของผู้สูงอายุในสังคมที่มีวัฒนธรรมต่างกัน จะมีความเหมือนกันบางประการที่เรียกว่าลักษณะทั่วไป และความต่างที่เรียกว่าลักษณะแปรผัน ทั้งลักษณะทั่วไปและลักษณะความแตกต่างที่แปรผันมีดังนี้ Schwartz et. Al (บุษยามาส สินธุประมา 2539: 24-25; พระปลัดอดุลย์ พรหมมา, 2557: 22-24)

Aging and Modernization: Universals and Variation in Pattern of Behavior across Cultures

ปรากฏการณ์ที่เป็นลักษณะทั่วไป (Universals)

1. ผู้สูงอายุเป็นประชากรกลุ่มน้อยในประชากรทั้งหมด
2. ผู้สูงอายุจะเป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย
3. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเป็นหม้าย
4. ในทุกสังคม คนบางกลุ่มถูกจัดแยกไว้แล้วว่าเป็นผู้สูงอายุ และได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป
5. มีแนวโน้มที่ปรากฏอยู่ทั่วไปว่าผู้สูงอายุจะมีบทบาทในงานเกี่ยวกับการนั่งโต๊ะเป็นที่ปรึกษาควบคุมดูแลกิจกรรมต่าง ๆ มากกว่างานที่กำลังกาย และขณะเดียวกันจะมีความเกี่ยวข้องในการรักษาสถานภาพกลุ่มมากกว่าการผลิตในเชิงเศรษฐกิจ
6. ในทุกสังคมจะมีจารีตกำหนดความรับผิดชอบร่วมกัน ระหว่างผู้สูงอายุกับลูกหลานที่เป็นผู้ใหญ่
7. ผู้สูงอายุบางคนยังคงมีบทบาทในฐานะผู้นำทางการเมือง กระบวนการยุติธรรม และกิจการพลเรือน
8. ทุกสังคมมีค่านิยมให้ความสำคัญกับชีวิต และการยืดชีวิตให้ยาวไปแม้กระทั่งอยู่ในวัยชรา

ปรากฏการณ์ซึ่งแปรผันระหว่างสังคม (Variation)

1. ในส่วนที่เกี่ยวกับความสูงอายุและความทันสมัยนั้น ในสังคมดั้งเดิมบุคคลได้รับการจัดว่าเป็นผู้สูงอายุเมื่อยังมีอายุน้อยกว่าในสังคมสมัยใหม่
2. การเป็นผู้สูงอายุในสังคมสมัยใหม่ถูกกำหนดโดยอายุเป็นประการสำคัญ แต่ในสังคมดั้งเดิมและสังคมแบบอื่น ๆ ถูกกำหนดโดยปัจจัยสำคัญอื่น เช่น การเป็น ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้น
3. การมีชีวิตยืนยาวมีความสัมพันธ์โดยตรงและอย่างมีนัยสำคัญกับระดับของภาวะทันสมัย
4. สังคมทันสมัย จะมีสัดส่วนของประชากรสูงอายุมากกว่าสังคมแบบอื่น ๆ
5. สังคมทันสมัยมีสัดส่วนประชากรสตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสตรีหม้ายสูงกว่าสังคมแบบอื่น
6. สังคมทันสมัยมีสัดส่วนของประชากรผู้เป็น ปู่ ย่า ตา ยาย หรือ ทวดมากกว่าสังคมแบบอื่น ๆ
7. ผู้สูงอายุมีสถานภาพสูงในสังคมดั้งเดิม แต่มีสถานภาพต่ำกว่าและไม่แน่ชัดในสังคมสมัยใหม่
8. ในสังคมดั้งเดิม ผู้สูงอายุมักจะดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองและเศรษฐกิจ แต่ในสังคมสมัยใหม่ผู้สูงอายุส่วนน้อยที่ได้ตำแหน่งดังกล่าว
9. ในสังคมที่ให้การเคารพนับถือ หรือบูชาบรรพบุรุษ ผู้สูงอายุจะมีสถานภาพสูง
10. เมื่อมีประชากรสูงอายุเป็นสัดส่วนน้อยของประชากร ผู้สูงอายุจะมีสถานภาพสูง และสถานภาพจะลดต่ำลง เมื่อจำนวนและสัดส่วนเพิ่มขึ้น
11. เมื่อสังคมมีอัตราการเปลี่ยนแปลงสูง สถานภาพทางสังคมของผู้สูงอายุจะลดถอยลงในอัตราสูงด้วยกัน
12. ความมีเสถียรภาพในที่อยู่อาศัยทำให้ผู้สูงอายุมีสถานภาพสูง แต่การไม่มีเสถียรภาพในที่อยู่อาศัย หรือการย้ายถิ่นมักจะทำให้สถานภาพต่ำลง
13. ในสังคมเกษตรกรรม ผู้สูงอายุมีสถานภาพสูงกว่าในสังคมเมือง
14. ในสังคมที่ไม่รู้หนังสือ ผู้สูงอายุมักมีสถานภาพสูง แต่เมื่อระดับการรู้หนังสือในสังคมทวีสูงขึ้น สถานภาพของผู้สูงอายุจะมีแนวโน้มลดต่ำลง

15. ในสังคมซึ่งผู้สูงอายุสามารถทำหน้าที่ต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์และมีคุณค่าต่อสังคม ผู้สูงอายุมักจะมีสถานภาพสูง แต่อย่างไรก็ดี ข้อเสนอดังกล่าวยังขึ้นอยู่กับระบบค่านิยมของสังคมและกิจกรรมของผู้สูงอายุด้วย

16. การเกษียณอายุการทำงานเป็นปรากฏการณ์สมัยใหม่ และส่วนใหญ่พบในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งมีภาวะการผลิตสูง

17. ผู้สูงอายุมีสถานภาพสูงในสังคมซึ่งมีครอบครัวขยาย และมีแนวโน้มที่จะมีสถานภาพต่ำลง ในสังคมซึ่งมีครอบครัวเดี่ยว และมีการแต่งงานแบบแยกไปตั้งครอบครัวใหม่

18. เมื่อสังคมทันสมัยขึ้น ความรับผิดชอบในการจัดบริการด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ผู้สูงอายุ ซึ่งมีความต้องการพึ่งพิงบริการดังกล่าว จะเปลี่ยนแปลงจากหน้าที่ของครอบครัวมาเป็นภาระหน้าที่ของรัฐ

19. ความทันสมัยของสังคมทำให้ผู้สูงอายุสามารถรักษาภาวะการเป็นผู้นำของตนได้ลดน้อยลง

20. ในสังคมแบบดั้งเดิม บทบาทของสตรีหม้ายมักเป็นบทบาทสืบทอดกันมาอย่างชัดเจน แต่เมื่อสังคมทันสมัยขึ้น บทบาทเช่นนั้นจะมีความชัดเจนน้อยลง ดังนั้นบทบาทของสตรีหม้ายในสังคมสมัยใหม่จึงมักยืดหยุ่นและไม่ชัดเจน

21. ระบบค่านิยมแบบปัจเจกชนนิยมตามแบบแผนของสังคมตะวันตกมักจะทำให้สถานภาพและเสถียรภาพของผู้สูงอายุลดน้อยลง

22. ในสังคมโบราณ หรือสังคมเกษตรกรรม การแยกตัวอยู่ตามลำพัง มิใช่ลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุ แต่เมื่อสังคมที่ระดับของการเป็นสังคมทันสมัยสูงขึ้น การแยกตัวอยู่ตามลำพังของผู้สูงอายุมักปรากฏสูงขึ้น

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า ทฤษฎีความทันสมัยเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ทำให้ผู้สูงอายุได้รับผลกระทบต่อบทบาท สถานภาพทางสังคม จากเดิมที่มีบทบาทและสถานภาพทางสังคมสูง ต้องเปลี่ยนแปลงไปสู่บทบาทและสถานภาพทางสังคมที่ลดถอยลง เนื่องจากการเติบโตของอุตสาหกรรมและนวัตกรรมเทคโนโลยีสมัยใหม่

1.2.8 ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม (Phenomenological Theory)

ทฤษฎีนี้มีลักษณะการมองตามแนวการศึกษาเฉพาะกรณีชาติพันธุ์วรรณา ซึ่งถูกนำมาศึกษาโดย Jacobs (1975), Gubrium (1975), และ Hochschild (1975) โดยได้รับความคิดพื้นฐานมาจากสกุลทางสังคมวิทยาที่ใช้วิธีวิทยาชาติพันธุ์วรรณา หรือสังคมวิทยาปรากฏการณ์นิยม ทฤษฎีนี้เป็นแนวทางวิเคราะห์ที่กำลังได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น ความสนใจของทฤษฎีนี้มุ่งอธิบายความหมายของชีวิตและการเข้าสู่วัยสูงอายุ ตามความหมายที่ถูกกำหนดโดยคนที่กำลังจะเข้าสู่สภาพความชรา ไม่ใช่ความหมายที่นักสังคมวิทยากำหนดให้ และไม่พยายามสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับความชรา แนวการมองของทฤษฎีนี้พยายามแสวงหาแนวทางเพื่อนิยาม และสร้างภาพความหมายของความชราจากคนซึ่งมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในกระบวนการสู่ความชรานั้น ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยมเน้นกระบวนการสู่ความชราที่เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล ซึ่งมองว่าแต่ละคนกำลังให้ความหมายของตนเองที่มีต่อการเข้าสู่ความชรา ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกคนมีทัศนคติต่อความชราต่างกันหมดทุกคน เพราะคนเราจะสร้างความหมายขึ้นโดยที่เรามีความสัมพันธ์กับคนอื่น เราก็ได้รับอิทธิพลจากคนอื่นด้วย ประเด็นที่สำคัญคือ คนแต่ละคนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการสร้างและต่อรองที่จะให้เกิดความหมายของความชราขึ้น หมายความว่าในฐานะนักสังคมวิทยาจะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมสถานการณ์ที่แตกต่างกันไปสำหรับบุคคลที่จะให้ความหมายแก่กระบวนการชราภาพ (David L. Decker (บุษยมาศ สีนรุประมา, 2539: 29-30)

แนวคิดเชิงทฤษฎีนี้จึงน่าสนใจตรงที่ว่า มีความพยายามที่จะเข้าใจความหมายของกระบวนการความสูงอายุที่มีลักษณะวิชาวิธีระหว่างสังคมกับปัจเจกบุคคล

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยมมุ่งอธิบายความหมายของชีวิตและการเข้าสู่วัยสูงอายุโดยเน้นไปในเรื่องของปัจเจกบุคคล ต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อม สถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไประหว่างสังคมกับปัจเจกบุคคล

2. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา

นรินทร์ สังข์รักษา (2557: 33) กล่าวว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมประเพณีอันงดงามและมีองค์ความรู้จากการสั่งสมและสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ผู้คนได้มีการคิดค้นปรับเปลี่ยนผสมผสานกับความรู้และพัฒนาให้เหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัย เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาการดำรงชีวิตให้อยู่เย็นเป็นสุข ภูมิปัญญาเป็นความคิดที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งสังคมจะดำรง

อยู่ได้ยาวนานย่อมต้องมีภูมิปัญญาที่ฝังรากลึกกับวิถีชีวิตของชุมชน ในสังคมไทยจึงปรากฏภูมิปัญญา เช่นนี้อยู่เป็นจำนวนมาก

ภูมิปัญญาไทยนับเป็นองค์ความรู้ที่มีความสำคัญของประชาชนคนไทย อันมีรากฐาน กำเนิดขึ้นมาจากความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถของปัจเจกบุคคล และได้ถูกถ่ายทอดผ่าน กระบวนการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมา และเป็นภูมิปัญญาของกลุ่ม ชนหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน การสั่งสมภูมิปัญญาผ่านประสบการณ์จะทำให้เกิดการพัฒนาทักษะจน ทำให้เกิดความชำนาญ (อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์, 2560: 2)

2.1 ความหมายของภูมิปัญญา

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญา ชาวบ้าน คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิด วิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้หลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การ จัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชนและในตัวของผู้รู้เอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษาและนำมาใช้ ก็จะเป็นที่รู้จักกัน เกิดการ ยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคสมัยได้ (อุดม เขยกิจวงศ์ และ คณะ, 2548: 140)

ภูมิปัญญา (wisdom) เป็นความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ และศักยภาพใน การแก้ปัญหาของมนุษย์ที่สืบทอดจากอดีตสู่ปัจจุบันอย่างไม่ขาดสายและมีความเชื่อมโยงกันทั้งระบบ ไม่ว่าเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่มีความต่อเนื่องยาวนานและทันสมัย เกิดจาก การสะสมองค์ความรู้ทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด พัฒนา ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับยุคสมัย และสิ่งแวดล้อมที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและทางวัฒนธรรม ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ ความสมบูรณ์พูนสุขของประชากร ทุกชาติ ชั้นวรรณะ มิใช่จำกัดแต่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, 2548: 224)

ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ของบุคคลในท้องถิ่นที่ ได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษหรือจากแหล่งเรียนรู้ในสถาบันของท้องถิ่น เช่น วัด ครอบครัว องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนและที่เกิดจากประสบการณ์ตรง การทำงาน การประกอบ อาชีพหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ (ศิริณา จิตต์จรัส, 2553: 131)

ภูมิปัญญา หมายถึง ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ความถนัด ความคิด พฤติกรรมและการกระทำต่าง ๆ ของชาวบ้านที่สั่งสมกันมาตั้งแต่เป็นองค์ความรู้ที่ผ่านการพิสูจน์เพื่อประยุกต์ใช้ในชีวิต แก้ไขปัญหาการดำรงชีวิต ทำให้ดำรงชีวิตได้อย่างสงบสุข สังคมมีความเป็น ปึกแผ่นมั่นคง และมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง (นรินทร์ สังข์รักษา, 2557: 37)

ภูมิปัญญา หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทย ซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ได้ผ่านการเรียนรู้ การคัดสรร ปรับปรุง พัฒนาและมีการสืบทอดต่อกัน มาเป็นเวลายาวนานเพื่อใช้แก้ปัญหาและจัดการ ปรับตัว พัฒนาวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับบริบทต่าง ๆ ในแต่ละยุคสมัย (นิศารัตน์ หวานชะเอม, 2558: 4)

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความเชื่อ ความเชี่ยวชาญ การใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหาของมนุษย์ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์มาเป็นระยะเวลานาน โดยถ่ายทอดผ่านทาง การเล่าเรื่อง พิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อ ประเพณี ค่านิยมทางวัฒนธรรม ฯลฯ ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันภายในสังคม โดยได้มีการคิดค้น ประดิษฐ์ ปรับปรุง พัฒนา ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับยุคสมัย เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง

2.2 วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา มี 2 ลักษณะ คือ การถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษรและแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร หรือการถ่ายทอดโดยตรงและทางอ้อม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระ เรื่องราว และผู้รับการถ่ายทอด (ศิริณา จิตต์จรัส, 2553: 140)

นรินทร์ สังข์รักษา (2557: 62-63) ได้แบ่งวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาออกเป็น 4 วิธีการด้วยกัน ดังนี้

1. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยแบ่งตามประเภทที่สำคัญมี 2 วิธีดังนี้

1) การถ่ายทอดภูมิปัญญาประเภทตรง (Direct) ได้แก่ การถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยโดยการบอกเล่าจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งอาจทำได้ทั้งโดยการบอกเล่าและการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร

2) การถ่ายทอดภูมิปัญญาประเภททางอ้อม (Indirect) ทำได้ด้วยวิธีการ สอดแทรกภูมิปัญญาไทยไว้ในรูปของความบันเทิงต่าง ๆ เช่น คำร้องลึเกหรือลำตัดในภาคกลาง เป็นต้น

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยแบ่งตามปัจเจก มี 2 วิธีดังนี้

1) วิธีการถ่ายทอดความรู้แก่เด็ก ต้องง่าย ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน ดึงดูดใจ เช่น การเล่านิทาน การลองทำ การละเล่น การเล่นปริศนาคำทาย

2) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ วิทยุผู้ใหญ่เป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ผู้ใหญ่จึงมีวิธีที่แตกต่างกันไป เช่น วิธีการเล่า พิธีสู่ขวัญ พิธีทางศาสนา การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยวิธีการบอกเล่าในวัยนี้ มีสารประโยชน์ด้านการเพิ่มพูนความรู้จากการฟัง และเป็นการรวมทางสังคมเพื่อทำงานร่วมกันหรือช่วยเหลือกัน ผู้เล่า คือ ผู้อาวุโสหรือผู้ที่มีความรู้ ความสามารถพิเศษในการถ่ายทอดภูมิปัญญา

3. วิธีการถ่ายทอดความรู้ของชาวบ้านแบ่งตามคำพูด มี 3 รูปแบบ ดังนี้

- 1) รูปแบบที่ใช้คำพูด (Verbal) เช่น การบอกให้ทำ
- 2) รูปแบบที่ไม่ใช้คำพูด (Non-Verbal) เช่น การทำให้ดู
- 3) รูปแบบผสม (Mixed) คือ ใช้ทั้งสองรูปแบบในการถ่ายทอด

4. วิธีการถ่ายทอดความรู้แบ่งตามรูปแบบ 3 รูปแบบ ดังนี้

1) การถ่ายทอดความรู้แบบควบคุมชี้แนะ วิธีนี้ช่วยให้ผู้เรียนได้รับทักษะและ ความรู้เฉพาะที่จำเป็นในการทำกิจกรรม โดยผู้สอนเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาในเวลาอันสั้น ผู้เรียนไม่ต้องเสียเวลาค้นคว้าด้วยตนเอง เหมาะสำหรับผู้เรียนต้องการเรียนรู้ทางการเรียนสูง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและคุณค่าให้แก่ตัวเอง

2) การถ่ายทอดความรู้แบบอำนวยความสะดวก วิธีนี้เหมาะสำหรับผู้เรียน ค้นพบความหมายใหม่ จนเกิดความคิดสร้างสรรค์ เจตคติ ทักษะ และวิธีการปฏิบัติการจากสิ่งที่ เรียนรู้ ผสมผสานสิ่งที่เคยเรียนรู้มาก่อนกับสิ่งที่เรียนรู้ใหม่ เหมาะสำหรับผู้เรียนที่ต้องการเป็นส่วน หนึ่งของกลุ่ม เป็นการถ่ายทอดความรู้ที่ให้ผู้เรียนเกิดมโนภาพแห่งตน

3) การถ่ายทอดความรู้แบบร่วมมือ วิธีนี้เป็นกระบวนการเรียนการสอนที่ ผู้เรียนผู้สอนร่วมกันแสวงหาความรู้และความคิดสร้างสรรค์ ผู้สอนต้องทำตัวเป็นผู้เรียน เข้าร่วม กิจกรรมเหมือนผู้เรียนคนหนึ่ง

ธัญรตี ปัตตังเว และใจเพชร นิลสิงห์ขร (2557) ได้แบ่งกระบวนการถ่ายทอด ภูมิปัญญาไทยออกเป็น 10 ประเภท ดังนี้

1. การบอกเล่า บรรยาย ด้วยวาจา เป็นวิธีการที่ผู้ถ่ายทอดเป็นฝ่ายบอกเล่า อธิบาย หรือถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์สั่งสมของตนให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดในรูปของคำพูด โดยผู้ถ่ายทอดจะต้องเป็นฝ่ายเตรียมเนื้อหาที่จะพูด วิธีนี้ผู้ถ่ายทอดจะมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ให้ความรู้ ส่วนผู้รับการถ่ายทอดจะเป็นผู้รับฟังและจดจำความรู้หรือบันทึกสาระสำคัญต่าง ๆ ที่ได้รับฟังตามไปด้วย

2. การสาธิต เป็นวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ผู้ถ่ายทอดแสดงหรือกระทำพร้อมกับการบอกหรือ อธิบายเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ประสบการณ์ตรงในเชิงรูปธรรม ซึ่งจะทำให้เข้าใจวิธีการ ขั้นตอน และสามารถปฏิบัติได้ การสาธิตที่นิยมใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือ การสาธิตวิธีการและการสาธิตประกอบการบรรยาย

3. การปฏิบัติจริง เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน และได้ผลงานตามที่ต้องการด้วยวิธีการนี้ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ไปทีละเล็กละน้อย

4. วิธีถ่ายทอดโดยให้เรียนรู้จากสื่อด้วยตนเองเป็นวิธีที่จัดเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ภูมิปัญญาในรูปของสื่อประสมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และทำความเข้าใจด้วยตนเองมากที่สุด เช่น บทเรียนแบบโปรแกรม ศูนย์การเรียนรู้ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น

5. วิธีถ่ายทอดโดยจัดในรูปของแหล่งเรียนรู้ เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ตลาดนัดภูมิปัญญา เป็นต้น โดยจัดเป็นแหล่งสำหรับการเรียนรู้ ถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เปิดกว้างสำหรับทุกคนเข้าไปศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา การถ่ายทอดโดยวิธีนี้อาจรวมหมายถึงการใช้วิถีลายลักษณ์ในรูปของตำราต่าง ๆ ที่บันทึกไว้ด้วย

6. วิธีถ่ายทอดโดยใช้การแสดงพื้นบ้านเป็นสื่อ เป็นวิธีที่ใช้การแสดงที่ชาวบ้านนิยมชมชอบเป็นสื่อในการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางภูมิปัญญา โดยที่ผู้รับการถ่ายทอดจะได้รับความเพลิดเพลินไปพร้อม ๆ กับการเรียนรู้

7. วิธีถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ เช่น ตำราต่าง ๆ และในรูปของสื่ออื่น ๆ เช่น วิทยุทัศน์ในรูปของวีซีดี/ดีวีดี เทปเสียง หรือแผ่นซีดีเสียง รวมถึงเว็บไซต์ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้และสืบสานภูมิปัญญาต่อไป ไม่ให้สูญหาย

8. การถ่ายทอดด้วยวิธีการผ่านทางกิจกรรมอย่างง่าย ๆ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทนายปรีศนาซึ่งมักเป็นวิธีที่ใช้เด็ก มักมุ่งเน้นในเรื่องของจริยธรรม

9. การถ่ายทอดในรูปแบบของการบันเทิง เป็นการสอดแทรกในเนื้อหา คำร้องของการแสดงต่าง ๆ เช่น ลิเก โนรา หนังตะลุง หมอรำ ซึ่งมักกล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ธรรมเนียม ประเพณี คติคำสอน อาชีพจารีตประเพณี เป็นต้น

10. การถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร ในอดีตมีการจารลงในใบลาน และเขียนลงในสมุดข่อย ส่วนในยุคปัจจุบันจะถ่ายทอดผ่านทางสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา มี ประเภทด้วยกัน ดังนี้ (1) การถ่ายทอดภูมิปัญญาทางตรงและทางอ้อม (2) การถ่ายทอดความรู้แก่เด็กและผู้ใหญ่ (3) การบอกเล่า บรรยายด้วยวาจา (4) การสาธิต (5) การปฏิบัติจริง (6) การเรียนรู้จากสื่อด้วยตนเอง (7) จัดในรูปแบบของแหล่งเรียนรู้ (8) ใช้การแสดงพื้นบ้านเป็นสื่อ (9) การบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ (10) ผ่านทางกิจกรรมและความบันเทิง

2.3 การสืบทอดภูมิปัญญา

นรินทร์ สังข์รักษา (2557: 48-50) ได้อธิบายการสืบทอดภูมิปัญญาแบ่งออกเป็น 3 หลักการ ได้แก่

1. รูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญา เป็นการเรียนรู้สิ่งทีคนรุ่นหนึ่งได้ศึกษาไว้ และถ่ายทอดไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยมุ่งหวังให้องค์ความรู้ดังกล่าวเกิดประโยชน์ต่อคนรุ่นต่อไป รูปแบบการเรียนรู้และการสืบทอดความรู้มี 4 รูปแบบ ดังนี้

1) การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของอาชีพของหมู่บ้าน แพบทุกครัวเรือน เป็นอาชีพรอง หรือเป็นอาชีพเสริมจากการทำนาทำไร่ เช่น การทำเครื่องปั้นดินเผา งานจักรสาน การทอผ้าและงานหัตถกรรมทั่วไป

2) การสืบทอดความรู้ความชำนาญเฉพาะสมาชิกในครอบครัว รูปแบบนี้เป็นอาชีพหรือความชำนาญที่ทุกครัวเรือนในชุมชนทำได้เหมือนกันหมด เป็นอาชีพหรือความชำนาญ

ที่สืบทอดกันภายในครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นเรื่องความสามารถเฉพาะ ได้แก่ การรักษาโรค การทอผ้า เป็นต้น

3) การฝึกหัดจากผู้รู้ชำนาญเฉพาะอย่าง ลักษณะนี้ผู้เรียนจะไปเรียนหรือฝึกงานจากผู้รู้ ซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่นอกชุมชน ผู้ที่ต้องการเรียนต้องแสดงความจำนงขอเรียนโดยสมัครเป็นศิษย์เพื่อรับการสืบทอดความรู้ โดยเสียค่าเล่าเรียนหรือใช้วิธีแลกเปลี่ยนแรงงานไปอยู่อาศัยเป็นลูกหลานหรือในลักษณะเป็นลูกจ้างฝึกงาน

4) การฝึกฝนและพัฒนาความรู้ด้วยตนเอง รูปแบบนี้ส่วนใหญ่ได้รับแรงบันดาลใจทำให้มีความต้องการเรียนรู้ในเรื่องนั้น เช่น ชอบมาตั้งแต่เด็ก เห็นตัวอย่างจากคนอื่นแล้วชอบ และมีผู้ชี้แนะขั้นต่อมาคิดทำเอง ฝึกฝน คิดดัดแปลงจนเกิดความชำนาญยึดเป็นอาชีพหรือทำสิ่งนั้นด้วยใจรัก

2. วิธีการสืบทอดภูมิปัญญา มีวิธีการสืบทอดภูมิปัญญา แบ่งได้เป็น 2 วิธีการ คือ

1) การสืบทอดแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ วิธีการสืบทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก ธรรมชาติของเด็กโดยปกติจะมีความสนใจในสิ่งใกล้ตัวและมีช่วงเวลาของการสนใจสั้นแตกต่างจากผู้ใหญ่ กิจกรรมในการสืบทอดต้องง่าย ไม่ซับซ้อน สนุกสนานและดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การลองทำ เป็นต้น วิธีการสืบทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ เนื่องจากผู้ใหญ่เป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์มามาก วิธีการถ่ายทอดจะเชื่อมโยงจากประสบการณ์ที่มีอยู่ และวิธีการสืบทอดได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีกรรมทางศาสนาตามขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมของท้องถิ่นต่าง ๆ

2) การสืบทอดที่เป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนใหญ่ใช้การจารึกหรือเขียนใส่ใบลานหรือสมุดข่อย เพื่อให้ผู้ที่สนใจศึกษาเล่าเรียน ในปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี วิธีการสืบทอดภูมิปัญญาจึงสามารถผ่านสื่อมวลชนทุกสาขา มีรูปแบบที่หลากหลาย เช่น หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

3. แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญา เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมจากบรรพชนในอดีตจนถึงยุคปัจจุบัน กรมศิลปากร (2542 อ้างอิงใน นรินทร์ สังข์รักษา, 2557: 49-50) ได้เสนอการสืบทอดภูมิปัญญาและเทคโนโลยีโดยกระบวนการดำเนินงาน 3 ลักษณะ คือ

1) การปฏิบัติงานในชีวิตประจำวัน เป็นการถ่ายทอดวิธีการและการปฏิบัติงานโดยอาศัยประสบการณ์ที่สั่งสมสืบทอดในชีวิตประจำวันจากพ่อแม่ไปสู่ลูกหลาน

2) **การศึกษาเล่าเรียน** เป็นการจดเป็นตำรา ท่องจำ ฝึกหัด และจัดทำเครื่องมือใช้เอง โดยมีผู้สอน คือ ครู ผู้รับการถ่ายทอด คือ นักเรียน

3) **การรับรู้ภูมิปัญญาจากสังคมภายนอก** เป็นการรับรู้รูปแบบวิธีการจากสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือ เป็นต้น

การสร้างสรรค์และสั่งสมภูมิปัญญาเป็นกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ท่ามกลางสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มีการพัฒนามายาวนาน ซึ่ง เอกวิทย์ ณ กลาง (2544 อ้างอิงใน อมรรรัตน์ อนันต์วราพงษ์, 2560: 9-12) ได้วิเคราะห์และประมวลเอาลักษณะการเรียนรู้ของชาวบ้านหรือคนสามัญธรรมดาจนก่อให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาไว้อย่างมากมายว่ากระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ ดังนี้

1. **การลองผิดลองถูก** ในบรรพกาลมนุษย์เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตเผ่าพันธุ์ของตนให้อยู่รอดด้วยการ “ลองผิดลองถูก” ในการหาอาหาร การต่อสู้กับภัยธรรมชาติ การรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย ต่อสู้แย่งชิงสิ่งของระหว่างมนุษย์ที่อยู่ด้วยกัน และเผชิญโรคร้ายด้วยการเสี่ยงต่าง ๆ เมื่อประสบความล้มเหลวก็ถึงกับตายหรือบาดเจ็บ แต่ถ้าสำเร็จก็ได้อาหารได้สิ่งของพ้นอันตราย เป็นต้น จากประสบการณ์การลองผิดลองถูกมนุษย์ก็สะสมความรู้ความเข้าใจของตนไว้แล้วถ่ายทอดส่งต่อให้แก่ลูกหลานเผ่าพันธุ์ของตน นาน ๆ เข้าสิ่งที่ประพฤติปฏิบัติก็กลายเป็นจารีตธรรมเนียมหรือข้อห้ามใน “วัฒนธรรม” ของกลุ่มคนนั้น ๆ ไป

2. **ลงมือกระทำจริง** มนุษย์เรียนรู้ด้วยการ “ลงมือกระทำจริง” ในสถานการณ์แวดล้อมที่มีอยู่จริง เช่น การเดินทาง การปลูกพืช การสร้างบ้าน การต่อสู้กับภัยอันตราย ในกรณีชาวบ้านในประเทศไทยจะเห็นได้ว่า ภาคเหนือ: มีการเรียนรู้จากการร่วมกันจัดระบบเหมืองฝาย หรือการกสิกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำระหว่างเขาแล้วค่อย ๆ พัฒนาขึ้นเป็นระบบความสัมพันธ์ในการแบ่งปันน้ำระหว่างคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในลุ่มแม่น้ำเดียวกัน ภาคอีสาน: เรียนรู้ที่จะแสวงหาแหล่งดินชุ่มน้ำเป็นที่ทำกินหรือขุดสระไว้เป็นบริเวณรอบเทวสถานเพื่อเลี้ยงชุมชน ภาคกลาง: เรียนรู้ที่จะอยู่กับภาวะน้ำหลาก น้ำท่วม น้ำลต ด้วยการปลูกเรือนใต้ถุนสูง เดินทางด้วยเรือ ทำนาทำไร่ให้สอดคล้องกับฤดูกาล ส่วนภาคใต้: เรียนรู้ที่จะพึ่งพากันระหว่างคนอยู่ต่างถิ่นกันในเชิงเขา ลุ่มน้ำและชายทะเล ด้วยการผูกไมตรีและแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างพื้นที่ การเรียนรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ไว้ในสถานการณ์จริง ปฏิบัติจริงแล้วส่งต่อไปยังรุ่นลูกหลานแบบค่อยเป็นค่อยไปกลายเป็นธรรมเนียมหรือวิถีปฏิบัติ

3. **การถ่ายทอดความรู้** การเรียนรู้จากการทำจริงได้พัฒนาต่อมาจนเป็นการส่งต่อแก่คนรุ่นหลังด้วยการ “สาธิตวิธีการด้วยการสั่งสอน ด้วยการบอกเล่า” ในรูปแบบเพลงกล่อมเด็ก

คำพังเพย สุภาษิต และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ ซึ่งโดยทั่วไปการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านไทยทุกภูมิภาคจะนิยมแบบสาธิตวิธีการ และสอนเป็นวาจา ในกรณีที่เป็นศิลปวิทยาที่มีความซับซ้อนลึกซึ้ง จะใช้วิธีลายลักษณ์ในรูปของตำรา เช่น ตำรายา ตำราปลูกบ้าน ตำราโหราศาสตร์ หรือผูกเป็นวรรณกรรม คำสอน คำตักเตือน ภาษิต คู่มือ ตำนาน และนิทาน สุดแต่จะเห็นว่าสะดวก และสอดคล้องกับพื้นฐานของชาวบ้าน

4. พิธีกรรม การเรียนรู้โดย “พิธีกรรม” กล่าวในเชิงจิตวิทยาพิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจโน้มน้าวให้คนมีส่วนร่วมรับเอาคุณค่า และแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเน้นเข้าไปในตัว เป็นการตอกย้ำ ความเชื่อ กรอบศีลธรรม จรรยาของกลุ่มชน แนวปฏิบัติ และความคาดหวังโดยไม่ต้องใช้การจำแนกแจกแจงเหตุผล แต่ใช้ศรัทธา ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมเป็นการสร้างกระแสความเชื่อ และพฤติกรรม ที่พึงประสงค์

5. ศาสนา ทั้งในด้านหลักคำสอน วัตรปฏิบัติ พิธีกรรม กิจกรรมต่าง ๆ ที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง ล้วนมีส่วนตอกย้ำภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิต ให้กรอบ บรรทัดฐาน ความประพฤติ และความมั่นคงอบอุ่นทางจิตใจเป็นที่ยึดเหนี่ยวแก่คนในการเผชิญชีวิตบนความไม่แน่นอน อันเป็นสัจธรรมอย่างหนึ่งของสถาบันศาสนา จึงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่า

6. การแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกันทั้งในชาติพันธุ์ถิ่นฐานทำกิน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนทางวัฒนธรรม ทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัว มีความคิดใหม่ วิธีการใหม่ เข้ามาผสมผสานกลมกลืนบ้างขัดแย้งบ้าง แต่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายกว้างขวางทั้งในด้านสาระ รูปแบบ และวิธีการ กระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคมจึงมีพลวัตมากกว่าเดิม

7. การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ในการแก้ปัญหาทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม ได้มีคนพยายามเลือกฟื้นเอาความเชื่อ และธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในสังคมประเพณี มาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้ตรงกับฐานความเชื่อเดิม ขณะเดียวกันก็แก้ปัญหาในบริบทใหม่ได้ระดับหนึ่ง การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้อีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย

8. ครูพักลักจำ เป็นกระบวนการเรียนรู้วิถีหนึ่งที่มีมาอยู่เดิมและมีอยู่ต่อไป วิธี “ครูพักลักจำ” เป็นการเรียนรู้ทำนองแอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลองทำตามแบบอย่างที่ไม่เฝ้าสังเกตอยู่เจียบ ๆ แล้วรับเอามาเป็นของตนเมื่อสามารถทำได้จริง วิธีนี้ดูเผิน ๆ เป็นเสมือนการ

ลักษณะสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาของคนอื่น แต่ในความหมายที่เข้าใจกันหาสื่อความหมายในทางชั่วร้ายไม่ หากเป็นวิธีการธรรมดาของคนในการเรียนรู้จากผู้อื่น

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า การสืบทอดภูมิปัญญาเป็นการเรียนรู้สิ่งที คนรุ่นหนึ่งได้กระทำไว้ และถ่ายทอดไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยการสืบทอดแบบเป็นลายลักษณ์อักษร การสืบทอดแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร การฝึกฝนจากผู้รู้ ผู้ชำนาญ การศึกษาเล่าเรียน ลองผิดลอง ถูก ลงมือกระทำจริง การถ่ายทอดความรู้ วัฒนธรรมผ่านพิธีกรรมทางศาสนา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และครูพักลักจำ

2.4 รูปแบบของภูมิปัญญา

ภาณุวัฒน์ ภักดิ์วงศ์ (2552: 18) กล่าวว่า ในส่วนของสังคมไทย ยังจำแนกภูมิปัญญา ได้ตามลำดับของแหล่งเกิดภูมิปัญญาได้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาใดเกิดจากตัวบุคคล และมีการยอมรับและนำไปใช้อย่างแพร่หลายในระดับท้องถิ่นก็สามารถที่จะเรียกได้ว่าเป็น**ภูมิปัญญาท้องถิ่น** เช่น การสานกระบุง ตะกร้า เป็นต้น
2. ภูมิปัญญาใดที่เกิดจากวัดหรือชุมชนและเป็นที่ยอมรับและนำไปใช้ในต่างชุมชนจนเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง เช่น การเกิดประเพณีต่าง ๆ สามารถที่จะเรียกได้ว่าเป็น**ภูมิปัญญาของราษฎร** สำหรับใช้ในการแก้ไขและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองในแต่ละบริบทของชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ
3. ภูมิปัญญาใดที่มีจุดกำเนิดจากชนชั้นนำ และแพร่หลายไปจากส่วนกลางหรือศูนย์อำนาจในการปกครอง จนกลายเป็นที่ยอมรับจากชนชั้นถูกปกครอง อาทิ ศิลปะการรำรำ ศิลปะการร้อง สถาปัตยกรรมของศาสนสถานหรือที่พักอาศัย ศิลปะการทำอาหาร เป็นต้น ภูมิปัญญาลักษณะนี้ จึงมักถูกขนานนามว่า **ภูมิปัญญาหลวง**

อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์ (2560: 4-5) ได้แบ่งรูปแบบของภูมิปัญญาออกเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

1. **ภูมิปัญญาพื้นบ้าน** เป็นองค์ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมาอันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เผ่าพันธุ์หรือเป็นวิถีของชาวบ้าน
2. **ภูมิปัญญาชาวบ้าน** หมายถึง แกนหลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งมีความหมายในแง่ของปัจเจกบุคคล และในแง่ของสังคมหมู่บ้าน ภูมิปัญญานี้เกิดจากการ

สะสมเรียนรู้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน เป็นมวลความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุขโดยได้รับ การถ่ายทอดสั่งสมกันมา ที่ผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิด วิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมากับความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้เอง หากมีการสืบค้นเพื่อการศึกษา และนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกัน เกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

4. ภูมิปัญญาไทย เป็นผลของประสบการณ์สั่งสมของคนไทยที่เรียนรู้จักปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกัน และระหว่างกลุ่มชนหลาย ๆ ชชาติพันธุ์ รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เคยเอื้ออำนวยให้กับคนไทยแก้ปัญหาได้ดำรงอยู่และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเองได้อย่างมีดุลยภาพกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในระดับพื้นฐานหรือระดับชาวบ้าน ภูมิปัญญาในแผ่นดินนี้มีได้เกิดขึ้นเป็นเอกเทศแต่มีส่วนแลกเปลี่ยนเลือกเฟ้น และปรับให้ภูมิปัญญาจากอารยธรรมอื่นตลอดมา

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า รูปแบบภูมิปัญญาจำแนกตามลำดับแหล่งกำเนิดที่เกิดจากตัวบุคคล เกิดจากชุมชน และเกิดจากชนชั้นนำ ได้แก่ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย

2.5 ประเภทของภูมิปัญญา

สำนักงานกลางหอรัษฎากรพิพัฒน์ (2541, อ้างอิงใน ศิริธนา จิตต์จรัส, 2553: 131-133; กนกพร เดชเดโช, 2557: 39-40) แบ่งประเภทภูมิปัญญาเป็น 10 สาขา ได้แก่

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร เกษตรธรรมชาติ เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิตผล เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแผนโบราณไทย

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การทำแนวปะการังเทียม

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและการบริหารกองทุน และธุรกิจชุมชนทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน เช่น ธนาคารหมู่บ้าน

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เช่น การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน การจัดระบบสิ่งแวดล้อมในชุมชน

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ ศิลปะมวยไทย เป็นต้น

8. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้สามารถพัฒนา และบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาทและหน้าที่ขององค์กร เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มประมงพื้นบ้าน

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท เช่น การจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์ปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า เป็นต้น

ตามนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ซึ่งได้รับความเห็นชอบตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2542 โดยได้กำหนดขอบข่ายภูมิปัญญาไทยไว้ 9 ด้าน ดังนี้

1. **ด้านเกษตรกรรม** ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนามนุษย์บนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งตนเองในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร

2. **ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม** ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูป ผลิตเพื่อบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี และกลุ่มหัตถกรรม

3. **ด้านการแพทย์แผนไทย** ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกัน และรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ และการดูแลสุขภาพที่บ้าน

4. **ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน และการจัดการป่าต้นน้ำและชุมชน

5. **ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน** ได้แก่ ความสามารถในการประสาน การบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อสร้างเสริมความมั่นคงให้แก่ชีวิต และความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนชุมชนในรูปแบบของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการพยาบาลของชุมชน และจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

6. **ด้านศิลปกรรม** ได้แก่ ความสามารถในการสรรค์สร้างผลงานศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้าน และนันทนาการ

7. **ด้านภาษาและวรรณกรรม** ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสรรค์สร้างผลงานด้านภาษา คือ ภาษาถิ่น ภาษาไทยภูมิภาคต่าง ๆ รวมถึงด้านวรรณกรรมท้องถิ่น และการจัดทำสารานุกรมท้องถิ่น ปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ

8. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้ หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญา ความเชื่อ และประเพณี ที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจและสังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรมคำสอน การบวชป่า และการประยุกต์ประเพณี บุญประเพณี

9. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรับปรุงแต่ง อาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย รวมถึงการเพิ่มคุณค่าของทรัพยากรด้วย

เนื่องจากลักษณะองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการผสมผสานกลมกลืน และเชื่อมโยงเข้าด้วยกันจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ สามารถอธิบายประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่ามีลักษณะเป็นองค์รวม และมีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่งอกงามขึ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญา มีความเด่นชัดในหลายด้าน (นรินทร์ สังข์รักษา, 2557: 39-41)

1. แบ่งภูมิปัญญาตามประเภท ปัจจุบันประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีหลายหน่วยงานและบุคคลได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาไว้ ในปัจจุบันได้มีการกำหนดประเภทของภูมิปัญญาไว้ 10 สาขา ดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาด้านการเกษตรด้านการตลาดการแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้าน การบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกัน และรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพ และอนามัย ได้ เช่น สมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแล และรักษาสุขภาพพื้นบ้าน เป็นต้น

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการอนุรักษ์และ สร้างสรรค์ผลงานด้านภาษา คือ ภาษาถิ่น ภาษาไทยภูมิภาคต่าง ๆ รวมทั้งด้านวรรณกรรมท้องถิ่น และการจัดการทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษา ถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

6. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงาน ทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้าน และนันทนาการ เป็นต้น

7. สาขาปรัชญา ศาสนา และประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อ และประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อ บริบททางเศรษฐกิจสังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรมคำสอน การบวชป่า เป็นต้น

8. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้าน ศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

9. สาขาการจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการ ดำเนินงานด้านต่าง ๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรทางสังคมต่าง ๆ ในสังคม เช่น การจัดการองค์กร ของกลุ่มแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เป็นต้น

10. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในด้านบริหาร จัดการด้านการสะสมและบริการกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริม ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

2. แบ่งภูมิปัญญาตามอัตถประโยชน์ การจำแนกประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามอัตถประโยชน์ได้อ่างน้อย 5 ประเภท คือ เพื่อการยังชีพ เพื่อการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน การพิทักษ์ฐานะและอำนาจ การจัดการเพื่อสาธารณประโยชน์ และภูมิปัญญาที่เป็นการสร้างสรรค์ พิเศษ ได้แก่

1. **ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการยังชีพ** มีขึ้นเพื่อการมีชีวิตรอด อยู่อย่างมีความสุขสบายตามอัตภาพ เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการเสาะหาปัจจัยพื้นฐานในการยังชีพของสังคม

2. **ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน** ผู้คนหมู่เหล่าต่างพยายามจะให้ตนมีชีวิตรอดอย่างมั่นคง จึงทุ่มเทใช้สติปัญญาและสิ่งเอื้ออำนวยต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุความต้องการ ได้แก่ การพึ่งตนเองให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดิ้นรนต่อสู้ และประสานสัมพันธ์อื่น ๆ เพื่อการปกป้องรักษาชีวิต

3. **ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการพิทักษ์ฐานะและอำนาจ** ผู้คนทุกหมู่เหล่าย่อมอาศัยฐานะและอำนาจเพื่อช่วยในการดำรงชีวิต ทั้งนี้ย่อมแตกต่างกันไปตามโครงสร้างของสังคม ชีตจำกัดของการศึกษา ชีตความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และยุคสมัย

4. **ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการเพื่อสาธารณประโยชน์** คือ ภูมิปัญญาที่ก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน มีนาลักษณะ เช่น การกำหนดให้มีทางสาธารณะระหว่างที่ไร่นาเพื่อเป็นทางเดินสัตว์เลี้ยงลำเลียงพืชผล ภูมิปัญญาการเลี้ยงรับรองแขกหรือหม่อมมาก เป็นต้น

5. **ภูมิปัญญาที่เป็นการสร้างสรรค์พิเศษ** หมายถึง สิ่งที่ปัญญาชนชาวบ้านใช้วิสัยทัศน์ หรือญาณทัศนะ เฉพาะตัวสร้างสรรค์ขึ้นต่างจากกลุ่มอื่น ๆ ที่กล่าวมา

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า ประเภทของภูมิปัญญาแบ่งออกเป็น 11 สาขา ได้แก่ สาขาเกษตรกรรม สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม สาขาการแพทย์แผนไทย สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน สาขาสวัสดิการ สาขาศิลปกรรม สาขาการจัดการองค์กร สาขาภาษาและวรรณกรรม สาขาศาสนาและประเพณี และสาขาโภชนาการ

2.6 ลักษณะของภูมิปัญญา

สำนักงานกลางหอรัษฎากรพิพัฒน์ (อ้างอิงใน ศิริณา จิตต์จรัส, 2553 : 134-135) กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาไว้ 7 ประการ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเป็นทั้งความรู้ ทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรม
2. ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งแวดล้อมเหนือธรรมชาติ
3. ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตของคน
4. ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว และการเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม

5. ภูมิปัญญาไทยเป็นพื้นฐานสำคัญในการมองชีวิต เป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่าง ๆ
  6. ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง
  7. ภูมิปัญญาไทยมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในการพัฒนาสังคม
- จากแนวคิดดังกล่าว สรุปได้ว่าลักษณะสำคัญของภูมิปัญญา คือ มีลักษณะที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ แต่เป็นความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ ซึ่งเกิดจากการสั่งสม และถ่ายทอดให้คนรุ่นต่อ ๆ มา

อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์ (2560: 7-8) ได้อธิบายถึงลักษณะภูมิปัญญาไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทย เป็นเรื่องราวการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม
  2. ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
  3. ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต
  4. ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม
  5. ภูมิปัญญาไทยเป็นแกนหลัก หรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่าง ๆ
  6. ภูมิปัญญาไทยมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในการพัฒนาการทางสังคม
- จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า ภูมิปัญญามีลักษณะเป็นทั้งความรู้ ทักษะ ความเชื่อ พฤติกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การปรับตัว และการเรียนรู้เพื่อความอยู่รอด

2.7 ความสำคัญของภูมิปัญญา

อุดม เขยกิจวงศ์ และ คณะ (2548: 152-155; ศิรินทิพย์ จิตพิงศ์วิช, 2552: 79-80) อธิบายความสำคัญของภูมิปัญญาไทย ดังนี้

1. สร้างความภูมิใจ และเกียรติภูมิแก่คนไทย วรรณกรรมไทยถือว่าเป็นเป็นวรรณกรรมที่มีความไพเราะ ได้อรรถรสครบทุกด้าน วรรณกรรมหลายเรื่องเป็นที่ยอมรับของนานาชาติ จนกระทั่งได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา อีกทั้งภูมิปัญญาด้านอาหารนอกจากมีรสอร่อยแล้วยังมีคุณค่าทางโภชนาการ และยังสามารถป้องกันโรคได้หลายชนิด

2. ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง พระมหากษัตริย์ทรงใช้ภูมิปัญญาในการสร้างชาติสร้างความเป็นปึกแผ่นของประเทศมาโดยตลอด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญาสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติและเหล่าพสกนิกรมากมายเหลือคณานับ ทรงใช้พระปรีชาสามารถแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมืองภายในประเทศจนรอดพ้นภัยพิบัติหลายครั้ง พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถหลายด้าน แม้แต่ด้านการเกษตร พระองค์ทรงพระราชทานทฤษฎีใหม่แก่พสกนิกรด้านการเกษตรแบบสมดุลและยั่งยืน พื้นฟูสภาพแวดล้อม ยังความสงบร่มเย็นของประชาชนให้กลับคืนมา

3. สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ภูมิปัญญาไทยมีความเด่นชัดในการยอมรับนับถือ และให้ความสำคัญแก่คน สังคม และธรรมชาติอย่างยิ่ง มีเครื่องชี้ที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนมากมาย เช่น ประเพณีไทย 12 เดือน ตลอดปีล้วนเคารพคุณค่าของธรรมชาติ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น

4. สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม คนไทยนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ โดยได้นำหลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้ปรับใช้ในวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม ทำให้คนไทยเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประณีประนอม รักสงบ ใจเย็น มีความอดทนให้อภัยแก่ผู้สำนึกผิด ดำรงวิถีชีวิตอย่างเรียบง่ายปกติสุขทำให้คนในชุมชนพึ่งพากันได้ ทั้งหมดนี้สืบเนื่องมาจากหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่คนไทยเคารพนับถือ เป็นการใช้ภูมิปัญญาในการประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้กับชีวิตประจำวันนั่นเอง

5. ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย แม้ว่าความรู้สมัยใหม่จะล้นหลามเข้ามามาก แต่ภูมิปัญญาไทยก็สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย เช่น การรู้จักนำเครื่องยนต์มาติดตั้งกับเรือ ใส่ใบพัดเป็นหาง ช่วยให้แล่นได้เร็วขึ้น เรียกว่า เรือหางยาว การรู้จักทำเกษตรแบบผสมผสาน สามารถพลิกฟื้นธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์คืนแทนสภาพป่าเดิมที่ถูกทำลายไป คนในชุมชนก็ใช้ภูมิปัญญาในการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อรักษาป่าชุมชน ร่วมกันสร้างระเบียบกฎเกณฑ์กันเองให้ทุกคนปฏิบัติได้

ภูมิปัญญาไทยหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น อันจะส่งผลถึงการพัฒนาประเทศชาติโดยส่วนรวม ความสำคัญของภูมิปัญญาเป็นสัจธรรมที่เด่นชัด ไม่ว่าสังคมใดหรือชุมชนใดก็ตาม เป็นรากฐานของการพัฒนาชุมชน และเป็นรากฐานของวัฒนธรรม โดยสะท้อนออกมาในรูปแบบของขนบประเพณี ศาสนา ความเชื่อ ภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม ดนตรี การละเล่นพื้นบ้าน และวิทยาการต่าง ๆ (อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์, 2560: 8)

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาที่มีความสำคัญในเรื่องของคุณค่า ความผูกพัน จิตสำนึก ที่บรรพบุรุษสั่งสมไว้ เป็นการสร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติให้มีความยั่งยืนเป็นรากฐานของวัฒนธรรม การพัฒนาชุมชนที่อยู่อาศัย ที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา ภาษา วรรณกรรม ฯลฯ

3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความรู้

ก่อนที่จะกล่าวถึงความหมายของการจัดการความรู้ สิ่งแรกที่เราควรทำความเข้าใจเป็นเบื้องต้น คือ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ในภาพที่ไม่ซับซ้อน โดยปกติแล้วเมื่อนุชนุษย์มีเป้าหมายการทำงาน การแก้ปัญหา หรือการพัฒนาทั้งตนเองและชุมชน เป้าหมายนั้นมีหลายทางคือผลลัพธ์ที่ต้องการความสำเร็จ หรือการบรรลุเป้าหมาย เป้าหมายของการทำงาน การแก้ปัญหา หรือการพัฒนา ที่ตั้งไว้จะถึงความสำเร็จได้ต้องมีสิ่งหนึ่งเข้ามาแทรกตรงกลาง คือ สิ่งที่จะช่วยทำให้เป้าหมายสำเร็จ ดังนั้น การทำงาน การแก้ปัญหการพัฒนา จะสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายที่วางเอาไว้ได้ “ความรู้” จึงเป็นสิ่งที่ต้องนำมาใช้เป็นเครื่องมือขับเคลื่อน กล่าวได้ว่า แนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการความรู้ คือ กระบวนการเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้เพื่อนำมาทำให้งาน การแก้ปัญหา หรือการพัฒนา สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย และบันทึกจัดเก็บไว้เพื่อการใช้ประโยชน์ในอนาคต (พิทักษ์ศิริวงศ์, 2561: 16-19)

3.1 ความหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้

ความหมายการจัดการความรู้ จากการค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องได้มีผู้ให้ความหมายของการจัดการความรู้ไว้หลายท่าน ได้แก่

วิจารณ์ พานิช (2548: 3-4) สำหรับนักปฏิบัติ การจัดการความรู้คือเครื่องมือ เพื่อการบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 4 ประการไปพร้อม ๆ กัน ได้แก่ บรรลุเป้าหมายของงาน บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคน บรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กรไปเป็นองค์กรเรียนรู้ และบรรลุความเป็นชุมชน เป็นหมู่คณะ ความเอื้ออาทรระหว่างกันในที่ทำงาน การจัดการความรู้เป็นการดำเนินการอย่างน้อย 6 ประการต่อความรู้ ได้แก่ 1) การกำหนดความรู้หลักที่จำเป็นหรือสำคัญต่องานหรือกิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กร 2) การเสาะหาความรู้ที่ต้องการ 3) การปรับปรุง ดัดแปลง หรือสร้างความรู้บางส่วนให้เหมาะต่อการใช้งานของตน 4) การประยุกต์ใช้ความรู้ในกิจการงานของตน 5) การนำประสบการณ์จากการทำงาน และการประยุกต์ใช้ความรู้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสกัด “ขุมความรู้”

ออกมาบันทึกไว้ 6) การจดบันทึก “ขุมความรู้” และ “แก่นความรู้” สำหรับไว้ใช้งาน และปรับปรุงเป็นชุดความรู้ที่ครบถ้วน ลุ่มลึกและเชื่อมโยงมากขึ้น เหมาะต่อการใช้งานมากยิ่งขึ้น

ประเวศ วะสี (2550: 47-48 อ้างถึงใน นรินทร์ สังข์รักษา, 2557 หน้า 72) กล่าวถึงการจัดการความรู้ หมายถึง การจัดการให้มีการค้นพบความรู้ ความชำนาญที่แฝงเร้นในตัวคน หาทางนำออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตกแต่งให้ง่ายต่อการใช้สอยและมีประโยชน์เพิ่มขึ้น มีการต่อยอดให้คงงามและใช้ได้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงและกาลเทศะ มีความรู้ใหม่หรือนวัตกรรมเกิดขึ้นจากการเอาความรู้ที่ไม่เหมือนกันมาเจอกัน

ไพโรจน์ ชลารักษ์ (2551: 53) กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการเพราะต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่างและอาศัยกิจกรรมหลายกิจกรรมแตกต่างกัน มาต่อเนื่องหรือผสมผสานเข้าด้วยกัน องค์ประกอบของการจัดการความรู้ได้แก่สิ่งต่อไปนี้ 1) ความรู้ที่ต้องจัดการ และความรู้ที่เกี่ยวข้องหรือเกี่ยวเนื่องกัน 2) แหล่งความรู้ต่าง ๆ ที่สามารถหาความรู้มาช่วยจัดการ 3) เทคนิควิธีการและขั้นตอนของการจัดการความรู้และแหล่งความรู้ 4) วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการจัดการความรู้ 5) ผลลัพธ์จากการจัดการความรู้ จากองค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าวเมื่อจัดอยู่ในกระบวนการแล้วทำให้สามารถเข้าใจความหมายของการจัดการความรู้ได้ว่า หมายถึงการกระทำกับความรู้และแหล่งความรู้ด้วยเครื่องมือ และเทคนิควิธีต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่เพิ่มขึ้นหรือเกิดประโยชน์จากการจัดการความรู้เมื่อเสร็จสิ้นการปฏิบัติการ

เจษฎา นกน้อย และคณะ (2553: 4) ได้กล่าวถึง การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการอย่างเป็นระบบในการแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้หรือนวัตกรรม และการจัดเก็บความรู้ที่เหมาะสมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานอันจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ เพื่อให้เกิดการแพร่กระจายและไหลเวียนความรู้ทั่วทั้งองค์กร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานขององค์กร ในขณะที่ นรินทร์ สังข์รักษา และคณะ (2551) ได้กล่าวถึงการจัดการความรู้ ว่าหมายถึง การใช้เครื่องมือต่าง ๆ ในการรวบรวม สร้าง จัดระเบียบ แลกเปลี่ยน และประยุกต์ใช้ความรู้ในองค์กร โดยพัฒนาระบบจากข้อมูล ไปสู่สารสนเทศ เพื่อให้เกิดความรู้ ประสิทธิภาพและปัญญาของหน่วยงานและองค์กร ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ 1) การจัดหาความรู้ 2) การจัดเก็บสืบค้นความรู้ 3) การใช้ความรู้ 4) การเคลื่อนย้ายแบ่งปันความรู้ และ 5) การสร้างความรู้ใหม่

ชมสุภักดิ์ ศรุทกะ (2560: 53-54) กล่าวว่า การจัดการความรู้ หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคนสู่คน และคนสู่ข้อมูลข่าวสาร โดยการประมวล สังเคราะห์ และจำแนกแยกแยะสารสนเทศ เพื่อนำไปสู่การตีความและทำความเข้าใจกับสารสนเทศเหล่านั้นจนกลายเป็นความรู้ ซึ่งความรู้ี้ครอบคลุมทั้งส่วนของความรู้ฝังลึก ที่ซ่อนอยู่ในความคิดของบุคลากร และที่ฝังตัวอยู่ในองค์กรกับความรู้ชัดแจ้ง ที่ปรากฏในเอกสารบันทึกหรือรายงานต่าง ๆ ขององค์กร การจัดการความรู้ทั้งสองประเภทนี้ให้เป็นระบบ ด้วยกระบวนการในการสร้างความรู้ใหม่ การแลกเปลี่ยนความรู้ และการถ่ายโอนความรู้ เพื่อการพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง สรุปประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. การจัดการความรู้เป็นความพยายามจัดการความรู้ของบุคลากรในองค์กรอย่างเป็นกระบวนการ ทั้งในการสร้างและแสวงหาความรู้ ซึมซับความรู้ จัดระบบ และจำแนกความรู้ ประมวลและกลั่นกรองความรู้ เผยแพร่ และใช้ความรู้ให้เป็นขุมพลังความรู้ในการปฏิบัติขององค์กรที่สามารถแพร่กระจายและไหลเวียนทั่วทั้งองค์กรอย่างสมดุล เป็นไปเพื่อเพิ่มความสามารถในการพัฒนาผลผลิตและพัฒนาองค์กร

2. การจัดการความรู้เป็นการรวบรวมความรู้ที่บุคคลและองค์กรมีอยู่ เก็บรักษาในรูปแบบสารสนเทศที่ต้องการใช้ให้แก่คนที่ต้องการในเวลาที่ต้องการใช้ เพื่อให้คนทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งผลให้องค์กรประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ เพื่อให้พนักงานในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้และนำความรู้มาใช้พัฒนาและปรับปรุงการปฏิบัติงาน รวมทั้งจัดการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน ทั้งภายในและภายนอกองค์กรอย่างต่อเนื่อง

3. การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือที่เพิ่มมูลค่าของกิจการองค์กร กลุ่มคน หรือเครือข่ายของกลุ่มบุคคลหรือองค์กรอย่างเป็นระบบ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการได้เปรียบเชิงการแข่งขัน

ปิยะฉัตร จารุธีรศานต์ (2561: 5-6) กล่าวว่า การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการที่เป็นเครื่องมือหรือวิธีการเพิ่มมูลค่าหรือคุณค่าของกิจการในองค์กร กลุ่ม บุคคล หรือเครือข่ายของกลุ่มบุคคลการรวบรวมความรู้ที่มีอยู่ในองค์กร จากตัวบุคคลหรือเอกสารมาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้ พัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพอันส่งผลให้องค์กรสามารถแข่งขันได้ รวมทั้งเป็นกลยุทธ์ในการที่ทำให้คนได้รับความรู้ที่ต้องการ ภายในเวลาที่เหมาะสม และช่วยในการแลกเปลี่ยนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ส่วนนักวิชาการต่างประเทศได้ให้ความหมายของการจัดการความรู้ ดังนี้

ที่ประชุมการจัดการความรู้ (KM Forum) ได้สรุปความหมายของการจัดการความรู้ จากหลากหลายทัศนะ สรุปได้ดังนี้ Newman, Brian (Bo) กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นกลุ่มของ กระบวนการต่าง ๆ ที่ดำเนินการเกี่ยวกับการสร้าง การแพร่กระจาย และการใช้ประโยชน์ความรู้ ส่วน Berteis, Thomas กล่าวว่า การจัดการความรู้ หมายถึง การบริหารจัดการองค์การเพื่อมุ่งไปสู่การ สร้างองค์การที่ให้การสนับสนุนการจัดการความรู้ การอำนวยความสะดวกให้กับสมาชิกที่อยู่ในองค์กร หรือแม้กระทั่งการสร้างเครื่องมือทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งนี้โดยให้ความสำคัญกับการทำงาน เป็นทีมและการเผยแพร่ความรู้ Business College of the University of Texas ได้ให้ความหมาย ของการจัดการความรู้ว่า เป็นกระบวนการที่เป็นระบบของการค้นหา การเลือก การจัดระบบ การ สกัด และนำเสนอสารสนเทศ เพื่อทำให้ความรู้อุบัติความเข้าใจของพนักงานในเรื่องที่สนใจเป็นพิเศษขึ้น การจัดการความรู้จะทำให้องค์กรได้รับความเข้าใจอย่างลึกซึ้งด้วยประสบการณ์ของตนเอง กิจกรรม ของการจัดการความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดหา จัดเก็บ และใช้ความรู้ เป็นไปเพื่อการแก้ปัญหาการเรียนรู้ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด (dynamic learning) นอกจากนั้นยังใช้เพื่อการวางแผนกลยุทธ์และการตัดสินใจอีก ด้วย ในขณะที่ Trapp (1999 อ้างอิงใน พรธิดา วิเชียรปัญญา, 2547: 28) กล่าวว่า การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยงานต่าง ๆ จำนวนมากซึ่งมีการบริหารจัดการในลักษณะบูรณาการ เพื่อก่อให้เกิดคุณประโยชน์ที่คาดหวังไว้การจัดการความรู้จึงเป็นแนวคิดองค์รวมที่จะบริหารจัดการ ทรัพยากรที่เป็นความรู้ในองค์กร Kucza (2001 อ้างอิงใน พรธิดา วิเชียรปัญญา, 2547: 28) กล่าว ว่า การจัดการความรู้เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดกระบวนการของการสร้างความรู้ การจัดเก็บ และการแบ่งปันความรู้ กล่าวโดยทั่วไปจะรวมถึง การระบุสภาพปัจจุบัน การกำหนดความต้องการ และการแก้ไขปรับปรุงกระบวนการที่จะส่งผลกระทบต่อจัดการความรู้ให้ดีขึ้นเพื่อบรรลุถึงความ ต้องการ นอกจากนี้ Tannembaum (พรธิดา วิเชียรปัญญา, 2547: 30) ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการความรู้ไว้ว่าเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ 1) การรวบรวม การจัดระเบียบ และการเข้าถึง ข้อมูล เพื่อสร้างเป็นความรู้และทำให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม สารสนเทศและเทคโนโลยี เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์จะสามารถสนับสนุนให้การจัดการความรู้มีพลังและอำนาจได้ 2) การแบ่งปัน ความรู้ หากปราศจากการแบ่งปัน ความพยายามในการจัดการความรู้จะล้มเหลวในการแบ่งปัน ความรู้นี้ต้องอาศัยวัฒนธรรมองค์การเป็นสำคัญ เพราะมีอิทธิพลอย่างสูงต่อความสำเร็จของการ จัดการความรู้ 3) การอาศัยบุคคลที่มีความรู้หรือความเฉลียวฉลาด 4) การเพิ่มประสิทธิผลของ องค์การการจัดการความรู้เป็นสิ่งที่สนับสนุนให้องค์กรต่าง ๆ อยู่รอดและประสบความสำเร็จได้

องค์การสหประชาชาติได้ให้ความหมายว่า การจัดการความรู้คือ กระบวนการในการสร้างและเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เราทราบเข้าไปใช้ในการทำงาน เช่น จากความรู้เป็นการกระทำจากนวัตกรรมไปสู่การเปลี่ยนแปลง เป็นกระบวนการภายในซึ่งเกี่ยวกับสิ่งที่ได้เรียนรู้และสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือเปลี่ยนแปลงองค์การ ช่วยในการปรับปรุงการทำงานและองค์การ รวมทั้งประสิทธิผลในการพัฒนาด้วย เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการรวบรวมข้อมูลสารสนเทศ แนวคิดและประสบการณ์ และนำมาไว้ด้วยกัน เพื่อเชื่อมโยงกับชุมชนเรียนรู้แห่งการปฏิบัติและเครือข่ายความรู้ (UNDP. Evaluation Office, 2004 อ้างถึงใน ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2548: 46)

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการในการแสวงหาความรู้ ค้นพบความรู้ ความชำนาญที่แฝงอยู่ในตัว เป็นเครื่องมือเพื่อการบรรลุเป้าหมายของบุคคลหรือองค์กร ทำให้เกิดความรู้ใหม่เพิ่มขึ้นหรือเกิดประโยชน์จากการจัดการความรู้ เกิดการเผยแพร่และถ่ายโอนความรู้

3.2 ประเภทของแหล่งความรู้

ตามมุมมองของ Ikujiro Nonaka นักจัดการความรู้ผู้มีชื่อเสียงระดับโลกได้มีการนำเสนอให้จำแนกความรู้ที่มีอยู่ โดยแบ่งความรู้ออกเป็น 2 ประเภท และให้คำจำกัดความไว้ในเบื้องต้นที่ค่อนข้างเป็นรูปธรรม คือ (ภราดร จินดาวงศ์, 2549: 14-15)

1. ความรู้แจ้ง Explicit Knowledge เป็นความรู้ที่ปรากฏและมองเห็นได้ชัดเจน สามารถจัดทำออกมาในรูปแบบของเอกสาร คู่มือ หรือสื่อต่าง ๆ และสามารถถ่ายทอดหรือรวบรวมได้ง่าย

2. ความรู้แฝง Tacit Knowledge เป็นความรู้ที่ไม่ปรากฏชัดแจ้ง ถูกฝังลึกและซ่อนเร้นอยู่ในตัวคน โดย Tacit Knowledge อาจเกิดจากประสบการณ์ การเรียนรู้ หรือพรสวรรค์

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร (2550: 9-10) แบ่งประเภทของความรู้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ความรู้ที่ชัดแจ้ง Explicit Knowledge เป็นความรู้ที่สามารถเผยแพร่ให้อยู่ในรูปแบบของเอกสาร วิดีโอ เทป ฐานข้อมูล ตำรา ทฤษฎี คู่มือ บางครั้งเรียกว่า เป็นความรู้แบบรูปธรรม

2. ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน Tacit Knowledge เป็นความรู้ที่เกิดจากทักษะ ประสบการณ์ ความคิด พรสวรรค์ ของแต่ละบุคคล ความรู้ประเภทนี้จะมี 2 ส่วน คือความรู้ที่อธิบาย

ได้แต่ยังไม่ได้ถูกบันทึกให้เป็นความรู้ที่ชัดเจน กับความรู้ที่ไม่สามารถอธิบายได้จริง ๆ เช่น งานศิลปะ งานที่ต้องวัดคุณภาพจากรูป รส กลิ่น เสียง ที่ไม่สามารถกำหนดได้ตายตัว บางครั้งเรียกว่าเป็นความรู้แบบ นามธรรม

ไพโรจน์ ชลารักษ์ (2551: 35-36) ได้แบ่งประเภทของแหล่งความรู้ตามลักษณะที่ดำรงอยู่ได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. แหล่งบุคคล หมายถึง ตัวบุคคลที่มีความรู้ ได้แก่ ผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ ไปจนถึงผู้ให้ข้อมูลธรรมดา ซึ่งสามารถทำให้เกิดความรู้แก่ผู้ต้องการเรียนรู้ได้ ลักษณะความรู้ที่มีให้เรียนรู้ ดังนี้ 1) บุคคลผู้รู้เฉพาะทาง คือผู้รู้และเชี่ยวชาญสาขาวิชาหรือศาสตร์เรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ 2) ผู้รู้ทั่วไป หมายถึงผู้อาวุโสที่ผ่านการทำงาน การดำรงชีวิตมายาวนานทำให้รู้เรื่องราวหลายเรื่อง แต่อาจมิได้รู้หรือเชี่ยวชาญเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ

2. แหล่งทรัพยากรความรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น หมายถึง แหล่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ทำขึ้นเพื่อใช้เก็บสะสมรวบรวมความรู้ จำแนกได้ 4 ประเภท ได้แก่ 1) วัสดุบันทึกหรือทรัพยากรสารสนเทศ เช่น วัสดุประเภทสิ่งพิมพ์ สื่อทัศนวัสดุชนิดต่าง ๆ และต้นฉบับหรือภาพวาด เป็นต้น 2) สถานที่เก็บรวบรวมทรัพยากรสารสนเทศต่าง ๆ ที่ให้ความรู้ เก็บรวบรวมและจัดเก็บไว้อย่างเป็นระบบเป็นแห่ง ๆ ได้แก่ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอจดหมายเหตุ ศูนย์การเรียนรู้ เป็นต้น 3) แหล่งหรือสถานที่ที่เป็นโบราณสถานต่าง ๆ ที่มนุษย์เคยสร้างใช้ประโยชน์ตกทอดมาจนถึงคนรุ่นหลัง ๆ เช่น ซากเมืองโบราณ และ 4) แหล่งที่เป็นธรรมชาติต่าง ๆ แหล่งประเภทนี้มนุษย์มิได้สร้างขึ้นโดยตรง เช่น อุทยานแห่งชาติ สวนสัตว์ เป็นต้น

3. แหล่งธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่มีใ้มนุษย์สร้างแต่เกิดเองเป็นเองตามธรรมชาติแล้วมนุษย์ได้ใช้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ได้ โดยมีได้มีการกำหนดขอบเขตจัดทำอย่างเป็นกิจจะลักษณะ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ถ้ำ ทะเล ดิน หิน รวมทั้งสัตว์ พืช สิ่งมีชีวิตนานาชนิด

ปิยะฉัตร จารุธีรศานต์ (2561: 5) กล่าวว่า ความรู้ในการจัดการความรู้ มี 2 ประเภท ได้แก่

ประเภทแรกเรียกว่า ความรู้ชัดแจ้ง เห็นได้เป็นรูปธรรม เป็นความรู้ที่อยู่ในตำรา เอกสารที่ผ่านกระบวนการพิสูจน์วิจัยมาแล้ว ความรู้แรกนี้เรียกว่าแก่นความรู้ มีขั้นตอนการจัดการ ดังนี้ คือ การเข้าถึงความรู้และตีความความรู้ การนำไปใช้ การเรียนรู้เพื่อยกระดับความรู้ การรวบรวมและการจัดเก็บ

ประเภทที่สองเรียกว่า ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน เป็นสิ่งที่เห็นได้ไม่ชัด เป็นความรู้ที่มาจากการปฏิบัติ ประสบการณ์ พรสวรรค์ สัญชาตญาณ การใช้วิจารณญาณ ปฏิภาณไหวพริบ เป็นเทคนิคเฉพาะตัวของผู้ปฏิบัติแต่ละคน และความคิดใหม่ ประเภทนี้เรียกว่าเกร็ดความรู้ มีขั้นตอนการจัดการความรู้ คือ มีน้ำใจแบ่งปันให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ มีการเรียนรู้ร่วมกัน การสร้างและยกระดับความรู้ แล้วจึงนำไปปรับใช้

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า ประเภทของแหล่งความรู้ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1.ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล ความรู้แฝง หรือความรู้ไม่เป็นทางการ Tacit Knowledge เกิดจากประสบการณ์ การเรียนรู้ 2. ความรู้ที่มองเห็นได้ชัด ความรู้แจ้ง หรือความรู้ที่เป็นทางการ Explicit Knowledge ความรู้ที่เขียนอธิบายออกมาเป็นตัวอักษร

3.3 องค์ประกอบของการจัดการความรู้

น้ำทิพย์ วิภาวิน (2547: 17-21) กล่าวว่า ความสำเร็จของการจัดการความรู้เกิดจากการผสมผสานการทำงานของคน กระบวนการทางธุรกิจและเทคโนโลยี ดังนี้

1. ด้านคน กลยุทธ์หลักที่ธุรกิจใช้เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันในทศวรรษนี้มุ่งที่ความสามารถของคนในองค์กร ที่จะสร้างนวัตกรรมและมีความคล่องตัวที่จะปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ตามสถานการณ์ การพัฒนาคนในองค์กรจึงมีความสำคัญเป็นอันดับแรก ในบางทฤษฎีได้เน้นการจัดการความรู้ว่าเป็นการพัฒนาคนในองค์กรโดยร้อยละ 80 เป็นการใช้งบประมาณของมนุษย์ อีกร้อยละ 20 เป็นการใช้งบประมาณของเทคโนโลยีสารสนเทศ เพราะหัวใจของการจัดการความรู้คือ การรวบรวมความรู้ และการวิเคราะห์ สังเคราะห์ความรู้ รวมถึงการนำความรู้ไปใช้ ตามโมเดลของการจัดการความรู้คือการสร้าง การจัดการ และการนำไปใช้

2. ด้านกระบวนการ กระบวนการของการจัดการความรู้ ประกอบด้วยแนวทางและขั้นตอนของการจัดการความรู้ โดยต้องระบุประเภทของสารสนเทศที่ต้องการ ทั้งจากแหล่งข้อมูลภายในและภายนอก เป็นการแยกแยะว่า ความรู้ชนิดใดที่ควรนำมาใช้ในองค์กร แล้วนำความรู้ที่กำหนดโครงสร้าง รูปแบบและตรวจสอบความถูกต้อง ก่อนที่จะนำมาผลิตและเผยแพร่ โดยการบริหารกระบวนการนั้นจะต้องเข้าใจวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนขององค์กรว่าต้องการให้บรรลุเป้าหมายอะไร

3. ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ การจัดการความรู้มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของความรู้ในองค์กรให้เป็นความรู้ที่เกิดประโยชน์ต่อบุคคลนั้นในเวลาและรูปแบบที่บุคคลนั้นต้องการ เรียกว่า ระบบบริหารความรู้

พรธิดา วิเชียรปัญญา (2547: 43-48) ได้นำเสนอองค์ประกอบของการจัดการความรู้ไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. การแสวงหาความรู้ องค์การควรแสวงหาความรู้ที่มีประโยชน์ และมีผลต่อการดำเนินงานจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกองค์การ ดังนี้ 1) การแสวงหาและรวบรวมความรู้จากแหล่งภายในองค์การ และ 2) การแสวงหาและรวบรวมความรู้จากแหล่งภายนอกองค์การ

2. การสร้างความรู้ การแสวงหาความรู้นั้นเป็นการปรับใช้ความรู้โดยทั่วไป แต่การสร้างความรู้เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ การสร้างความรู้ใหม่เกี่ยวข้องกับแรงผลักดัน การหยั่งรู้ และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคล การสร้างความรู้ใหม่ควรอยู่ภายใต้หน่วยงานหรือคนในองค์การ

3. การจัดเก็บและค้นคืนความรู้ ในการจัดการความรู้ องค์การต้องกำหนดสิ่งที่สำคัญที่จะเก็บไว้เป็นองค์ความรู้ และต้องพิจารณาถึงวิธีการในการเก็บรักษา และการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามความต้องการ องค์การต้องเก็บรักษาสิ่งที่องค์การเรียกว่าเป็นความรู้ไว้ให้ดีที่สุด ไม่ว่าจะเป็ข้อมูลสารสนเทศ ตลอดจนผลสะท้อนกลับ การวิจัย และการทดลอง การจัดเก็บเกี่ยวข้องกับด้านเทคนิค เช่น การบันทึกเป็นฐานข้อมูล หรือการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน รวมทั้งที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางมนุษย์ด้วย เช่น การสร้างและการจดจำของปัจเจกบุคคล

4. การถ่ายทอดความรู้และการใช้ประโยชน์ การถ่ายทอด และการใช้ประโยชน์จากความรู้มีความจำเป็นสำหรับองค์การ เนื่องจากองค์การจะเรียนรู้ได้ดีขึ้นเมื่อความรู้มีการกระจายถ่ายทอดไปอย่างรวดเร็ว และเหมาะสมทั่วทั้งองค์การ การถ่ายทอด และการใช้ประโยชน์จากความรู้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกลไกด้านอิเล็กทรอนิกส์ นอกจากนี้การเคลื่อนที่ของสารสนเทศ และความรู้ระหว่างบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งเป็นไปได้โดยตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ ซึ่งการถ่ายทอดความรู้โดยตั้งใจ มีวิธีการต่าง ๆ ดังนี้ 1) การสื่อสารด้วยการเขียน 2) การฝึกอบรม 3) การประชุมภายใน 4) การสรุปข่าวสาร 5) การสื่อสารภายในองค์การ 6) การเยี่ยมชมงานต่าง ๆ 7) การหมุนเวียน/เปลี่ยนงาน และ 8) ระบบพี่เลี้ยง ส่วนการถ่ายทอดความรู้โดยไม่ตั้งใจนั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยอาจจะไม่รู้ตัว หรือเป็นการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นในหน้าที่ที่ทำงานอย่างไม่มีแบบแผน เช่น 1) การหมุนเวียนงาน 2) ประสพการณ์ 3) คณะทำงาน และ 4) เครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ

สุจิตรา ธนानันท์ (2553: 34-35 อ้างอิงใน ชมสุภัค ครุฑทกะ, 2560 หน้า 64-65) กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการความรู้ มี 3 องค์ประกอบดังนี้

1. การพัฒนาหรือการแสวงหาความรู้ เป็นแนวคิดที่มาจากการเรียนรู้ในองค์กร ที่องค์กรจะต้องมีการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา แต่เนื่องจากองค์กรเป็นสิ่งไม่มีชีวิต ดังนั้น การเรียนรู้ขององค์กรจึงขึ้นอยู่กับบุคลากรภายในองค์กรมากกว่า

2. การถ่ายทอดความรู้ ต้องอาศัยความไว้วางใจ และการยอมรับของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด ปัจจุบันได้มีเทคโนโลยีสารสนเทศนานาชนิดที่เข้ามาช่วยในการถ่ายทอดความรู้ แต่เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการสื่อสารและถ่ายทอดความรู้ ไม่ได้เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ก่อให้เกิด การถ่ายทอดความรู้ วัฒนธรรมองค์กรเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อความสำเร็จในการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งวิธีการสนับสนุนการถ่ายทอดความรู้ที่ง่ายที่สุด คือ การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่าง พนักงาน การสร้างบรรยากาศ และเปิดโอกาสให้พนักงานได้พบกันและพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน

3. การวัดและการประเมินผลความรู้ สามารถกระทำได้โดยพิจารณาจากเกณฑ์ ความสามารถในการถ่ายทอดหรือแบ่งปันความรู้ที่มี

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการจัดการความรู้จะประกอบไปด้วย ความรู้ คน กระบวนการจัดการความรู้ และเทคโนโลยีสารสนเทศ ผู้วิจัยได้สรุปและจำแนก องค์ประกอบของการจัดการความรู้ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปและจำแนกองค์ประกอบของการจัดการความรู้

องค์ประกอบของ การจัดการความรู้	พรธิตา วิเชียร ปัญญา (2547)	น้ำทิพย์ วิภาวิน (2547)	สุจิตรา ธนานันท์ (2553)
ด้านคน	✓		
ด้านกระบวนการ	✓		
ด้านเทคโนโลยี	✓		
การแสวงหาความรู้		✓	✓
การสร้างความรู้		✓	
การจัดเก็บและค้นคืนความรู้		✓	
การถ่ายทอดความรู้		✓	✓
การประเมินผลความรู้			✓

3.4 เครื่องมือในการจัดการความรู้

ไพโรจน์ ชลารักษ์ (2551: 60-61) กล่าวว่า ความจริงเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ช่วยจัดการความรู้นี้เมื่อใช้จัดเก็บความรู้ที่ถูกแสดงออกมาจากคนแล้ว ความรู้เหล่านั้นก็ถูกเก็บในลักษณะของสารสนเทศ หรือข้อมูลอยู่ในสื่อ หรือวัสดุบันทึกแบบต่าง ๆ การเก็บรักษาความรู้ไว้ในรูปแบบของข้อมูลหรือสารสนเทศดังกล่าว มีวัตถุประสงค์การจัดเก็บอยู่ 4 อย่าง ได้แก่

1. เพื่อรักษาความรู้ไว้ไม่ให้สูญหายหรือผิดเพี้ยน หรือลึ้มเลือน เมื่อใดที่ต้องการใช้ก็สามารถทำให้ข้อมูลหรือสารสนเทศแสดงออกกลับมามีเหมือนเดิมเช่นเดียวกับเมื่อแรกบันทึกลงสื่อ เครื่องมือชนิดนี้จะได้แก่เครื่องมือบันทึกแบบต่าง ๆ ได้แก่ 1) บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร หรือสัญลักษณ์ที่นิยมมากคือบันทึกลงในกระดาษ ผ้า หรือวัสดุแข็งอื่น ๆ เช่น ไม้ หิน เป็นต้น 2) บันทึกเป็นเสียง เช่น เทป หรือแผ่นบันทึกเสียง 3) บันทึกภาพ ทั้งภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว 4) บันทึกเป็นระบบสื่อผสม คือมีทั้งภาพ เสียง ตัวอักษรสัญลักษณ์ และมิตติความลึก ซึ่งทำให้เก็บสาระได้มากและละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น

2. เพื่อขยายหรือเพิ่มปริมาณ ข้อมูลหรือสารสนเทศ เพื่อให้มีจำนวนซ้ำ ๆ เหมือน ๆ กันมากขึ้นจะช่วยให้การเก็บรักษาและเผยแพร่ได้ง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น

3. เพื่อส่งผ่านหรือกระจายถ่ายทอด ข้อมูลและสารสนเทศให้ไปสู่ที่ต่าง ๆ ได้สะดวก รวดเร็ว ทำให้เกิดความรู้ในหลาย ๆ ที่เป็นการเผยแพร่ความรู้ให้กว้างขวางออกไปยังต่างถิ่น ต่างแดน ไกล ๆ มีการแลกเปลี่ยนกันได้

4. เพื่อปรับปรุงหรือพัฒนาความรู้ การใช้เครื่องมือจัดการกับข้อมูลหรือสารสนเทศ สามารถทำให้ข้อมูลและสารสนเทศถูกจัดระบบใหม่ ถูกวิเคราะห์และถูกสังเคราะห์ใหม่ได้อย่าง สะดวกและรวดเร็วทำให้เกิดข้อมูลหรือสารสนเทศในมิติใหม่ขึ้น อันนำไปสู่ความรู้ใหม่ในตัวตนเมื่อได้ สัมผัสหรือเรียนรู้ข้อมูลที่ปรับปรุงใหม่แล้วนี้

พิทักษ์ ศิริวงศ์ (2561: 34-36) กล่าวว่า เครื่องมือต่าง ๆ ที่ช่วยให้เกิดการถ่ายทอด องค์ความรู้จากคนที่รู้ไปสู่คนอื่น มีหลายอย่าง การเลือกใช้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม สิ่งสำคัญที่สุดคือ “บรรยากาศ” ที่เหมาะสมต่อการแบ่งปัน เครื่องมือการจัดการความรู้ที่นิยมใช้กันมีดังต่อไปนี้

- 1) ระบบฐานข้อมูล เป็นคลังความรู้ที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายภายในองค์กร
- 2) สภาภาพแฟ เป็นการทำชุดข้อมูลแลกเปลี่ยนแบบเผชิญหน้า
- 3) การเล่าเรื่อง เป็นการเล่าถ่ายทอดประสบการณ์
- 4) ชุมชนนักปฏิบัติ เป็นการรวมตัวกันของผู้สนใจในเรื่องเดียวกัน เพื่อแลกเปลี่ยน ความรู้
- 5) ถอดบทเรียนความสำเร็จ เป็นการศึกษาจากบทเรียนความสำเร็จ
- 6) ถอดบทเรียนความผิดพลาด เป็นการศึกษาจากบทเรียนความผิดพลาด
- 7) การระดมสมอง เป็นการร่วมกันคิดในประเด็นเดียวกัน
- 8) การทบทวนหลังการปฏิบัติ เป็นการทบทวนหลังปฏิบัติงานว่ามีอะไรเป็นบทเรียน ในอนาคต
- 9) การประชุมทบทวนงาน เป็นการทบทวนงานคล้าย AAR แต่เป็นทางการมากกว่า
- 10) เพื่อนช่วยเพื่อน เป็นการเรียนรู้จากกัลยาณมิตรที่มีความรู้
- 11) การสอนงาน เป็นการสอนคนเข้างานใหม่ให้รู้วิธีการทำงาน
- 12) ระบบพี่เลี้ยง เป็นการให้คนมีประสบการณ์ช่วยแนะนำ
- 13) การสับเปลี่ยนงาน เป็นการเปลี่ยนไปเรียนรู้งานอื่น ๆ
- 14) ทีมข้ามสายงาน เป็นการตั้งทีมงานที่มาจากหลากหลายสายงาน

- 15) เรียนรู้โดยการปฏิบัติ เป็นการให้เกิดประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติจริง
  - 16) สร้างมาตรฐานเปรียบเทียบ เป็นการหามาตรฐานมาเป็นเป้าหมายในการพัฒนา
งานให้ดีขึ้น
  - 17) เวทีความรู้ เป็นการถามตอบเพื่อพัฒนาความรู้
  - 18) การเสวนา เป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้
  - 19) แหล่งผู้รู้ในองค์กร เป็นการระบุบุคคลที่จะให้ความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งในองค์กร
ให้ชัดเจน
  - 20) บล็อก เป็นการเผยแพร่ความรู้ผ่านเครือข่ายออนไลน์
  - 21) กระดานสนทนา เป็นการรวมผู้สนใจในเรื่องเดียวกันมาแลกเปลี่ยนบนเครือข่าย
ออนไลน์
  - 22) เครือข่ายสังคม เป็นการสื่อสารแลกเปลี่ยนในลักษณะกลุ่มคนบนเครือข่าย
ออนไลน์
  - 23) อื่น ๆ
- เครื่องมือสำหรับการจัดการความรู้ มีทั้งเครื่องมือที่เป็นการเผชิญหน้า เครื่องมือที่ไม่
ต้องอาศัยเทคโนโลยี และเครื่องมือที่ต้องอาศัยเทคโนโลยี
- จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า เครื่องมือในการจัดการความรู้เป็นอุปกรณ์ที่
ช่วยจัดเก็บความรู้ที่ถูกแสดงออกมาจากคนแล้ว นำมาเก็บรักษาไว้ในรูปแบบหรือสารสนเทศ
มีทั้งเครื่องมือที่ไม่ต้องอาศัยเทคโนโลยีและเครื่องมือที่ต้องอาศัยเทคโนโลยี อาทิ เครื่องบันทึกเสียง
เครื่องบันทึกภาพ เรียนรู้โดยการปฏิบัติ การเสวนา การสอนงาน ฯลฯ

3.5 กระบวนการจัดการความรู้

นักวิชาการของต่างประเทศและของไทย ได้กล่าวถึงกระบวนการจัดการความรู้ ดังนี้
ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (2548: 78-82) ได้อธิบายถึงกระบวนการจัดการความรู้
4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การสร้างความรู้ เป็นกิจกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสวงหาหรือสร้างความรู้ใหม่
ความรู้จะเกิดขึ้นเมื่อคนทำงานด้วยกันในกลุ่มมีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น มีการสร้างควม
ร่วมมือและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

2. การประมวลความรู้ คือ การจัดความรู้ให้อยู่ในรูปแบบที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้และนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างสะดวก โดยหลักการประมวลความรู้มี 3 ประการ คือ 1) กำหนดขอบเขตและเนื้อหาของความรู้ที่ต้องการประมวล 2) กำหนดแหล่งที่มาของความรู้ดังกล่าว รวมทั้งระบุกลไกและสื่อสำหรับรวบรวมความรู้ เวลา และความถี่ในการประมวลและปรับปรุงให้ทันสมัย 3) ระบุวิธีการและเครื่องมือในการเข้าถึงและดึงความรู้ที่ได้ประมวล

3. การเผยแพร่ความรู้ เมื่อได้มีการสร้างความรู้แล้ว องค์กรจะทำหน้าที่ในการประสานงานให้มีการเผยแพร่หรือแบ่งปันความรู้ทั่วทั้งองค์กรและภายนอกองค์กร มีได้หลายรูปแบบตั้งแต่การถ่ายทอดความรู้ผ่านการพูดคุย การใช้เทคโนโลยีผ่านอีเมล

4. การใช้ความรู้ คุณค่าของความรู้อยู่ที่การนำไปใช้ โดยเฉพาะเมื่อมีการประยุกต์ความรู้เพื่อสร้างความสามารถและนำไปปฏิบัติให้เกิดผล ดังนั้นองค์กรจึงควรสนับสนุนการใช้ความรู้ เพราะเป็นกระบวนการที่สำคัญในการจัดการความรู้ โดยต้องมีการปรับประยุกต์ความรู้ให้เหมาะสมกับบริบทขององค์กรด้วย

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร (2550: 19-20) กล่าวถึงกระบวนการจัดการความรู้ มี 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. ปงชี้ความรู้ เป็นการค้นหา ความรู้ที่สำคัญต่อการบรรลุเป้าหมายคืออะไร อยู่ที่ใคร ยังขาดความรู้อะไร

2. การสร้างและแสวงหาความรู้ เป็นการหาวิธีในการดึงเอาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ในข้อ 1 บางส่วนความรู้ที่ยังขาดอยู่จะสร้างอย่างไร อาจจะไปศึกษาต่อยอดความรู้เดิมหรือนำความรู้ภายนอกองค์กรมาใช้

3. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ เมื่อได้เนื้อหาความรู้มาแล้ว ต้องมีการแบ่งประเภทความรู้ จัดทำสารบัญเพื่อให้การเก็บรวบรวมและการค้นหาได้ง่าย สะดวกและรวดเร็ว

4. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ ก่อนนำเข้าสู่ระบบจะต้องปรับปรุงเนื้อหา การใช้ภาษาให้เป็นภาษาเดียวกัน รวมทั้งรูปแบบของข้อมูล เพื่อความสะดวกในการป้อนเข้าสู่ระบบ

5. การเข้าถึงความรู้ เป็นการกำหนดวิธีการกระจายความรู้สู่ผู้ใช้ อาจทำเป็นสมุดหน้าเหลืองซึ่งความรู้อาจจัดเก็บเป็นรูปแบบง่าย ๆ ยากขึ้นอีกนิดก็ทำเป็นฐานความรู้ไอที การจัดอบรม การจัดให้มีระบบสอนงานแบบพี่เลี้ยง ซึ่งมีวิธีการอื่น ๆ อีกหลายวิธีที่ทำให้ความรู้ที่นั้นถูกคนในองค์กรนำไปใช้

6. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้ เป็นการจัดให้มีช่องทางการถ่ายทอดความรู้จากผู้รู้ ทั้งที่เป็นความรู้ชัดแจ้ง เช่น ผู้รู้จัดทำเอกสารคู่มือ บันทึกประสบการณ์ จัดทำซีดี การปฏิบัติงานสำหรับผู้สนใจไว้ศึกษา เป็นต้น ส่วนความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล เช่น การเป็นพี่เลี้ยง สอนงาน การจัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นต้น

7. การเรียนรู้ เมื่อความรู้ขององค์กรมีการนำไปใช้จนเกิดการเรียนรู้และเกิดองค์ความรู้ใหม่กลับมาให้องค์กร โดนแลกเปลี่ยนแบ่งปันให้ผู้อื่นนำไปใช้อีก การเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญในการทำให้เกิดองค์ความรู้ขององค์กรเพิ่มขึ้น

เจษฎา นกน้อย และคณะ (2553: 42-44) แบ่งกระบวนการจัดการความรู้เป็น 4 ขั้นตอนเพื่อให้มองเห็นภาพรวมของการจัดการความรู้ ดังนี้

1. การแสวงหาความรู้ องค์กรควรแสวงหาความรู้ที่มีประโยชน์และมีผลต่อการดำเนินงานจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกองค์กร

2. การสร้างความรู้ การแสวงหาความรู้ นั้น เป็นการปรับใช้ความรู้โดยทั่วไป แต่การสร้างความรู้เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ ซึ่งการสร้างความรู้ใหม่เกี่ยวข้องกับแรงผลักดัน การหยั่งรู้และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคล การสร้างความรู้ใหม่ควรอยู่ภายใต้หน่วยงานหรือคนในองค์กร ซึ่งหมายความว่า ทุกคนสามารถเป็นผู้สร้างความรู้ได้

3. การจัดเก็บและค้นคืนความรู้ ในการจัดการความรู้ องค์กรต้องกำหนดสิ่งสำคัญที่จะเก็บไว้เป็นองค์ความรู้ และต้องพิจารณาถึงวิธีการเก็บรักษา และการนำมาใช้ประโยชน์ตามความต้องการ องค์กรต้องเก็บรักษาสิ่งที่องค์กร เรียกว่า เป็นความรู้ไว้ให้ดีที่สุด ไม่ว่าจะ เป็นข้อมูลสารสนเทศ ตลอดจนผลสะท้อนกลับ

4. การถ่ายทอดความรู้และการใช้ประโยชน์ มีความจำเป็นสำหรับองค์กรเนื่องจาก องค์กรจะเรียนรู้ได้ดีมากขึ้นเมื่อความรู้มีการกระจายและถ่ายทอดไปอย่างรวดเร็วและเหมาะสมทั่วทั้งองค์กร การถ่ายทอดและการใช้ประโยชน์จากความรู้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกลไกด้านอิเล็กทรอนิกส์

ปิยะฉัตร จารุธีรศานต์ (2561: 5) กล่าวว่า กระบวนการจัดการความรู้ประกอบด้วย การหาข้อมูล รวบรวมข้อมูล คัดเลือกความรู้ที่จำเป็นสำหรับการใช้ประโยชน์ การจัดหมวดหมู่ความรู้ให้เหมาะสมต่อการใช้งาน การจัดเก็บความรู้เพื่อให้ง่ายต่อการค้นหา การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้ การจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อสร้างความรู้ใหม่ การประยุกต์ใช้ความรู้ และการเรียนรู้จากการใช้ความรู้

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า กระบวนการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการพัฒนาคความรู้ ผู้วิจัยได้สรุปและจำแนกกระบวนการจัดการความรู้ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สรุปและจำแนกกระบวนการจัดการความรู้

กระบวนการจัดการความรู้	ทิพวรรณ หล่อสุวรรณ (2548)	สถาบันวิจัย และพัฒนา มหาวิทยาลัย ศิลปากร (2550)	เจษฎา นกัน้อย และคณะ (2553)	ปิยะฉัตร จารุธีรคันต์ (2561)
การบ่งชี้ความรู้		✓		
การสร้างความรู้	✓	✓	✓	
การแสวงหาความรู้		✓	✓	✓
การประมวลความรู้/กลั่นกรองความรู้	✓	✓		
การจัดหมวดหมู่ความรู้		✓		✓
การจัดเก็บความรู้			✓	✓
การเผยแพร่ความรู้	✓			✓
การเข้าถึงความรู้		✓		
การแลกเปลี่ยนความรู้		✓		✓
การใช้ประโยชน์จากความรู้	✓		✓	✓
การเรียนรู้		✓		✓

3.6 ขั้นตอนการจัดการความรู้

น้ำทิพย์ วิภาวิน (2547: 30) กล่าวว่า ความต้องการนำความรู้ที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล มาใช้ประโยชน์ เป็นแนวทางการจัดการความรู้ในองค์กร โดยการสร้างแหล่งจัดเก็บความรู้และพัฒนาวิธีการเข้าถึงความรู้ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. การจัดหาหรือการสร้างความรู้ เป็นกระบวนการพัฒนาและการสร้างความรู้ใหม่ จากทักษะและความสัมพันธ์ระหว่างคนในองค์กร เป็นวิธีการพัฒนาความรู้ของแต่ละบุคคลในลักษณะ ของกระบวนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยการระดมความคิด การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ระหว่างบุคคลในกลุ่ม

2. การแบ่งปันความรู้ เป็นขั้นตอนต่อมาในการนำเอาความรู้ที่สร้างไว้หรือบันทึกไว้ ออกมาเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้และแพร่หลายในองค์กร โดยใช้เครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร ที่เรียกว่า collaborative tools ได้แก่ e-mail, newsgroup

3. การใช้หรือการเข้าถึงความรู้ เป็นการใช้ความรู้ในองค์กรจากฐานข้อมูล วรรณกรรม เอกสาร การสนทนา เป็นการผสมผสานความรู้จากแหล่งต่าง ๆ

การจัดการความรู้ดังได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการความรู้ มีการกำหนด วัตถุประสงค์และเป้าหมายในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อกำหนดเป็นขั้นตอนของการจัดการความรู้ ผู้เขียนได้ สังเคราะห์ขั้นตอนการจัดการความรู้ ดังนี้ (นรินทร์ สังข์รักษา, 2557: 134-136)

1. การกำหนดประเด็นหรือเรื่องของการจัดการความรู้ หมายถึง การกำหนดว่าจะ จัดการความรู้เรื่องใดหรือเรื่องอะไร เสมือนกับการกำหนดประเด็น ชื่อเรื่องการวิจัย หรือปัญหาการ วิจัย

2. การกำหนดวัตถุประสงค์ และมีเป้าหมายหรือเข็มมุ่งที่ชัดเจน เป็นการกำหนดว่า จะจัดการความรู้เรื่องนั้นเพื่ออะไร และจะจัดการให้ได้ผลเพียงใด

3. การแสวงหาความรู้ เป็นการเสาะแสวงหาความรู้ที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมให้มากที่สุด เท่าที่จำเป็นและต้องการได้จากแหล่งต่าง ๆ

4. การจัดลำดับความสำคัญ และความจำเป็นของความรู้ เป็นการจัดลำดับให้ เหมาะสมว่าต้องการใช้เรื่องใดต้องการก่อนหรือหลัง

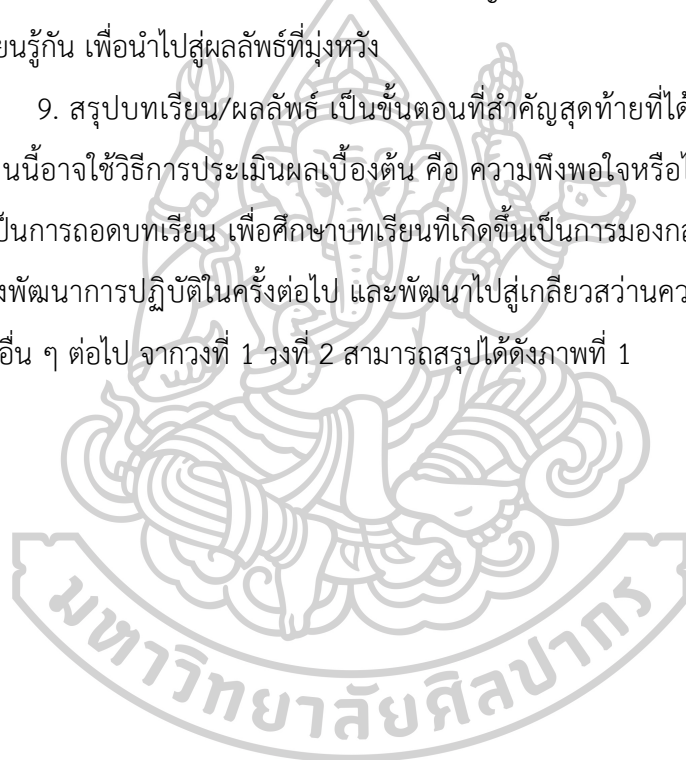
5. การผสมผสานความรู้ เป็นการบูรณาการความรู้ต่าง ๆ ทั้งความรู้ที่ฝังลึกและ ความรู้ที่ชัดแจ้งเข้าด้วยกันอย่างมีความเหมาะสม โดยอาศัยกระบวนการคิดเป็นสำคัญ และลงท้าย ด้วยการสรุปและตัดสินใจเพื่อปฏิบัติให้ได้ผลออกมา

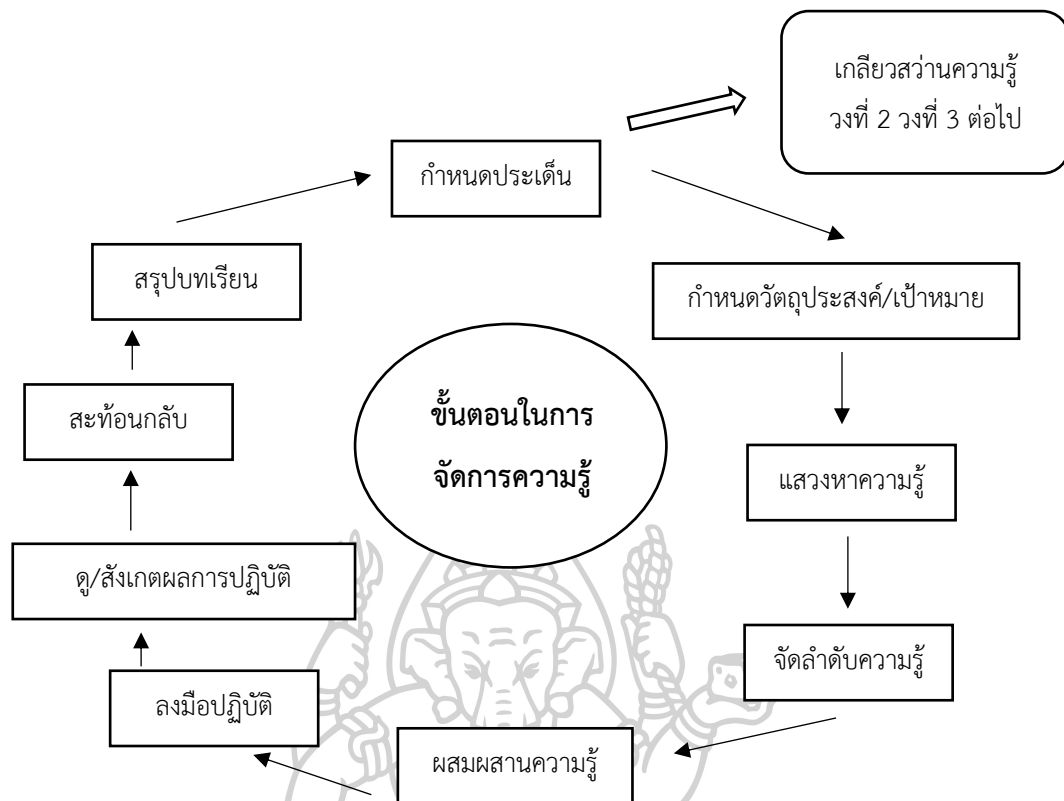
6. การลงมือปฏิบัติ การลงมือปฏิบัติ เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด กิจกรรมนี้มีความสำคัญมาก อาจปฏิบัติตั้งแต่ขั้นแรกแล้วเปลี่ยนไปตามลำดับขั้นตอนที่เหมาะสมและถูกต้องไปเรื่อย ๆ ทั้งนี้ การปฏิบัติควรเป็นไปตามแผนการจัดการความรู้

7. การสังเกตผลการปฏิบัติ เป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการลงมือปฏิบัติที่ใช้เครื่องมือต่าง ๆ ว่าเกิดหรือได้รับสิ่งที่คาดหวังหรือมุ่งหวังไว้หรือไม่ หากได้ผลตามที่มุ่งหวังก็จะปฏิบัติต่อไป แต่หากผลไม่ตรงตามที่คาดหวังหรือผิดเพี้ยนไป ก็ต้องย้อนกลับไปพิจารณาว่าต้องใช้ความรู้เรื่องใดมาใช้ประกอบเพิ่มเติมอีก แล้วนำมาพิจารณาแล้วตัดสินใจปฏิบัติอีก

8. การสะท้อนกลับ ในขั้นนี้มีความสำคัญมากเป็นการให้สมาชิกในกลุ่ม/องค์กรได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่มุ่งหวัง

9. สรุปบทเรียน/ผลลัพธ์ เป็นขั้นตอนที่สำคัญสุดทำยที่ ได้ผลสำเร็จหรือไม่สำเร็จอย่างไร ในส่วนนี้อาจใช้วิธีการประเมินผลเบื้องต้น คือ ความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจ หากสรุปผลอย่างลึกควรเป็นการถอดบทเรียน เพื่อศึกษาบทเรียนที่เกิดขึ้นเป็นการมองกลับในการปฏิบัติ และนำผลมาปรับปรุงพัฒนาการปฏิบัติในครั้งต่อไป และพัฒนาไปสู่เกลียวสว่านความรู้ในวงจรความรู้หรือประเด็น/เรื่องอื่น ๆ ต่อไป จากวงที่ 1 วงที่ 2 สามารถสรุปได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงขั้นตอนในการจัดการความรู้

ที่มา: นรินทร์ สังข์รักษา, 2557: 136

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2550) ได้นำเสนอขั้นตอนในการจัดการความรู้ ออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้

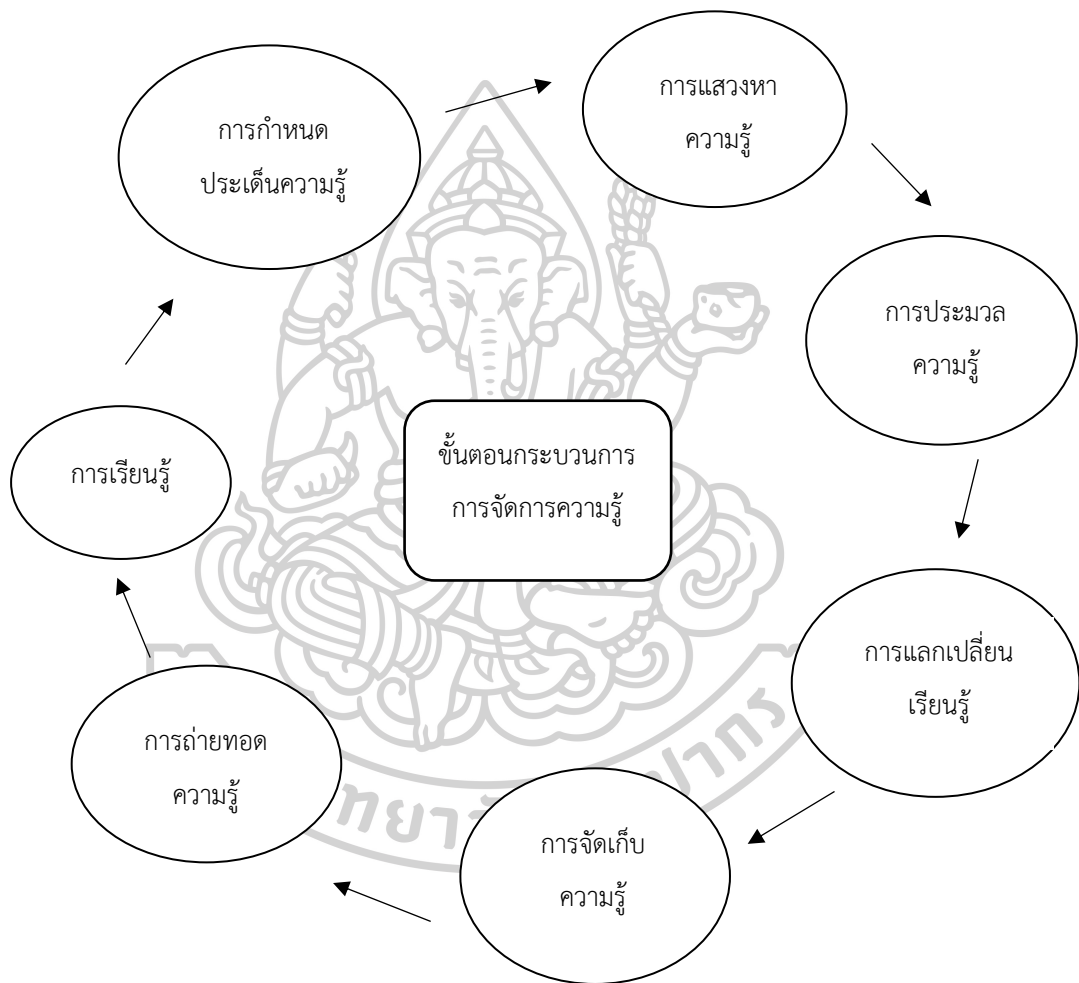
1. การบ่งชี้ความรู้ การบ่งชี้ความรู้ที่องค์กรจำเป็นต้องมี วิเคราะห์รูปแบบและแหล่งความรู้ที่มีอยู่
2. การสร้างและแสวงหาความรู้ สร้างและแสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ที่กระจายทั้งภายใน/ภายนอก เพื่อจัดทำเนื้อหาให้ตรงกับความต้องการ
3. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ แบ่งชนิดและประเภทของความรู้ เพื่อจัดทำระบบให้ง่ายและสะดวกต่อการค้นหาและใช้งาน
4. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ จัดทำรูปแบบและ “ภาษา” ให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วทั้งองค์กร เรียบเรียงปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัยและตรงกับความต้องการ
5. การเข้าถึงความรู้ ความสามารถในการเข้าถึงความรู้ได้อย่างสะดวก รวดเร็วในเวลาที่ต้องการ
6. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดทำเอกสาร การจัดทำฐานความรู้ชุมชนนักปฏิบัติ ระบบพี่เลี้ยง การสับเปลี่ยนงาน
7. การเรียนรู้ นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจ แก้ปัญหาและปรับปรุงองค์กร

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า การจัดการความรู้จำเป็นต้องมีขั้นตอนในการสร้างความรู้ พัฒนาความรู้ ให้เป็นระบบและเป็นกระบวนการ ผู้วิจัยได้สรุปขั้นตอนกระบวนการจัดการความรู้ ดังนี้

1. การกำหนดประเด็นความรู้ การกำหนดหัวข้อที่จะจัดการความรู้ เสมือนเป็นการตั้งหัวข้อที่จะศึกษา
2. การแสวงหาความรู้ การหาความรู้ตามหัวข้อที่จะจัดการความรู้จากแหล่งต่าง ๆ เพื่อจัดทำเนื้อหาให้ตรงกับความต้องการ
3. การประมวลความรู้ การแปลงความรู้ให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย สะดวกและรวดเร็ว
4. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การส่งผ่านความรู้ระหว่างตัวบุคคลผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

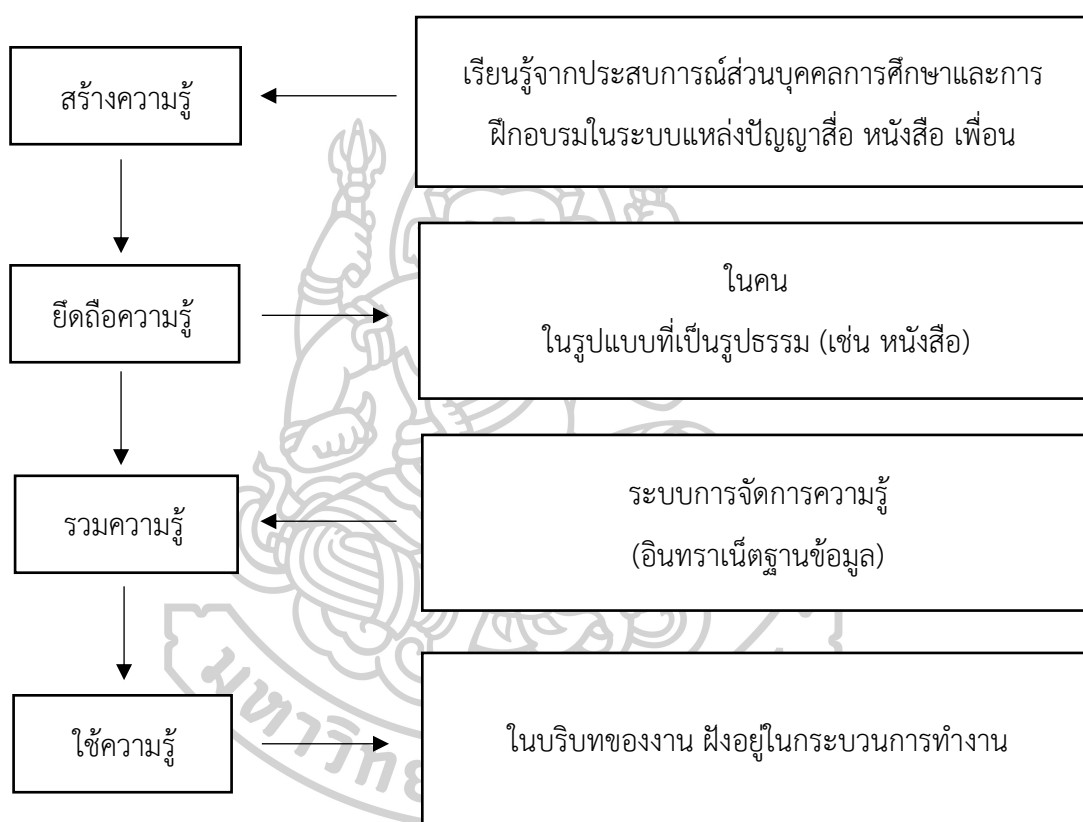
5. การจัดเก็บความรู้ การนำความรู้ที่ได้มาจากการสร้างความรู้ การแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้มากำหนดสิ่งสำคัญที่จะเก็บไว้เป็นความรู้
6. การถ่ายทอดความรู้ เป็นการเผยแพร่ความรู้โดยผ่านการถ่ายทอดข้อมูลหรือแบ่งปันข้อมูลผ่านทางช่องทางต่าง ๆ จากกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง
7. การเรียนรู้ การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

ภาพที่ 2 ขั้นตอนกระบวนการจัดการความรู้

3.7 แนวคิดทฤษฎีการจัดการความรู้

Wiig (1993: 51 อ้างอิงใน นรินทร์ สังข์รักษา, 2557 หน้า 130-131) ได้นำเสนอ วงจรการจัดการความรู้ คือ วิธีการที่ความรู้ถูกสร้างขึ้น และใช้เป็นรายบุคคลหรือองค์กร ซึ่งมีขั้นตอนสำคัญ 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การสร้างความรู้ 2) การยัดถือความรู้ 3) การรวบรวมความรู้ และ 4) การใช้ความรู้

ภาพที่ 3 วงจรการจัดการความรู้ของ Wiig

ที่มา: Wigg, 1993: 51. อ้างอิงใน นรินทร์ สังข์รักษา, 2557 หน้า 131

Leif Edvinsson ใน O’Dell, Grayson, Jackson, and Nilly (1998 อ้างอิงใน นรินทร์ สังข์รักษา, 2557 หน้า 84) ได้แบ่งความรู้ออกเป็น 3 ประเภท คือ ความรู้เฉพาะบุคคล ความรู้ขององค์กร และความรู้ที่เป็นระบบโครงสร้าง ดังนี้

1. ความรู้เฉพาะบุคคล (Individual Knowledge) เป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลแต่ละคน หรือเป็นความรู้ที่อยู่ในมนุษย์ขององค์กร/สถาบัน

2. ความรู้ขององค์กร (Organizational Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกที่อยู่ในกลุ่มหรือฝ่ายต่าง ๆ ในองค์กร ทำให้เกิดเป็นความรู้โดยรวมขององค์กร สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการทำงานขององค์กรโดยรวมได้มากขึ้น

3. ความรู้ที่เป็นระบบ (Structural Knowledge) เป็นความรู้ที่เกิดจากการสร้างหรือต่อยอดองค์ความรู้ผ่านกระบวนการ คู่มือ และจรรยาบรรณต่าง ๆ ในองค์กร

โมเดลปลา

วิจารณ์ พานิช (2548: 129-136) กล่าวว่า โมเดลนี้คิดขึ้นโดย ดร.ประพนธ์ ผาสุกยึดสำหรับใช้ทำความเข้าใจ 3 ส่วนหลักของการจัดการความรู้ สัมพันธ์กับบุคคล 3 กลุ่ม ในการดำเนินการจัดการความรู้

“หัวปลา” หมายถึง เป้าหมายหลักของการดำเนินการจัดการความรู้ สะท้อน “วิสัยทัศน์ความรู้” หรือหัวใจของความรู้ เพื่อการบรรลุวิสัยทัศน์ขององค์กร

“ตัวปลา” หมายถึง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือการแบ่งปันความรู้ เป็นสัญลักษณ์แทนกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งถือเป็นกิจกรรมหลัก หรือหัวใจของการจัดการความรู้ในหลายองค์กร

“หางปลา” หมายถึง ขุมความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการปฏิบัติงาน

SECI Knowledge Conversion Process

Nonaka และ Takeuchi เขียนหนังสือเรื่อง “The Knowledge Company” ต่อมาได้สร้างกระแสการจัดการความรู้ในองค์กร โดยนำเสนอโมเดลการสร้างองค์ความรู้ ด้วยการขยายผลจากชนิดของความรู้ คือ ความรู้ที่อยู่ในสมองคน กับความรู้ที่สามารถหาได้จากสื่อภายนอก อธิบายดังนี้ (บดินทร์ วิจารณ์, 2550: 130 อ้างอิงใน พิทักษ์ ศิริวงศ์, 2561: 25-26)

แนวคิดเรื่อง SECI Knowledge Conversion Process ว่าด้วยการสร้างความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้น ซึ่งสามารถใช้วิธีการแลกเปลี่ยน หรือการแปลงความรู้ได้ 4 ลักษณะ ดังนี้

Socialization เป็นลักษณะการแลกเปลี่ยนกันระหว่างบุคคล ที่ใช้การสนทนากัน สามารถทำให้เกิดความเข้าใจ และเกิดพัฒนาความรู้ขึ้นมาได้ เป็นการรับ Tacit Knowledge จากคนหนึ่งไปเป็น Tacit Knowledge ของอีกคนหนึ่ง

Externalization เป็นลักษณะของการถ่ายทอดความรู้แฝงของผู้เชี่ยวชาญเรื่องใดเรื่องหนึ่งไปสู่คนอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการบันทึกเก็บไว้ หรือผู้เชี่ยวชาญถ่ายทอดออกมาโดยบันทึกในสื่อ เป็นการทำให้ Tacit Knowledge ของตนให้กลายเป็น Explicit Knowledge

Combination เป็นลักษณะของการสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมาจากการนำความรู้ที่ถูกบันทึกในสื่อต่าง ๆ มาประมวลขึ้นใหม่ เป็นการนำ Explicit Knowledge จากแหล่งต่าง ๆ ให้เป็น Explicit Knowledge เพื่อใช้ประโยชน์ในองค์กร

Internalization เป็นลักษณะของการรับความรู้เข้าไปเก็บไว้ในตัวคน เมื่อได้ความรู้จากสื่อต่าง ๆ บุคคลจะเก็บเอาความรู้นั้นกลับเข้าไปเป็นความรู้แฝงของตนเอง เป็นการนำ Explicit Knowledge ให้เป็น Tacit Knowledge

ปิรามิดแห่งความรู้

Hideo Yamazaki (บุรุษย์ ศิริมหาสาคร และ พัดชา กวางทอง, 2552 อ้างอิงใน พิทักษ์ ศิริวงศ์, 2561: 23-24) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับลักษณะของความรู้ แล้วพบว่ามียุคสมัยคล้ายกับรูปปิรามิด โดยแบ่งออกเป็น 4 ประเภท เรียงลำดับจากฐานไปสู่ยอด โดยมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันดังนี้

ข้อมูล คือ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ได้จากการสังเกต การจดจำ การบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้น โดยยังไม่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ การตีความ หรือจัดระบบให้เป็นหมวดหมู่ ยังเป็นข้อมูลดิบ

สารสนเทศ คือ ข้อมูลที่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการและตัดสินใจ โดยมีบริบทที่เกิดจากความเชื่อ สำคัญ หรือ ประสบการณ์ของผู้ใช้สารสนเทศนั้น โดยมักอยู่ในรูปของข้อมูลที่วัดหรือจับต้องได้

ความรู้ คือ สารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิดเปรียบเทียบ เชื่อมโยงกับความรู้อื่น จนเกิดความเข้าใจ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการสรุป ตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้โดยไม่ต้องจำกัดช่วงเวลา

ปัญญา คือ การประยุกต์ใช้ความรู้ เพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาการทำงาน

ภูเขาน้ำแข็งแห่งความรู้

Michael Polanyi และ Ikujiro Nonaka ได้เปรียบเทียบความรู้กับภูเขาน้ำแข็ง โดยจำแนกความรู้ออกเป็น 2 ประเภท คือ Tacit Knowledge และ Explicit Knowledge ส่วนยอดภูเขาน้ำแข็งที่ลอยเหนือน้ำ เปรียบเสมือน Explicit Knowledge ที่ปรากฏแจ้งชัดเห็นได้ผ่านสื่อต่างๆ ส่วนที่จมน้ำเปรียบเสมือน Tacit Knowledge ที่แฝงอยู่ในตัวคน ไม่สามารถมองเห็นได้ และพบว่าความรู้ในองค์กรที่เป็น Tacit Knowledge มีสัดส่วนมากถึง 80% และ Explicit มีสัดส่วนเพียง 20% เท่านั้น Tacit Knowledge เป็นความรู้ที่ก่อให้เกิดความได้เปรียบในการแข่งขัน แต่ยากในการบริหารจัดการ (บุรุษชัย ศิริมหาสาคร, 2550 อ้างอิงใน พิทักษ์ ศิริวงศ์, 2561: 24-25)

4. การพัฒนาที่ยั่งยืน

4.1 ความหมายของการพัฒนา

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ. 2542 ให้ความหมาย “พัฒนา” ว่า “ก. ทำให้เจริญ” (พิทักษ์ ศิริวงศ์, 2561: 54)

คำว่า “การพัฒนา” ใช้ในภาษาอังกฤษว่า “Development” นำมาใช้เป็นคำเฉพาะและใช้ประกอบคำอื่นก็ได้ เช่น การพัฒนาประเทศ การพัฒนาชนบท การพัฒนาเมือง และการพัฒนาข้าราชการ เป็นต้น การพัฒนาจึงถูกนำไปใช้กันโดยทั่วไปและมีความหมายแตกต่างกันออกไป ดังกล่าวมาแล้ว เกี่ยวกับความหมายของการพัฒนานั้นได้มีผู้ให้ความหมายเอาไว้หลายความหมาย ทั้งความหมายที่คล้ายคลึงกัน และแตกต่างกันออกไป ซึ่งอาจจำแนกออกได้ 10 ลักษณะ คือ ความหมายจากรูปศัพท์ ความหมายโดยทั่วไป ความหมายทางเศรษฐศาสตร์ ความหมายทางพัฒนาบริหารศาสตร์ ความหมายทางเทคโนโลยี ความหมายทางการวางแผน ความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติ ความหมายทางพุทธศาสนา ความหมายทางสังคมวิทยา และความหมายทางด้านการพัฒนาชุมชน แยกเป็นข้อๆ ได้ดังนี้ (สนธยา พลศรี, 2545: 1-5)

1. ความหมายจากรูปศัพท์ “การพัฒนา” จึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตองงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ความหมายดังกล่าวนี้ เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทยและเป็นแนวทางในการกำหนดความหมายอื่น ๆ

2. ความหมายโดยทั่วไป “การพัฒนา” จึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้คุณภาพดีขึ้นกว่าเดิม ความหมายนี้นับว่าเป็นความหมายที่รู้จักกันโดยทั่วไป เพราะนำมาใช้มากกว่าความหมายอื่น ๆ แม้ว่าจะไม่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการก็ตาม

3. ความหมายทางเศรษฐศาสตร์ “การพัฒนา” หมายถึง ความเจริญเติบโต แต่เป็นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ตามเนื้อหาของวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นการเน้นความหมายในเชิงปริมาณ คือ การเพิ่มขึ้น หรือการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่น ๆ

4. ความหมายทางพัฒนาบริหารศาสตร์ “การพัฒนา” มีขอบเขตกว้างขวางกว่าความหมายจากรูปศัพท์ ความหมายโดยทั่วไปและความหมายทางเศรษฐศาสตร์ที่กล่าวมาแล้ว เพราะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งในด้านคุณภาพ (ดีขึ้น) ปริมาณ (มากขึ้น) และสิ่งแวดล้อม (มีความเหมาะสม) ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว

5. ความหมายทางเทคโนโลยี “การพัฒนา” หมายถึงการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ทันสมัยด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นความหมายอีกแนวทางหนึ่ง

6. ความหมายทางการวางแผน “การพัฒนา” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการของมนุษย์ไว้ล่วงหน้า ในลักษณะของแผนและโครงการ แล้วบริหารหรือจัดการให้ปฏิบัติตามแผนและโครงการจนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ จะเห็นได้ว่าความหมายของการพัฒนาทางการวางแผนกำหนดให้การพัฒนาเป็นกิจกรรมของมนุษย์และเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เกิดจากการวางแผนโดยมนุษย์ ไม่ใช่เป็นการพัฒนาในความหมายนี้

7. ความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติ “การพัฒนา” เป็นความหมายต่อเนื่องจากความหมายทางการวางแผน โดยมุ่งเน้นถึงการนำแผนและโครงการไปดำเนินการอย่างจริงจังและอย่างต่อเนื่อง เพราะถึงจะมีแผนและโครงการแล้ว แต่ถ้าหากไม่มีการนำไปปฏิบัติการพัฒนาก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้

8. ความหมายทางพุทธศาสนา “การพัฒนา” หมายถึง การพัฒนาคนให้มีความสุข มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การพัฒนาในความหมายนี้ มีลักษณะเดียวกันกับการพัฒนาในความหมายทางการวางแผน คือ เป็นเรื่องของมนุษย์เท่านั้น แตกต่างกันเพียงการวางแผนให้ความสำคัญที่วิธีการดำเนินงาน ส่วนพุทธศาสนามุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้น คือ ความสุขของมนุษย์เท่านั้น

9. ความหมายทางสังคมวิทยา “การพัฒนา” เน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม คือ มนุษย์ กลุ่มทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายทางพุทธศาสนา คือ การเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้มีความสุข และมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายทางการวางแผน คือ ด้วยวิธีการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่างยุติธรรม และมีประสิทธิภาพ ซึ่งนักวางแผน เรียกว่า การบริหารและการจัดการนั่นเอง

10. ความหมายทางด้านการพัฒนาชุมชน “การพัฒนา” เป็นวิธีการเปลี่ยนแปลง มนุษย์และสังคมมนุษย์ให้ดีขึ้น แต่นักพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นที่มนุษย์ในชุมชนต้องร่วมกันดำเนินงานและ ได้รับผลจากการพัฒนาร่วมกัน

จากความหมายในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นว่า การพัฒนา มีความหมายที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันออกไปบ้าง ซึ่งถ้าหากพิจารณาจากความหมายเหล่านี้ อาจสรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งทางด้าน คุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผนโครงการและดำเนินงานโดยมนุษย์ เพื่อประโยชน์ แก่ ตัวมนุษย์เอง

พิทักษ์ ศิริวงศ์ (2561: 60) การพัฒนา หมายถึง การทำให้ดีขึ้น เจริญขึ้น มีความหมายเป็นการเปลี่ยนแปลงในทางบวก

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการที่ทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น มีความเจริญ มีความก้าวหน้ามากขึ้น

4.2 ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555 - 2559 (อ้างอิงใน พิทักษ์ ศิริวงศ์, 2561: 58) เน้นการพัฒนายั่งยืนโดยการพัฒนา “คน” ให้มีคุณภาพ ให้มีการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่อง มีสุขภาวะที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็ง โดยใช้ภูมิปัญญา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และความคิดสร้างสรรค์ การผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม พัฒนาสังคมไทยสู่สังคมคุณภาพ มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัว และชุมชน สามารถ จัดการความเสี่ยงและปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์ จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม

สุภาสินี ตันติศรีสุข (2555 อ้างอิงใน พิทักษ์ ศิริวงศ์, 2561: 58-59) กล่าวถึงการ พัฒนที่ยั่งยืน โดยสรุปว่า คือ การพัฒนาที่ทำให้เกิดดุลยภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ดีมีสุขของประชาชน เศรษฐกิจ ต้องมีรากฐานมั่นคง มีขีดความสามารถในการแข่งขัน สามารถพึ่งตนเองได้ สังคม สามารถดำรงชีวิตภายใต้วัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาต้องไม่ไป ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ยังสามารถรักษาสมดุลของทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอด ทั้งมนุษย์ สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ที่เกี่ยวโยงสัมพันธ์กันเป็นระบบนิเวศ

พิทักษ์ ศิริวงศ์ (2561: 61) การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการกระทำใด ๆ ที่ทำอย่างต่อเนื่องและถาวร โดยผลที่เกิดขึ้นต้องส่งผลให้มีความสุข ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ไม่ทำลายตนเองและผู้อื่น เป็นการพัฒนาที่ทำให้เกิดดุลยภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ดีมีสุขของประชาชน

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่มีความต่อเนื่อง มั่นคง ถาวร ทำให้เกิดดุลยภาพ ประชาชนอยู่ดีมีสุข สามารถพึ่งตนเองได้ ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อการพัฒนาในระบบต่าง ๆ ทางสังคม

4.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย (2548: 247-248) การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นคำที่พูดกันอย่างกว้างขวาง ซึ่งเยาวชนของชาติควรทำความเข้าใจคำคำนี้ให้กว้างขวางลึกซึ้ง มิใช่พูดกันตามกระแสนิยม เพราะทางรอดของสังคมไทยคือการพัฒนาที่ยั่งยืน และความยั่งยืนอาจแสวงหาได้จาก ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีก้องขอคิดทางศาสนาและวิถีชีวิตวัฒนธรรม อันมีลักษณะหลากหลายในสังคมไทย

อำไพ หรคุณารักษ์ (2550 อ้างอิงใน พิทักษ์ ศิริวงศ์, 2561: 59) กล่าวถึงการศึกษากับการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น มุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพของคนในสังคมให้เกิดความรู้ ทักษะ มุมมอง และค่านิยม ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่สามารถชี้แนะและจูงใจบุคคลให้แสวงหาและดำเนินชีวิตของตนในแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน ชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันมีความซับซ้อนมากขึ้น ความรู้และทักษะที่จำเป็นสามารถสร้างตัวเองและครอบครัวให้อยู่ดีมีสุข ขณะเดียวกันสามารถช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมให้อยู่รอดได้ด้วย ดังนั้น ความรู้ที่ต้องเรียนรู้มีมากมาย ทั้งที่เป็นความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ และความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์โลก

ธนากร สังเขป (2555: 21) การพัฒนาเชิงวัฒนธรรม การพัฒนาที่ยั่งยืน และการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนาแท้ที่จริงแล้วเป็นเรื่องเดียวกัน กล่าวคือ วัฒนธรรมเป็นรากเหง้าของมนุษย์และเป็นรากเหง้าของสังคม เป็นมรดกตกทอดที่ต่อยอดและพัฒนามาเป็นเครื่องปกป้องถึงความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์และสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัย เป็นสิ่งที่ตั้งตามเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตของมนุษย์และสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัย เป็นสิ่งที่ตั้งตามเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทำให้มนุษย์ทำในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ทำให้ความวุ่นวายในการดำรงชีวิตของมนุษย์น้อยลงเพราะมีแนวปฏิบัติที่ตั้งตามอยู่รอดให้ปฏิบัติอยู่แล้ว เป็นฐานให้มนุษย์รุ่นหลัง มีต้นทุนชีวิตที่สูงขึ้น การพัฒนา

เชิงวัฒนธรรมจึงเป็นการพัฒนาคุณค่าที่มีมาและมีอยู่ของมนุษย์และสังคมให้มีคุณค่ามากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าของโลกที่มีความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การพัฒนาจากรากเหง้าเหมือนการพัฒนาจากรากฐานที่รองรับการดำรงอยู่ของสังคม สังคมย่อมมั่นคง ความมั่นคงก็คือความยั่งยืน ในส่วนของพระพุทธศาสนาก็เป็นหลักปฏิบัติตนเพื่อความสุขและความเจริญของมนุษย์โดยตรง หลักของพระพุทธศาสนาเน้นความเป็นธรรมชาติสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้น การพัฒนาเชิงวัฒนธรรม การพัฒนาที่ยั่งยืนและการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนา จึงกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องเดียวกัน

พิทักษ์ ศิริวงศ์ (2561: 59) การพัฒนาที่ยั่งยืน มี “คน” เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนสู่ความสำเร็จ แต่คนจะต้องมี “ความรู้” เสียก่อน จึงสามารถขับเคลื่อนไปได้อย่างถูกต้องทิศทาง “ความรู้” ที่ต้องการมอบให้คนใช้เป็นเครื่องมือสู่ความสำเร็จในการพัฒนา เกิดจาก “การจัดการ”

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า เป็นการมุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพของคนในสังคมให้เกิดความรู้ ทักษะ มุมมอง และค่านิยม เพื่อให้เกิดความยั่งยืน โดยหาได้จากภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามวิถีชีวิตวัฒนธรรม ตามคำสอนทางศาสนา เพื่อให้สังคมเกิดการพัฒนาและความอยู่รอดต่อไป

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยในประเทศ

ลัดดา สุหนต์ (2551: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ เพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ: ศึกษากรณี ชมรมผู้สูงอายุในเครือข่ายของสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะ วิธีการถ่ายทอดการใช้ภูมิปัญญาและความต้องการส่งเสริมภูมิปัญญาผู้สูงอายุของชมรม ผู้ตอบแบบสอบถาม คือ ประธาน กรรมการ และสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 225 ราย ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และใช้โปรแกรมทางสังคมศาสตร์ SPSS วิเคราะห์ เสนอผลการศึกษาในรูปแบบของตารางประกอบ คำบรรยายและการวิเคราะห์ สรุปผลการศึกษา ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิง มากกว่า เพศชาย อายุระหว่าง 64-69 ปี การศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับมัธยมศึกษา อาชีพก่อนเกษียณอายุส่วนใหญ่รับราชการ ปัจจุบันไม่ได้ประกอบอาชีพแล้ว แต่เป็นแม่บ้านผู้ดูแลบ้าน มีรายได้ต่ำกว่า 15,000 บาทต่อเดือน ตำแหน่งในชมรมผู้สูงอายุส่วน

ใหญ่เป็นกรรมการ และประธานชมรม ชมรมผู้สูงอายุมีภูมิปัญญาในสาขาศาสนาและประเพณี และสาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับมาก ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยการบอกเล่าผ่านพิธีกรรมทางศาสนาประเพณีมากที่สุด ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ใช้ความรู้เพื่อการประชาสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมตามประเพณีและวันสำคัญ และการประสานงานกับองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ในขณะที่การใช้ความรู้ในด้านการจัดทำบัญชี การระดมทุน และการให้คำปรึกษาแนะนำมีน้อย ด้านความต้องการส่งเสริมภูมิปัญญาผู้สูงอายุ พบว่า มีความต้องการส่งเสริมภูมิปัญญาอยู่ในระดับมาก ทั้ง 3 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการบริหารจัดการ องค์ความรู้ ต้องการให้ชมรมเข้ามามีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อม ด้านระบบการเรียนรู้การผลิตเพื่อเพิ่มคุณค่าของภูมิปัญญา ต้องการให้มีการพัฒนาทักษะการประกอบอาชีพที่หลากหลาย และด้านการส่งเสริมศักยภาพและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมผู้สูงอายุ ต้องการให้ชมรมผู้สูงอายุส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการทำกิจกรรมเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา

ข้อเสนอแนะ คือ ชมรมผู้สูงอายุ ควรกำหนดนโยบายเพื่อการส่งเสริมภูมิปัญญาของผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 เพื่อให้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุทั้งทางด้านวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ให้คงอยู่และสืบสานสู่คนรุ่นใหม่ และสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ต่อไป

สมบัติ พรหมพันธ์ (2551: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางพัฒนาการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุในโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปฏิบัติงาน และปัญหาอุปสรรคของผู้สูงอายุในการปฏิบัติงานตามโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในปีงบประมาณ 2550 จำนวน 297 คน ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และใช้โปรแกรมทางสังคมศาสตร์ SPSS ในการประมวลผลข้อมูล สรุปผลการศึกษา ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 65-69 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 5,000 บาท หรือน้อยกว่า และมีภูมิปัญญาทางด้านเกษตรสูงที่สุดในภาพรวม ประเด็นการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุ อยู่ในระดับสูงด้านการมีหลักการในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ให้ความสำคัญแก่ผู้ที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาทุกคนเท่าเทียมกัน มีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยการสอนหรือบอกเล่าให้กับลูกหลานและผู้สนใจโดยไม่ปิดบังด้านลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญา พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความสุขและภาคภูมิใจที่มีโอกาสเป็น

ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม ประเด็นปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุ ในภาพรวม มีอยู่ระดับปานกลาง ด้านความรู้และประสบการณ์ พบว่าประสบปัญหาในการค้นหาความรู้ใหม่ๆ มาปรับใช้ให้เหมาะสมหรือสอดคล้องกับภูมิปัญญาที่มีอยู่เพื่อเป็นองค์ความรู้ใหม่ ด้านเทคนิคการถ่ายทอด พบว่า สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาเฉพาะช่วงเวลาที่ย่างจากการประกอบอาชีพแล้วเท่านั้น ด้านสุขภาพ พบว่า ถ้าหากกลุ่มตัวอย่างมีสุขภาพแข็งแรงจะสามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาได้ และด้านการเดินทางมีปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับพาหนะที่ใช้ในการเดินทางไปถ่ายทอดภูมิปัญญา สำหรับข้อเสนอแนะจากการศึกษา กลุ่มตัวอย่างต้องการให้รัฐส่งเสริมสนับสนุนผู้สูงอายุที่มีทักษะด้านต่าง ๆ ต้องการวิทยากรให้ความรู้ทันสมัยหรือการอบรม และควรให้เยาวชนรุ่นหลังได้รับทราบขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม อนุรักษ์ไม่ให้สูญหาย

ข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นแนวทางพัฒนาการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุ โครงการฯ ควรส่งเสริมทักษะและเทคนิคกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ ให้กับผู้สูงอายุและควรจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุต่อไป

ดวงฤทัย อรรคแสง (2552: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการผลิต สภาพปัญหา การอนุรักษ์ การถ่ายทอดการตลาด และการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการศึกษา พบว่า กระบวนการผลิต ได้แก่ การปลูกหม่อน การเลี้ยงไหม การเตรียมเส้นไหม และการทอ สภาพปัญหาที่พบ ได้แก่ ปัญหาด้านกระบวนการผลิต คือ การสอนกันโดยตรง การถ่ายทอดความรู้ ได้แก่ การจดจำและการปฏิบัติตาม สำหรับการตลาดนั้น ด้านผลิตภัณฑ์ พบว่า เป็นผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติ ด้านราคาจะพิจารณาจากความยากง่ายและต้นทุนทั้งหมดในการผลิต ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย จำหน่ายที่ทำการกลุ่ม และงานแสดงสินค้า ด้านการส่งเสริมการตลาด ประชาสัมพันธ์ผ่านทางวิทยุ อินเทอร์เน็ต และการบอกต่อ กระบวนการจัดการความรู้ ได้แก่ การสร้าง การจัดเก็บ การเผยแพร่ และการใช้ความรู้

ประยูทธ พานิชนอก (2553: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ มีความมุ่งหมายของการวิจัยคือ 1) เพื่อจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

- 2) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน และ
 3) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

ผู้วิจัยได้ศึกษากลุ่มเป้าหมายจากประชากรกลุ่มเป้าหมายในเขตพื้นที่ โดยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง เช่น คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุประจำหมู่บ้าน ตัวแทนผู้สูงอายุ บุคคลภายนอกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและสนับสนุน กิจกรรมผู้สูงอายุในชุมชน ผู้นำชุมชน ประชาชนทั่วไป และนักเรียน รวมทั้งสิ้น 410 คน โดยเน้นกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การจัดเวทีอภิปรายกลุ่ม กระบวนการ A-I-C การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการจดบันทึก การจัดเก็บข้อมูลบริบทชุมชน ใช้แบบสำรวจแบบมีโครงสร้าง เพื่อศึกษาข้อมูลชุมชนและภูมิปัญญาผู้สูงอายุ กระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ รวมถึงเพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กร ชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชน สรุปผลการวิจัย พบว่า

1. ฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ มีความสัมพันธ์กับบริบทชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งกลุ่มเขมร กูย ไทยอีสาน (ลาว) และไทย สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นเป็นสำคัญ มีจำนวน 115 คน แบ่งตามลักษณะได้ 6 สาขา ประกอบด้วย สาขาเกษตรกรรม สาขาหัตถกรรม สาขาแพทย์แผนไทย สาขาศิลปกรรม สาขาปรัชญา ศาสนาและประเพณี และสาขาโภชนาการ

2. กระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ มีการถ่ายทอดมาจากผู้นำในชุมชน เช่น พระสงฆ์ ผู้อาวุโส บิดา มารดา ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน ส่วนใหญ่ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้ควบคู่กับการปฏิบัติจริงจากพระสงฆ์ ผู้อาวุโส บิดา มารดา ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน โดยตรง หรือบางรายอาจมีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

3. รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าผู้สูงอายุในชุมชน ประกอบด้วย การจัดตั้งกลุ่มอาชีพ ชมรมผู้สูงอายุ การฝึกอบรม จัดเวทีถ่ายทอด โดยการบรรจุหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษา การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนและในสถานศึกษา การจัดทำสื่อหรือคู่มือในการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยการศึกษาดูงาน และจัดทำทำเนียบภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน สำหรับองค์กรชุมชนในพื้นที่ทั้งองค์กรภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการจัดทำเวทีและประชาคมเพื่อกำหนดแผนการดำเนินงานและจัดสรรงบประมาณสนับสนุนกิจกรรม ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน

อย่างต่อเนื่อง โดยเน้นกิจกรรมที่สอดคล้องกับการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุในชุมชนทั้งด้านสุขภาวะทางกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา

ข้อเสนอแนะที่ได้จากผลการวิจัย 1) ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้สำหรับองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้องทั้งองค์กรภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น ควรให้มีการศึกษาภูมิปัญญาผู้สูงอายุครอบคลุมทุกด้านอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการบูรณาการของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นรูปธรรม ส่งเสริมให้มีการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ รวมทั้งจัดกิจกรรมส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกร่วมกันในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน 2) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป เช่น การศึกษาวิจัยในลักษณะเดียวกันเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนในพื้นที่อื่น การศึกษาวิจัยการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน และการศึกษาวิจัยเพื่อวิเคราะห์รูปแบบและแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน ต่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน เป็นต้น

กอบกุล กว้างชวน (2554: บทคัดย่อ) สารนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศึกษาปัญหาอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญา และศึกษาความต้องการในการการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ คือ ผู้สูงอายุที่ขึ้นทะเบียนคลังปัญญาผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบสอบถามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยโปรแกรม SPSS ผลการศึกษามีดังนี้

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 60-69 ปี การศึกษาระดับมัธยมศึกษามากที่สุด อาชีพก่อนเกษียณอายุส่วนใหญ่รับราชการ อาชีพปัจจุบันรับจ้างทั่วไปมากที่สุด โดยมีรายได้มากกว่า 6,000 บาท และเป็นผู้สูงอายุที่มีความรู้ภูมิปัญญาสาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรมมากที่สุด โดยส่วนใหญ่มีความรู้ภูมิปัญญาจากการศึกษาและเรียนรู้ด้วยตนเอง มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับบุคคลอื่นด้วยวิธีการสอนสาธิตให้ดูและลงมือปฏิบัติจริงมากที่สุด สำหรับความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีต่อรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ สรุปโดยภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญา อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านปัญหาอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญา อยู่ในระดับมาก และด้านความต้องการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ อยู่ในระดับมากที่สุด

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา คือ ทุกภาคส่วนในสังคม ควรให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ โดยส่งเสริมและสนับสนุนศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีอยู่ในตัวตนได้มีโอกาสนในการสร้างคุณค่าและพัฒนาตนเองด้วยการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับคนรุ่นหลังด้วยการสร้างองค์ความรู้ภูมิปัญญาไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อไม่ให้องค์ความรู้ภูมิปัญญานั้นสูญหายไป และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาได้รับสวัสดิการที่เหมาะสม เช่น ค่าพาหนะค่าตอบแทนวิทยากร เป็นต้น สำหรับผู้สูงอายุ ที่มีความรู้ภูมิปัญญาควรมีการรวมกลุ่มกัน เพื่อพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน มีการพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญา และมีการนำเครื่องมืออุปกรณ์สมัยใหม่หรือเทคนิคใหม่ ๆ มาใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ซึ่งจะเป็นการพัฒนาศักยภาพตนเองให้สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเองมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

กนกพร ฉิมพลี (2555: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา มีวิธีดำเนินการวิจัยโดยการศึกษจากเอกสารอ้างอิงและการศึกษาภาคสนามในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป้าหมาย 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มสานหมวกใบตาลบ้านคล้า อำเภอพิมาย 2) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวา อำเภอจักราช 3) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบึงมิตรภาพ อำเภอโนนสูง และ 4) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากใบตาลบ้านยายพา อำเภอชุมพวง การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ไม่ต่ำกว่า 3 ครั้ง การสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 20 คน การสนทนากลุ่ม โดยแบ่งรูปแบบการจัดสนทนากลุ่มเป็น 2 ลักษณะคือ ลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กลุ่มละประมาณ 3 ครั้ง ครั้งละ 4-9 คน ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญรวมทั้งหมด 52 คน จากการศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการจัดการความรู้ และเงื่อนไขที่มีผลต่อการจัดการความรู้ ผลการศึกษาพบว่า 1) ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานเกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดสืบทอดกันมา จนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและการปลูกฝังวิถีคิด การดำเนินชีวิตประจำวันให้แก่ลูกหลาน เพื่อปฏิบัติสืบทอดกันมา 2) กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน ประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอนที่สำคัญได้แก่ (1) การกำหนดความรู้เกี่ยวกับการกำหนดผลิตภัณฑ์ ผ่านการคิดและตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม จากนั้นจึงนำไปสู่

(2) การแสวงหาและยึดกุมความรู้ที่มาจากภายในกลุ่มและภายนอก เพื่อให้เกิดความรู้เฉพาะของกลุ่ม และนำไปสู่ (3) การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกมีความรู้และทักษะในการผลิตมากขึ้น และเป็นที่มาของ (4) การจัดเก็บความรู้ในตัวบุคคล และ (5) การถ่ายทอดความรู้ มีรูปแบบการถ่ายทอดอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยกระบวนการจัดการความรู้ดังกล่าวมีลักษณะเป็นวงจรที่เมื่อถ่ายทอดความรู้แล้ว สามารถย้อนกลับไปกำหนดความรู้ในรูปแบบอื่น ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง และ 3) เงื่อนไขที่ทำให้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานประสบความสำเร็จ มี 4 เงื่อนไขที่สำคัญ ได้แก่ (1) ความรู้ด้านการจัดการความรู้ (2) วัฒนธรรมองค์การ (3) ภาวะผู้นำ และ (4) โครงสร้างพื้นฐาน รวมไปถึงข้อค้นพบที่สำคัญของการวิจัย คือ “การพึ่งตนเอง” ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตเครื่องจักสาน ซึ่งจากองค์ประกอบหลักทั้ง 3 ประการนั้น นำไปสู่การพึ่งตนเองของกลุ่มองค์การชุมชนได้อย่างเหมาะสม โดยมีหลักการที่สำคัญได้แก่ การมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีความสามัคคี การยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต และการมีใจรักในด้านการจักสาน

บุษกร บิณฑสันต์, ขำคม พรประสิทธิ์, และพรประพิทร์ เผ่าสวัสดิ์ (2555: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แผนงานวิจัยผู้สูงอายุกับคลังทรัพยากรภูมิปัญญาไทยด้านดนตรีไทใหญ่ ภาคเหนือ (จังหวัดเชียงใหม่) การวิจัยนี้มุ่งศึกษาผู้สูงอายุกับคลังทรัพยากรภูมิปัญญาไทยในจังหวัดเชียงใหม่ ด้านวัฒนธรรมดนตรีไทใหญ่ พิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความรู้ สัญลักษณ์และความหมายของกลองกันยาว ผลการวิจัยพบว่า ศิลปินผู้สูงอายุมีบทบาทเป็นผู้รวบรวมองค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมดนตรีอันมีเนื้อหาละเอียดและสมบูรณ์กว่าคนรุ่นหลัง และยังคงเป็นผู้ทำหน้าที่สืบสานวัฒนธรรมการบรรเลงทุก ๆ ประเภทไม่ว่าจะเป็นการอ่านธรรม การเฮ็ดความ การฟ้อนประเภทต่าง ๆ การตีกลองกันยาว กลองมองเซิง หรือการแสดงลิเกจ๊าดไต และพบว่า ปี่น้ำเต้า เป็นเครื่องเป่าที่มีผู้สูงอายุเพียง 1 ท่านบรรเลงได้ และกำลังจะสูญหายไปไม่ช้า

ในด้านพิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความรู้พบว่า การถ่ายทอดความรู้ในด้านดนตรีเป็นไปในลักษณะมุขปาฐะ พิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความรู้ สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาประสมประสานกับความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ พิธีกรรมไหว้ครูสะท้อนภาพรวมวัฒนธรรมของศิลปินดนตรีชาวไทใหญ่ ในการเป็นผู้มีความมกตัญญูรู้คุณ มีความเคารพนบถนอบต่อครูและผู้อาวุโส ศิลปินดนตรีผู้สูงอายุชาวไทใหญ่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในด้านดนตรี พิธีกรรมและความเชื่อไปยังคนรุ่นหลัง

ผลการวิจัยเรื่องสัญลักษณ์และความหมายของกลองกันยาวจังหวัดเชียงใหม่พบว่า คลังทรัพยากรภูมิปัญญาของผู้สูงอายุชาวไทใหญ่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาความรู้

ทางด้านการลงอักขระและความเชื่อในงานช่างทำกลองกันยาว ความหมายและสัญลักษณ์ที่พบในกลองกันยาวของจังหวัดเชียงใหม่ จำแนกออกได้เป็น 2 กลุ่มตามกลุ่มอายุ คือ กลุ่มที่เป็นสัญลักษณ์และความหมายที่สืบทอดมาจากมโนทัศน์ของภูมิปัญญาผู้สูงอายุพบว่าสีดำที่ใช้สำหรับการตกแต่งกลองกันยาว สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่กับธรรมชาติ กลุ่มที่เป็นสัญลักษณ์และความหมายของช่างทำกลองชาวไทใหญ่รุ่นใหม่ พบว่าสีที่ใช้ในการตกแต่งนิยมใช้สีเขียว สีเหลือง สีฟ้าและสีแดง มีลวดลาย สะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ทางการเมืองที่ได้รับการถ่ายทอดปรากฏเป็นรูปธรรมเชิงสัญลักษณ์ จากการศึกษากลองกันยาวทั้งหมด 132 ใบ ใน 9 อำเภอ ที่มีชุมชนชาวไทใหญ่พำนักอยู่ พบว่าความยาวเฉลี่ยของกลองกันยาวคือ 70 นิ้ว คลังทรัพยากรภูมิปัญญาของผู้สูงอายุชาวไทใหญ่นับได้ว่ามีบทบาทสำคัญในการช่วยอนุรักษ์ พิณฟู และเผยแพร่วัฒนธรรมดนตรีไทใหญ่ให้ดำรงอยู่ได้เป็นอย่างดีตราบจนปัจจุบัน

อภิชาติ ไจอารีย์ (2557: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปหน่อไม้ของชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปหน่อไม้ใน 3 องค์ประกอบ คือ องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการจัดการความรู้ และปัจจัยเงื่อนไขแห่งความสำเร็จในการจัดการความรู้ของชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การศึกษาจากเอกสารและหลักฐานต่าง ๆ การสำรวจชุมชน และการสนทนากลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 24 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน และตัวแทนชาวบ้านใช้กระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูล

ผลการศึกษา พบว่า 1) องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปหน่อไม้ของชุมชนบ้านพุเตย มีที่มา 2 ลักษณะ คือ (1) ภูมิปัญญาดั้งเดิม และ (2) ความรู้ใหม่ที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับวิทยาการสมัยใหม่ที่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วยรูปแบบผลิตภัณฑ์ 4 ชนิด คือ หน่อไม้ดอง หน่อไม้ต้ม หน่อไม้แห้ง และหน่อไม้ซूप ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความรู้ความสามารถของคนในชุมชน และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น จนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร การเรียนรู้และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และเป็นวิถีชุมชนที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา 2) กระบวนการจัดการความรู้ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การกำหนดความรู้ โดยผ่านการพิจารณาว่าเป็นความรู้ดั้งเดิมหรือความรู้ใหม่ที่ประยุกต์จากภูมิปัญญาเดิม (2) การแสวงหาความรู้ ที่มาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชนและการส่งเสริมจากหน่วยงานภายนอก (3) การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ ผ่านการพูดคุยและปรึกษาหารือ เพื่อการแก้ปัญหาในกระบวนการแปรรูป (4) การจัดเก็บความรู้ ส่วนใหญ่เป็นการ

จัดเก็บความรู้ในตัวบุคคล ไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และ (5) การถ่ายทอดความรู้ส่วนใหญ่มีลักษณะอย่างไม่เป็นทางการ ผ่านสมาชิกภายในครัวเรือน และ 3) เจือปนไขสู่ความสำเร็จของการจัดการความรู้ที่สำคัญ ได้แก่ (1) ความรู้ด้านการจัดการความรู้ (2) วัฒนธรรม/วิถีชุมชน (3) ผู้นำชุมชน (4) ทรัพยากรท้องถิ่น และ (5) โครงสร้างพื้นฐาน

เดชวิทย์ นิลวรรณ และทิพย์พชร กฤษสุนทร (2557: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง กระบวนการและกลยุทธ์การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษาเทศบาลตำบลฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาถึงขั้นตอน รูปแบบและวิธีการในการดำเนินกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นพื้นที่เทศบาลตำบลฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้มีการสืบสานภูมิปัญญาในพื้นที่ให้แก่เด็กและเยาวชนจากผู้สูงอายุหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีองค์ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่ การตีกลองสะบัดชัย บะข่างไว้ นาฏศิลป์ล้านนา อาหารพื้นเมือง ศิลปะจากใบตอง พิธีกรรมล้านนา ของเล่นพื้นบ้าน ขนมห้านนา การละเล่นล้านนา และพืชสมุนไพร โดยใช้วิธีการศึกษาด้วยการสังเกตการณ์กระบวนการในการถ่ายทอด การสัมภาษณ์ผู้ที่ทำการถ่ายทอด และสัมภาษณ์เยาวชนเพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้ใหญ่สู่เด็กและเยาวชน รวมทั้งศึกษากลยุทธ์ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งกระบวนการในการถ่ายทอดเริ่มตั้งแต่การเตรียมความพร้อมทั้งจากหน่วยงานเทศบาลตำบล ชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน มีขั้นตอนในการถ่ายทอดเริ่มจากการนำเข้าสู่เนื้อหา รูปแบบการถ่ายทอด สื่อการสอน กิจกรรม เทคนิคการจูงใจและการประเมินผล ทั้งนี้รูปแบบการถ่ายทอด กิจกรรม และกลยุทธ์ที่ใช้ในการถ่ายทอดของปราชญ์ชาวบ้านนั้นมีความหลากหลายกล่าวคือ มีการใช้รูปแบบในการถ่ายทอด 9 รูปแบบ มีกิจกรรมที่ใช้ในการถ่ายทอด 9 กิจกรรม และมีกลยุทธ์ในการถ่ายทอด 7 กลยุทธ์ ซึ่งการเลือกใช้รูปแบบ กิจกรรม และกลยุทธ์ของปราชญ์ชาวบ้านนั้นจะขึ้นอยู่กับ การประเมินตัวผู้รับการถ่ายทอดเป็นหลัก แล้วจึงกำหนดขอบเขตของเนื้อหาสาระที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เหมาะสมกับผู้รับการถ่ายทอด

ภาวดี ทะไกรราช และคณะ (2558: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ การศึกษาวิจัย การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ เป็นการศึกษาวิจัยที่เป็นชุดโครงการภายใต้แผนงาน เรื่อง การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งมีโครงการย่อยภายใต้แผนงาน 3 โครงการย่อย ได้แก่ โครงการย่อยที่ 1 การศึกษาสถานภาพ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุเพื่อสร้างคุณค่าทางสังคมในจังหวัดศรีสะเกษ โครงการย่อยที่ 2 แนวทางการสร้างอาชีพ

เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษและ โครงการย่อยที่ 3 พื้นที่ชุมชน ปฏิบัติการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบท สถานการณ์และสภาพ องค์กรความรู้และสิทธิของผู้สูงอายุ และเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย ในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัด ศรีสะเกษ ที่สอดคล้องกับบริบท สถานการณ์และสภาพองค์กรความรู้และสิทธิของผู้สูงอายุ กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยนี้เป็นประชากรผู้สูงอายุในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใน จังหวัดศรีสะเกษ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยโดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และวิธีการสนทนากลุ่มกับผู้สูงอายุและผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่เป้าหมายจากนั้นได้ ทำการวิเคราะห์ข้อมูล สังเคราะห์ข้อมูล และประมวลผลสรุปการเสนอแนวทางในการพัฒนาศักยภาพ ที่เป็นองค์กรความรู้เชิงสร้างสรรค์ของผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อนำไปสู่การนำเสนอข้อเสนอ ข้อเสนอเชิงนโยบายในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืนใน พื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ผลการศึกษาพบว่า

1) ด้านบริบท สถานการณ์และสภาพ องค์กรความรู้และสิทธิของผู้สูงอายุ พบว่า การดูแลตนเองของผู้สูงอายุมีรูปแบบกิจกรรมที่เน้นในการดูแลสุขภาพทางด้านกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม รวมถึงการสร้างคุณค่าของตัวเองและการถ่ายทอด ผู้สูงอายุมีองค์ความรู้และภูมิปัญญาใน หลาย ๆ ด้าน และผู้สูงอายุมีแนวคิดในการนำองค์ความรู้และภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ มาถ่ายทอด เพื่อให้เด็ก เยาวชน บุคคลทั่วไปได้เรียนรู้โดยปัจจัยเกื้อหนุนได้แก่ การมีส่วนร่วม ความสนใจ ความ ถนัดของผู้สูงอายุ และผลประโยชน์ที่จะได้รับการสร้างกลุ่มเครือข่ายและการสนับสนุนจากภาครัฐ และภาคเอกชน

2) ด้านข้อเสนอเชิงนโยบายในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในการเพิ่มมูลค่าทาง เศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืนในจังหวัดศรีสะเกษ หากพิจารณาตามศักยภาพของผู้สูงอายุ ทั้งในด้าน ความรู้ความสามารถ องค์กรความรู้และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ รวมถึงการสร้างคุณค่าทางสังคม แนวทางในการสร้างอาชีพเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ และการ คุ้มครองและพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ สามารถเสนอเชิงนโยบายให้ที่สอดคล้องให้กับ หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้ดังนี้

2.1 ข้อเสนอเชิงนโยบายระดับหมู่บ้าน ได้แก่ การจัดทำแผนพัฒนาสนับสนุน ผู้สูงอายุระดับหมู่บ้าน โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุและประชาชนในชุมชน การจัดทำ แผนงานพัฒนาด้านสุขภาวะอนามัย การอาชีพรายได้ และการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาของ

ผู้สูงอายุแก่คนรุ่นใหม่และการส่งเสริมกิจกรรมที่การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีโดยเน้นการสร้างกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว และในชุมชน

2.2 ข้อเสนอระดับท้องถิ่น ชุมชน ได้แก่ การสนับสนุนและส่งเสริม กิจกรรม สำหรับ การสร้างอาชีพรายได้ เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับผู้สูงอายุในชุมชนและ การส่งเสริมด้านการสร้าง ทักษะความรู้เกี่ยวกับอาชีพให้กับผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อให้เกิดการนำองค์ความรู้และภูมิปัญญาในการ สร้างอาชีพ มาดำเนินการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและคนในชุมชน การสนับสนุนการ เสริมสร้างกิจกรรมร่วมกันใน ชุมชนและท้องถิ่นรวมทั้งกิจกรรมและแผนงานระหว่างเครือข่าย ผู้สูงอายุทั้งในระดับชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง สนับสนุนกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมที่ได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษให้กับประชาชนคนรุ่นใหม่ การส่งเสริมให้ ภาครัฐในท้องถิ่นจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุและประเมินความต้องการ ปัญหา และสถานภาพอื่น ๆ ในครอบครัว และชุมชน รวมถึงการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะเบี้ยยังชีพและจำนวนผู้สูงอายุที่ เป็นปัจจุบัน รวมทั้งการสนับสนุนความต้องการของผู้สูงอายุที่อยู่ในสภาวะแห่งความยากลำบาก การจัดทำมีบริการด้านสาธารณสุขเคลื่อนที่แก่สมาชิกผู้สูงอายุในพื้นที่การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณค่า ของผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อสร้างกำลังใจให้กับผู้สูงอายุ เช่น กิจกรรมวันสำคัญ วันผู้สูงอายุ ประกวด ผู้สูงอายุสุขภาพดี ผู้สูงอายุที่ได้บำเพ็ญประโยชน์ การสนับสนุนกองทุน ผู้สูงอายุในกรณีพิเศษ เช่น ผู้สูงอายุพิการ ผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะยากลำบาก ผู้สูงอายุยากจน ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง และผู้สูงอายุที่ ประสบปัญหาอื่น ๆ การส่งเสริมให้มีจัดตั้งกองทุนสวัสดิการและกองทุนสุขภาพผู้สูงอายุใน ระดับตำบล การสร้างพื้นที่สำหรับ ผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อส่งเสริมสิทธิและคุ้มครองผู้สูงอายุในชุมชน รวมทั้งการสร้างทัศนคติที่ดีต่อผู้สูงอายุและการเตรียมความพร้อมเมื่อยามเข้าสู่วัยสูงอายุ ทั้งในด้าน สุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม เพื่อให้ผู้สูงอายุอยู่กับครอบครัวและชุมชนได้นานที่สุด

2.3 ข้อเสนอระดับรัฐบาล นโยบายประเทศ ได้แก่ การสนับสนุนกิจกรรมด้าน สุขภาพของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง การสนับสนุนนโยบายและสวัสดิการสังคมกรณีพิเศษ อาทิ นโยบายผู้สูงอายุขึ้นรถไฟฟรี นโยบายส่งเสริมด้านการศึกษาและการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ การผลักดัน นโยบายให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุอย่างจริงจังต่อเนื่องและมี ความรวดเร็ว การสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยให้มีการบูรณาการ กิจกรรมของประชาชนทุกกลุ่มวัยมีส่วนร่วม การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรม การพัฒนาองค์ความรู้และภูมิปัญญามาบูรณาการเข้าสู่หลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียน การสนับสนุนแนวทางในการพัฒนาอาชีพและรายได้ รวมถึงแผนงานในการ จัดตั้งกลุ่มและระดมทุน

จากผู้สูงอายุการสนับสนุนแผนงานการอนุรักษ์ด้านวัฒนธรรม ประเพณีและทางศาสนาให้กับผู้สูงอายุ และการสนับสนุนกิจกรรมด้านพุทธศาสนา การสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ถ่ายทอดองค์ความรู้และ ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ เพื่อเป็นศูนย์การถ่ายทอดองค์ความรู้และเรียนรู้ภูมิปัญญาแก่คนรุ่นใหม่ และเป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรมแบบองค์รวมของผู้สูงอายุและประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งการสร้างเครือข่ายผู้สูงอายุในท้องถิ่นและการเชื่อมโยงกิจกรรมกับภาคีทั้งในและนอกพื้นที่ เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุและประชาชนในชุมชนให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และการสนับสนุนการขยายฐานการจ่ายเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุให้เพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ทั่วถึงและเพียงพอกับค่าครองชีพในปัจจุบัน

ปาริชาติ คุณปลื้ม และรัตยา โสวรรณปรีชา (2559: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมความรู้ของแต่ละท้องถิ่นในแต่ละยุค โดยความรู้เหล่านั้นมักอยู่ในรูปแบบฝังลึกในตัวบุคคล ถ้าไม่มีการถ่ายทอดก็จะสูญหายไปกับบุคคลเหล่านั้น ดังนั้น จึงสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นออกมาเป็นความรู้แบบชัดแจ้งเพื่อการนำไปพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยที่ไม่ทิ้งความเป็นไทย

พนิดา พนิตธารัง (2559) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารไทยของจังหวัดจันทบุรี การวิจัยครั้งนี้ พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทยของจังหวัดจันทบุรี ประกอบด้วยแกงหมูชะมวง น้ำพริกปูไข่ ก๋วยเตี๋ยวมัดปู น้ำพริกกระกำ โดยนำภูมิปัญญาด้านการประกอบอาหารไปสู่การบริโภคในครัวเรือน การประกอบธุรกิจร้านอาหาร รวมไปถึงการทำอุตสาหกรรมอาหารเพื่อการจำหน่าย ทั้งนี้ ภูมิปัญญาอาหารไทย ถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งด้วยการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ และการเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบ เช่น การสาธิต การจดบันทึก การทดลอง เป็นต้น กระบวนการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม ทำให้สมาชิกของจังหวัดจันทบุรี นำองค์ความรู้ที่มีอยู่ไปใช้ประโยชน์หรือสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมา โดยผู้วิจัยสรุปกระบวนการจัดการความรู้ ทั้งหมด 7 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดความรู้เป็นการศึกษาตามหลักคิดของชาวบ้าน เน้นคดีด้านวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่ชาวบ้านจะมุ่งอธิบายตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น และความรู้ส่วนใหญ่จะอยู่ในตัวผู้ที่มีความชำนาญ เช่น ปราชญ์ชุมชน หรือผู้อาวุโสในท้องถิ่น รวมถึงร้านอาหารในชุมชนต่าง ๆ ที่สำคัญในจังหวัดจันทบุรี ขั้นตอนที่ 2 การสร้างและการแสวงหาความรู้ เกิดจากการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง การทดลองและการลองผิดลองถูก ผู้ประกอบการร้านอาหารมีการพัฒนาฝีมือด้วยตนเองขึ้นเรื่อย ๆ แต่ในบางครั้งชาวบ้านก็มักมี

การต่อยอด เช่น ทำให้อร่อยกว่าแบบที่ร้านอื่น ๆ ทำ การแสวงหาความรู้ด้วยครูปักหลักจำ เช่น การไปเรียนรู้จากเพื่อนบ้าน เครือญาติ เป็นต้น ขั้นตอนที่ 3 การจัดความรู้ให้เป็นระบบ ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความรู้ ที่มีลักษณะและเนื้อหาเดียวกันกับการแสวงหาและยึดกุมความรู้ ทำให้กระบวนการสร้างความรู้สามารถควบรวมไปกับการแสวงหาและยึดกุมความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาหารไทย และในบางครั้งความรู้ก็ยังไม่ถูกจัดทำให้เป็นระบบ ส่วนใหญ่เป็นการจดบันทึกลงในสมุดบันทึกส่วนตัว หรือการจัดทำในรูปแบบคู่มืออย่างไม่เป็นทางการ ไว้สำหรับแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในกลุ่มย่อยเท่านั้น

ขั้นตอนที่ 4 การประมวลและกลั่นกรองความรู้ โดยการประมวลความรู้เป็นหมวดหมู่ขึ้น ขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถและความชำนาญเฉพาะบุคคล โดยจะต้องอาศัยการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกเข้ามาส่งเสริมให้มีการคิดที่เป็นระบบ โดยผลการศึกษาเห็นได้ว่าการประมวลความรู้เป็นหมวดหมู่ของชาวบ้านนั้นยังขาดความชัดเจน เนื่องจากความรู้ส่วนใหญ่ยังเป็นความรู้ที่ฝังลึกในตัวบุคคลมากกว่า

ขั้นตอนที่ 5 การเข้าถึงความรู้ เป็นการถ่ายทอดความรู้การทำอาหารไทย โดยมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการผลิต ด้วยวิธีการทางวิจารณ์ การสาธิต สลายลักษณะอักษรการเขียน โดยมีการนำจ้างถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ลูกจ้าง ครอบครัว พ่อแม่สู่ลูก และเครือญาติ

ขั้นตอนที่ 6 การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ สามารถทำได้โดยวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ประกอบการร้านอาหารด้วยกันเอง การให้นักเรียนและนักศึกษาสามารถเข้าศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้ การศึกษาองค์ความรู้จากเว็บไซต์ วิทยุทัศน์ และเอกสารความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหาร การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ทำโดยวิธีการเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศของหน่วยงานระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด การรวบรวมรายชื่อแหล่งเรียนรู้ และรายชื่อปราชญ์ชาวบ้านด้านอาหาร เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 7 การเรียนรู้ เป็นการนำความรู้มาใช้ประโยชน์เกิดระบบการเรียนรู้จากสร้างองค์ความรู้ การนำความรู้ไปใช้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ และหมุนเวียนต่อไปอย่างต่อเนื่อง ในการเรียนรู้การประยุกต์ใช้ความรู้จากการที่ผู้ประกอบการร้านอาหารบางรายเป็นลูกจ้างหรือผู้เชี่ยวชาญด้านอาหารมาก่อนหน้า ส่วนการประยุกต์ใช้ความรู้หรือการนำความรู้ไปใช้ มีวิธีการนำความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติมาพูดคุยกับคนในครอบครัวเพื่อประกอบอาหารหรือประกอบธุรกิจร้านอาหาร โดยนำภูมิปัญญามาใช้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ธุรกิจ

เจิมขวัญ รัชชุตานติ (2559: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาเพื่อสร้างรายได้ของกลุ่มผู้สูงอายุ จังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการภูมิปัญญาของผู้สูงอายุภายหลังการเข้าร่วมโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อศึกษาศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาเพื่อสร้างรายได้ของ

ผู้สูงอายุ จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการภูมิปัญญาของผู้สูงอายุเป็นลักษณะที่เคยมีการรวมกลุ่มในการประกอบธุรกิจมาก่อน ได้รับความช่วยเหลือในเรื่องการจัดหาวัตถุดิบ และการฝึกอบรมพัฒนาฝีมือแรงงาน เหตุผลในการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งการเสริมสร้างรายได้และในปัจจุบันถ้าจะต้องมีการรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างอาชีพและรายได้ควรจะมีลักษณะเป็นวิสาหกิจชุมชน และต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐในด้านกองทุนหรือเงินสนับสนุนด้านศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาเพื่อสร้างอาชีพและรายได้ ควรใช้วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ไม่ซ้ำกับใคร แต่ไม่มีแหล่งเงินทุน แหล่งสนับสนุน ไม่ใช้อุปกรณ์ เครื่องจักรในการถ่ายทอดภูมิปัญญา มีเพียงแต่เครื่องมือแบบพื้นบ้านที่ทำขึ้นเพื่อให้เกิดความสะดวกต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาส่วนใหญ่มีปัญหาเรื่องหนี้สิน และไม่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการบริหาร รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาไม่แน่นอน สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ไม่ได้มีการจัดตั้งรูปแบบองค์กรใด ๆ เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนเอง

ปัญญาเดช พันธุ์รัตน์, สมศักดิ์ ลีลา, และสมโภชน์ อเนกสุข (2560: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการและผลการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ 2) ศึกษาการปรับแต่งภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุให้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของพลวัตทางสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี 3) ศึกษากระบวนการของการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุไปยังผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา และ 4) เพื่อประเมินผลการเรียนรู้การถ่ายทอดการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปที่เป็นสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 18 ชมรม ในจังหวัดกาญจนบุรี จากการสำรวจ จำนวน 379 คน และจากการสัมภาษณ์เชิงลึก 33 คน ใช้แบบวิธีการวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed Method Research) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของกระบวนการทางสังคมที่ส่งผลต่อการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุในด้าน 1) สภาพแวดล้อม 2) บุคคล 3) สังคม 4) สถาบันทางสังคม 5) กระบวนการถ่ายทอด และ 6) ภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ

อุทัยวรรณ ภูเทศ (2560: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานบ้านดงชะพลู ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นพื้นบ้านเครื่องจักสาน

บ้านดงชะพลู ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรประกอบด้วย 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ทรงภูมิปัญญา จำนวน 3 ท่าน และกลุ่มผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา จำนวน 9 ท่าน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง โดยใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานบ้านดงชะพลู ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์นั้น มีรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเป็นการสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ภายใต้การดำรงชีวิตประจำวัน มีการเรียนรู้และสืบทอดความรู้ต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน และส่วนใหญ่จะได้รับการถ่ายทอดจากพ่อแม่ ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาการจักสาน มีรูปแบบการถ่ายทอดโดยใช้วิธีการสั่งสมประสบการณ์จากการที่เห็นพ่อแม่ทำเครื่องจักสานมาตั้งแต่เด็ก และลงมือปฏิบัติจริง การฝึกฝนด้วยตนเองและจากเพื่อนบ้าน จากผู้รู้ผู้ชำนาญ การเรียนรู้จากตนเองโดยเรียนรู้แบบลองผิดลองถูก เจ้าหน้าที่จากภาครัฐเข้ามาช่วยส่งเสริมสนับสนุนเพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำเครื่องจักสานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านมากขึ้น

อรณิชชา ทศตา สุกัญญา ใจอดทน จันทรจิรา ใจอดทน (2560: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทอผ้าไหม อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาเทคนิคการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหม อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ 2) เพื่อศึกษากระบวนการผลิตผ้าไหมเพื่อพัฒนาเป็นสินค้ามาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน 3) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมให้เป็นมรดกของชุมชนสืบไป กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ครั้งนี้คือ ประธานกลุ่มทอผ้าไหม ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ สมาชิกในกลุ่มทอผ้าไหม จำนวน 30 คน โดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการสังเกต แบบบันทึกการสนทนากลุ่มย่อย การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแล้วนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. เทคนิคการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหม อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ มีวิธีการถ่ายทอดได้หลายทางโดยใช้เทคนิคการสาธิต การปฏิบัติจริง การบอกเล่า เพื่อให้ปฏิบัติตาม โดยการทำให้ดูพร้อมทั้งการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน วิธีการเรียนรู้ส่วนใหญ่เกิดจากการลงมือทำ การลองผิด ลองถูกซึ่งกระบวนการเรียนรู้นี้เป็นพลวัต จนเกิดการสั่งสมและพัฒนาความรู้การทอผ้าไหม อยู่ตลอดเวลา ซึ่งแต่ละวิธีขึ้นอยู่กับองค์ความรู้และกลุ่มเป้าหมายที่จะรับการถ่ายทอด

2. กระบวนการผลิตผ้าไหม แบ่งเป็น 6 ขั้นตอน คือ การปลูกหม่อน การเลี้ยงไหม การทำเส้นใย การมัดหมี่ การย้อมหมี่ และการทอผ้าไหม ส่วนการพัฒนาผ้าไหมให้เป็นสินค้ามาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน มีกระบวนการพัฒนา 5 ประการ คือ 1) การพัฒนาบุคคลด้านการเรียนรู้ โดยวิธีกระบวนการกลุ่ม 2) การพัฒนาเครื่องมือที่เป็นอุปกรณ์ในการผลิต 3) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และคุณภาพของเส้นไหม 4) การพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีคุณภาพ 5) การพัฒนาการตลาดเพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาพื้นบ้านในเชิงธุรกิจ

3. แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมให้เป็นมรดกของชุมชน พบว่า 1) ควรมีการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐเพื่อส่งเสริมกลุ่มทอผ้าไหมให้มีความยั่งยืนและควรมีการสนับสนุนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง 2) การจัดหลักสูตรการทอผ้าให้กับสถาบันการศึกษาเพื่อให้สถาบันที่เกี่ยวข้อง ช่วยสืบสานและสืบทอดเพื่อบรรจุเป็นหนึ่งในหลักสูตรการเรียนการสอน 3) ควรส่งเสริมการบันทึกลวดลายผ้าไหม เพื่อเป็นหลักฐานและถ่ายทอดภูมิปัญญาอันล้ำค่าของบรรพบุรุษ

วรพล พนมพรสุวรรณ และคณะ (2560: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาผู้สูงอายุตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ แนวทางการใช้ประโยชน์จากการฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบทอด ถ่ายทอด เผยแพร่องค์ความรู้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ และพัฒนาให้เป็นฐานข้อมูลของชุมชน จำนวน 5 ด้าน คือ ภูมิปัญญาด้านอาหาร ได้แก่ ปลาตะเพียนต้มหวานเค็มสูตรเกลือ ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม ได้แก่ ลอกใบจากมวนยาสูบ เย็บจาก แซ่ปัดยุง งานสานจากใบไม้ (สานปลาตะเพียน สานตะกร้อ และสานนกด้วยใบมะพร้าว) การแปรรูปจากต้นกล้วย (ถักปอกขึ้นต้นมะพร้าว และเชือกกล้วย) และเปล็กสำหรับเด็กนอน ภูมิปัญญาด้านเครื่องหอม/เครื่องสำอาง ได้แก่ น้ำอบ/น้ำปรุง (น้ำอบไทย แป้งน้ำ และน้ำหอมโบราณ) ยาหม่องสมุนไพรสูตรโบราณ และสีผึ้งทาปาก ส่วนภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ เครื่องแขวนไทย/โคมแขวน (โคมหวด ระย้าน้อย พวงแก้วแปลง) พวงมโหตร บายศรีหลัก และดนตรีไทย สำหรับภูมิปัญญาด้านเครื่องมือสำหรับประกอบอาชีพ ได้แก่ เครื่องมือจับสัตว์บก (จันตักกระรอก) เครื่องมือจับสัตว์น้ำ (ฝือก) และกระต่ายขูดมะพร้าว เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการใช้แบบสอบถาม ใช้การสัมภาษณ์ และใช้กิจกรรมการทดลอง โดยเลือกผู้ตอบแบบไม่เจาะจงที่มีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมการทดลอง นำผลที่ได้มาวิเคราะห์และประเมินการใช้ประโยชน์ในแต่ละภูมิปัญญา ส่วนภูมิปัญญาที่ไม่ได้เข้าสู่กิจกรรมการทดลอง วิเคราะห์สรุปผลโดยทีมวิจัยและที่ปรึกษา ทุกภูมิปัญญาจะสามารถใช้ประโยชน์ได้

ทางด้านเศรษฐกิจ ทางด้านสังคมหรือทางด้านแหล่งความรู้ รวมทั้งแนวทางการใช้ประโยชน์ในการฟื้นฟู อนุรักษ์ และถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

ผลการวิจัย พบว่า ทั้ง 5 ด้าน 11 ภูมิปัญญา ที่เข้าสู่กิจกรรมการตลาด ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านอาหาร คือ ปลาตะเพียนต้มหวานเค็มสูตรโบราณ แกงทองสูตรโบราณ และแกงบอนสูตรโบราณ ใช้ประโยชน์ได้ทางด้านเศรษฐกิจและแหล่งความรู้ ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม คือ การเย็บจาก ใช้ประโยชน์ได้ทางด้านแหล่งความรู้ ส่วนลอกใบจากมวนยาสูบ และแช่ปดุง ใช้ประโยชน์ได้ทางด้านเศรษฐกิจและแหล่งความรู้ สำหรับงานสานจากใบไม้ (สานปลาตะเพียน สานตะกร้อ และสานนกด้วยใบมะพร้าว) ใช้ประโยชน์ได้ทางด้านสังคมและแหล่งความรู้ ภูมิปัญญาด้านเครื่องหอม/เครื่องสำอาง คือการทำน้ำอบ/น้ำปรุง (น้ำอบไทย แป้งน้ำ และน้ำหอมโบราณ) ใช้ประโยชน์ได้ทางด้านแหล่งความรู้ ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรม คือการทำ พวงมโหตร ใช้ประโยชน์ได้ทางด้านสังคมและแหล่งความรู้ สำหรับเครื่องแขวนไทย/โคมแขวน (โคมหวด ระย้าน้อยและพวงแก้วแปลง) ใช้ประโยชน์ได้ทางด้านแหล่งความรู้ ส่วนภูมิปัญญาด้านเครื่องมือสำหรับประกอบอาชีพ คือ เครื่องมือจับสัตว์บก (จันดักกระรอก) ใช้ประโยชน์ได้ทางด้านแหล่งความรู้ ส่วน 5 ด้าน 11 ภูมิปัญญา ที่ไม่ได้เข้าสู่กิจกรรมการตลาด ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านอาหาร คือ การทำน้ำตาลมะพร้าว ใช้ประโยชน์ได้ทางด้านแหล่งความรู้และด้านเศรษฐกิจ การทำกะละแม และพริกเกลือ ใช้ประโยชน์ได้ทางด้านแหล่งความรู้ ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม คือ การแปรรูปจากต้นกล้วย (ถักปอกขึ้น ต้นมะพร้าว และเชือกกล้วย) และเปล็กสำหรับเด็กนอน ใช้ประโยชน์ได้ทางด้านแหล่งความรู้ ภูมิปัญญาด้านเครื่องหอม/เครื่องสำอาง คือ ยาหม่องสมุนไพรสูตรโบราณ ใช้ประโยชน์ได้ทางด้านเศรษฐกิจและแหล่งความรู้ ส่วนการทำสิ่งทอปาก ใช้ประโยชน์ได้ทางด้านแหล่งความรู้ ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรม คือการทำบายศรีหลัก และดนตรีไทย ใช้ประโยชน์ได้ทางด้านแหล่งความรู้ ส่วนภูมิปัญญาด้านเครื่องมือสำหรับประกอบอาชีพ คือการทำเครื่องมือจับสัตว์น้ำ (เผือก) และกระต่ายขูดมะพร้าว ใช้ประโยชน์ได้ทางด้านแหล่งความรู้ ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุทั้ง 5 ด้าน 22 ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมีแนวทางการนำไปใช้ประโยชน์ในด้านการสร้างองค์ความรู้อย่างเป็นระบบไว้เป็นฐานข้อมูลของตำบลบางน้ำผึ้ง ด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์ ด้านการสืบสาน ถ่ายทอดและเผยแพร่ ด้านการสร้างจิตสำนึกให้กับเด็ก เยาวชน และคนรุ่นใหม่เห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ด้านการเปิดร้านค้าให้เป็นสถานที่แสดงและแหล่งจำหน่ายสินค้าที่เป็นภูมิปัญญา ด้านการจัดฝึกอบรมโดยเจ้าของภูมิปัญญาหรือวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญให้กับผู้ที่สนใจ ด้านการจัดทำเป็นรายวิชาภูมิปัญญาของ

ผู้สูงอายุ และบรรจุไว้ในหลักสูตรของโรงเรียนประจำตำบล รวมทั้งด้านการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุให้ได้รับรู้กันอย่างกว้างขวาง

นรินทร์ธร นาควิจิตร และธีระวัฒน์ จันทิก (2560: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการสืบสานคุณค่าจากภูมิปัญญาด้านการผลิตน้ำตาลมะพร้าวจากผู้สูงอายุในอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาการสืบสานองค์ประกอบเชิงคุณภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุและเพื่อศึกษาแนวทางการสืบสานคุณค่าจากภูมิปัญญาการผลิตน้ำตาลมะพร้าวของผู้สูงอายุในอำเภออัมพวา ใช้วิธีการดำเนินการวิจัยด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยโดยจะเป็นผู้ผลิตน้ำตาลมะพร้าวที่เป็นผู้สูงอายุและนำข้อมูลมาถอดคำสัมภาษณ์เพื่อนำมาวิเคราะห์หาคำตอบในการวิจัย โดยใช้ทฤษฎีสามเฝ้าในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการสืบสานคุณค่าจากภูมิปัญญาการผลิตน้ำตาลมะพร้าวของผู้สูงอายุในอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม มีแนวทางที่เกิดขึ้นจริงแต่ยังไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากวัยรุ่นในชุมชนไม่เข้ามามีส่วนร่วมและให้ความสนใจวัยรุ่นในอำเภออัมพวาปัจจุบันหันไปสนใจการทำงานนอกพื้นที่มากขึ้น จากเทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปส่งผลให้วัยรุ่นในชุมชนไม่สนใจมองเห็นคุณค่าของการสืบสานการผลิตน้ำตาลมะพร้าวจากผู้สูงอายุ ทำให้แนวทางที่เกิดขึ้นไม่เป็นผลสำเร็จ อนาคตของภูมิปัญญาการผลิตน้ำตาลมะพร้าวก็จะลดลงอาจจะไม่เหลือเลยเพราะไม่มีผู้สืบทอด ดังนั้นความสำคัญของแนวทางการสืบสานคุณค่าจากภูมิปัญญาการผลิตน้ำตาลมะพร้าวของผู้สูงอายุเพื่อนำไปเป็นแนวทางการสืบสานคุณค่าภูมิปัญญาของคนรุ่นหลังไม่ให้หมดไป จะได้แนวทางที่นำไปพัฒนาให้มีการสืบสานการผลิตน้ำตาลมะพร้าวและเป็นการสานความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับวัยรุ่นให้มีความสัมพันธ์ร่วมกัน

5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

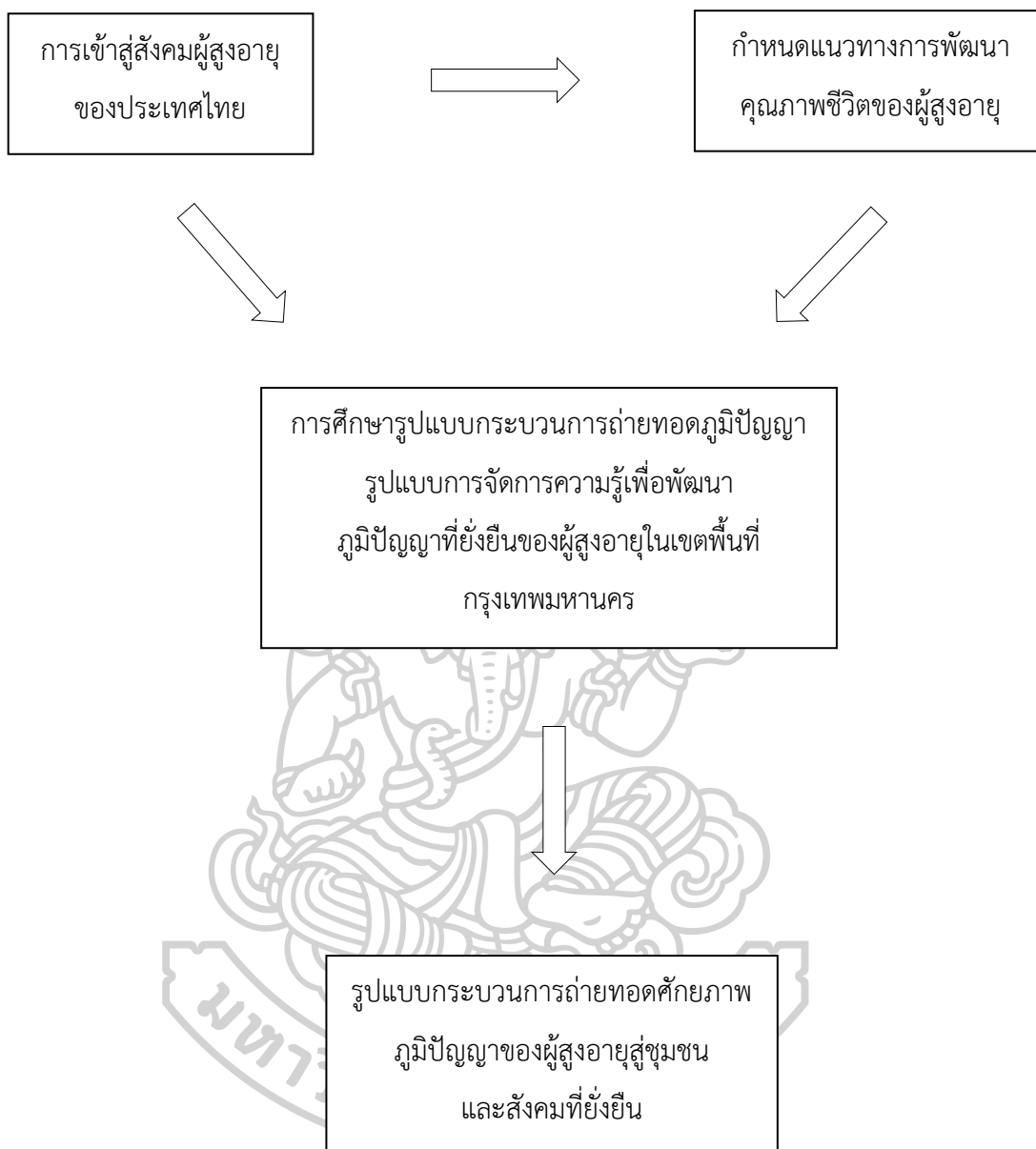
เรห์ (Rhea, Zean Ma: 1995) ได้ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาและความรู้ในประเทศไทย ประเทศไทยเป็นประเทศสำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในปัจจุบันประเทศไทยกำลังขยายตัวการพัฒนาเศรษฐกิจที่รวดเร็ว นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาความรู้แบบดั้งเดิม ความรู้และภูมิปัญญาไทยในท้องถิ่นกำลังถูกรอบงำจากความรู้ใหม่ที่เข้ามาในประเทศไทย อย่างไรก็ตามประเทศไทยมีประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานและเป็นความภาคภูมิใจของคนไทย บางคนเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงนี้อธิบายถึงแก่นแท้ของประเทศไทย งานสรุป

โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (1991, หน้า 17) กล่าวว่าจะต้องหาแนวทางในการสร้างความผสมผสานระหว่างความรู้ที่ทันสมัยและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเศรษฐกิจของประเทศในอนาคตและการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ความรู้ดั้งเดิมได้รับการผสมผสานกับความรู้สมัยใหม่เพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาไทยและทำให้ประเทศไทยอยู่ร่วมกับประชาคมโลกได้อย่างเสมอภาคในระดับภูมิภาค

เวนเดลิน เอ็ม คูเปอร์ (Wendelin M.Küpers: 2015) ได้ศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญากับการเรียนรู้: การดำรงอยู่และการจัดการเรียนรู้ บทความนี้ได้อธิบายถึงความเชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญากับการจัดการการเรียนรู้ไว้อย่างชัดเจน ได้รับการยืนยันแล้วว่าการเข้าใจภูมิปัญญาเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ เราจึงต้องให้ความสนใจกับสถานการณ์ในปัจจุบันสำหรับการถ่ายทอดการดำรงอยู่ของภูมิปัญญากับการจัดการ โดยเฉพาะบทบาทของการดำรงอยู่ กระบวนการเรียนรู้ได้เปลี่ยนแปลงไปโดยเน้นที่การปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญา เน้นการเรียนรู้ภูมิปัญญาโดยการปฏิบัติจริง การจัดการศึกษาดังกล่าวได้เน้นถึงการปรับตัวให้เป็นปัจจุบัน

6. กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นดังต่อไปนี้ 1) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ 2) แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา 3) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความรู้ 4) การพัฒนาที่ยั่งยืน 5) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำแนวคิดทฤษฎีเหล่านี้มาบูรณาการ เพื่อให้เหมาะสมกับเรื่องที่ศึกษา

ตามที่ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้วนั้น ทำให้ผู้ศึกษาสนใจศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการสืบสานภูมิปัญญาทั้งในด้านความรู้ ความชำนาญที่สั่งสมประสบการณ์มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานในแต่ละสาขาแขนงต่าง ๆ จึงเป็นเหตุผลให้ผู้ศึกษาสนใจศึกษารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ และศึกษารูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาให้มีความยั่งยืน นำไปสู่รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน โดยการศึกษาครั้งนี้ได้เลือกวิธีการแบบเจาะจง โดยศึกษาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครจากผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาตามแต่ละสาขา เพื่อให้ได้องค์ความรู้ของรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของรูปแบบการจัดการความรู้ โดยมีการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

7. ตารางสรุปการทบทวนวรรณกรรม

ตารางที่ 3 ตารางสรุปการทบทวนวรรณกรรม เรื่องรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน

ชื่อเอกสาร/ผู้แต่ง/ปี พ.ศ. ตีพิมพ์	แหล่งวรรณกรรมที่ทบทวน			
	หนังสือ/ตำรา	งานวิจัย/วิทยานิพนธ์	วารสาร/บทความทางวิชาการ	อินเทอร์เน็ต
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ				
สุรกุล เจนอบรม/วิทยาการผู้สูงอายุ (Gerontology) (2534)	✓			
บุษยมาส สินธุประมา/สังคมวิทยาความสูงอายุ (2539)	✓			
ศรีเรื่อน แก้วสังวาน/จิตวิทยาพัฒนาการ ชีวิตทุกช่วงวัย เล่ม 2 วัยรุ่น-วัยสูงอายุ (2545)	✓			

ตารางที่ 3 (ต่อ) ตารางสรุปการทบทวนวรรณกรรม เรื่องรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพ
ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน

ชื่อเอกสาร/ผู้แต่ง/ปี พ.ศ. ตีพิมพ์	แหล่งวรรณกรรมที่ทบทวน			
	หนังสือ/ตำรา	งานวิจัย/วิทยานิพนธ์	วารสาร/บทความทางวิชาการ	อินเทอร์เน็ต
ชมพูนุช พรหมภักดี/บทความวิชาการ การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย (2556)			✓	✓
แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา				
อุดม เขยกีวงศ์ และคณะ/วิถีไทย (2548)	✓			
แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย/วัฒนธรรมในสังคมไทย (2548)	✓			
ภาณุวัฒน์ ภักดีวงศ์/ภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนาการศึกษา (2552)	✓			
ศิริมา จิตต์จรัส/เศรษฐกิจชุมชนและภูมิปัญญาไทย (2553)	✓			
นรินทร์ สังข์รักษา/การจัดการความรู้และภูมิปัญญา (2557)	✓			
ฉัตรดี ปัตตังเว และใจเพชร นิลสิงห์ขร/การศึกษาอิสระทางคอมพิวเตอร์ อนุรักษ์แกงบอน อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี (2557)				✓
นิศารัตน์ หวานชะเอม/ภูมิปัญญาไทยกับการศึกษา (2558)	✓			

**ตารางที่ 3 (ต่อ) ตารางสรุปการทบทวนวรรณกรรม เรื่องรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพ
ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน**

ชื่อเอกสาร/ผู้แต่ง/ปี พ.ศ. ตีพิมพ์	แหล่งวรรณกรรมที่ทบทวน			
	หนังสือ/ตำรา	งานวิจัย/วิทยานิพนธ์	วารสาร/บทความทางวิชาการ	อินเทอร์เน็ต
อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์/หลักการวิจัยเพื่อพัฒนา ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาไทย (2560)	✓			
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความรู้				
น้ำทิพย์ วิภาวิน/การจัดการความรู้กับคลังความรู้ (2547)	✓			
พรธิดา วิเชียรปัญญา/การจัดการความรู้: พื้นฐานและการ ประยุกต์ใช้ KNOWLEDGE MANAGEMENT (2547)	✓			
วิจารณ์ พานิช/การจัดการความรู้ฉบับนักปฏิบัติ (2548)	✓			
ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์/องค์การแห่งความรู้: จาก แนวคิดสู่การปฏิบัติ (2548)	✓			
ภราดร จินดาวงศ์/การจัดการความรู้ (2549)	✓			
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร/การจัดการ ความรู้ (2550)	✓			
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ/7 ขั้นตอน ในการจัดการความรู้ ของ กพร. (2550)				✓

**ตารางที่ 3 (ต่อ) ตารางสรุปการทบทวนวรรณกรรม เรื่องรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพ
ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน**

ชื่อเอกสาร/ผู้แต่ง/ปี พ.ศ. ตีพิมพ์	แหล่งวรรณกรรมที่ทบทวน			
	หนังสือ/ตำรา	งานวิจัย/วิทยานิพนธ์	วารสาร/บทความทางวิชาการ	อินเทอร์เน็ต
ไพโรจน์ ชลารักษ์/การจัดการความรู้: สังกับททางทฤษฎี (2551)	✓			
เจษฎา นกน้อย และคณะ/นวัตกรรมการจัดการความรู้และการสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้ (2553)	✓			
ชมสุภัค ครุฑทะ/หลักการการจัดการความรู้ (2560)	✓			
พิทักษ์ ศิริวงศ์/เอกสารคำสอนรายวิชา 763314 การจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (2561)	✓			
ปิยะฉัตร จารุธีรศานต์/การจัดการความรู้ (2561)	✓			
การพัฒนาที่ยั่งยืน				
สนธยา พลศรี/ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน (2545)	✓			
แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย/วัฒนธรรมในสังคมไทย (2548)	✓			
ธนากร สังเขป/การพัฒนาที่ยั่งยืน (2555)	✓			
พิทักษ์ ศิริวงศ์/เอกสารคำสอนรายวิชา 763314 การจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (2561)	✓			

**ตารางที่ 3 (ต่อ) ตารางสรุปการทบทวนวรรณกรรม เรื่องรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพ
ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน**

ชื่อเอกสาร/ผู้แต่ง/ปี พ.ศ. ตีพิมพ์	แหล่งวรรณกรรมที่ทบทวน			
	หนังสือ/ตำรา	งานวิจัย/วิทยานิพนธ์	วารสาร/บทความทางวิชาการ	อินเทอร์เน็ต
งานวิจัยในประเทศ				
ลัดดา สุทนต์/การใช้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ เพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ: ศึกษากรณี ชมรมผู้สูงอายุในเครือข่ายของสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ (2551)		✓		
สมบัติ พรหมพันธ์/แนวทางพัฒนาการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุในโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ (2551)		✓		
ดวงฤทัย อรรถแสง/กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ (2552)			✓	
ประยูร พานิชนอก/กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ (2553)		✓		
กอบกุล กวังชวน/รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร (2554)		✓		

**ตารางที่ 3 (ต่อ) ตารางสรุปการทบทวนวรรณกรรม เรื่องรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพ
ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน**

ชื่อเอกสาร/ผู้แต่ง/ปี พ.ศ. ตีพิมพ์	แหล่งวรรณกรรมที่ทบทวน			
	หนังสือ/ตำรา	งานวิจัย/วิทยานิพนธ์	วารสาร/บทความทางวิชาการ	อินเทอร์เน็ต
กนกพร นิมลสิริ/รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา (2555)		✓		
บุษกร บิณฑสันต์, ขำคม พรประสิทธิ์, และพรประพิตร เผ่าสวัสดิ์/แผนงานวิจัยผู้สูงอายุกับคลังทรัพยากรภูมิปัญญาไทยด้านดนตรีไทใหญ่ ภาคเหนือ (จังหวัดเชียงใหม่) (2555)		✓		
อภิชาติ ใจอารีย์/รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปหน่อไม้ของชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี (2557)			✓	
เดชวิทย์ นิลวรรณ และทิพย์พฐ กฤษสุนทร/กระบวนการและกลยุทธ์การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษาเทศบาลตำบลฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (2557)			✓	
ภาวดี ทะไกรราช และคณะ/การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ (2558)			✓	

**ตารางที่ 3 (ต่อ) ตารางสรุปการทบทวนวรรณกรรม เรื่องรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพ
ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน**

ชื่อเอกสาร/ผู้แต่ง/ปี พ.ศ. ตีพิมพ์	แหล่งวรรณกรรมที่ทบทวน			
	หนังสือ/ตำรา	งานวิจัย/วิทยานิพนธ์	วารสาร/บทความทางวิชาการ	อินเทอร์เน็ต
ปาริชาติ คุณปลื้ม และรัตยา ไสววรรณปริษา/การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น (2559)			✓	
พนิดา พนิธธำรง/การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารไทยของจังหวัดจันทบุรี (2559)			✓	
เจิมขวัญ รัชชुकานติ/ศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาเพื่อสร้างรายได้ของกลุ่มผู้สูงอายุ จังหวัดเชียงใหม่ (2559)			✓	
ปัญญาเดช พันธุ์วัฒน์, สมศักดิ์ ลิลา, และสมโภชน์ อเนกสุข/กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมด้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ (2560)			✓	
อุทัยวรรณ ภูเทศ/กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานบ้านดงชะพลู ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ (2560)			✓	
อรณิชา ทศตา สุกัญญา ใจอดทน จันท์จิรา ใจอดทน/การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทอผ้าไหม อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ (2560)			✓	

ตารางที่ 3 (ต่อ) ตารางสรุปการทบทวนวรรณกรรม เรื่องรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพ
ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน

ชื่อเอกสาร/ผู้แต่ง/ปี พ.ศ. ตีพิมพ์	แหล่งวรรณกรรมที่ทบทวน			
	หนังสือ/ตำรา	งานวิจัย/วิทยานิพนธ์	วารสาร/บทความทางวิชาการ	อินเทอร์เน็ต
วรพล พนมพรสุวรรณ และคณะ/แนวทางการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาผู้สูงอายุตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ (2560)			✓	
นรินทร์ธร นาควิจิตร และธีระวัฒน์ จันทิก/แนวทางการสืบสานคุณค่าจากภูมิปัญญาด้านการผลิตน้ำตาลมะพร้าวจากผู้สูงอายุในอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม (2561)			✓	
งานวิจัยต่างประเทศ				
Rhea, Zean Ma/Changing manifestations of wisdom and knowledge in Thailand (2538)			✓	
Wendelin M.Küpers/Learning wisdom: Embodied and artful approaches to management education (2558)			✓	

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการวิจัยโดยวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่มีอยู่ในปัจจุบัน (Documentary Research) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) และใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัย โดยมีรายละเอียดวิธีการดำเนินการวิจัยดังขั้นตอนต่อไปนี้

1. วิธีวิทยางานวิจัย
2. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัย
3. การคัดเลือกพื้นที่และผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัย
4. เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย
5. การตรวจสอบคุณภาพ
6. การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอ
7. ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยและระยะเวลาในการดำเนินการ

1. วิธีวิทยางานวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีวิทยา (Methodology) ที่เรียกว่า ทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) หรือทฤษฎีติดพื้น มีเป้าหมายในการสร้างหรือการค้นพบทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์เฉพาะซึ่งบุคคลมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน มีการกระทำและเข้าร่วมในกระบวนการที่ตอบสนองต่อปรากฏการณ์ เป็นการศึกษาว่าคนมีปฏิสัมพันธ์อย่างไรต่อปรากฏการณ์ ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูล โดยใช้การสัมภาษณ์ มีการจัดจำแนกประเภทของสารสนเทศและการเชื่อมโยงประเภทต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ทฤษฎีฐานรากมีจุดเริ่มต้นมาจากแนวคิดของ บาร์นีย์ กลาสเซอร์ และแอนเซลม สเตราสส์ (Claser, B., & Strauss, A., 1967) ที่ว่าทฤษฎีควรได้มาจากพื้นที่ที่เก็บข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลเกี่ยวกับการกระทำ ปฏิสัมพันธ์และกระบวนการทางสังคมของบุคคล (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2554: 98)

หลักการสำคัญของการสร้างทฤษฎีฐานราก ผู้วิจัยจะต้องมีความไวเชิงทฤษฎี (Theoretical Sensitivity) ต่อการที่จะคิดและศึกษาข้อมูลในลักษณะที่จะนำไปสู่การสร้างมโนทัศน์

และทฤษฎี ผู้วิจัยจะต้องทำงานใกล้ชิดกับกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน กระบวนการสร้างทฤษฎีฐานรากเน้นการเข้าถึงข้อมูล การเก็บข้อมูล การตีความข้อมูลและการวิเคราะห์ ปรัชญาการณที่จะศึกษาจะต้องมาจากข้อมูลโดยตรง ไม่ใช่สิ่งที่นักวิจัยหยิบยืมมาจากแหล่งอื่น และทฤษฎีที่ได้มาด้วยวิธีวิจัยแบบทฤษฎีฐานรากถือว่าเป็นทฤษฎีที่นักวิจัยสร้างขึ้นมาจากข้อมูลโดยตรง และเป็นทฤษฎีที่มุ่งหาคำอธิบายให้แก่ปรากฏการณ์ที่นักวิจัยเลือกมาศึกษาเป็นหลัก (ปรีชมน กาลพัฒน์, 2556)

2. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลดังนี้

ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) เป็นข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า เช่น วารสาร และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา เช่น หนังสือบทความวิชาการ และเอกสารงานวิจัย

3. การคัดเลือกพื้นที่และผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัย

การคัดเลือกพื้นที่ในงานวิจัย ได้เลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive Selective) โดยเลือกพื้นที่การวิจัยในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

การกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัย ผู้ศึกษาได้เลือกแบบเจาะจงผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร จากรายชื่อผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญา จำนวน 17 ท่าน แบ่งเป็น 6 สาขา ดังนี้

- 3.1 สาขาเกษตรกรรม จำนวน 3 ท่าน
- 3.2 สาขาคหกรรม (ด้านอาหาร) จำนวน 4 ท่าน
- 3.3 สาขาศิลปกรรม (ด้านงานประดิษฐ์, ด้านหัตถกรรม, ด้านประติมากรรม, ด้านดนตรี) จำนวน 7 ท่าน
- 3.4 สาขาสาธารณสุข จำนวน 1 ท่าน
- 3.5 สาขาภาษาและวรรณกรรม จำนวน 1 ท่าน
- 3.6 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี จำนวน 1 ท่าน

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษาได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 17 ท่าน เนื่องจากมีความเพียงพอของข้อมูลในการวิเคราะห์ผลงานวิจัยหรือจนกว่าข้อมูลจะถึงจุดอิ่มตัว (ประไพพิมพ์ สุธีวสินนนท์ และประสพชัย พสุนนท์, 2559: 42)

4. เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

ผู้ศึกษางานวิจัย (Researcher) เป็นเครื่องมือที่สำคัญในงานวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นผู้ดำเนินการสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก รวมทั้งเป็นผู้เตรียมเครื่องมือในงานวิจัยอย่างอื่นด้วย ได้แก่ แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง อุปกรณ์บันทึกภาพ

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ใช้การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล ใช้คำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลักสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ทำให้ได้ข้อมูลหลากหลายแง่มุม และเครื่องมือในการสัมภาษณ์ ได้แก่ แนวทางการสัมภาษณ์ เครื่องบันทึกเสียง อุปกรณ์บันทึกภาพ ในการจัดหาแนวทางการสัมภาษณ์ผู้ศึกษาได้กำหนดประเด็นขอบเขตการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เป็นการสังเกตโดยผู้ถูกสังเกตไม่รู้ตัว การแสดงพฤติกรรมของผู้ถูกสังเกตเป็นไปอย่างธรรมชาติ ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง เช่น ลักษณะการถ่ายทอดความรู้

5. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือข้อมูลเชิงคุณภาพ

การตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวม ผู้ศึกษาได้ทำการตรวจสอบโดยพิจารณาถึง ความเพียงพอของข้อมูล ความน่าเชื่อถือของข้อมูล ความถูกต้องของข้อมูล และทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Method) คือ 1. ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งเวลา โดยผู้ศึกษาสังเกตและสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกัน แต่ต่างเวลากัน 2. ตรวจสอบแหล่งข้อมูลจากแหล่งสถานที่ โดยผู้ศึกษาสังเกตและสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกัน แต่ต่างสถานที่กัน 3. ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งบุคคล ผู้ศึกษาสังเกตและสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคลซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ (สุมิตรสุวรรณ, 2554: 3-4)

- 1) แหล่งเวลา ผู้วิจัยสังเกตและสัมภาษณ์เรื่องเดียวกัน แต่ต่างเวลากัน
- 2) แหล่งสถานที่ ผู้วิจัยใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกัน แต่ต่างสถานที่ เช่น การสัมภาษณ์ผู้สูงอายุตามที่พักอาศัยของแต่ละบุคคล

3) แหล่งบุคคล ใช้วิธีการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เช่น ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในแต่ละเขตพื้นที่ของกรุงเทพมหานคร

6 การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอ

การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมมาได้ และการวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล (Typological Analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิด ๆ ทั้งโดยวิธีที่ใช้แนวคิดทฤษฎีและไม่ใช้แนวคิดทฤษฎี แบบใช้แนวคิดทฤษฎีคือการจำแนกข้อมูลเป็นชนิดต่าง ๆ ในเหตุการณ์หนึ่งๆ แยกออกเป็นการกระทำ ความหมาย ความสัมพันธ์ หรือสถานการณ์ที่เป็นแนวทางในการจำแนกสำหรับวิเคราะห์ แบบไม่ใช้แนวคิดทฤษฎี คือ การจำแนกข้อมูลที่จะวิเคราะห์ตามความเหมาะสมกับข้อมูลอาจใช้ สามัญสำนึก หรือประสบการณ์ของผู้วิจัยก็ได้การวิเคราะห์ระดับลึก ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากข้อมูลที่ได้จากภาคสนามมาจำแนก จัดหมวดหมู่ ตีความในภาพรวมของสังคม เพื่ออธิบายถึงลักษณะส่วนบุคคล และปัจจัยสนับสนุนที่นำไปสู่แนวทางในการจัดการความรู้ และแนวทางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร แยกเป็นขั้นตอนต่อไปนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนาม นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต และข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาแยกจัดหมวดหมู่

2) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการบันทึกเทปในการสัมภาษณ์ระดับลึก ผู้ศึกษาใช้การบันทึกเทปเป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน หลังจากนั้นจึงถอดเทปที่สัมภาษณ์มาตรวจสอบข้อมูล

3) การนำทฤษฎีมาวิเคราะห์ในการประกอบภาพรวม เมื่อเก็บข้อมูลทางเอกสารและภาคสนามแล้ว นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และประมวลความคิดเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ที่นำไปสู่การกระบวนการจัดการความรู้ รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

การนำเสนอผลงานวิจัยเรื่องรูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน ผู้ศึกษานำเสนอผลงานวิจัย ในลักษณะเชิงพรรณนาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

7. ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยและระยะเวลาในการดำเนินการ

ผู้ศึกษาได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลโดยใช้ระยะเวลา 11 เดือนตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2561 - ตุลาคม พ.ศ. 2562 โดยการแบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้

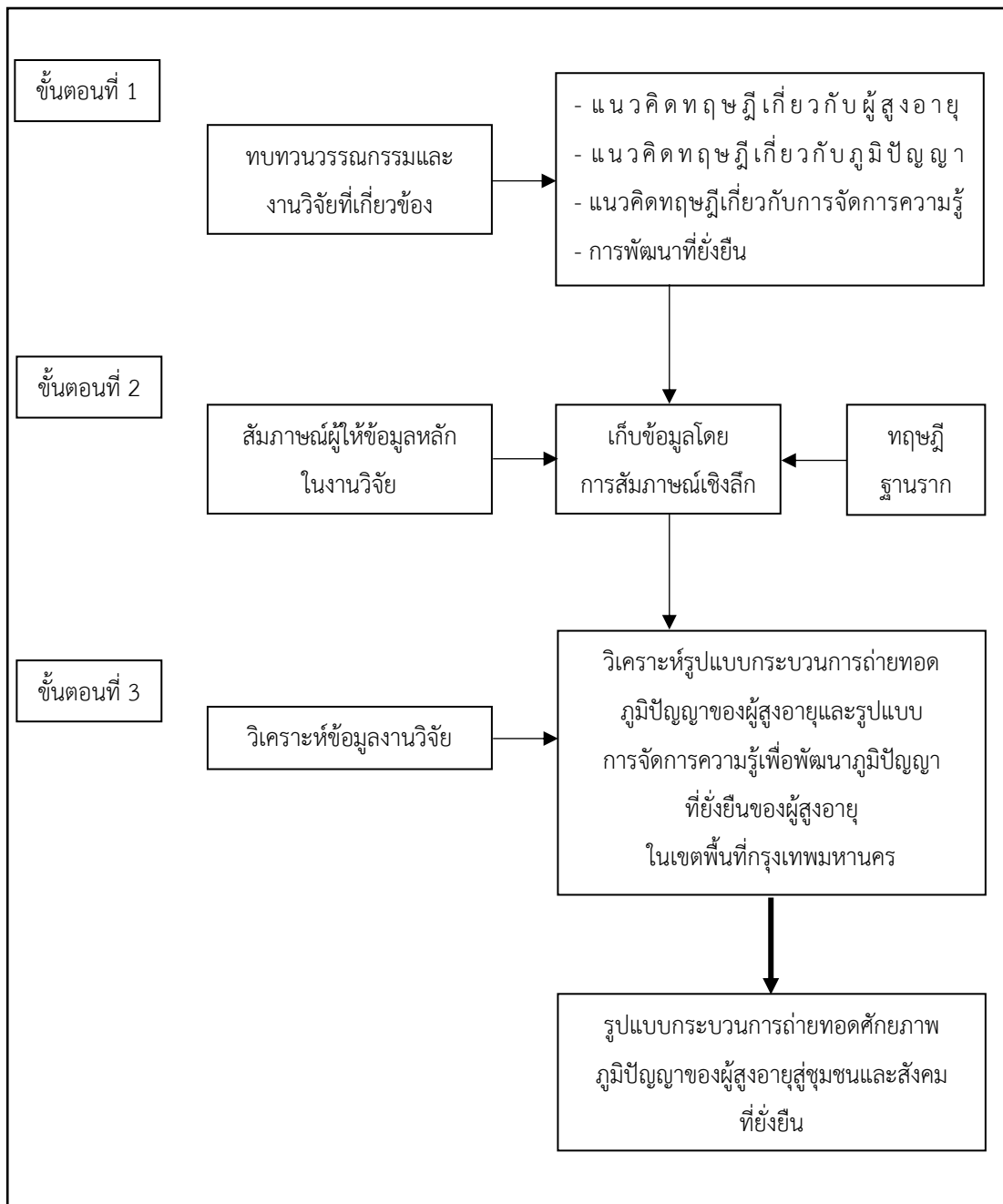
ระยะที่ 1 ขั้นตอนแรกในการดำเนินงานวิจัย เริ่มต้นด้วยการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบหลักของการจัดการความรู้ รูปแบบและกระบวนการ ถ่ายทอดความรู้ผ่านทางภูมิปัญญาในรูปแบบอะไรบ้าง โดยใช้ระยะเวลาในการศึกษา 4 เดือน ตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2561 - มีนาคม พ.ศ. 2562

ระยะที่ 2 เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2562 - กันยายน พ.ศ. 2562 ผู้ศึกษา สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ทางภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยการสังเกต และสัมภาษณ์ เมื่อได้ข้อมูลเริ่มเขียนการนำเสนองานให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบ ข้อมูลและปรับแก้ไขข้อมูลเป็นระยะ จนกว่าจะได้ข้อมูลที่ชัดเจนและสมบูรณ์

ระยะที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลงานวิจัย เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2562 - ตุลาคม พ.ศ. 2562 ผู้ศึกษาวิเคราะห์ผลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยได้จัดบันทึกประเด็น สำคัญ ๆ ขณะสัมภาษณ์ และบันทึกภาพเพื่อนำไปใช้ประกอบกับข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสัมภาษณ์ รวมทั้งฟังจากเครื่องบันทึกเสียงเพื่อนำไปถอดคำสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ เพื่อนำข้อมูลมาจำแนก จัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย โดยได้รับการตรวจสอบผลงานวิจัยจากอาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ นำข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะไปปรับแก้ไขได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ และนำเสนอผลงานวิจัย ต่อไป

ภาพที่ 4 แสดงขั้นตอนในกระบวนการดำเนินงานวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่อง “รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) วิธีวิทยาทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) ใช้วิธีการวิจัยโดยวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่มีอยู่ในปัจจุบัน (Documentary Research) ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) และใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัย โดยมีแนวคำถามการวิจัยที่มีรายละเอียดของคำถามเกี่ยวกับรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและรูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งคำถามประกอบไปด้วยประเด็นทางด้านข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืน และข้อเสนอแนะ

การสัมภาษณ์เพื่อนำเสนอข้อมูลในการศึกษาแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

ตอนที่ 2 วิเคราะห์รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ตอนที่ 3 วิเคราะห์รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัย ผู้ศึกษาได้เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง (Purposive Selective) โดยเลือกผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร จากรายชื่อผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญา จำนวน 17 ท่าน แบ่งเป็น 6 สาขา ดังนี้

1.1 สาขาเกษตรกรรม

1) นายฉลอง สว่างใจ อายุ 73 ปี อาชีพ รับราชการ จบการศึกษาระดับปริญญาโท สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ อาศัยอยู่ที่ศูนย์สุขภาพชุมชน ซอยนาคนิวาส 27 แยก 10 (ซอยโอเชิศ 3) แขวงลาดพร้าว เขตลาดพร้าว กรุงเทพฯ ผลงานทางด้านภูมิปัญญา การทำน้ำหมักชีวภาพและน้ำยาอเนกประสงค์

2) **นายอุบล ม่วงทิม** อายุ 66 ปี อาชีพ รับราชการ ฝ่ายโยธา สำนักงาน เขตดุสิต จบการศึกษาระดับ ประถมศึกษาปีที่ 4 อาศัยอยู่ที่ 21/55 ถนนทหาร แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพฯ ผลงานทางด้านภูมิปัญญา การปลูกพืชผักสวนครัวปลอดสารเคมี

3) **นายเทวินทร์ กุลปิยะวัฒน์** อายุ 64 ปี อาชีพ รับราชการ นักกีฏวิทยาชำนาญการพิเศษ จบการศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาจิตวิทยา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อาศัยอยู่ที่ 2/3 ซอยประชาอุทิศ 69 แยก 22 แขวงทุ่งครุ เขตทุ่งครุ กรุงเทพฯ ผลงานทางด้านภูมิปัญญา การวิจัยไร้ส้มเขียวหวานบางมด

1.2 สาขากรรมกรรม

1) **นางอัจฉรา สมั่นวอ** อายุ 73 ปี อาชีพ ขายโรตี่ จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 อาศัยอยู่ที่ บ้านอยู่ใกล้กับมัสยิดดารุลอะมาน พญาไท เขตราชเทวี กรุงเทพฯ ผลงานทางด้านภูมิปัญญา ทำโรตี่มะตะบะ

2) **นางสาวบุญเรือน บัวพวง** อายุ 70 ปี อาชีพ ช่างเสริมสวย จบการศึกษาระดับ ประถมศึกษาปีที่ 4 อาศัยอยู่ที่ 687 ปากซอยราชทรัพย์ ถนนประชาราษฎร์ สาย 1 แขวงบางซื่อ เขตบางซื่อ กรุงเทพฯ ผลงานทางด้านภูมิปัญญา ทำขนมครองแครง

3) **นางภู่ระหงษ์ สุขสอาด** อายุ 70 ปี อาชีพ รับทำอาหารบุฟเฟต์ จบการศึกษาระดับ มัธยมศึกษาปีที่ 6 อาศัยอยู่ที่ 553 ซอยจรัญสนิทวงศ์ 44 แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพฯ ผลงานทางด้านภูมิปัญญา ทำอาหารไทย

4) **นางบุญสืบ พราหมณ์แก้ว** อายุ 61 ปี อาชีพ ช่วยงานในชุมชน จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 อาศัยอยู่ที่ 2/45 ถนนพระราม 6 แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพฯ ผลงานทางด้านภูมิปัญญา ทำไส้อั่วเลิศรส ต้นตำหรับความอร่อยเขตพญาไท

1.3 สาขาศิลปกรรม

1) **นายบรรลุ เวียงพล** อายุ 79 ปี อาชีพ รัฐวิสาหกิจ การเคหะแห่งชาติ จบการศึกษาระดับปริญญาตรี 3 ใบ จาก อาศัยอยู่ที่ 85/136 ซอยรอดอนันต์ เสรีไทยซอย 9 แขวงคลองกุ่ม เขตบึงกุ่ม กรุงเทพฯ ผลงานทางด้านภูมิปัญญา สีส่สร้างสรรค์ทางพระพุทธศาสนา

2) **นางสุพิชชา พิเนท์** อายุ 74 ปี อาชีพ วิทยากรมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จบการศึกษาระดับอนุปริญญา อาศัยอยู่ที่ 135 ซอยเสนานิคม 1 แยก 13 ถนนพหลโยธิน 32 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ผลงานทางด้านภูมิปัญญา การประดิษฐ์ดอกไม้จากวัสดุเหลือใช้

3) **นายนิमित วาระวรรณ** อายุ 73 ปี อาชีพ รับจ้างทั่วไป จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) อาศัยอยู่ที่ 54/1 แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ ผลงานทางด้านภูมิปัญญา ร้อยลูกปัด ถักเชือก

4) **นายสมศักดิ์ ร่ำรวยธรรม** อายุ 72 ปี อาชีพ ทำงานโรงแรม จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ปีที่ 3 อาศัยอยู่ที่ 315 ถนนพระสุเมรุ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ผลงานทางด้านภูมิปัญญา ผลิตภัณฑ์ปั้นจิว

5) **นายวุฒิชัย ดนตรี** อายุ 72 ปี อาชีพ เล่นดนตรีไทย จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 อาศัยอยู่ที่ 175 ถนนจอมทองบวรณะ แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบวรณะ กรุงเทพฯ ผลงานทางด้านภูมิปัญญา ดนตรีไทย ประเภทเครื่องดี

6) **นางฤดีวรรณ ต้นเจริญทรัพย์** อายุ 64 ปี อาชีพ ทำงานด้านจิตอาสา ประธานสภาวัฒนธรรมเขตห้วยขวาง กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา อาศัยอยู่ที่ 118/284 หมู่บ้านศุภาลัยรามอินทรา 23 เขตบางเขน กรุงเทพฯ ผลงานทางด้านภูมิปัญญา งานประดิษฐ์ดอกไม้บายศรี

7) **นายสุรเดช หวังเจริญ** อายุ 63 ปี อาชีพ พ่อค้าอัญมณี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี อาศัยอยู่ที่ 351 ซอยอ่อนนุช 59 แขวงประเวศ เขตประเวศ กรุงเทพฯ ผลงานทางด้านภูมิปัญญา การสอนเด็กให้รู้จักการเจียระไนพลอย

1.4 สาขาสาธารณสุข

1) **นางสาวเพ็ญอำพันธ์ ธนโชคชียนนท์** อายุ 63 ปี อาชีพ พนักงานบริษัทเอกชน จบการศึกษาระดับ ปริญญาตรี อาศัยอยู่ที่ 1406 ถนนประชาสงเคราะห์ แขวงดินแดง เขตดินแดง กรุงเทพฯ ผลงานทางด้านภูมิปัญญา สมุนไพรเพื่อความงามและสุขภาพ

1.5 สาขาภาษาและวรรณกรรม

1) **นางสุรีย์ประภา ศรีโพธิ์สุข** อายุ 68 ปี อาชีพ รับราชการครู จบการศึกษาระดับ ปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร อาศัยอยู่ที่ หมู่บ้านมนชญา 1 ถนนสายไหม ซอยสายไหม 21 กรุงเทพฯ ผลงานทางด้านภูมิปัญญา ภาษาไทย

1.6 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

1) **นางปี ศรีกระท่อม** อายุ 67 ปี อาชีพ ตัดเย็บเสื้อผ้า จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 อาศัยอยู่ที่ 4/4 บ้านมั่นคง ถนนสาทรใต้ แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพฯ ผลงานทางด้านภูมิปัญญา การละเล่นม้ก้านกล้วยและเดินกะลา

ตอนที่ 2 วิเคราะห์รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร

การศึกษารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร สามารถจำแนกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ 2) การสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ และ 3) รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ แบ่งเป็น 6 สาขา โดยมีรายละเอียดแต่ละประเด็นดังนี้

2.1 จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ

การศึกษาจุดเริ่มต้นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครทั้ง 6 สาขา มีดังนี้

2.1.1 สาขาเกษตรกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรม พบว่าแต่ละท่านมีจุดเริ่มต้นภูมิปัญญาที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ดังนี้ จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาของนายอุบล ม่วงทิม เจ้าของภูมิปัญญาการปลูกพืชผักสวนครัวปลอดสารเคมี เกิดจากการได้เห็นพ่อแม่ทำนา และปลูกพืชผักไว้กินเอง เมื่อได้เห็น ได้หัดทำจึงเกิดความคุ้นชิน และยังคงทำต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับนายเทวินทร์ กุลปิยะวัฒน์ เจ้าของภูมิปัญญาการวิจัยไร้ส้มเขียวหวานบางมด จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาเกิดจากครอบครัวของตนนั้นประกอบอาชีพเกษตรอยู่ก่อนหน้านี้แล้ว ทำการเกษตรแบบผสมผสาน มีมะพร้าว ส้มโอ ส้มเขียวหวาน มะปราง มะนาว กลัวยน้ำว่า กลัวยหอม มะม่วง เป็นต้น ตั้งแต่เด็ก ๆ ได้ไปช่วยพ่อแม่ทำสวน เริ่มเรียนรู้จากการช่วยพ่อแม่ถอนหญ้า ตัดกล้วย เก็บมะนาว เก็บมะพร้าว จึงเกิดความผูกพันมาตลอด พอโตขึ้นสอบติดคณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตร เรียนเกี่ยวกับแมลงศัตรูพืช เมื่อเรียนจบได้บรรจุที่กรมวิชาการเกษตร แต่ก็ยังทำการเกษตรเป็นอาชีพเสริมทำเรื่อยมาตลอด ไม่เคยทิ้งช่วงจนถึงปัจจุบัน และทางด้านนายฉลอง สว่างใจ เจ้าของภูมิปัญญาการทำน้ำหมักชีวภาพและน้ำยาอเนกประสงค์ จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาเกิดจากบริเวณที่อยู่อาศัยมีปัญหาเรื่องน้ำขังและมียุงชุกชุมเป็นจำนวนมากในท่อระบายน้ำ ตนจึงคิดหาวิธีแก้ไขปัญหานี้ว่าทำอย่างไรถึงจะไม่ขัง ไม่ท่วม เพื่อลดปัญหาไข้เลือดออกและลดจำนวนยุงภายในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ ด้วยการทำน้ำชีวภาพ ส่วนประกอบจะมีลูกมะกรูดนำมาหมักกับกากน้ำตาล พอหมักครบระยะเวลา ก็ได้เป็นน้ำยาอเนกประสงค์ที่ใช้ในชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรม พบว่าจุดเริ่มต้นภูมิปัญญาเกิดจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม และเกิดจากสภาพปัญหาในพื้นที่ที่อาศัยอยู่ มีรายละเอียดดังนี้

- การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

“แต่เดิมลุงเป็นลูกชาวนา อยู่บ้านต่างจังหวัดก็ต้องปลูกผักไว้กินเอง ปลูกขายน้ำบ้าง ในบ้านบ้าง เริ่มปลูกประมาณ ป.2 ป.3 จากนั้นลุงก็มาอยู่กรุงเทพฯ เมื่อปี 2511 เริ่มปลูกผักไว้กินเองน่าจะประมาณปี 2517 พุดง่าย ๆ เราคิดอยู่ตลอดว่า ปลูกผักไว้กิน ยังมีแผ่นดินให้เราเดิน ก็ไม่ต้องไปซื้อเขากิน เพราะเราเป็นคนต่างจังหวัด มันหายาก ตลาดอยู่ไกล ก็ทำอย่างนี้มาตลอด ปัจจุบันมันมีเรื่องของสารตกค้างที่มีข่าวบ่อย ๆ สารตกค้างในผัก เลยกินมาโดยตลอด ปลูกไว้กินเองดีกว่า” (อุบล ม่วงทิม, 2562)

“ดั้งเดิมของบรรพบุรุษก็มีอาชีพเกษตร เพราะว่าบรรพบุรุษอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่นี่เมื่อปี 2456 106 ปี แล้วตรงนี้ ลุงเกิดที่นี่ตั้งแต่เล็ก สมัยเด็ก ๆ 4-5 ขวบ จำความได้ก็อยู่กับสวนนี้มา แล้วก็ไปสวนช่วยพ่อแม่ทำงานอะไรอย่างนี้ มันก็มีความผูกพัน แล้วพอมีสอบเอนทรานติดคณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตร ก็เลยไปเรียน เรียนก็ได้เลือกสาขาวิชาการจัดการศัตรูพืชและสัตว์ แล้วก็สอบบรรจุได้ที่กรมวิชาการเกษตร สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช กลุ่มกีฏและสัตววิทยา ทำงานเป็นนักวิจัย แล้วตอนลุงรับราชการ อาชีพเสริมของลุงก็ทำการเกษตร” (เทวินทร์ กุลปิยะวัฒน์, 2562)

- สภาพปัญหา

“ปี 2540 น้ำท่วมเยอะ พี่ก็หาวิธีแก้ไขว่าจะทำยังไงไม่ให้น้ำท่วมก็เลยเก็บผักตบชวา ทำน้ำคลองให้ไหลเร็วที่สุด แล้วมีใช้เลือดออกเยอะ พี่เลยมาทำน้ำชีวภาพ จนตอนนี้บ้านพี่ไม่มียุ่งเลย” (ฉลอง สว่างใจ, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าจุดเริ่มต้นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม เกิดจาก 2 ประเด็นหลักด้วยกันคือ 1) การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เกิดจากปัจจัยภายในที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จากครอบครัวที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา จนเกิดความคุ้นเคย

และความผูกพัน และ 2) สภาพปัญหาเกิดจากปัจจัยภายนอกทางด้านสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวของผู้สูงอายุ จึงคิดหาวิธีแก้ไขปัญหา โดยเริ่มจากตนเองและขยายไปยังคนในชุมชน

2.1.2 สาขากรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขากรรม พบว่า แต่ละท่านมีจุดเริ่มต้นภูมิปัญญาที่เหมือนกัน ดังนี้ นางบุญสืบ พราหมณ์แก้ว เจ้าของภูมิปัญญาไส้อั่วเลิศรส ต้นตำหรับความอร่อยเขตพญาไท เกิดจากคุณป้าเสงี่ยมและคุณป้าน้อยที่เป็นเจ้าของต้นตำหรับไส้อั่ว ได้ถ่ายทอดวิธีการทำไส้อั่วให้กับตน ตอนแรกก็ไปช่วยคุณป้าทั้ง 2 ท่านทำ ได้เข้าไปช่วยปรับปรุงรสชาติให้มันดีขึ้นด้วยการใส่สมุนไพรเข้าไป ตอนแรกที่ทำจะมีเหนียวด้วย แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว มีแต่เพียงไส้อั่วเพียงอย่างเดียว ใช้เวลาเรียนรู้จากคุณป้าประมาณ 1 เดือนก็ทำได้ เนื่องจากตนนั้นเป็นคนลำพูน ทางลำพูนเขาทำกินกันอยู่แล้ว เพียงแต่เราเอามาต่อยอดจากของเดิมนิดหน่อย ซึ่งสอดคล้องกับนางสาวบุญเรือน บัวพวง เจ้าของภูมิปัญญาขนมครองแครง จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาเกิดมาจากแต่เดิมตนนั้นเป็นช่างทำผมมาก่อน แล้วมีลูกค้มาทำผมที่ร้านของตน เผลอตอนนั้นตนยังทำผมให้ลูกค้คนนั้นไม่เสร็จ เลยตามไปทำต่อที่บ้าน แล้วได้ไปเห็นคนในครอบครัวเขากำลังทำขนมครองแครง ตนจึงเข้าไปดู แล้วเขาก็ถามตนว่าอย่างไรทำเป็นไหม ถ้าอยากทำเขาจะสอนให้ ใช้เวลาเรียนรู้ประมาณ 2 วัน แล้วก็มาหัดทำ และสอดคล้องกับนางอัจฉรา สมั่นวอ เจ้าของภูมิปัญญาโรตีมะตะปะ จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาเกิดจากการได้รับการถ่ายทอดการทำโรตีมะตะปะมาจากแม่ของสามี ซึ่งตอนนั้นตนเรียนจบมา แต่ก็ไม่ได้ทำอะไร พอมาแต่งงาน แม่สามีเลยสอนให้ตนทำโรตีมะตะปะ ทำมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบันนี้ก็ยังทำอยู่ และสอดคล้องกับนางภูระหงษ์ สุขสะอาด เจ้าของภูมิปัญญาอาหารไทย จุดเริ่มต้นเกิดจากการที่ได้เห็นแม่ทำอาหารตั้งแต่ยังเป็นเด็ก และแม่ทำอาหารอร่อย จึงเกิดความคุ้นชิน พอแต่งงานไปอยู่บ้านสามี ซึ่งทางบ้านสามีทำบุฟเฟ่ต์ จึงได้ยึดการทำบุฟเฟ่ต์มาโดยตลอด

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขากรรม พบว่า จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาเกิดจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม มีรายละเอียดดังนี้

- การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

“ก็มาจากคุณป้าเสงี่ยมและคุณป้าน้อย แล้วเราก็ได้รับการถ่ายทอดมาในกลุ่มสตรีพญาไท แต่เดิมคุณป้าทำมาก่อน แล้วเราก็มาย่อยอด ตอนแรกก็มาช่วยก่อน มาช่วยแล้วเราก็มารับปรุงรสชาติให้มันมีรสชาติดีขึ้น” (บุญสืบ พราหมณ์แก้ว, 2562)

“เราเปิดร้านทำผม แล้วก็มีลูกค้ามาทำผม ตอนนั้นเราเข้าไปตัดผมให้เขาที่บ้าน แล้วเขาทำขนมอยู่ เราก็เห็น แล้วเขาก็ถามว่า อยากทำเป็นไหม เราก็บอก อยากทำเป็น เพราะเราจะเอามาดูแลพ่อแม่เรา เพราะว่าอาชีพทำผม เราก็ไม่รู้ว่าจะทำอะไรได้ไหม แล้วเขาก็สอนให้เรา” (บุญเรือน บัวพวง, 2562)

“ที่แรกไม่ได้คิดว่าจะทำ ที่นี้เราก็เรียนจบมา แต่ไม่รู้จะทำอะไร พอแต่งงานแล้ว ไม่ได้ทำงาน เขาก็สอนให้เราทำตรงนี้ ก็ทำมาเรื่อย ๆ” (อัจฉรา สมั่นวอ, 2562)

“ก็แม่ของป้าเนี่ย เขาทำงานโรงเหล้าก็จริงนะ แต่แม่เขาเป็นคนทำกับข้าวอร่อย เขาทำข้าวต้มมัดอร่อยมาก เราก็ชิมซับบ้าง เราไม่รู้ว่ามีอะไรยังไง แต่เราก็พยายามถามเขาว่า เออ แกงเนี่ย มันใส่อะไรบ้าง เครื่องแกงต้องตำเองใช่ไหม มันก็เลยชิมซับบ้างตรงนั้น และประกอบกับว่าเราเป็นคนชอบทางนี้ ก็มาจบตอนที่แต่งงาน ก็ไปอยู่บ้านของสามี ก็ทำบุฟเฟ่ต์กัน เราก็เลยชอบตรงนั้น ประกอบกับว่าเราชอบกินด้วยไง อะไรที่เราชอบกิน พอซื้อมา เราก็จะมานั่งดูว่ามันคืออะไร ยังไง เหมือนกับเรามีพรสวรรค์นะ มันก็ทำได้อะไรประมาณนี้ อะไรที่สนใจ มันไม่พ้นไปจากเราหรอก” (ภูระหงษ์ สุขสอาด, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าจุดเริ่มต้นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาคหกรรม เกิดจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมมาจากครอบครัว เกิดจากความคุ้นเคยมาตั้งแต่เด็ก ๆ ทำให้คุ้นชินการทำอาหารมาจากครอบครัว จากกลุ่มชุมชนในหมู่บ้านที่ได้เข้าไปเป็นสมาชิก โดยได้รับการถ่ายทอดจากผู้มีความชำนาญในตัวผลิตภัณฑ์นั้น จากคนที่รู้จักที่ชักชวนให้ทำเพื่อนำไปประกอบอาชีพ เพราะค่านึงว่าเป็นอาชีพที่สุจริต สามารถเลี้ยงพ่อแม่ ครอบครัวตนเองได้

2.1.3 สาขาศิลปกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม พบว่าแต่ละท่านมีจุดเริ่มต้นภูมิปัญญาที่เหมือนกันและต่างกัน ดังนี้ นางฤดีวรรณ ตันเจริญทรัพย์ เจ้าของภูมิปัญญางานประดิษฐ์ดอกไม้บายศรี มีจุดเริ่มต้นภูมิปัญญามาจากความชอบส่วนตัว เนื่องจากเวลามีงานบุญงานบายศรี ตนก็จะไปช่วยทำบายศรี เริ่มมาจากงานไหว้ครู เริ่มทำมาจากตรงนั้น พอทำได้ก็เริ่มศึกษาด้วยตนเอง โดยมองว่า การทำบายศรี ทำเพื่ออะไร มีทั้งการทำพานเทพ พานพรหม พานครู

เลยสนใจศึกษา ซึ่งการทำบายศรีนั้นทำยาก ต้องมีครู จะต้องมีพ่อปู่บายศรี แม่ย่าบายศรีมาจับมือ ซึ่งสอดคล้องกับนายสุรเดช หวังเจริญ เจ้าของภูมิปัญญาการสอนเด็กให้รู้จักการเจียระไนพลอย จุดเริ่มต้นภูมิปัญญามาจากความชอบ โดยตนมองว่าภูมิปัญญามักจะเกิดขึ้นกับคนที่ขี้เกียจ ภูมิปัญญาไม่ได้มาจากคนขยัน ตนนั้นเคยไปทำเรื่องไม้ซุงทางภาคเหนือแล้วส่งไปขาย แล้วตนเป็นคนตัวเล็ก และไม้ซุงมันหนัก ทั้งขึ้นรถไฟ ลงรถ มันเดินทางลำบาก พอไปเห็นคนเขาซื้อพลอย เม็ดเล็กแต่ขายได้ในราคาที่ดี เลยคิดว่าตัวเองเหมาะที่จะทำงานชิ้นเล็ก ๆ พลอยเอาไว้ที่บ้าน ไม่ต้องใช้พื้นที่ ไม้ร้องไม่เหมือนกับเลี้ยงแพะ เลี้ยงวัว คิดว่ามันประหยัดพื้นที่ ทำอย่างนี้น่าจะดีกว่า และสอดคล้องกับนายบรรลุ เวียงพล เจ้าของภูมิปัญญาสื่อสร้างสรรค์ทางพระพุทธศาสนา มีจุดเริ่มต้นภูมิปัญญามาจากความชอบของตนเอง เพราะปกติเป็นคนที่ชอบร้องเพลง เลยมีความคิดอยากจะแต่งเพลงเองบ้าง แต่งตามอารมณ์ บางครั้งการแต่งเพลง นิดเดียวก็ขึ้นเนื้อร้องได้ มันขึ้นอยู่กับแนวความคิดของแต่ละบุคคลว่าจะถ่ายทอดออกมาในแนวทางไหน และสอดคล้องกับนายสมศักดิ์ ร่ำรวยธรรม เจ้าของภูมิปัญญาผลิตภัณฑ์ปั่นจิว จุดเริ่มต้นการทำเครื่องปั่นจิวเกิดมาจากความชอบ ความน่ารัก ทำแล้วมีความสุข แต่ก่อนที่จะมาทำเครื่องปั่นจิว ตนเคยทำงานที่โรงแรมมาก่อน และก็ไปอยู่อเมริกาได้สักพักหนึ่ง แล้วจึงกลับมาทำงานที่โรงแรมต่อ แต่พออายุ 48 ปี ตนได้ออกจากงานมาช่วยพี่สาวชายของและดูแลคุณแม่ด้วย เลยมีความรู้สึกว่าง ๆ น่าจะหาอะไรมาทำเล่นดู เลยคิดทำพวกกระสอบข้าวขนาดจิว ได้ไปเดินดูตามสวนจตุจักร แล้วก็มาลองทำดู ส่วนทางด้านนายวุฒิชัย ดนตรี เจ้าของภูมิปัญญาดนตรีไทย ประเภทเครื่องดี มีจุดเริ่มต้นภูมิปัญญาจากการเรียนรู้จากพ่อ ซึ่งเป็นอาชีพตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษสืบทอดกันต่อมา ตั้งแต่รุ่นปู่ ปู่แล้วก็มาพ่อ พ่อแล้วก็มาตน ตั้งแต่จำความได้ก็อยู่ในกลุ่มดนตรีไทยแล้ว โตขึ้นก็ต้องตีฉิ่งได้ ตีฉาบได้ จนโตขึ้นได้มาเจอครูของกรมศิลปากร พ่อก็พาตนไปฝากเรียนเป็นลูกศิษย์กับคุณครู ซึ่งสอดคล้องกับนายนิมิต วาระวรรณ เจ้าของภูมิปัญญาร้อยลูกปัด ถักเชือก ที่มีจุดเริ่มต้นภูมิปัญญามาจากคุณครู เนื่องจากตนเรียนสารพัดช่างมา ฉะนั้นตนจึงมีภูมิปัญญาเป็นขั้นพื้นฐานอยู่แล้ว เริ่มจากการร้อยลูกปัด ถักเชือก เย็บหนัง ทั้ง 3 วิชานี้อยู่ศาสตร์เดียวกัน เริ่มจากเข็มเชือก หนัง แล้วก็ลูกปัด มันเป็นเครื่องมือพื้นฐาน เริ่มเรียนรู้ฝึกฝนมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน และทางด้านนางสุพิชชา พิเนห์ เจ้าของภูมิปัญญาประดิษฐ์ดอกไม้จากวัสดุเหลือใช้ มีจุดเริ่มต้นภูมิปัญญามาจากการสภาพปัญหาเศรษฐกิจช่วงปี 2545-2546 ที่ราคาขายตกต่ำ ทางสถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการเกษตรได้เชิญตนไปช่วยเหลือเกษตรกรยางให้มีรายได้ และได้ไปเห็นงานการหมักล้างเยื่อใบยางพารา ตนจึงนำการหมักล้างเยื่อใบยางพารามาเป็นศิลปะประดิษฐ์ดอกไม้

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม พบว่า จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาเกิดจากความชอบส่วนตัว การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม และเกิดจากสภาพปัญหา มีรายละเอียดดังนี้

- ความชอบส่วนตัว

“เกิดจากความชอบ ชอบที่บายศรีมันสวย แล้วก็อยากทำเป็น ความรู้สึกแรงบัลดาลใจคืออยากทำเป็น อยากทำให้ได้ พอทำได้แล้วรู้สึกว่าเป็นวิชาที่ควรถ่ายทอด เริ่มสนใจตอนอายุช่วงอายุประมาณ 40 ส่วนใหญ่ก็ ครูพักลักจำ ไปช่วยเวลามีงานบายศรี เราก็ไปช่วย ไปดูเขา ไปดูแต่ละงาน แล้วบังเอิญอย่างมีงานไหว้ครูก็จะไปช่วยเขา ก็จะทำจากตรงนั้น พอทำได้ จากตรงนั้นก็ศึกษา โดยศึกษาเอง โดยมองถึงว่า การทำบายศรีทำเพื่ออะไร ทำมีไว้ทำไม ก็เลยสนใจศึกษา” (นฤดีวรรณ ต้นเจริญทรัพย์, 2562)

“ชอบ คือพุดง่าย ๆ ว่าภูมิปัญญามักจะเกิดกับคนซี้เกียจ คือ ภูมิปัญญาไม่ได้มาจากคนขยัน ผมเคยไปทำเรื่องไม้ซุงจากภาคเหนือ ส่งไปขาย แล้วเราตัวเล็ก ๆ ไซ้ใหม่ มันหนักนะซุง ขึ้นรถไฟ ลงรถ หามไปขาย พอไปเห็นเขาซื้อพลอย เม็ดขนาดนี้ 500 บาท ขายได้ 5,000 1,500 4,000 เราคิดว่า เราเหมาะที่จะทำงานชิ้นเล็ก ๆ ที่มีมูลค่ามากกว่า เลยก็คิดก่อน พอคิดเสร็จแล้ว พลอยเอาไว้ที่บ้าน ไม่ต้องใช้พื้นที่ ไม่ร้อง ไม่เรียกอะไรสัก อย่าง ไม่เหมือนกับเลี้ยงแพะ เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ต่าง ๆ นานา เราคิดว่ามัน ประหยัดที่ดี มันมีกระเปาะใบเดียว ทำอย่างนี้มันน่าจะดีกว่า ภูมิปัญญามักจะเกิดกับคนซี้เกียจ จะทำยังไงให้สบายขึ้น เนี่ยจะเกิดอย่างนี้ครับ”

(สุรเดช หวังเจริญ, 2562)

“ปกติเป็นคนชอบร้องเพลง แล้วมันก็น่าจะแต่งเป็นบ้าง เราจะมาอาศัยให้คนอื่นเขาร้อง แล้วแต่งให้ ไม่ก็ไม่ใช่ แต่ที่ลองทำได้ เพราะลูกชาย เขาเรียนจบทางด้านดนตรีเขาก็สามารถเรียบเรียงเสียงประสานได้ สมัยโบราณเขาจะใช้เครื่องดนตรีไม่รู้ก็ขึ้นต่อกี่ขึ้นมารวมกัน แต่เดี๋ยวนี้ใช้คอมพิวเตอร์อย่างเดียว ใช้เวลาไม่ถึงชั่วโมงก็เสร็จ การแต่งเพลงมันจะเป็นแนวความคิดของแต่ละคน จุดเริ่มต้นก็คือเราจะคิดเรื่องอะไร มันก็เรื่องความคิด เรื่องสติปัญญา ที่จะมาทำเป็นเพลงออกมา เป็นประสบการณ์ คิด ปัญหา แล้วก็

ความมั่นใจ ถึงจะเข้ามาทำตรงนี้ มันก็ทำได้หมดแหละ ขึ้นอยู่ที่คนสนใจ การทำเพลงมันอยู่ที่แนวคิดของแต่ละคน เราก็แต่งตามอารมณ์ บางครั้ง การแต่งเพลง นิดเดียวก็ขึ้นมาได้แล้ว เรื่องเดียวก็ขึ้นมาได้แล้ว ภาษาก็ สำคัญ ต้องใช้ภาษาให้ถูกต้อง เนื้อร้อง ทำนอง เป็นแนวความคิดของตนเอง ของแต่ละบุคคล แล้วแต่เขาจะคิด” (บรรลุ เวียงพล, 2562)

“ลุงก็ออกจากงานตอนอายุ 48 ปี มาช่วยพี่สาวขายของ แล้วดูแล คุณแม่ด้วย ก็คิดขึ้นมาได้ว่า เราอยู่ว่าง ๆ น่าจะหาอะไรมาทำเล่นเนอะ ก็ เลยคิดทำพวกกระสอบข้าว ใช้ผ้ากระสอบจริง ๆ เลย มาเย็บลูกเล็ก ๆ แล้ว ก็เอาเมล็ดพืชใส่ วางขาย แล้วต่อมาก็ลองทำของจืดๆ ไปเดินดูตามสวน จตุจักรบ้าง อะไรบ้าง ไม่ได้ไปเรียน แล้วก็มาลองทำดู ทำแล้วมันก็มี ความสุข มันน่ารัก ชอบของสวย ๆ งาม ๆ” (สมศักดิ์ ร้าวยธรรม, 2562)

- การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

“แรกเริ่มเรียนมาจากพ่อ แล้วก็มาได้จากการถ่ายทอดของอดีต อาจารย์กรมศิลปากร เป็นมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ตั้งแต่ปู่ ปู่แล้วก็มาพ่อ แล้วก็ มาลุง ตั้งแต่จำความได้ โตมาก็อยู่ในกลุ่มดนตรีไทย” (วุฒิชัย ดนตรี, 2562)

“ลุงจบจากเทคนิคชัยบัณู มาเรียนสารพัดช่าง อยู่ในเครือข่าย โครงการพระดาบส เมื่อสมัยเริ่มก่อตั้งของในหลวงรัชกาลที่ 9 สมัยก่อน เรียนทุกอย่าง ช่างไฟฟ้า ฯลฯ เรียนหมด ฉะนั้นลุงก็มีภูมิปัญญาเป็นขั้น พื้นฐาน คนไทยเรามีความเป็นช่างเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว” (นิमित วาระวรรณ, 2562)

- จากสภาพปัญหา

“จากกรมิวิชาการเกษตร ตอนนั้นที่ไปทำก็คือว่า เพราะมีปัญหา เมื่อประมาณปี 2545 - 2546 ยางตกต่ำมาก กิโลละคะ 18 บาท ตอนนั้น กรมวิชาการ สถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการเกษตร เขาก็ให้เราไปช่วยว่าจะ ทำยังไง ถึงจะช่วยให้เกษตรกรยางพาราให้มีรายได้ ทีนี้เราก็ไปเห็นงานการ หมักล้างเยื่อใบยางพารา เอาใบยางพารามาหมักล้าง เป็นศิลปะประดิษฐ์ ดอกไม้ สอนอยู่ตรงนั้น 3 ปี ขณะเดียวกันก็สอนดอกไม้ด้วย เพราะว่าเมื่อปี 2535 - 2536 ถูกส่งให้ไปเรียนเป็นครูจัดดอกไม้ หลักสูตรของญี่ปุ่น กับ

ของฝรั่งเศส นั่นคือเหตุผลทำไมเราจึงมาสอนศิลปะประดิษฐ์ของเยื่อใยยาง
ได้” (สุพิชชา พิเนท, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าจุดเริ่มต้นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขา
ศิลปกรรม เกิดจาก 3 ประเด็นหลักด้วยกันคือ 1) ความชอบส่วนตัว จากความสนใจในตัวของ
ผลิตภัณฑ์ เห็นถึงความสวยงามในตัวผลิตภัณฑ์ เป็นแรงบันดาลใจที่อยากจะทำเป็น เมื่อได้ทำแล้วเกิด
ความรู้สึกสบายใจ เกิดความเพลิดเพลิน ทำแล้วเกิดมูลค่าที่ไม่ต้องออกแรงกระทำมาก โดยศึกษา
วิธีการทำจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว การเรียนรู้ ไปด้วยงานต่าง ๆ และนำมาปรับใช้กับบริบทของตนเอง
2) การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม จากบรรพบุรุษที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน จากการเรียนรู้
ในชีวิตประจำวันมาจากครูผู้ฝึกสอน และ 3) จากสภาพปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่ตกต่ำ จึงคิดหา
วิธีแก้ไขเพื่อช่วยเหลือให้ประชาชนมีรายได้ในการประกอบอาชีพ

2.1.4 สาขาสาธารณสุข

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุข เจ้าของ
ภูมิปัญญาสมุนไพรเพื่อความงามและสุขภาพ พบว่า จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาเกิดจากการสืบทอดต่อกันมา
จากปู่ตายาย ซึ่งท่านได้เขียนเป็นตำราไว้ ซึ่งแต่เดิมทำใช้กันในหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุข พบว่า
จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาเกิดจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม มีรายละเอียดดังนี้

- การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

“เราจะมีตำราของปู่ตายายสืบทอดต่อกันมา แล้วก็ไปเพิ่ม
ความรู้ว่าทำยังไง สมุนไพรแต่ละตัวมีสรรพคุณอะไรบ้าง เรียนเภสัชกรรม
แผนไทย 4 ปี เวชกรรม 2 ปี ผดุงครรภ์ 1 ปี แพทย์แผนไทยบัณฑิต มสธ.
ส่วนใหญ่ใช้ทำกันในหมู่บ้าน ที่นี่เราเห็นว่ามันดี ทำไมทำกันแค่นี้ เราทำ
แจกเดี๋ยวมันก็หมด ก็เลยทำขายด้วย ทำบุญด้วยดีกว่า ก่อนจะขายเราก็
ต้องรู้ก่อนว่าแต่ละตัวที่มันผสมมันทำหน้าที่อะไร ก็เลยไปเรียนแพทย์แผน
ไทย สอบใบประกอบโรคศิลป์ให้เรียบร้อย ก็มาเรียนเภสัชก็ได้ใบประกอบ
โรคศิลป์เภสัชกรรมไทย เวชกรรมไทย ผลิตภัณฑ์ไทย และแพทย์แผนไทย
บัณฑิต” (เพ็ญอำพันธ์ ธนโชคชียนนท์, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าจุดเริ่มต้นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาสาธารณสุข เกิดจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมมาจากครอบครัว ได้รับการสืบทอดต่อกันมายาวนาน โดยเห็นว่าผลิตภัณฑ์เหล่านี้ล้วนมีสรรพคุณที่มีประโยชน์ เป็นที่นิยมมากในหมู่บ้าน จึงเกิดเป็นแรงบันดาลใจให้ทำผลิตภัณฑ์ด้านสมุนไพรออกมาจำหน่าย โดยมีการเรียนรู้เพิ่มเติมจากสถาบันภายนอกที่เกี่ยวข้อง

2.1.5 สาขาภาษาและวรรณกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาภาษาและวรรณกรรมเจ้าของภูมิปัญญาภาษาไทย พบว่า จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาเกิดมาจากการประกอบอาชีพ เนื่องจากตนรับราชการครู แต่ก่อนก็สอนเด็กปกติทั่วไป ต่อมาทางกรุงเทพมหานครมีนโยบายให้โรงเรียนในสังกัดจัดให้มีการเรียนร่วมระหว่างนักเรียนปกติกับนักเรียนที่บกพร่องทางการเรียนรู้ ทางผู้บริหารได้เลือกตนให้มาสอนการศึกษาพิเศษ เพราะท่านเห็นว่าตนเป็นคนมีความเมตตา เสียสละ และตั้งใจทำงาน สิ่งเหล่านี้ทำให้ตนภูมิใจและมีแรงบันดาลใจที่ได้มาทำงานตรงนี้

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาภาษาและวรรณกรรม พบว่า จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาเกิดจากการประกอบอาชีพ มีรายละเอียดดังนี้

- การประกอบอาชีพ

“ตอนที่เป็นครุณะคะ จบวิชาเอกภาษาไทย วิชาโทภาษาอังกฤษ พอไปสอน กทม. จัดให้มีการเรียนร่วมระหว่างนักเรียนที่บกพร่องทางการเรียนรู้ ทางผู้บริหารโรงเรียนก็หาครูที่จะมาสอน สอนการศึกษาพิเศษ เขาประชุมกัน ครั้งแรกผู้บริหารเลือก บอกว่า ให้ครูสุรีย์ประกามาเป็นครูสอน การเรียนร่วม ดิฉันก็แย้งว่า ดิฉันไม่ได้จบการเรียนร่วม ทำไมเลือกดิฉัน ท่านผู้อำนวยการก็บอกว่า เราจะส่งไปอบรมการเรียนร่วมและดูงาน เหตุผลที่เราเลือกคือเราเลือกคนที่มีความเมตตาสูง มีความเสียสละ แล้วก็มี ความตั้งใจในการทำงาน ดิฉันก็เลยภูมิใจว่า ท่านผู้บริหารนี้เห็นดิฉันมีตรงนี้ ดิฉันก็เลยมีแรงบันดาลใจที่จะทำงานตรงนี้” (สุรีย์ประกา ศรีโพธิ์สุข, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าจุดเริ่มต้นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาภาษา และวรรณกรรม เกิดจากการประกอบอาชีพของตนเอง โดยได้รับแรงบันดาลใจจากผู้ใหญ่ที่เห็นว่าตนเองมีคุณสมบัติเหมาะสม พอเก็ยณอายุราชการจึงนำประสบการณ์จากการสอนมาปรับใช้จนเกิดเป็นภูมิปัญญาขึ้น

2.1.6 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี เจ้าของภูมิปัญญาการละเล่นม้าก้านกล้วยและเดินกะลา พบว่า จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาเกิดมาจากการสอนของพ่อแม่ และรุ่นพี่ในหมู่บ้านที่ทำขึ้นมาเล่นกัน รุ่นพี่ก็ทำให้ตนเล่น ก็เล่นกันมาเรื่อย ๆ

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี พบว่า จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาเกิดจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม มีรายละเอียดดังนี้

- การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

“จากตอนเด็ก ๆ สมัยก่อน มันไม่มีของเล่นเหมือนทุกวันนี้ อยู่บ้านนอกก็ไม่มีอะไรจะทำ เป็นเด็กก็หากะลาม่า มีรูก็เจาะรู เอาน้ำคิบแล้วก็เดินใส่เชือกแล้วก็เดินกัน แล้วก็มาทำก้านกล้วย เอาแค่ก้าน แล้วก็เอาใบมันออก ปาดเป็นหู หักคอแล้วก็เอาไม้เสียบ ไว้หามันแล้วก็ขี่เล่น วิ่งแข่งกัน ทำให้มีเสียง ปากก็ร้องไปด้วย เริ่มเล่นมาตั้งแต่อายุประมาณ 4-5 ขวบ ตั้งแต่เล็ก ๆ เห็นคนโตเขาเล่นกัน เราก็เล่นตาม เราก็จำความได้ว่าเราเล่น โดยมากจะมีรุ่นพี่เล่นก่อน เขาก็พาเราเล่น แล้วเราก็เล่นตามเขา เรียกว่าในหมู่บ้านเขาก็เล่นกันทั้งหมู่บ้าน ส่วนมากก็ไม่ได้เล่นแตกต่างกันเท่าไร” (ปี สักระพุ่ม, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าจุดเริ่มต้นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านขนบธรรมเนียมประเพณี เกิดจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหลังที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เพราะในสมัยก่อนยังไม่มีของเล่นที่หลากหลายแบบปัจจุบัน จากในวัยเด็กที่เห็นรุ่นพี่ทำเล่นกันเลยเล่นตาม ๆ กันมาตลอด

กล่าวโดยสรุป จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ทั้ง 6 สาขานั้น พบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรมมีจุดเริ่มต้นภูมิปัญญามาจาก 1) การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม และ 2) สภาพปัญหา ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาคหกรรมมีจุดเริ่มต้นภูมิปัญญาจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขา ศิลปกรรมมีจุดเริ่มต้นภูมิปัญญามาจาก 1) ความชอบส่วนตัว 2) การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม และ 3) สภาพปัญหา ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุขมีจุดเริ่มต้นภูมิปัญญาการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาภาษาและวรรณกรรมมีจุดเริ่มต้นภูมิปัญญาจากการประกอบอาชีพ และผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณีมีจุดเริ่มต้นภูมิปัญญาจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

ตารางที่ 5 จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

จุดเริ่มต้นภูมิปัญญา	สาขาเกษตรกรรม	สาขาคหกรรม	สาขาศิลปกรรม	สาขาสาธารณสุข	สาขาภาษาและวรรณกรรม	ประเพณี
1. การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม	✓	✓	✓	✓	-	✓
2. ความชอบส่วนตัว	-	-	✓	-	-	-
3. สภาพปัญหา	✓	-	✓	-	-	-
4. การประกอบอาชีพ	-	-	-	-	✓	-

2.2 การสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ

การศึกษาการสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครทั้ง 6 สาขา มีดังนี้

2.2.1 สาขาเกษตรกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรม พบว่า แต่ละท่านมีการสร้างภูมิปัญญาที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ดังนี้ การสร้างภูมิปัญญาของ

นายเทวินทร์ กุลปิยะวัฒน์ เกิดจากการที่ตนได้ไปเที่ยวสวนส้มตอนเด็ก ๆ มีโอกาสได้ไปเห็นต้นส้ม จึงเข้าไปพูดคุยกับเกษตรกรที่เขาปลูกส้มว่าเขามีวิธีการปลูก มีวิธีการดูแลอย่างไร ประกอบกับครอบครัวของตนประกอบอาชีพการเกษตรอยู่แล้ว และได้ตามครอบครัวไปทำสวนส้มที่รังสิตเป็นเวลา 10 ปี รวมไปถึงมีโอกาสไปตามฟาร์มทั่วประเทศ เชิญไปบรรยาย ไปให้ความรู้ จากการไปบรรยาย ไปให้ความรู้ก็ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดเป็นประสบการณ์ของตน ซึ่งสอดคล้องกับนายอุบล ม่วงทิม การสร้างภูมิปัญญาจากประสบการณ์ของตนเองเช่นกัน เกิดจากการที่ได้เห็นพ่อแม่ทำ ตนจึงนำเอาสิ่งที่พ่อแม่ทำตรงนั้นมาปรับใช้ อย่างเช่น ดิน ถ้าเราเอาดินที่ไม่ใช่ดินล้วนมาปลูก ต้นไม้มันจะเติบโตไม่เต็มที่ แต่ถ้าเราเอาดินที่เป็นดินล้วนมาปลูก ต้นไม้มันก็จะไม่เฉา เพลี้ยก็ไม่กิน เป็นต้น และนายฉลอง สว่างใจ มีการสร้างภูมิปัญญาจากการเรียน เนื่องจากเรียนที่สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ แล้วทางสถาบันได้สอนวิธีการทำน้ำหมักชีวภาพ ตนเลยนำวิชาที่ได้เรียนตรงนั้นมาใช้ในชุมชน แต่ทางสถาบันจะใช้ผักตบชวา แต่ตนเองไม่ใช่ เพราะมันมีกลิ่น ตนจึงใช้ลูกมะกรูดแทน

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรม พบว่าการสร้าง ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมีวิธีการมาจากประสบการณ์ และการเรียน การอบรม มีรายละเอียดดังนี้

- จากประสบการณ์

“ลุงเป็นชนทุ่งครุโดยกำเนิด ลุงก็ได้ไปเที่ยวสวนส้ม ตอนนั้นอายุ 16 ไปดูที่วัดหลวงพ่อโอภาสี แขวงบางมด เขตทุ่งครุ ลุงก็ไปกับญาติไปดู ไปเห็นต้นส้ม แล้วก็คุยกับเกษตรกรว่าเขาทำยังไง แลวันนี้ก็ทำส้มบางมดกันหมดเลย เขาทำลุงก็เข้าไปถามว่าทำยังไง ลุงก็ได้ความรู้จากพื้นถิ่นตรงนี้แล้วในขณะเดียวกัน ตอนที่ลุงรับราชการ ลุงก็ตามครอบครัวไปทำสวนส้มที่รังสิตด้วย ที่อำเภอลำลูกกา คลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ไปทำอยู่ 10 ปี ตรงนี้มันได้ความรู้เยอะเลย ลุงก็ยังจดบันทึกไว้เลย” (เทวินทร์ กุลปิยะวัฒน์, 2562)

“ได้มาจากประสบการณ์จากที่เราเห็น แล้วเราก็นำมาปรับใช้ อย่างเดิมเราปลูกดินที่มันมีอะไรผสม เสร็จแล้วมันก็ไม่ดีขึ้น เราจะแก้ยังไง เราก็ทดลองใช้ดินล้วน เราก็ทดลองเอาดินล้วนมาปลูก ต้นไม้ไม่เฉา แล้วก็เพลี้ยไม่กิน มันก็เป็นส่วนที่ช่วยเราได้” (อุบล ม่วงทิม, 2562)

- การเรียน การอบรม

“เรียนมาจากนิต้า พอทำเสร็จแล้ว ออกมาก็ไม่ได้ใช้ ป่าก็เลย นำเอามาใช้ในชุมชน แล้วในเขตลาดพร้าวทุกคนจะรู้หมด แต่เมื่อก่อนนิต้า เขาก็สอนทำผักตบชวา แต่ป่าไม่ใช่ มันเหม็น ก็เลยใช้มะกรูดแทน แล้วก็ ขยายต่อยอด คือ ทำน้ำยาซักผ้า”(ฉลอง สว่างใจ, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าการสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขา เกษตรกรรมมีวิธีการหลัก ๆ อยู่ 2 วิธีด้วยกัน คือ 1) จากประสบการณ์ เกิดจากการสะสมความรู้ของ ตนเอง จากการสังเกต การถามผู้รู้ การลองผิดลองถูก แล้วนำมาปรับใช้กับผลิตภัณฑ์ของตน และ 2) จากการเรียน การอบรม ผู้สูงอายุได้สร้างภูมิปัญญาจากการเรียนในสาขาวิชาที่ตนเองได้เลือก เรียน แล้วนำสิ่งที่ได้เรียนรู้มาปรับใช้กับชุมชน โดยหาวัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และเกิดความคุ้มค่า

2.2.2 สาขาคหกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาคหกรรม พบว่า แต่ ละท่านมีการสร้างภูมิปัญญาที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ดังนี้ นางภูระหงษ์ สุขสะอาด มีการสร้าง ภูมิปัญญาจากการจำมาจากแม่ เพราะแม่เป็นคนกับกับข้าวเก่ง และตนได้เห็นอยู่ทุกวัน ดูและจดจำ มาโดยตลอด ซึ่งมีความสอดคล้องกับนางสาวบุญเรือน บัวพวง คือ การดู การแอบจำวิธีการทำขนม แล้วนำเอาสิ่งที่จดจำนั้นมาทำที่บ้านของตนเอง โดยแรก ๆ ก็หัดนวดแป้ง 2-3 กิโล ต่อมาก็เพิ่มขึ้น เรื่อย ๆ จนปัจจุบันนี้ได้ซื้อเครื่องนวดแป้งแทนแรงงานคน เพราะตอนนี้ตนก็อายุเยอะแล้ว นวดด้วย มือไม่ไหว และสอดคล้องกับนางอัจฉรา สมั่นวอ เกิดมาจากการดู การจำแล้วมาหัดทำ จดจำมาจาก แม่ของสามีที่ทำให้ดูก่อน และทางด้านนางบุญสืบ พรหมณ์แก้ว มีการสร้างภูมิปัญญาจากการ ปฏิบัติจริง เริ่มต้นมาจากการได้มาอยู่กับป่าแสงี่ยมและป่าน้อย ท่านทั้ง 2 ได้สอนด้วยวิธีการฝึกฝนให้ ปฏิบัติจริง

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาคหกรรม พบว่า การสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมีวิธีการมาจากครูพักลักจำ และการปฏิบัติจริง มีรายละเอียดดังนี้

- ครูพักลักจำ

“จากแม่นี้แหละ จำมาจากแม่ เพราะแม่เป็นคนทำกับข้าวเก่ง ครูพักลักจำ แต่ในขณะที่เดียวกัน เราจำได้ดีจริง ๆ ไม่ใช่จำไปที” (ภูระหงษ์ สุขสอาด, 2562)

“เขาทำเราก็แอบไปจำเขา ปัจจุบันเขาก็ยังทำอยู่ แล้วเราก็เอาไปทำที่บ้านเรา แรก ๆ เราก็หัดทำแบบขนาด 2-3 กิโล เอาไปขายอะไรแบบนี้ เราก็เริ่มเพิ่มขึ้น 3 กิโล 5 กิโล ไปเรื่อย ๆ จนตอนนี้ก็ซื้อเครื่องมาใช้ขนาดแทนคน เพราะเราแก่แล้ว ขนาดไม่ไหวแล้ว” (บุญเรือน บัวพวง, 2562)

“ดูแล้วก็มาทำเอง ดูเขาทำประมาณอาทิตย์หนึ่งก็ทำได้ แต่มันอยู่ที่เรารู้อะไรจะสนใจได้มากแค่ไหน” (อัจฉรา สมั่นวอ, 2562)

- การปฏิบัติจริง

“มาอยู่กับป้า ๆ เลยทำเป็นจากการฝึกฝน ปฏิบัติจริง” (บุญสืบ พรหมณ์แก้ว, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าการสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาคหกรรม มีวิธีการหลัก ๆ อยู่ 2 วิธีด้วยกัน คือ 1) ครูพักลักจำ จำมาจากแม่ จากการแอบดูแอบจำแล้วนำมาทำเป็นของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับเอกวิทย์ ณ กลาง (2544 อ้างอิงใน อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์, 2560) กล่าวว่า ครูพักลักจำ เป็นกระบวนการเรียนรู้วิถีหนึ่งที่มีมาอยู่เดิมและมีอยู่ต่อไป วิธี “ครูพักลักจำ” เป็นการเรียนรู้ทำนองแอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลองทำตามแบบอย่างที่เราสังเกตเห็น ๆ แล้วรับเอามาเป็นของตนเองเมื่อสามารถทำได้จริง วิธีนี้ดูเผิน ๆ เป็นเหมือนการลักขโมยสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาของคนอื่น แต่ในความหมายที่เข้าใจกันหาสื่อความหมายในทางชั่วร้ายไม่ หากเป็นวิธีการธรรมดาของคนในการเรียนรู้จากผู้อื่น และ 2) การปฏิบัติจริง ผู้สูงอายุได้รับการฝึกฝน ฝึกหัดโดยให้ปฏิบัติจริงจากผู้ถ่ายทอด ซึ่งสอดคล้องกับ ธัญรติ ปัตตังเว และใจเพชร นิลสิงห์ขร (2557) กล่าวว่า การปฏิบัติจริง เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน และได้ผลงานตามที่ต้องการด้วยวิธีการนี้ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ไปทีละเล็กละน้อย

2.2.3 สาขาศิลปกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม พบว่า แต่ละท่านมีการสร้างภูมิปัญญาที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ดังนี้ นายสุรเดช หวังเจริญ มีการสร้างภูมิปัญญาจากการเรียนปักหลักจាំจากหลาย ๆ ครู ซึ่งคุณครูแต่ละท่านเป็นผู้ชำนาญในเรื่องของอัญมณี ท่านก็ถ่ายทอดให้กับตนต่อมา ซึ่งสอดคล้องกับนางฤดีวรรณ ตันเจริญทรัพย์ มีการสร้างภูมิปัญญาจากครูปักหลักจាំเช่นกัน เกิดจากการไปช่วยเวลาว่างงานบายศรี ไปช่วยไปสังเกต ดูเขาทำ ถ้ามีงานไหว้ครูก็จะไปช่วยเขา จะเริ่มจากตรงนั้น พอทำได้ก็ศึกษาด้วยตนเอง และสอดคล้องกับนายสมศักดิ์ ร่ำรวยธรรม ที่สร้างภูมิปัญญาจากการดู สังเกต การจดจำ เนื่องจากตนชอบไปดูตามสถานที่ที่มีงานโชว์ผลิตภัณฑ์จิว ตามห้างบ้าง ที่จัตุจักรบ้าง สังเกตดูแล้วมาลองทำเองที่บ้าน ไม่ได้เรียนจากอาจารย์ท่านไหนเลย ต้องหัดสังเกต ต้องรู้ว่าอาหารประเภทนี้มีส่วนประกอบอะไรบ้าง เช่น ผัดไท จะมีไข่ไก่ หัวไชโป๊ เส้น ของพวกนี้เราก็ต้องรู้ ต้องทำให้ครบ ให้เหมือนจริง ทางด้านนายบรรลุ เวียงพล มีการสร้างภูมิปัญญาจากประสบการณ์ของตนเอง คือการใช้ความคิดของตนเองเป็นหลัก ในการประพันธ์เพลงแต่ละครั้ง ซึ่งสอดคล้องกับนางสุพิชชา พิเนท์ มีการสร้างภูมิปัญญาจากประสบการณ์ของตนเองเช่นกัน ส่วนทางด้านนายนิมิต วาระวรรณ มีการสร้างภูมิปัญญาการฝึก การปฏิบัติจริง ฝึกทำไปเรื่อย ๆ จนเกิดความชำนาญ และนายวุฒิชัย ตันตรี มีการสร้างภูมิปัญญาจากพิธีกรรม เรียกว่า จับมือ ในพิธีกรรมด้านนี้ต้องมีดอกไม้ ธูป เทียน รำลึกถึงครูบาอาจารย์ การจับมือครั้งแรกจะให้หัดเพลงสาธการ เป็นการจับมือครั้งแรกที่เริ่มเรียน

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม พบว่า การสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมีวิธีการมาจากครูปักหลักจាំ จากประสบการณ์ การปฏิบัติจริง และจากพิธีกรรม มีรายละเอียดดังนี้

- ครูปักหลักจាំ

“ถ้าถามว่าเดิม เราก็เรียนปักหลักจាំมาจากหลาย ๆ ครู จนกระทั่งผมก็มาได้อาจารย์ที่กระทรวงอุตสาหกรรม ซึ่งท่านเป็นผู้ชำนาญในเรื่องอัญมณี เขาก็ถ่ายทอดให้ผมมา ผมก็เก็บความรู้เหล่านี้จากหลาย ๆ ครูบาอาจารย์ ก็กลับมาเอามาพัฒนาในวงการนี้” (สุรเดช หวังเจริญ, 2562)

“ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูปักหลักจាំ” (ฤดีวรรณ ตันเจริญทรัพย์, 2562)

“การดู ชอบดูที่เขาจัดงาน ไปออกร้านโชว์อะไรทำนองนี้ ตามห้างบ้าง จตุจักรบ้าง ลูกก็ไปเดินดูโน้นดูนี้ ค่อยสังเกตว่า มันสวยดี ก็มาลองทำ ไม่ได้เรียนจากอาจารย์ท่านไหนเลย คิดอยากทำอะไรก็ทำ คือคิดอยากทำอะไรลูกก็ทำขึ้นมา คือเราต้องคอยสังเกต ต้องรู้ว่าอาหารประเภทนี้มีส่วนประกอบอะไรบ้าง เช่นว่าผัดไท มันจะมีไข่ไก่ มีใบกุยช่าย มีหัวไชโป้ มีถั่วงอก มีเส้น มีอะไร เราก็ต้องรู้ ต้องทำให้มันครบ เหมือนของจริง” (สมศักดิ์ รำรวยธรรม, 2562)

- จากประสบการณ์

“ใช้ประสบการณ์และความสามารถ ความคิด ความอ่านเป็นหลัก” (บรรลุ เวียงพล, 2562)

“ที่จริงแล้วก็จากประสบการณ์ของตัวเองมากกว่า เพราะถ้าอายุ 70 กว่าแล้วเนี่ย คุณจะไปรับการถ่ายทอดจากใครไม่ได้ คือสะสมมาจากตัวเอง เพราะเรามีเป้าหมายว่าต้องเรียนรู้เพื่อจะได้มีอาชีพของตัวเอง จะไม่ยอมเป็นลูกจ้างใคร ต้องสะสม ต้องมีเป้าหมายคืออยากจะทำให้คนที่เขาไม่มีความรู้ เขามีอะไรก็ได้ที่ติดตัวไป เพื่อว่าเขาไม่ต้องเป็นลูกจ้างเรา เขาก็ไปทำมาหากินเองได้ ทักษะการสะสมความรู้ต้องมีมาเป็นขั้นพื้นฐาน แล้วมันก็ต้องมีเป้าหมายด้วยว่า เมื่อเป็นแล้วต้องการที่จะถ่ายทอดให้คนอื่น” (สุพิชชา พิเนท์, 2562)

- การปฏิบัติจริง

“ฝึกกับเรียนรู้ ฝึกไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะชำนาญ” (นิมิต วาระวรรณ, 2562)

- พิธีกรรม

“วิธีการถ่ายทอด คือว่า ต้องทำพิธีกรรมด้านเนี่ย เขาเรียกว่า การจับมือมีดอกไม้ธูปเทียน รำลึกถึงครูบาอาจารย์ หัดเพลงแรกคือ สาธนาการ เป็นพิธีกรรม”(วุฒิชัย ดนตรี, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าการสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขา ศิลปกรรมมีวิธีการหลัก ๆ อยู่ 4 วิธีด้วยกัน คือ 1) ครูพักลักจำ การจดจำวิธีการจากผู้รู้ ผู้มีความ ชำนาญในศาสตร์นั้น ๆ จากการดู การสังเกต แล้วนำมาสร้างเป็นภูมิปัญญาของตนเอง ซึ่งสอดคล้อง กับเอกวิทย์ ณ กลาง (2544 อ้างอิงใน อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์, 2560) กล่าวว่า ครูพักลักจำ เป็น กระบวนการเรียนรู้วิธีหนึ่งที่มีมาอยู่เดิมและมีอยู่ต่อไป วิธี “ครูพักลักจำ” เป็นการเรียนรู้ทำนอง แอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลองทำตามแบบอย่างที่เราสังเกตอยู่เงียบ ๆ แล้วรับเอามาเป็นของตน เมื่อสามารถทำได้จริง วิธีนี้ดูเผิน ๆ เป็นเหมือนการลักขโมยสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาของคนอื่น แต่ใน ความหมายที่เข้าใจกันหาสื่อความหมายในทางชั่วร้ายไม่ หากเป็นวิธีการธรรมดาของคนในการเรียนรู้ จากผู้อื่น 2) จากประสบการณ์ เกิดจากประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุได้พบเจอแล้วนำมา ปรับใช้กับภูมิปัญญาหรือผลิตภัณฑ์ของตนเอง 3) การปฏิบัติจริง คือการฝึกฝนฝีมือตนเองอยู่ตลอด จนเกิดความชำนาญ ซึ่งสอดคล้องกับ ธีรุตติ ปีตติงเว และใจเพชร นิลสิงห์ขร (2557) กล่าวว่า การปฏิบัติจริง เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน และได้ผลงานตามที่ต้องการด้วยวิธีการนี้ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ไปทีละ เล็กเล็กละน้อย และ 4) พิธีกรรม ผู้สูงอายุมักมีการสร้างภูมิปัญญาจากพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่น ปู่ย่าตายาย กระทั่งปัจจุบัน เรียกวิธีการนี้ว่า การจับมือ เป็นการรำลึกถึงครูบาอาจารย์ ซึ่งสอดคล้อง กับเอกวิทย์ ณ กลาง (2544 อ้างอิงใน อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์, 2560) กล่าวว่า พิธีกรรม การเรียนรู้ โดย “พิธีกรรม” กล่าวในเชิงจิตวิทยาพิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจโน้มน้าวให้คนมีส่วนร่วมรับ เอาคุณค่า และแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเน้นเข้าไว้ในตัว เป็นการต่อกาย้า ความเชื่อ กรอบ ศิลธรรม จรรยาของกลุ่มชน แนวปฏิบัติ และความคาดหวังโดยไม่ต้องใช้การจำแนกแจกแจงเหตุผล แต่ใช้ศรัทธา ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมเป็นการสร้างกระแสความเชื่อ และพฤติกรรม ที่พึงประสงค์

2.2.4 สาขาสาธารณสุข

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุข พบว่า การสร้างภูมิปัญญาเกิดมาจากการฝึกฝน รวมไปถึงต่อยอดจากการเรียน เรียนเภสัชกรรมแผนไทย 4 ปี เวชกรรม 2 ปี ผดุงครรภ์ 1 ปี และแพทย์แผนไทยบัณฑิต มสท.

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุข พบว่า การสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมีวิธีการมาจากการเรียน การอบรม มีรายละเอียดดังนี้

- การเรียน การอบรม

“มาจากการฝึกฝนเรียนรู้จากเจ้าของตำรับ เขาก็คอยบอก เราก็รู้
ขั้นพื้นฐาน แต่พอเราไปเรียนต่อยอดทำให้เราเห็นว่ามันจะมีกระบวนการ
วิธีอะไรที่ทำให้เราสามารถพลิกแพลงได้ ตัวนี้ไม่มีเอาตัวนี้มาแทน เพราะ
สมุนไพรมันไม่ได้มีทั้งปี แต่ละตัวมันจะขึ้นตามฤดูกาล ฤดูไหนที่ตัวสารมัน
เยอะ ฤดูกาลไหนที่ตัวสารมันน้อยเราก็จะไม่ใช่ เราจะใช้สารตัวอื่น
ทดแทน” (เพ็ญอำพันธ์ ธนโชคชียานนท์, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าการสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขา
สาธารณสุข เกิดจากการเรียนรู้จากเจ้าของตำรับ ทำให้รู้ขั้นตอน วิธีการทำในขั้นพื้นฐาน ต่อมาได้มา
เรียนตามสถาบันที่เปิดสอนหลักสูตรเกี่ยวกับการแพทย์แผนไทย ทำให้มีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น

2.2.5 สาขาภาษาและวรรณกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาภาษาและวรรณกรรม
พบว่า การสร้างภูมิปัญญาเกิดจากการอบรม สอนโดยวิทยากรที่ชำนาญในด้านการสอนภาษาไทย
การศึกษาดูงานทั่วประเทศในโรงเรียนที่มีการเรียนร่วมหรือการศึกษาพิเศษ

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาภาษาและวรรณกรรม
พบว่า การสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมีวิธีการมาจากการเรียน การอบรม มีรายละเอียดดังนี้

- การเรียน การอบรม

“การอบรม วิทยากรที่ชำนาญในด้านการสอนภาษาไทยมาให้
การอบรม แล้วก็ฝึกสอนด้วย เขาก็มีฝึกการทำงาน แล้วก็การไปดูงาน”
(สุรีย์ประภา ศรีโพธิ์สุข, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าการสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาภาษา
และวรรณกรรม เกิดจากการอบรม การเรียนรู้จากวิทยากรที่มีความชำนาญด้านการสอนภาษาไทย
โดยมีการฝึกสอน การดูงานควบคู่กันไป

2.2.6 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี พบว่า การสร้างภูมิปัญญาเกิดจากการฝึก การทำจริง โดยรุ่นพี่จะทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ตนก็ช่วยพี่ ๆ เขาทำ พอทำเสร็จก็พากันไปเล่น

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี พบว่า การสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมีวิธีการมาจากการปฏิบัติจริง มีรายละเอียดดังนี้

- การปฏิบัติจริง

“เห็นเขาเล่นก็เล่นตามเขาไป เขาทำเราก็อยากทำ อยากจะเล่นกับเขาเราก็ไปขอเขา แล้วก็ช่วยเขาทำ ทำได้แล้วก็เอาไปชี้ พี่ ๆ ก็จะทำให้ดูก่อนอยู่แล้ว” (ปี สี่กระท่อม, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าการสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านขนบธรรมเนียมประเพณี เกิดจากการปฏิบัติจริง เริ่มต้นจากการเห็นรุ่นพี่เล่น จึงอยากเล่นบ้าง รุ่นพี่จึงสอนวิธีการทำให้ดู ซึ่งสอดคล้องกับ ธีรฤติ ปัตตังเว และใจเพชร นิลสิงห์ขร (2557) กล่าวว่า การปฏิบัติจริง เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน และได้ผลงานตามที่ต้องการด้วยวิธีการนี้ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ไปที่ละเล็กละน้อย

กล่าวโดยสรุป การสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ทั้ง 6 สาขานั้นพบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรมได้สร้างภูมิปัญญามาจาก 1) ประสบการณ์ของตนเอง และ 2) การเรียน การอบรม ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศุภกรรมได้สร้างภูมิปัญญามาจาก 1) ครูพักลักจำ และ 2) การปฏิบัติจริง ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรมได้สร้างภูมิปัญญามาจาก 1) ครูพักลักจำ 2) ประสบการณ์ของตนเอง 3) การปฏิบัติจริง และ 4) ทางพิธีกรรม ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสารณสุขและสาขาภาษาและวรรณกรรมได้สร้างภูมิปัญญามาจากการเรียน การอบรม และผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณีได้สร้างภูมิปัญญามาจากการปฏิบัติจริง

ตารางที่ 6 การสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

สาขาภูมิปัญญา	สาขาเกษตรกรรม	สาขาคหกรรม	สาขาศิลปกรรม	สาขาสถาปัตยกรรม	สาขาภาษาและวรรณกรรม	ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี
1. ครูพักลักจำ	-	✓	✓	-	-	-
2. การปฏิบัติจริง	-	✓	✓	-	-	✓
3. จากประสบการณ์	✓	-	✓	-	-	-
4. การเรียน การอบรม	✓	-	-	✓	✓	-
5. พิธีกรรม	-	-	✓	-	-	-

2.3 รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ

การศึกษารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครทั้ง 6 สาขา มีดังนี้

2.3.1 สาขาเกษตรกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรม พบว่าแต่ละท่านมีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา ดังนี้ นายฉลอง สว่างใจ มีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยวิธีการปฏิบัติจริง ทุกเขตที่มาเรียน ทั้ง 50 เขต จะมาเรียนกับตน ต้องเอาอุปกรณ์มาเรียนด้วย เพราะตนมีอุปกรณ์ไม่เพียงพอ ระยะเวลาที่เรียนใช้เวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมง ทางด้านนายอุบล ม่วงทิม มีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยวิธีการสาธิต เมื่อทางเขตดุสิตได้ไปให้ความรู้กับชุมชน เขาก็เชิญตนไปเป็นวิทยากรให้ความรู้กับคนในชุมชน ตนก็ไปพูดคุย บรรยาย ไปสาธิตให้ชาวบ้านดูว่าทำอย่างไร เช่น กระเช้าของขวัญ กระเช้าผลไม้ สิ่งของพวกนี้มันสามารถปลูกพืชได้ ไม่ต้องนำไปทิ้ง มันสามารถแขวนกับรั้วได้ กระทั่งหม้อหุงข้าวไฟฟ้าที่เสียแล้ว เราก็สามารถนำมาปลูกผักได้เช่นกัน และนายเทวินทร์ กุลปิยะวัฒน์ มีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยวิธีการบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ตนจะถ่ายทอดความรู้ตรงนี้ผ่านทางไลน์ และทางเฟซบุ๊ก ซึ่งในตอนที่กำลังสร้างเพจอยู่ชื่อว่า “สวนคลอง

ตลอด 100 ปี” สาเหตุที่ได้ถ่ายทอดทางนี้คือ ตนเป็นคนที่ชอบอ่านหนังสือและตอนนี้ได้รวบรวมข้อมูลไว้จำนวนหนึ่ง เพื่อในอนาคตจะเขียนหนังสือเกี่ยวกับการเกษตรออกมา

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรม พบว่ารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ คือ การปฏิบัติจริง การสาธิต และการบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร มีรายละเอียดดังนี้

- การปฏิบัติจริง

“ให้ทำจริงเลย” (ฉลอง สว่างใจ, 2562)

- การสาธิต

“ใช้วิธีการพูดคุย แล้วก็การสาธิต เมื่อเขตไปให้ความรู้กับชาวบ้านที่ไหน เขาก็เชิญเราไป เชิญไปให้ความรู้ แล้วก็บางทีก็ไปปลูกให้เขาดู ก็ไปแนะนำ อย่างน้อยชวนเขามาดูให้เห็นว่า ปลูกในกระถางก็ปลูกได้ ไม่จำเป็นต้องหาพื้นที่ แม้กระทั่งกระเช้าของขวัญ กระเช้าผลไม้ที่ให้กันมาก็สามารถปลูกได้ ไม่ต้องไปทิ้ง แขนงกับรั้วก็ได้ ส่วนตัวกระถางเป็นเชิงเป็นวัสดุเหลือใช้ก็ปลูกได้หมด กระทั่งหม้อหุงข้าวไฟฟ้าที่เสียแล้ว เราก็สามารถนำมาเป็นที่ปลูกผักได้” (อุบล ม่วงทิม, 2562)

- การบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

“ตรงนี้ มีน้องมาขอเช่าทำร้านกล้วยเดี่ยว ก็จะมีลูกค้ามา ก็เห็นพวกต้นไม้ไซ้ใหม่ ก็พาไปชม ลูกก็บอกว่าที่นี่มีส้มบางมัดที่อนุรักษ์ไว้ เขาก็ยังไม่ค่อยเชื่อ ก็พาเขาไปดู บางคนก็ซื้อต้นพันธุ์ไปจำหน่ายด้วย ก็จะถ่ายทอดกับคนตรงนี้ และก็อีกอย่างลูกก็ถ่ายทอดทางไลน์ มีกลุ่มเกษตรกรของทุ่งบางมัด แล้วก็ถ่ายทอดทางเฟซบุ๊ก แล้วก็ถ่ายทอดทางเพจ ตอนนี้กำลังทำเพจอยู่ “สวนคลองตลอด 100 ปี”” (เทวินทร์ กุลปิยะวัฒน์, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม มีรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ 1) การปฏิบัติจริง ทุกคนที่มาเรียนจะสอนให้ทำจริง ระยะเวลาการสอนประมาณ 1 - 2 ชั่วโมง ในการสอนแต่ละครั้ง ซึ่งผู้เรียนจะต้องนำอุปกรณ์มาเอง ซึ่งสอดคล้องกับ ธีรุตี ปัตตังเว และใจเพชร นิลสิงห์ขร (2557) กล่าวว่า การปฏิบัติจริง เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริงใน

สถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน และได้ผลงานตามที่ต้องการด้วยวิธีการนี้ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ไปที่ละเอียดละน้อย 2) การสาธิต เป็นวิธีการที่ผู้สูงอายุใช้ถ่ายทอดโดยการพูดคุยอธิบายถึงขั้นตอน กระบวนการ รวมถึงกระทำให้ดู จะไปบรรยายตามชุมชนที่หน่วยงานติดต่อมา ซึ่งสอดคล้องกับ ธัญรติ ปัตตังเว และใจเพชร นิลสิงห์ขร (2557) กล่าวว่า การสาธิต เป็นวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ผู้ถ่ายทอดแสดงหรือกระทำพร้อมกับการบอกหรือ อธิบายเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ประสบการณ์ตรงในเชิงรูปธรรม ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจวิธีการ ขั้นตอน และสามารถปฏิบัติได้ การสาธิตที่นิยมใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือ การสาธิตวิธีการและการสาธิตประกอบการบรรยาย และ 3) การบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดผ่านทางเพจเฟซบุ๊ก ผ่านทางไลน์ โดยการพิมพ์เนื้อหา สาระ ความรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตรลงในเพจเฟซบุ๊ก เพื่อให้คนที่สนใจได้ศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ ธัญรติ ปัตตังเว และใจเพชร นิลสิงห์ขร (2557) กล่าวว่า วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ เช่น ตำราต่าง ๆ และในรูปของสื่ออื่น ๆ เช่น วีดิทัศน์ในรูปของวีซีดี/ดีวีดี เทปเสียง หรือแผ่นซีดีเสียง รวมถึงเว็บไซต์เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ และสืบสานภูมิปัญญาต่อไป ไม่ให้สูญหาย

บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรม ส่วนใหญ่จะเป็นวัย 50 ปีขึ้นไป และตามชุมชนต่าง ๆ ที่ได้รับการติดต่อมาจากหน่วยงาน

2.3.2 สาขากรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขากรรม 4 พบว่า แต่ละท่านมีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา ดังนี้ นางอัจฉรา สมั่นวอ มีวิธีการถ่ายทอดการทำโรตีมะตะปะด้วยวิธีการปฏิบัติจริง เมื่อมีคนสนใจที่จะเรียนการทำโรตี ตนจะสอนให้ทำจริงเลย ซึ่งสอดคล้องกับนางบุญสืบ พรหมณ์แก้ว เวลามีสอนมาเรียนก็จะสอนให้ปฏิบัติจริงเลย ระยะเวลาการสอนจะใช้เวลาหลายชั่วโมง พอเขาทำได้ เขาก็นำไปทำขาย และสอดคล้องกับนางภูระหงษ์ สุขสะอาด มีวิธีการถ่ายทอดด้วยการสอนให้ทำจริงไปพร้อมกับตน และทางด้านนางสาวบุญเรือน บัวพวง มีวิธีการถ่ายทอดเฉพาะสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น เนื่องจากสูตรการทำขนมครองแครงสูตรนี้ ได้มาจากผู้ใหญ่ท่านหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันเขาก็ยังทำอยู่ ถ้ามีคนสนใจอยากจะเรียน ตนไม่ได้รับสอน ทำภายในครอบครัวเท่านั้น

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาหัตถกรรม พบว่ารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ คือ การปฏิบัติจริง และเฉพาะสมาชิกในครอบครัว มีรายละเอียดดังนี้

- การปฏิบัติจริง

“เคยมีคนมาเรียนแล้วก็ให้เราเป็นครูสอน เราก็สอนเขาไป แล้วเดี๋ยวนี้เขาไปขายที่ญี่ปุ่น เราให้วิชาความรู้ไป แล้วก็ไปคิดดัดแปลงเอาเอง” (อัจฉรา สมั่นวอ, 2562)

“สอนให้ทำจริงเลย ใช้เวลาก็กหลายชั่วโมงอยู่ พอทำเป็นบางคนเขาก็เอาไปทำกินกับญาติ ๆ พี่น้อง ทำกิน ทำขาย” (บุญสืบ พรหมณ์แก้ว, 2562)

“เวลาเราทำ เราก็จะบอกกับคนที่มาอยู่กับเราตรงนี้ ว่าใส่อะไรบ้าง ทำยังไงตอนนี้อ่าจะมีสูตร พอลูกมาจับกระทะแทนเรา เขาก็จะทำได้ มันก็จะไม่เพี้ยนไปจากตรงนี้ ทำอาหารป่าไม่เคยชิมนะ เราใส่ด้วยน้ำหนักรมือเราจะรู้” (ภู่ระหงษ์ สุขสอาด, 2562)

- เฉพาะสมาชิกในครอบครัว

“ก็ไม่ได้ให้ใครนะ ก็มีแต่ลูกหลานเข้ามาดู อยากทำก็ทำกันไป เราไม่รับสอน เราให้แต่ลูกหลาน ลูกหลานคนไหนอยากทำก็ทำ เราก็ไม่ได้สอนเขา เขามาดู เขาก็ทำกันได้” (บุญเรือน บัวพวง, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาหัตถกรรมมีรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) การปฏิบัติจริง ผู้สูงอายุจะสอนผู้เรียนให้ลงมือทำจริง โดยคอยบอกรายละเอียด ขั้นตอนวิธีการทำในขณะที่ถ่ายทอด ซึ่งสอดคล้องกับ ธีรุตติ ปัตตังเว และใจเพชร นิลสิงห์ขร (2557) กล่าวว่า การปฏิบัติจริง เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน และได้ผลงานตามที่ต้องการด้วยวิธีการนี้ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ไปที่ละเล็กละน้อย และ 2) เฉพาะสมาชิกในครอบครัว ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดวิธีการทำให้กับสมาชิกในครอบครัว ไม่ได้รับสอนบุคคลภายนอก เนื่องจากภูมิปัญญาตรงนี้ได้ไปจำของคนอื่นมา จึงเป็นเหตุผลที่ไม่ได้

ถ่ายทอด นอกจากสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับนรินทร์ สังข์รักษา (2557) กล่าวว่า การสืบทอดความรู้ความชำนาญเฉพาะสมาชิกในครอบครัว รูปแบบนี้เป็นอาชีพหรือความชำนาญที่ทุกครัวเรือนในชุมชนทำได้เหมือนกันหมด เป็นอาชีพหรือความชำนาญที่สืบทอดกันภายในครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นเรื่องความสามารถเฉพาะ ได้แก่ การรักษาโรค การทอผ้า เป็นต้น

บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาสาขากรรม เป็นคนที่สนใจ หน่วยงานได้ติดต่อให้ไปสอน และเฉพาะสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น

2.3.3 สาขาศิลปกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม พบว่า แต่ละท่านมีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา ดังนี้ สุรเดช หวังเจริญ มีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยการสาธิต คนที่สนใจจะมารับการฝึกฝน มีการบรรยายให้ฟัง ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม ระยะเวลาการถ่ายทอดของแต่ละคนไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับความชำนาญและไหวพริบของแต่ละคน บางคนเป็น 100 ชั่วโมง 50 ชั่วโมง แต่จะไม่ต่ำกว่า 30 ชั่วโมง ซึ่งสอดคล้องกับนางสุพิชชา พิณท์ มีวิธีการถ่ายทอดโดยการสอน สาธิตให้ดู แล้วให้ผู้สูงอายุในชมรมทำตาม และสอดคล้องกับนางฤดีวรรณ ดันเจริญทรัพย์ ที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยวิธีการสอน สาธิตให้ดู แล้วให้ทำตาม และให้ผู้เรียนจดบันทึกขั้นตอนวิธีการทำด้วยตนเอง ส่วนนายนิมิต วาระวรรณ มีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยวิธีการปฏิบัติจริง โดยให้ผู้เรียนฝึกทำจากวัสดุ อุปกรณ์จริงเลย ให้ผู้เรียนฝึกฝนเรื่อย ๆ จนเกิดทักษะและความชำนาญ และทางด้านนายวุฒิชัย ดนตรี นายสมศักดิ์ ร่ำรวยธรรม และนายบรรลุ เวียงพล ทั้ง 3 ท่าน ไม่ได้ถ่ายทอดภูมิปัญญา เนื่องจากสอนไม่ไหว เพราะอายุมากแล้ว ไม่มีเวลาที่จะสอน เพราะต้องดูแลพี่สาว และดูแลกิจการค้าขายของตนเอง อีกท่านหนึ่งไม่ได้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญา นอกจากจะออกตามสื่อ ตามวันสำคัญต่าง ๆ เพราะเป็นเพลงเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับธรรมะ

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม พบว่า รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ คือ การสาธิต การปฏิบัติจริง และไม่ได้ถ่ายทอดภูมิปัญญา มีรายละเอียดดังนี้

- การสาธิต

“ถ่ายทอดก็เหมือนกับตักศิลา เขาก็มารับการฝึกฝนจากเรา บรรยายให้ฟัง สาธิต แสดงให้ทำ ทำให้เห็น เขาเรียกว่า เรียนให้รู้ ดูให้จำ

ทำให้เป็น ถ่ายทอดในลักษณะ 3 องค์ความรู้ เรียนให้รู้ ดูให้จำ ทำให้เป็น โดยการกระบวนการสาธิต” (สุรเดช หวังเจริญ, 2562)

“โดยการสอน มีชมรมผู้สูงอายุ อยู่ทพลโยธิน 34 เจอกันทุกวันพุธ ตอนนี่ก็พยายามถ่ายทอดการทำดอกไม้จันทน์ให้กับชมรมผู้สูงอายุ จากวัสดุที่ทำด้วยกระดาษ” (สุพิชชา พิเนท์, 2562)

“วิธีการสอน ใครที่ใส่ใจก็เก็บรายละเอียดไป เป็นวิธีการเขียน เอาไว้ เขียนใส่กระดาษ แล้วไปพิมพ์เก็บเอา เวลาเราถ่ายทอดให้เขา เราจะให้เขาจดเอง” (ฤดีวรรณ ต้นเจริญทรัพย์, 2562)

- การปฏิบัติจริง

“ฝึกฝนไปเรื่อย ๆ” (นิมิต วาระวรรณ, 2562)

- ไม่ได้ถ่ายทอดภูมิปัญญา

“ทุกวันนี้ไม่มีใครมาเรียน ไม่มี ไม่ได้ถ่ายทอด หรือถ้าจะถ่ายทอด ส่วนมากก็ร่วมงานด้วยกัน ถ้ามเพลงโน้มนมั่ง เพลงนี้มั่ง ที่เรายังจำได้เราก็บอก อันไหนที่เราจำไม่ได้เราก็ไม่รู้จะบอกยังไง สมัยก่อนนี่มีสอน ตอนนี่เด็กที่โตขึ้น เข้ามหาวิทยาลัย เขาก็บอกไม่มีเวลา เขาก็เลยเลิกไปโดยปริยาย การใช้เวลาสอนที่จะไปใช้งานได้ก็ราว ๆ มันต้องมีประสบการณ์ด้วย แล้วก็พาไปดูงาน ปัจจุบันไม่มีแล้ว แล้วก็ไมไหวแล้ว เพราะอายุมากขึ้น ไม่ได้สอนใครเลย” (วุฒิชัย ดนตรี, 2562)

“คือไม่มีเวลาที่จะสอน เพราะว่า มีหลายคนที่จะพาลูกมาเรียน ลูกบอกลูกไม่มีเวลาจริง ๆ เพราะว่าลูก ต้องทำงานบ้าน ดูแลพี่สาวด้วย งานลูกเยอะ กว่าจะได้มานั่งปั่น ก็ 2-3 ชั่วโมง ลูกก็ต้องไปทำอะไรให้เสร็จเรียบร้อย ขึ้นหนึ่งกว่าจะทำเสร็จใช้เวลา 7 วัน เพราะว่ามันไม่มีเวลามานั่งประจำ เดี่ยวสักพักก็ต้องไปหุงข้าว ล้างถ้วยชาม ดูแลพี่ จัดข้าว จัดยาให้ ตื่นเช้าก็ต้องไปเปิดร้าน ทำความสะอาดเช็ดตู้ เช็ดโน้น เช็ดนี้ คนเดียวเหมาหมดทั้งบ้าน” (สมศักดิ์ ร่ำรวยธรรม, 2562)

“ไม่ได้ถ่ายทอด นอกจากออกตามสื่อ” (บรรลุ เวียงพล, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาศิลปกรรม มีรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ

- 1) การสาธิต โดยวิธีการสอน บรรยายให้ฟัง ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม ซึ่งสอดคล้องกับ ธัญรติ ปัตตังเว และใจเพชร นิลสิงห์ขร (2557) กล่าวว่า การสาธิต เป็นวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ผู้ถ่ายทอดแสดงหรือกระทำพร้อมกับการบอกหรือ อธิบายเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ประสบการณ์ตรงในเชิงรูปธรรม ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจวิธีการ ขั้นตอน และสามารถปฏิบัติได้ การสาธิตที่นิยมใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือ การสาธิตวิธีการและการสาธิตประกอบการบรรยาย
- 2) การปฏิบัติจริง ฝึกให้ทำจริง โดยมีผู้สูงอายุบอกขั้นตอนการทำ ซึ่งสอดคล้องกับ ธัญรติ ปัตตังเว และใจเพชร นิลสิงห์ขร (2557) กล่าวว่า การปฏิบัติจริง เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน และได้ผลงานตามที่ต้องการด้วยวิธีการนี้ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ไปทีละเล็กละน้อย และ 3) ไม่ได้ถ่ายทอดภูมิปัญญา จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในประเด็นรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา พบว่า มีผู้สูงอายุที่ไม่ได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาของตน เนื่องจาก ไม่มีคนมาเรียน ประกอบกับอายุมากขึ้น ทำให้สอนไม่ไหว และไม่มีเวลาสอน เพราะต้องดูแลครอบครัว

บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม จะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุในชมรม และบุคคลทั่วไปที่สนใจ

2.3.4 สาขาสาธารณสุข

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุข พบว่าวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจะให้ปฏิบัติจริง เมื่อก่อนตนเป็นวิทยากรให้กับทางกระทรวงแรงงาน สอนเรื่องการแปรรูปสมุนไพร มีครีมบำรุงผิว สบู่ แชมพู โดยจะมีวัตถุดิบให้กับผู้เรียน และมีเอกสารประกอบการสอนที่แจกให้ ในนั้นจะบอกรายละเอียดไว้ชัดเจน

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุข พบว่ารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ คือ การปฏิบัติจริง มีรายละเอียดดังนี้

- การปฏิบัติจริง

“เมื่อก่อนจะเป็นวิทยากรให้กับทางกระทรวงแรงงาน แปรรูปสมุนไพร มีทั้งครีมบำรุงผิว แชมพู สบู่เหลว สบู่ก้อน เราก็ถ่ายทอดโดยการ

ให้ปฏิบัติจริงเลย จะมีวัตถุประสงค์ มีเอกสารประกอบการสอน มีสูตรให้หมดเลย แล้วเราจะบอกวิธีการขั้นตอนที่หนึ่ง สอง สาม สี่ ทำยังไงก่อน แล้วก็ฝึกเคล็ดลับในการทำ ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ก็เอาไปใช้ แล้วก็บอกว่าวัตถุประสงค์ที่ "ไหนบ้าง" (เพ็ญอำพันธ์ ธนโชคชยานนท์, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาสาธารณสุขมีรูปแบบกระบวนการถ่ายทอด คือการปฏิบัติจริง โดยให้ผู้เรียนได้ทำจริง ผู้สูงอายุจะบอกขั้นตอนการทำอยู่ระหว่างการสอน ซึ่งสอดคล้องกับ ฉัตรดี ปัตตังเว และใจเพชร นิลสิงห์ขร (2557) กล่าวว่า การปฏิบัติจริง เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน และได้ผลงานตามที่ต้องการด้วยวิธีการนี้ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ไปทีละเล็กละน้อย

บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุข ส่วนใหญ่เป็นวัยประมาณ 30 ปีขึ้นไป แม่บ้าน คนว่างงาน

2.3.5 สาขาภาษาและวรรณกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาภาษาและวรรณกรรมพบว่า วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจะให้ผู้เรียนได้ฝึกหัดทำจริง โดยจะมีแบบฝึกหัด แบบทดสอบให้ผู้เรียนแต่ละคนทำ ซึ่งผู้เรียนบางคนไม่ค่อยอยากเรียน อยากจะเล่น ตนจึงใช้แรงจูงใจให้เขาอยากเรียน โดยการเอาภาพศิษย์เก่าที่ประสบความสำเร็จมาให้ดู เมื่อเขาได้เห็น เขาจึงมีแรงจูงใจที่จะเรียนเพื่อจะได้ประสบความสำเร็จแบบรุ่นพี่

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาภาษาและวรรณกรรมพบว่า รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ คือ การปฏิบัติจริง มีรายละเอียดดังนี้

- การปฏิบัติจริง

“สอนทุกวันเลยตอนเย็น 5 โมงเย็น - 6 โมงเย็น บ้านหนึ่ง คือเขากลับจากโรงเรียนมาแล้ว อีกคนก็ 6 โมง - 1 ทุ่ม ปัจจุบันนี้สอนมาก ๆ อยู่ 2 คน แล้วก็วันเสาร์ วันอาทิตย์ที่สอนร่วมกัน ประมาณ 5-6 โมงที่อาคารเอนกประสงค์” (สุรีย์ประภา ศรีโพธิ์สุข, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาภาษาและวรรณกรรมมีรูปแบบกระบวนการถ่ายทอด คือการปฏิบัติจริง ผู้สูงอายุจะสอนให้ทำจริง โดยมีแบบทดสอบ แบบฝึกซ้อมเสริมให้ทำ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการวัดว่าเขาบกพร่องอย่างไร ซึ่งสอดคล้องกับ ธัญรติ ปัตตังเว และใจเพชร นิลสิงห์ขร (2557) กล่าวว่า การปฏิบัติจริง เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน และได้ผลงานตามที่ต้องการด้วยวิธีการนี้ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ไปทีละเล็กละน้อย

บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาสาขาภาษาและวรรณกรรม จะเป็นเด็กที่มีความบกพร่อง เช่น สมาธิสั้นปานกลาง เรียนช้า

2.3.6 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี 1 ท่าน พบว่า วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการเล่นไทย คือวิธีการสาธิต โดยตนจะทำให้ดูเป็นตัวอย่าง แล้วให้คนที่เรียนทำตาม ระยะเวลาในการถ่ายทอดจะใช้เวลาไม่นาน ประมาณชั่วโมงกว่า ๆ

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี พบว่า รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ คือ การสาธิต มีรายละเอียดดังนี้

- การสาธิต

“สาธิตให้ดูว่าทำแบบนี้ ๆ” (ปี สีกระทุ่ม, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านขนบธรรมเนียมประเพณีมีรูปแบบกระบวนการถ่ายทอด คือการสาธิต ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง แล้วให้ผู้เรียนทำตาม คอยอธิบายขั้นตอนการทำว่าทำอย่างไร ซึ่งสอดคล้องกับ ธัญรติ ปัตตังเว และใจเพชร นิลสิงห์ขร (2557) กล่าวว่า การสาธิต เป็นวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ผู้ถ่ายทอดแสดงหรือกระทำพร้อมกับการบอกหรือ อธิบายเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ประสบการณ์ตรงในเชิงรูปธรรม ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจวิธีการ ขั้นตอน และสามารถปฏิบัติได้ การสาธิตที่นิยมใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือ การสาธิตวิธีการและการสาธิตประกอบการบรรยาย

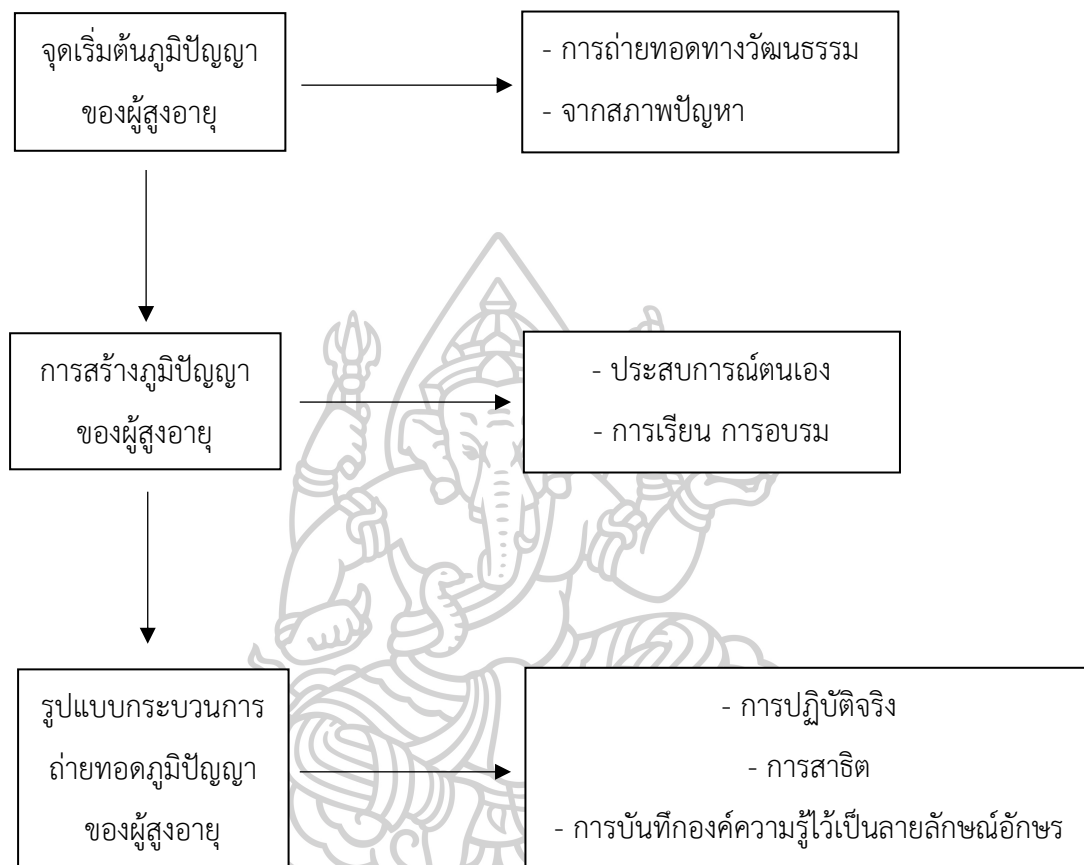
บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี จะเป็นเด็กที่อยู่ในชุมชน

กล่าวโดยสรุป รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครทั้ง 6 สาขานั้น พบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรมมีรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา 3 รูปแบบ คือ 1) การปฏิบัติจริง 2) การสาธิต และ 3) การบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปะกรรมมีรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา 2 รูปแบบ คือ 1) การปฏิบัติจริง และ 2) เฉพาะสมาชิกในครอบครัว ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรมมีรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา 2 รูปแบบ คือ 1) การสาธิต และ 2) การปฏิบัติจริง ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุขและสาขาภาษาและวรรณกรรมมีรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยการปฏิบัติจริง และผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณีมีรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยการสาธิต

ตารางที่ 7 รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

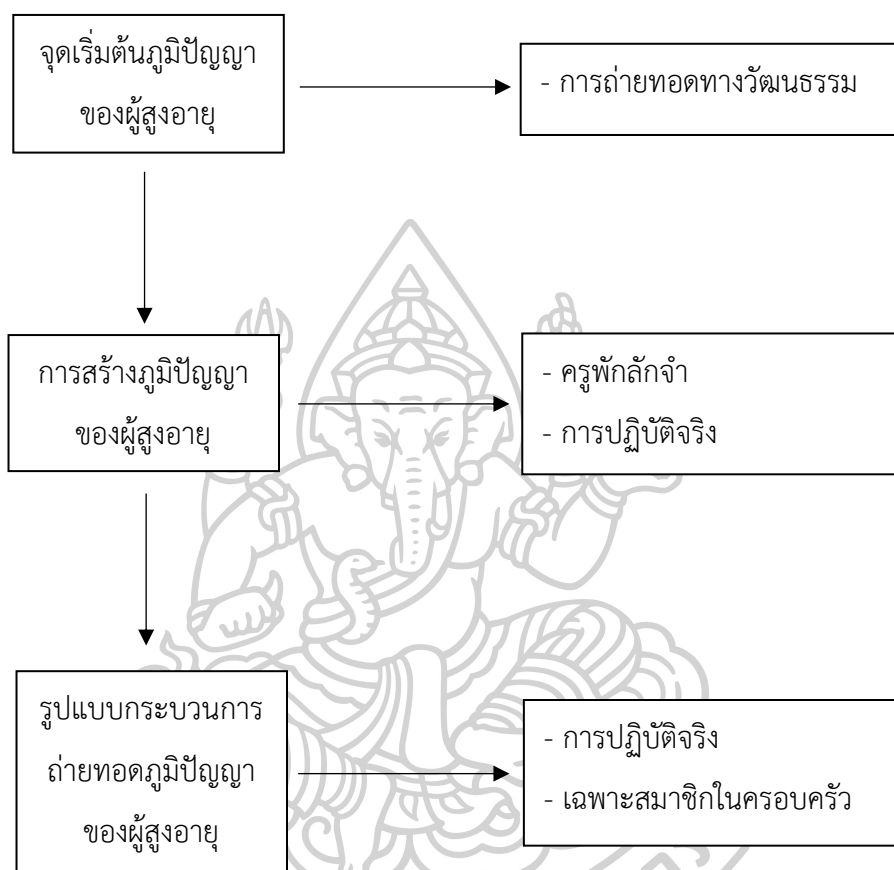
รูปแบบกระบวนการถ่ายทอด ภูมิปัญญา	สาขาเกษตรกรรม	สาขาศิลปะกรรม	สาขาศิลปกรรม	สาขาสาธารณสุข	สาขาภาษาและ วรรณกรรม	ด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี
1. การปฏิบัติจริง	✓	✓	✓	✓	✓	-
2. การสาธิต	✓	-	✓	-	-	✓
3. การบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็น ลายลักษณ์อักษร	✓	-	-	-	-	-
4. เฉพาะสมาชิกในครอบครัว	-	✓	-	-	-	-
5. ไม่ได้ถ่ายทอดภูมิปัญญา	-	-	✓	-	-	-

ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรมในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร
 ดังภาพที่ 5

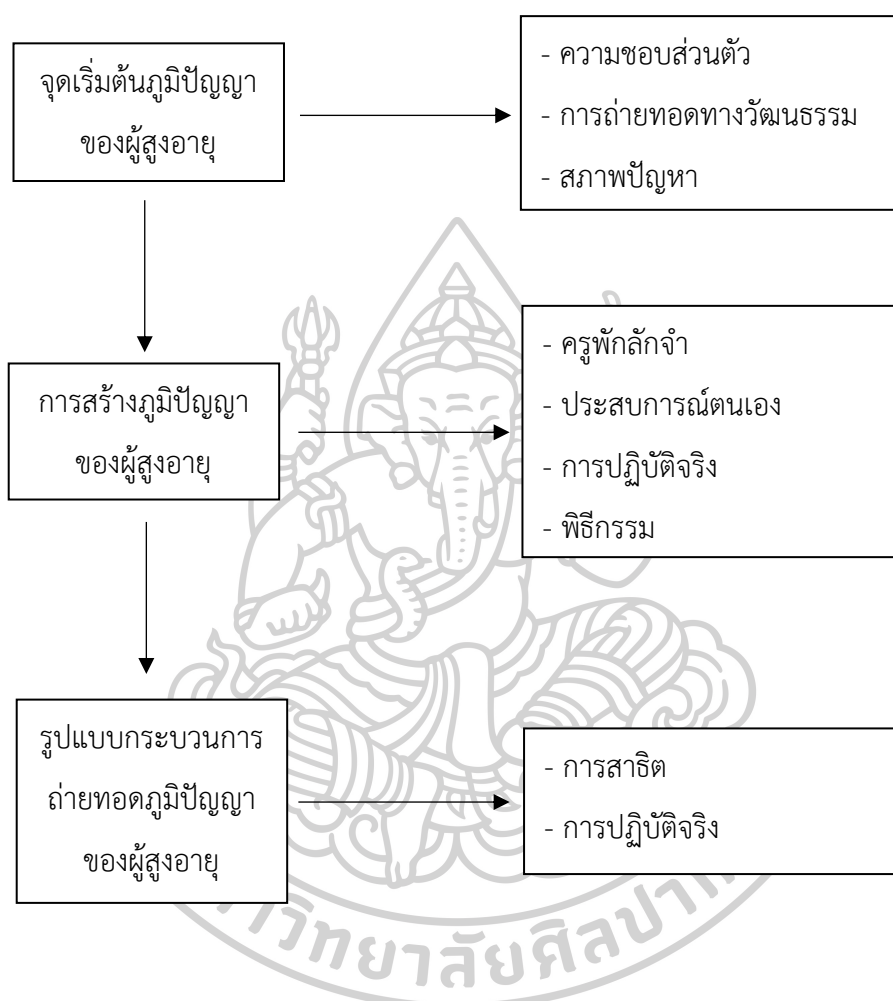
ภาพที่ 5 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรมในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขากรรมในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ดัง
ภาพที่ 6

ภาพที่ 6 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขากรรมในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

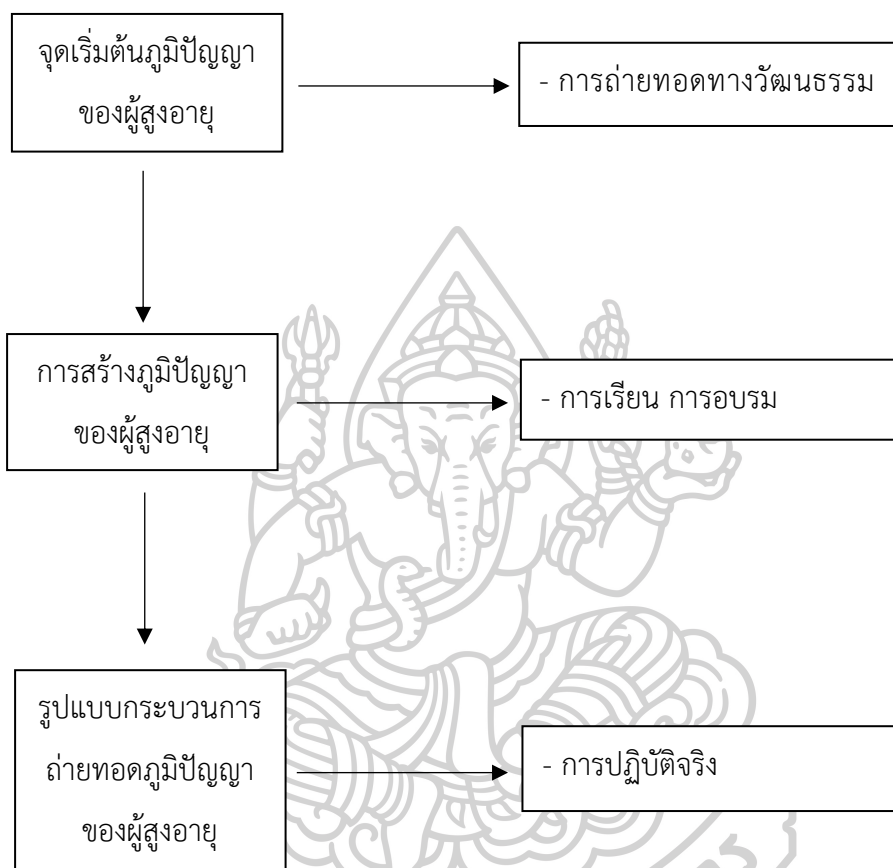
ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาศิลปกรรมในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร
 ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาศิลปกรรมในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

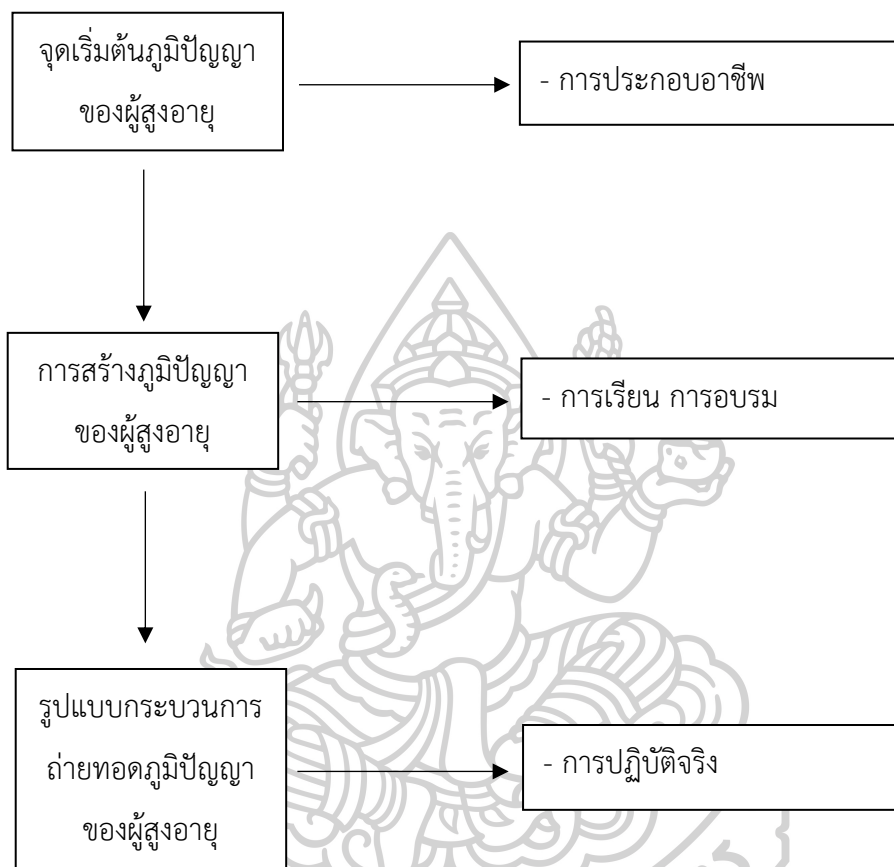

ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาสาธารณสุขในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร
 ดังภาพที่ 8

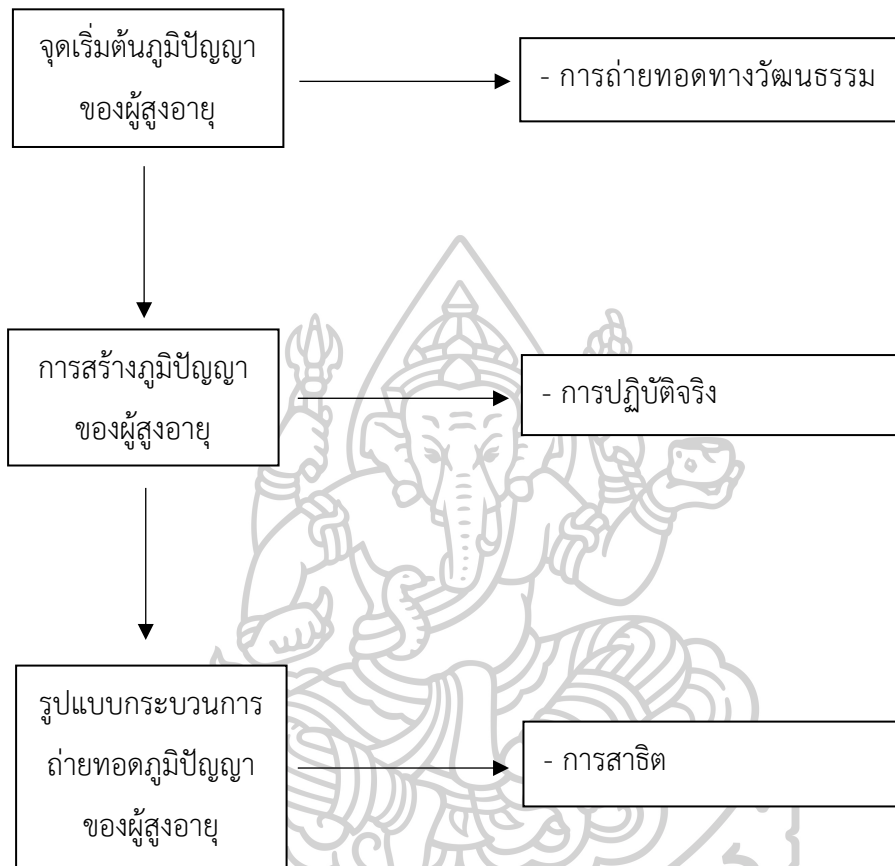
ภาพที่ 8 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาสาธารณสุขในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาภาษาและวรรณกรรมในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร ดังภาพที่ 9

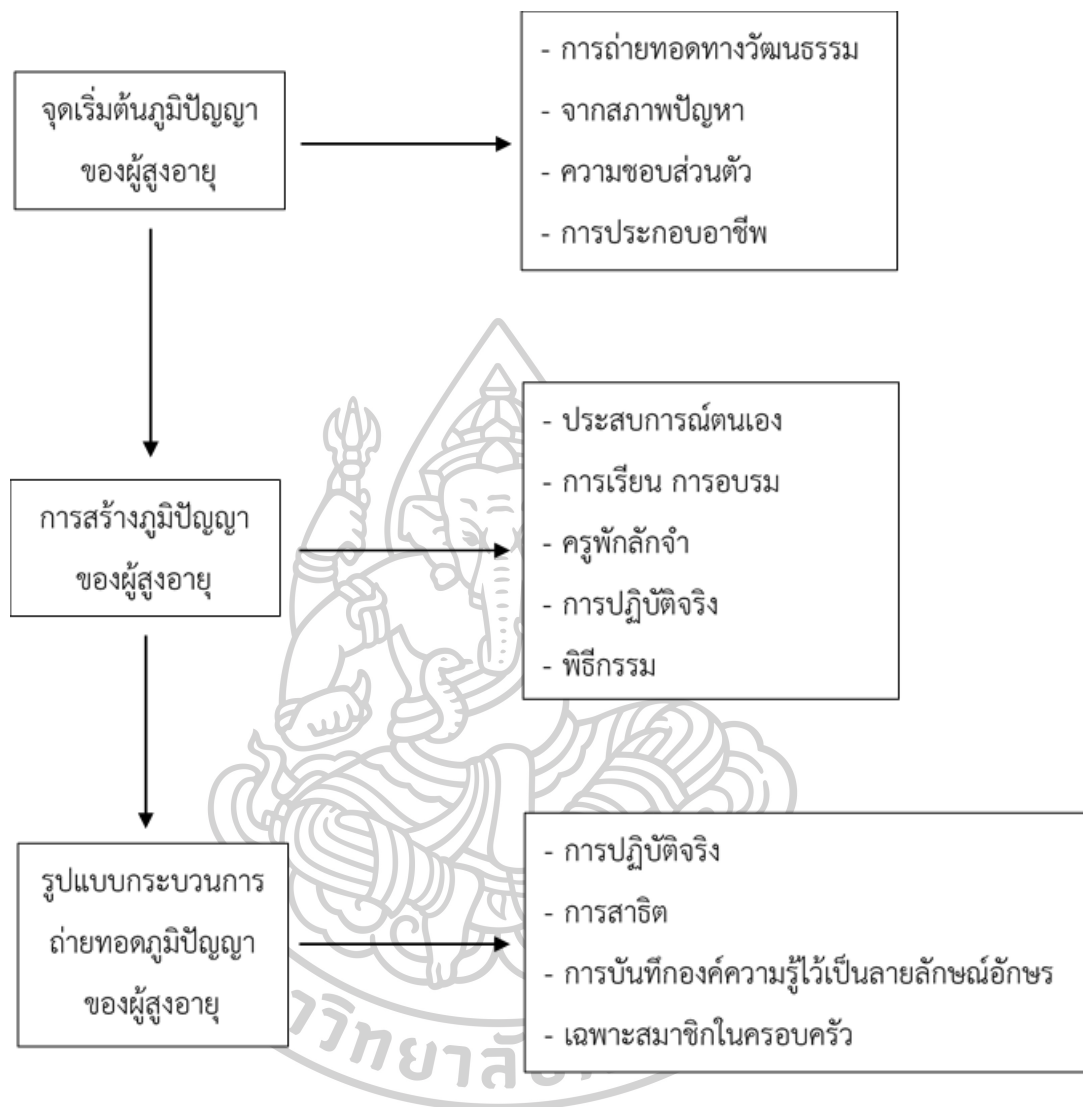
ภาพที่ 9 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสาขาภาษาและวรรณกรรมในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร

ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านขนบธรรมเนียมประเพณีในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร ดังภาพที่ 10

ภาพที่ 10 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านขนบธรรมเนียมประเพณีในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร

ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ดังภาพที่ 11

ภาพที่ 11 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ตอนที่ 3 วิเคราะห์รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

การศึกษารูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ทั้ง 6 สาขา ผู้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างที่ผู้ศึกษากำหนดขึ้น ซึ่งครอบคลุมกระบวนการจัดการความรู้ทั้ง 7 ประเด็น ได้แก่ การกำหนดประเด็นความรู้ การแสวงหาความรู้ การประมวลความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดเก็บความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ โดยมีรายละเอียดแต่ละประเด็นดังนี้

3.1 การกำหนดประเด็นความรู้

การศึกษาการกำหนดประเด็นรู้นั้น ได้แบ่งการศึกษาตามสาขาภูมิปัญญาของผู้สูงอายุเป็น 6 สาขา ได้แก่ สาขาเกษตรกรรม สาขาหัตถกรรม สาขาศิลปกรรม สาขาสาธารณสุข สาขาภาษาและวรรณกรรม และด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษามุ่งเน้นเกี่ยวกับการกำหนดความรู้ทางด้านภูมิปัญญาของผู้สูงอายุเป็นหลัก โดยรายละเอียดการกำหนดประเด็นความรู้ด้านภูมิปัญญาของผู้สูงอายุนั้นได้มีการนำเสนอไว้แล้วในหัวข้อ 2.1 จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับ นรินทร์ สังข์รักษา (2557) กล่าวว่า การกำหนดประเด็นความรู้หรือเรื่องของการจัดการความรู้ หมายถึง การกำหนดว่าจะจัดการความรู้เรื่องใดหรือเรื่องอะไร สัมพันธ์กับการกำหนดประเด็น ชื่อเรื่องการวิจัย หรือปัญหาการวิจัย

3.1.1 สาขาเกษตรกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรม พบว่าแต่ละท่านมีการกำหนดประเด็นความรู้ที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ดังนี้ นายอุบล ม่วงทิม เจ้าของภูมิปัญญาการปลูกพืชผักสวนครัวปลอดสารเคมี มีการกำหนดประเด็นความรู้ที่เกิดจากการเห็นพ่อแม่ทำนา ทำการเกษตร เมื่อได้เห็น ได้ทดลองทำเลยเกิดความคุ้นชิน สอดคล้องกับนายเทวินทร์ กุลปิยะวัฒน์ เจ้าของภูมิปัญญาการวิจัยไร้สัมผัสเหวหวานบางมด การกำหนดประเด็นความรู้เกิดจากครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรอยู่ก่อนหน้านั้น ทำการเกษตรแบบผสมผสาน มีมะพร้าว ส้มโอ ส้มเขียวหวาน มะปราง มะนาว กล้วยน้ำว่า กล้วยหอม มะม่วง เป็นต้น ตั้งแต่เด็ก ๆ ได้ไปช่วยพ่อแม่ทำสวน เริ่มเรียนรู้จากการช่วยพ่อแม่ถอนหญ้า ตัดกล้วย เก็บมะนาว เก็บมะพร้าว จึงเกิดความผูกพันมาตลอด และทางด้านนายฉลอง สว่างใจ เจ้าของภูมิปัญญาการทำน้ำหมักชีวภาพและน้ำยา

อเนกประสงค์ การกำหนดประเด็นความรู้เกิดจากบริเวณที่อยู่อาศัยมีปัญหาเรื่องน้ำขังและมียุงชุกชุมเป็นจำนวนมากในทอระบายน้ำ จึงคิดหาวิธีแก้ไขปัญหานั้นว่าทำอย่างไรถึงจะไม่ขัง ไม่ท่วม เพื่อลดปัญหาไข้เลือดออกและลดจำนวนยุงภายในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่

ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรม มีการกำหนดประเด็นความรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ จากครอบครัวที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา จนเกิดความคุ้นชิน ความผูกพัน ทำให้ผู้สูงอายุยังคงอนุรักษ์การทำเกษตรกรรมสืบทอด และเกิดจากปัญหาทางด้านสภาพแวดล้อมที่ผู้สูงอายุได้รับผลกระทบนั้น จึงเป็นสาเหตุทำให้คิดหาวิธีแก้ไข จนเกิดเป็นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุนในเรื่องของอุปกรณ์

3.1.2 สาขากรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขากรรม พบว่า แต่ละท่านมีการกำหนดประเด็นความรู้ที่เหมือนกัน ดังนี้ นางบุญสืบ พรหมณ์แก้ว เจ้าของภูมิปัญญาไส้อั่วเลิศรส ต้นตำหรับความอร่อยเขตพญาไท กำหนดประเด็นความรู้มาจากคุณป้าเสงี่ยมและคุณป้าน้อยที่เป็นเจ้าของต้นตำหรับไส้อั่ว ได้ถ่ายทอดวิธีการทำไส้อั่วให้ ใช้เวลาเรียนรู้ประมาณ 1 เดือนก็ทำได้ เนื่องจากตนเป็นคนลำพูน ทางลำพูนเขาทำกินกันอยู่แล้ว เพียงแต่เราเอามาต่อยอดจากของเดิมชนิดน้อย ซึ่งสอดคล้องกับนางสาวบุญเรือน บัวพวง เจ้าของภูมิปัญญาขนมครองแครง กำหนดประเด็นความรู้มาจากการถ่ายทอดวิธีการทำขนมครองแครงจากลูกค้าทำผม แต่เดิมเป็นช่างทำผมมาก่อนแล้วมีลูกค้ามาทำผมที่ร้าน เฝอญตอนนั้นยังทำผมให้ลูกค้าคนนั้นไม่เสร็จ เลยตามไปทำต่อที่บ้าน แล้วได้ไปเห็นคนในครอบครัวเขากำลังทำขนมครองแครง จึงเข้าไปดู แล้วเขาก็ถามว่าอย่างทำเป็นไหม ถ้าอยากทำเขาจะสอนให้ ใช้เวลาเรียนรู้ประมาณ 2 วัน แล้วก็มาหัดทำเอง และสอดคล้องกับนางอัจฉรา สมั่นวอ เจ้าของภูมิปัญญาโรตีมะตะบะ กำหนดประเด็นความรู้จากการถ่ายทอดการทำโรตีมะตะบะมาจากแม่ของสามี หลังจากที่ได้แต่งงาน แม่สามีได้สอนให้ทำโรตีสื่อ เพื่อเป็นอาชีพเลี้ยงครอบครัวทำมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน และสอดคล้องกับนางภูระหงษ์ สุขสะอาด เจ้าของภูมิปัญญาอาหารไทย กำหนดประเด็นความรู้จากการที่ได้เห็นแม่ทำอาหารตั้งแต่ยังเป็นเด็ก และแม่ทำอาหารอร่อย จึงเกิดความคุ้นชิน พอแต่งงานไปอยู่บ้านสามี ซึ่งทางบ้านสามีทำบุฟเฟ่ต์ จึงได้ยึดการทำบุฟเฟ่ต์มาโดยตลอด

ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขากรรม มีการกำหนดประเด็นความรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมมาจากครอบครัว คนรู้จัก กลุ่มของชุมชนในหมู่บ้านที่ผู้สูงอายุได้เข้าไปเป็นสมาชิก โดยรับการถ่ายทอดจากผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญในการทำผลิตภัณฑ์นั้น ๆ เพื่อนำไปประกอบอาชีพ เป็นการสร้างรายได้ให้กับตนเอง ครอบครัว และชุมชน

3.1.3 สาขาศิลปกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม พบว่า แต่ละท่านมีการกำหนดประเด็นความรู้ที่เหมือนกันและต่างกัน ดังนี้ นางฤดีวรรณ ต้นเจริญทรัพย์ เจ้าของภูมิปัญญางานประดิษฐ์ดอกไม้บายศรี กำหนดประเด็นความรู้มาจากความชอบส่วนตัว เนื่องจากเวลาว่างงานบายศรี จะไปช่วยทำบายศรี เริ่มมาจากงานไหว้ครู เริ่มทำมาจากตรงนั้น ซึ่งสอดคล้องกับนายสุรเดช หวังเจริญ เจ้าของภูมิปัญญาการสอนเด็กให้รู้จักการเจียรในพลอย กำหนดประเด็นความรู้มาจากความชอบ เนื่องจากพลอยสามารถสร้างมูลค่าได้ เม็ดมีขนาดเล็กแต่ขายได้ในราคาที่ดี เลยคิดว่าตัวเองเหมาะที่จะทำงานชิ้นเล็ก ๆ และสอดคล้องกับนายบรรลุ เวียงพล เจ้าของภูมิปัญญาสื่อสร้างสรรค์ทางพระพุทธศาสนา กำหนดประเด็นความรู้มาจากความชอบของตนเอง เพราะปกติเป็นคนชอบร้องเพลง เลยมีความคิดอยากจะแต่งเพลงเองบ้าง และสอดคล้องกับนายสมศักดิ์ ร่ำรวยธรรม เจ้าของภูมิปัญญาผลิตภัณฑ์ปั่นจีว กำหนดประเด็นความรู้มาจากความชอบ ความน่ารัก ทำแล้วมีความสุข อายุ 48 ปี ได้ออกจากงานมาช่วยพี่สาวชายของและดูแลคุณแม่ เลยมีความรู้สึกว่ ตอนนี้อยู่ว่าง ๆ น่าจะหาอะไรมาทำเล่นดู ส่วนทางด้านนายวุฒิชัย ดนตรี เจ้าของภูมิปัญญาดนตรีไทย ประเภทเครื่องตี กำหนดประเด็นความรู้มาจากการเรียนรู้จากพ่อ ซึ่งเป็นอาชีพ ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษสืบทอดกันต่อมา ตั้งแต่รุ่นปู่ ปู่แล้วก็มาพ่อ พ่อแล้วก็มาตน ตั้งแต่จำความได้ก็อยู่ในกลุ่มดนตรีไทยแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับนายนิมิต วาระวรรณ เจ้าของภูมิปัญญาร้อยลูกปัด ถักเชือก กำหนดประเด็นความรู้มาจากคุณครู เนื่องจากตนเรียนสารพัดช่างมา ฉะนั้นตนจึงมีภูมิปัญญาเป็นขั้นพื้นฐานอยู่แล้ว เริ่มจากการร้อยลูกปัด ถักเชือก เย็บหนัง ทั้ง 3 วิชานี้อยู่ศาสตร์เดียวกัน เริ่มจากเข็มเชือก หนัง แล้วก็ลูกปัด มันเป็นเครื่องมือพื้นฐาน เริ่มเรียนรู้ฝึกฝนมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน และทางด้านนางสุพิชชา พิเนท์ เจ้าของภูมิปัญญาประดิษฐ์ดอกไม้จากวัสดุเหลือใช้ กำหนดประเด็นความรู้มาจากการสภาพปัญหาเศรษฐกิจช่วงปี 2545-2546 ที่ราคายางตกต่ำ ทางสถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการเกษตรได้เชิญตนไปช่วยเหลือเกษตรกรรายงให้มีรายได้ และได้ไปเห็นงานการหมักล้างเยื่อใบยางพารา จึงนำการหมักล้างเยื่อใบยางพารามาเป็นศิลปะประดิษฐ์ดอกไม้

ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม มีการกำหนดประเด็นความรู้ที่เกิดจากความชอบส่วนตัว เห็นถึงความสวยงามในตัวผลิตภัณฑ์ จึงเป็นแรงบันดาลใจที่อยากจะทำ เป็น ทำแล้วเกิดความเพลิดเพลิน และเป็นการสร้างรายได้ไปในตัว โดยศึกษาวิธีการทำจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว การเรียนรู้ ไปดูตามงานต่าง ๆ และเกิดจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม จากบรรพบุรุษที่ปฏิบัติ สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน การเรียนรู้ในชีวิตประจำวันมาจากครูผู้ฝึกสอน และจากสภาพปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่ตกต่ำ จึงคิดหาวิธีแก้ไขเพื่อช่วยเหลือให้ประชาชนมีรายได้ในการประกอบอาชีพ โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางด้านงบประมาณ

3.1.4 สาขาสาธารณสุข

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุข เจ้าของภูมิปัญญาสมุนไพรเพื่อความงามและสุขภาพ พบว่า กำหนดประเด็นความรู้มาจากการสืบทอดต่อกันมาจากปู่ตายาย ซึ่งท่านได้เขียนเป็นตำราไว้ และแต่เดิมทำใช้กันในหมู่บ้าน

ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุข มีการกำหนดประเด็นความรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมมาจากครอบครัว ได้รับการสืบทอดต่อกันมายาวนาน โดยเห็นว่าผลิตภัณฑ์เหล่านี้ล้วนมีสรรพคุณที่มีประโยชน์ เป็นที่นิยมมากในหมู่บ้าน จึงเกิดเป็นแรงบันดาลใจให้ทำผลิตภัณฑ์ด้านสมุนไพรออกมาจำหน่าย

3.1.5 สาขาภาษาและวรรณกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาภาษาและวรรณกรรม เจ้าของภูมิปัญญาภาษาไทย พบว่า กำหนดประเด็นความรู้มาจากการประกอบอาชีพ เนื่องจากรับราชการครู แต่ก่อนสอนเด็กปกติทั่วไป ต่อมาทางกรุงเทพมหานครมีนโยบายให้โรงเรียนในสังกัดจัดให้มีการเรียนร่วมระหว่างนักเรียนปกติกับนักเรียนที่บกพร่องทางการเรียนรู้ ทางผู้บริหารได้เลือกให้มาสอนการศึกษาพิเศษ เพราะท่านเห็นว่าเป็นคนมีความเมตตา เสียสละ และตั้งใจทำงาน สิ่งเหล่านี้ทำให้ภูมิใจและมีแรงบันดาลใจที่ได้มาทำงานตรงนี้

ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาภาษาและวรรณกรรม มีการกำหนดประเด็นความรู้ที่เกิดจากการประกอบอาชีพของตนเอง เป็นวิชาความรู้ที่ผู้สูงอายุได้เรียนมา และได้รับแรงบันดาลใจจากผู้ใหญ่ที่เห็นว่าตนเองมีคุณสมบัติเหมาะสม พอเกษียณอายุราชการจึงนำประสบการณ์จากการสอนมาปรับใช้จนเกิดเป็นภูมิปัญญาขึ้น

3.1.6 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี เจ้าของภูมิปัญญาการเล่นม้าก้านกล้วยและเดินกะลา พบว่า กำหนดประเด็นความรู้จากการสอนของพ่อแม่ และรุ่นพี่ที่ทำขึ้นมาเล่นภายในหมู่บ้าน

ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี มีการกำหนดประเด็นความรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหลังที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เนื่องจากในสมัยก่อนยังไม่มีของเล่นที่หลากหลายแบบปัจจุบัน จึงประดิษฐ์ของเล่นจากวัสดุธรรมชาติ สิ่งของที่ใช้แล้ว จากวัยเด็กที่เห็นรุ่นพี่ทำเล่นกัน เลยเล่นตาม ๆ กันมาตลอด

การกำหนดประเด็นความรู้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุทั้ง 6 สาขา มีลักษณะของการกำหนดประเด็นความรู้ด้านภูมิปัญญา ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 การกำหนดประเด็นความรู้ด้านภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ

การกำหนดประเด็นความรู้	สาขาเกษตรกรรม	สาขาศุขกรรม	สาขาศิลปกรรม	สาขาสถาปัตยกรรม	สาขาภาษาและวรรณกรรม	ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี
1. การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม	✓	✓	✓	✓	-	✓
2. ความชอบส่วนตัว	-	-	✓	-	-	-
3. การประกอบอาชีพ	-	-	-	-	✓	-
4. การแก้ไขปัญหาด้านสภาพแวดล้อม	✓	-	-	-	-	-
5. การแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ	-	-	✓	-	-	-

3.2 การแสวงหาความรู้

การแสวงหาความรู้เป็นการใช้ความสามารถในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในการรับความรู้มาจากแหล่งต่าง ๆ จากภายในและภายนอก เพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถนำความรู้มาปฏิบัติได้อย่างเต็มศักยภาพ วิธีการแสวงหาความรู้ของผู้สูงอายุเป็นลักษณะ

การผสมผสานระหว่างการแสวงหาความรู้จากภายใน คือการนำความรู้จากบรรพบุรุษ จากครอบครัว มาพัฒนาต่อยอด และจากภายนอก คือการเรียน การอบรม ศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มพูนความรู้ แล้วนำสิ่งที่ได้มาพัฒนาให้มีความทันสมัยเหมาะสมกับยุคปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับ นรินทร์ สังข์รักษา (2557) กล่าวว่า การแสวงหาความรู้ เป็นการเสาะแสวงหาความรู้ที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมให้มากที่สุดเท่าที่จำเป็น และต้องการได้จากแหล่งต่าง ๆ และสอดคล้องกับ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร (2550) กล่าวว่า การสร้างและแสวงหาความรู้ เป็นการหาวิธีในการดึงเอาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ และอาจจะศึกษาต่อยอดความรู้เดิมหรือนำความรู้ภายนอกมาใช้

3.2.1 สาขาเกษตรกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรม พบว่าแต่ละท่านมีการแสวงหาความรู้ที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ดังนี้ การแสวงหาความรู้ของนายเทวินทร์ กุลปิยะวัฒน์ เกิดจากการที่ตนได้ไปเที่ยวสวนส้มตอนเด็ก ๆ มีโอกาสได้ไปเห็นต้นส้ม จึงเข้าไปพูดคุยกับเกษตรกรที่เขาปลูกส้มว่าเขามีวิธีการปลูก มีวิธีการดูแลอย่างไร ประกอบกับครอบครัวของตนประกอบอาชีพการเกษตรอยู่แล้ว และได้ตามครอบครัวไปทำสวนส้มที่รังสิตเป็นเวลา 10 ปี รวมไปถึงมีโอกาสไปตามฟาร์มทั่วประเทศ เชิญไปบรรยาย ไปให้ความรู้ จากการไปบรรยาย ไปให้ความรู้ก็ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดเป็นประสบการณ์ของตน ซึ่งสอดคล้องกับนายอุบล ม่วงทิม การแสวงหาความรู้มาจากการประสบการณ์ของตนเองเช่นกัน เกิดจากการที่ได้เห็นพ่อแม่ทำ ตนจึงนำเอาสิ่งที่พ่อแม่ทำตรงนั้นมาปรับใช้ อย่างเช่น ดิน ถ้าเราเอาดินที่ไม่ใช่ดินล้วนมาปลูก ต้นไม้มันจะเติบโตไม่เต็มที่ แต่ถ้าเราเอาดินที่เป็นดินล้วนมาปลูก ต้นไม้มันก็จะไม่เฉา เพลี้ยก็ไม่กิน เป็นต้น และนายฉลอง สว่างใจ มีการแสวงหาความรู้มาจากการเรียน เนื่องจากเรียนที่สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ แล้วทางสถาบันได้สอนวิธีการทำน้ำหมักชีวภาพ เลยนำวิชาที่ได้เรียนตรงนั้นมาใช้ในชุมชน แต่ทางสถาบันจะใช้ผักตบชวา แต่ตนเองไม่ใช่ เพราะมันมีกลิ่น ตนจึงใช้ลูกมะกรูดแทน

ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรม มีการแสวงหาความรู้ในลักษณะของการนำความรู้เดิมจากครอบครัวมาปรับใช้และพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยยังคงอนุรักษ์วิธีการเพาะปลูก การดูแลแบบเดิม คือการไม่ใช้สารเคมีในการดูแลและพันธุ์พืช การแสวงหาความรู้โดยการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับเกษตรกรที่เพาะปลูกพันธุ์พืชชนิดเดียวกัน มีการสังเกต การจดจำมาจากผู้รู้แล้วนำมาปรับใช้กับผลิตภัณฑ์ของตน โดยมีการจดบันทึกไว้เพื่อป้องกันการลืม รวมถึงการแสวงหาความรู้จากการเรียนที่ได้รับมาจากสถาบันที่ผู้สูงอายุได้เรียน แล้วนำกลับมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์จนถึงปัจจุบัน

3.2.2 สาขาหัตถกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาหัตถกรรม พบว่า แต่ละท่านมีการแสวงหาความรู้ ดังนี้ นางภูระหงษ์ สุขสะอาด มีการแสวงหาความรู้มาจากแม่ เพราะแม่เป็นคนทำกับข้าวเก่ง และได้เห็นอยู่ทุกวัน ดูและจดจำมาโดยตลอด ซึ่งมีความสอดคล้องกับนางสาวบุญเรือน บัวพวง คือ การดู การแอบจำวิธีการทำขนม แล้วนำเอาสิ่งที่จดจำนั้นมาทำที่บ้านของตนเอง และสอดคล้องกับนางอัจฉรา สมั่นวอ เกิดมาจากการดู การจำแล้วมาหัดทำ จดจำมาจากแม่ของสามีที่ทำให้ดูก่อน และทางด้านนางบุญสืบ พรหมณ์แก้ว มีการแสวงหาความรู้มาจากการดู การจำมาจากป้าเสีี่ยมและป้าน้อยผู้ที่คิดค้นสูตรต้นตำหรับไส้วุ้นของพญาไท

ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาหัตถกรรม มีการแสวงหาความรู้ในลักษณะของการนำความรู้เดิมจากครอบครัวมาพัฒนาต่อยอด จดจำมาจากแม่ที่เห็นมาตั้งแต่เด็ก ๆ จากผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญในการทำผลิตภัณฑ์นั้น ๆ

3.2.3 สาขาศิลปกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม พบว่า แต่ละท่านมีการแสวงหาความรู้ ดังนี้ นายสุรเดช หวังเจริญ มีการแสวงหาความรู้จากการเรียนพักลักจำจากหลาย ๆ ครู ซึ่งคุณครูแต่ละท่านเป็นผู้ชำนาญในเรื่องของอัญมณี ซึ่งสอดคล้องกับนางฤดีวรรณ ตันเจริญทรัพย์ มีการแสวงหาความรู้จากครูพักลักจำเช่นกัน เกิดจากการไปช่วยเวลาทีมงานบายศรี ไปช่วยไปสังเกต ดูเขาทำ พูดคุยเกี่ยวกับขั้นตอนการทำบายศรี ถ้ามีงานไหว้ครูก็จะไปช่วยเขา จะเริ่มจากตรงนั้น พอทำได้ก็ศึกษาด้วยตนเอง และสอดคล้องกับนายสมศักดิ์ ร่ำรวยธรรม ที่แสวงหาความรู้จากการดู สังเกต การจดจำ เนื่องจากตนชอบไปดูตามสถานที่ที่มีงานไหว้ผลิตภัณฑ์จิว ตามห้างบ้าง ที่จัตุจักรบ้าง สังเกตดูแล้วมาลองทำเองที่บ้าน ทางด้านนายบรรลุ เวียงพล มีการแสวงหาความรู้มาจากการเรียน การอบรมเพิ่มเติมจากสถาบัน ซึ่งสอดคล้องกับนางสุพิชชา พิเนห์ มีการแสวงหาความรู้มาจากการเรียน การอบรมเช่นกัน นายนิมิต วาระวรรณ มีการแสวงหาความรู้มาจากการเรียน ฝึกทำไปเรื่อย ๆ จนเกิดความชำนาญ และนายวุฒิชัย ดนตรี มีการแสวงหาความรู้จากการได้รับการสืบทอดมาจากพ่อ สืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม มีการแสวงหาความรู้ในลักษณะของการจดจำมาจากผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ จากการสังเกต จากการดูตามสถานที่จัดแสดงผลงานที่ผู้สูงอายุมีความสนใจ รวมถึงการแสวงหาความรู้จาก

การเรียน เพื่อเพิ่มพูนทักษะความรู้นำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการนำความรู้เดิมจากบรรพบุรุษ จากปู่ ย่า ตา ยาย มาสืบสานต่อ

3.2.4 สาขาสาธารณสุข

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุข พบว่า การแสวงหาความรู้มาจากการเรียน เรียนเฝ้าชักรกรรมแผนไทย 4 ปี เวชกรรม 2 ปี ผดุงครรภ์ 1 ปี และ แพทย์แผนไทยบัณฑิต มสท.

ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุข มีการแสวงหาความรู้มาจากการเรียนตามสถาบันที่เปิดสอนหลักสูตรแพทย์แผนไทย เป็นการเพิ่มพูนความรู้ให้กับตัวของผู้สูงอายุ เพื่อนำมาพัฒนา ต่อยอดผลิตภัณฑ์ให้มีความทันสมัยเป็นที่นิยมมากขึ้น

3.2.5 สาขาภาษาและวรรณกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาภาษาและวรรณกรรม พบว่า การแสวงหาความรู้มาจากการอบรม สอนโดยวิทยากรที่ชำนาญในด้านการสอนภาษาไทย การศึกษาดูงานทั่วประเทศในโรงเรียนที่มีการเรียนร่วมหรือการศึกษาพิเศษ

ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาภาษาและวรรณกรรม มีลักษณะการแสวงหาความรู้ที่คล้ายคลึงกับผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุข คือการแสวงหาความรู้มาจากการเรียน การอบรม รวมถึงการแสวงหาความรู้จากการศึกษาดูงาน ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อส่งเสริมทักษะ ความรู้ให้เพิ่มมากขึ้น

3.2.6 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ไม่มีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม แต่ได้รับการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นพี่ คนในชุมชน

การแสวงหาความรู้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุทั้ง 6 สาขา มีลักษณะของการแสวงหาความรู้ ดังตารางที่ 9

ตารางที่ 9 การแสวงหาความรู้ด้านภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ

การแสวงหาความรู้	สาขาเกษตรกรรม	สาขาคหกรรม	สาขาศิลปกรรม	สาขาสาธารณสุข	สาขาภาษาและ วรรณกรรม	ด้านชนบ ธรรมเนียมประเพณี
1. การนำความรู้ภูมิปัญญาเดิมมาพัฒนา	✓	-✓	✓	-	-	-
2. การเรียน การอบรม	✓	-	✓	✓	✓	-
3. การศึกษาดูงาน	-	-	-	-	✓	-
4. การสังเกต การจดจำจากผู้มีความรู้	✓	✓	✓	-	-	-
5. การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ	✓	-	✓	-	-	-

3.3 การประมวลความรู้

การประมวลความรู้ เป็นการแปลงความรู้ให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย สะดวกและรวดเร็ว ซึ่งการจัดการความรู้ในลักษณะนี้ยังไม่มี การดำเนินการที่ชัดเจนมากนัก เนื่องจากต้องอาศัยการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาให้การสนับสนุนช่วยเหลือในเรื่องการจัดการความรู้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ซึ่งการศึกษาพบว่า ประเด็นในด้านการประมวลความรู้ให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายนั้นยังขาดความชัดเจน เนื่องจากความรู้ของผู้สูงอายุนั้นเป็นความรู้แบบไม่ชัดแจ้ง (Tacit Knowledge) มักได้รับการประมวลความรู้ไว้ในตัวบุคคลมากกว่า

3.4 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นการส่งผ่านความรู้ระหว่างตัวบุคคลผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาทั้ง 6 สาขานั้น เป็นรูปแบบของกระบวนการหรือกิจกรรมที่ผสมผสานระหว่างกิจกรรมที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลที่ดำเนินกิจกรรม

เหมือนกับผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร (2550) กล่าวว่า การแบ่งปันแลกเปลี่ยน แบ่งปันความรู้ เป็นการทำให้มีช่องทางการถ่ายทอดความรู้ จากผู้รู้ ทั้งที่เป็น ความรู้ชัดแจ้ง เช่น ผู้รู้จัดทำเอกสารคู่มือ บันทึกประสบการณ์ จัดทำซีดี การปฏิบัติงานสำหรับผู้สนใจ ไว้ศึกษา เป็นต้น ส่วนความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล เช่น การเป็นพี่เลี้ยงสอนงาน การจัดเวทีแลกเปลี่ยน ความรู้ โดยมีรายละเอียดแต่ละประเด็นดังนี้

3.4.1 สาขาเกษตรกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรม พบว่า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุมีวิธีการดังนี้ นายอุบล ม่วงทิม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการไป สัมมนา บรรยายตามชุมชน นายเทวินทร์ กุลปิยะวัฒน์ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการบรรยายใน ตอนที่ยังรับราชการ และในขณะนี้มีคนมาติดต่อให้ไปออกรายการวิทยุ และนายฉลอง สว่างใจ มีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการในเวลาที่ประชุม ผู้ที่มาพูดคุยกันจะเป็นสมาชิกใน ชุมชนที่มาร่วมกันทำนํ้าหมักชีวภาพ

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม เป็นการแลกเปลี่ยน เรียนรู้แบบการ เล่าเรื่อง และการเสวนา มีรายละเอียดดังนี้

- การเล่าเรื่อง

“มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันที่องค์การชุมชน องค์การทอผ้า บางที่ ทางชุมชนก็ให้ไปที่ชุมชนของเขา เวลา กทม. ไปจัดสัมมนา เขาก็จะให้ไป บรรยายบนรถตามชุมชน ตามเขตในกรุงเทพฯ” (อุบล ม่วงทิม, 2562)

“ตอนนี้ที่จะชวนไปก็จะชวนไปออกรายการวิทยุ แต่ก็ยังไม่ได้ไป เลย แล้วก็อย่างตอนที่ยังทำงานอยู่ เขาก็เรียกไปช่วยบรรยายไรศัตรู่ม มัน ก็มีบ้าง แต่ไม่มาก” (เทวินทร์ กุลปิยะวัฒน์, 2562)

- การเสวนา

“เวลาประชุมมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันทุกครั้ง จะประชุมวันเสาร์ ที่ 2 ของเดือน” (ฉลอง สว่างใจ, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เป็น เจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 2 วิธีการด้วยกัน ได้แก่ 1) การเล่าเรื่อง ผู้สูงอายุจะใช้วิธีการเล่าเรื่องแบบเป็นทางการในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คือการบรรยายตามชุมชน

ตามสถานที่จัดงานของทางราชการ โดยได้รับการติดต่อจากหน่วยงานที่เป็นเจ้าของโครงการ/กิจกรรม และ 2) การเสวนา ผู้สูงอายุจะใช้วิธีการเสวนาที่เป็นทางการในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คือมีการจัดประชุมเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันทุกวันเสาร์ที่ 2 ของเดือน เพื่อสอบถามการดำเนินกิจกรรมแต่ละเดือนและทำผลิตภัณฑ์ขึ้นมาเพื่อไว้ใช้ในเดือนต่อไป ซึ่งทั้ง 2 วิธีการสอดคล้องกับ พัททังค์ ศิริวงศ์ (2561) กล่าวว่า การเล่าเรื่อง เป็นการเล่าถ่ายทอดประสบการณ์ การเสวนา เป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้

3.4.2 สาขาคุณธรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาคุณธรรม พบว่า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุมีวิธีการดังนี้ นางอัจฉรา สมั่นวอ มีวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ คนที่มาแลกเปลี่ยนหรือพูดคุยส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่ทำไร่ทำสวนเหมือนกัน นางบุญสืบ พรหมณ์แก้ว มีวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวลาที่เป็นประชุม ไปสัมมนา จะเป็นการพูดคุยอย่างเป็นทางการ และมีการพูดคุยกันนอกรอบแบบไม่เป็นทางการด้วย และนางภู่ระหงษ์ สุขสะอาดมีวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยใช้สื่อออนไลน์ คือการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการผ่านไลน์ และนางสาวบุญเรือน บัวพ่วง ไม่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุสาขาคุณธรรมกรรม เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบการเสวนา และแบบเครือข่ายออนไลน์ มีรายละเอียดดังนี้

- การเสวนา

“มี ก็พูดคุยแลกเปลี่ยนกันตามชุมชน” (อัจฉรา สมั่นวอ, 2562)

“มี เวลาเจอกันตอนประชุม ไปสัมมนา เราก็คุยกัน พูดคุยแลกเปลี่ยนกันไป” (บุญสืบ พรหมณ์แก้ว, 2562)

- เครือข่ายออนไลน์

“ก็เผยแพร่ให้กับสาธารณะ มีลงไลน์ แต่ป่าจะไม่ชำนาญเรื่องเทคโนโลยีเท่าไร เพราะว่ามันยุ่งยาก” (ภู่ระหงษ์ สุขสะอาด, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาคุณธรรมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 2 วิธีการด้วยกัน ได้แก่ 1) การเสวนา แบ่งรูปแบบออกเป็น 2 ลักษณะด้วยกันคือ การเสวนาแบบไม่เป็นทางการ คือการพูดคุยแลกเปลี่ยนทั่วไปตามชุมชน การเสวนาแบบเป็นทางการ คือการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันในที่ประชุม และ

2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านทางเครือข่ายออนไลน์แบบไม่เป็นทางการ เป็นการพิมพ์ลายละเอียด ข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์ เมื่อสมาชิกกลุ่มถามก็จะพิมพ์ข้อความลงไป เป็นต้น ซึ่งทั้ง 2 วิธีการสอดคล้อง กับ พิทักษ์ ศิริวงศ์ (2561) กล่าวว่า การเสวนา เป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ และเครือข่ายสังคม เป็นการสื่อสารแลกเปลี่ยนในลักษณะกลุ่มคนบนเครือข่ายออนไลน์

3.4.3 สาขาศิลปกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม พบว่า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุมีวิธีการดังนี้ นางสุพิชชา พิเนต, นางฤดีวรรณ ตันเจริญทรัพย์, และนายวุฒิชัย ดนตรี มีวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการภายในชมรม ผู้สูงอายุ ในหมู่ที่ทำบายศรี และเวลาไปร่วมงานต่าง ๆ ตามลำดับ ส่วนนายสุรเดช หวังเจริญ มีวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการรวมตัวกลุ่มคนที่สนใจเรื่องพลอยมาพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ซึ่งกัน และกัน ส่วนมากจะมาพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้กันที่บ้าน และตามสถานที่ที่ได้เชิญไป และนาย นิमित วาระวรรณ มีวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการให้บุคคลที่สนใจปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดประสบการณ์ และความเคยชินที่ศูนย์บริการสาธารณสุข 53 เฉพาะวันศุกร์ ส่วนที่สำนักงานเขตหลักสี่จะมาสอน วันจันทร์ และสอนที่ชวนขึ้นทุกวันพุธ

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุสาขาศิลปกรรม เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบการเสวนา ชุมชนนักปฏิบัติ เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง มีรายละเอียดดังนี้

- การเสวนา

“มี ก็จะมาพูดคุยแลกเปลี่ยนอยู่ในชมรมผู้สูงอายุ” (สุพิชชา พิเนต, 2562)

“แลกเปลี่ยนกันในกลุ่มที่ทำบายศรี ที่สำนักงานเขต” (ฤดีวรรณ ตันเจริญทรัพย์, 2562)

“มี เวลาเราไปร่วมงานด้วยกัน สถานที่บอกแน่นอนไม่ได้” (วุฒิชัย ดนตรี, 2562)

- ชุมชนนักปฏิบัติ

“ก็แลกเปลี่ยนกันตลอด แลกกันแบบทู่แหว่ ส่วนมากตรงนี้ที่บ้าน ของผม และทุกที่ที่เชิญผมไป” (สุรเดช หวังเจริญ, 2562)

- เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง

“มี จะสอนและให้ทำจริง ที่ศูนย์บริการสาธารณสุข 53 เฉพาะวันศุกร์ เพราะวันศุกร์เป็นของผู้สูงอายุ ส่วนที่สำนักงานเขตจะมาสอนวันจันทร์ และสอนที่ชวนขึ้นทุกวันพุธ” (นิมิต วาระวรรณ, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3 วิธีการด้วยกัน ได้แก่ 1) การเสวนาอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการพูดคุยทั่วไปเวลาเจอกัน ได้ร่วมงานกัน หรือตามสถานที่ที่นัดทำกิจกรรมร่วมกัน 2) ชุมชนนักปฏิบัติ เป็นการรวมตัวกันของผู้ที่สนใจในเรื่องเดียวกันมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกันอย่างไม่เป็นทางการ และ 3) เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง คือการลงมือปฏิบัติจริง โดยมีผู้สูงอายุเป็นผู้ให้คำแนะนำระหว่างที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งทั้ง 3 วิธีการสอดคล้องกับพิทักษ์ ศิริวงศ์ (2561) กล่าวว่า การเสวนา เป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ ชุมชนนักปฏิบัติเป็นการรวมตัวกันของผู้ที่สนใจในเรื่องเดียวกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง เป็นการให้เกิดประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติจริง

3.4.4 สาขาสาธารณสุข

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุข พบว่าการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสาขานี้ คือ การพูดคุยแลกเปลี่ยนแบบไม่เป็นทางการในวงทานข้าว

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุสาขาสาธารณสุข เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบการเสวนา มีรายละเอียดดังนี้

- การเสวนา

“มี ก็ในกลุ่มที่เรียนแพทย์แผนไทยมาด้วยกัน สถานที่ส่วนใหญ่ก็นัดกันเจอกันในวงทานข้าว” (เพ็ญอำพันธ์ ธนโชคชียนนท์, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุขมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้แก่ การเสวนาแบบไม่เป็นทางการในกลุ่มเพื่อนที่เรียนมาด้วยกัน จะนัดพูดคุยกันในวงทานข้าว ซึ่งสอดคล้องกับ พิทักษ์ ศิริวงศ์ (2561) กล่าวว่า การเสวนา เป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้

3.4.5 สาขาภาษาและวรรณกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาภาษาและวรรณกรรมพบว่า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสาขานี้ คือ การพูดคุยแลกเปลี่ยนกับเพื่อนที่รับราชการครูเหมือนกัน ส่วนใหญ่จะนัดพบกันที่บ้านหรือสถานที่ที่สะดวกตามแต่สถานการณ์

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุสาขาภาษาและวรรณกรรม เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบการเสวนา มีรายละเอียดดังนี้

- การเสวนา

“มีค่ะ กับคุณครูภาษาไทยด้วยกัน หรือว่าท่านที่อยากรู้ ก็มีท่านที่มีความสนใจตรงนี้ ก็จะมีเพื่อน จบ ป.เอก ป.โท ก็ได้มาพูดคุยแลกเปลี่ยนสถานที่อาจจะไปพบที่บ้านของผู้รู้ ส่วนมากจะเป็นแนวนั้นหรืออาจจะนัดเจอกันตรงไหนสักที่หนึ่ง”(สุรีย์ประภา ศรีโพธิ์สุข, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาภาษาและวรรณกรรมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้แก่ การเสวนาแบบไม่เป็นทางการ จะนัดเจอกันตามสถานที่ที่สะดวก ซึ่งสอดคล้องกับ พิทักษ์ ศิริวงศ์ (2561) กล่าวว่า การเสวนา เป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้

3.4.6 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณีพบว่า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสาขานี้ คือ การให้กลุ่มคนที่สนใจลงมือปฏิบัติจริง ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กที่อยู่ในชุมชน และที่สำนักงานเขต

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุด้านขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง มีรายละเอียดดังนี้

- เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง

“มี เด็ก ๆ ในชุมชน ส่วนมากก็จะแลกเปลี่ยนในชุมชน ไปที่สำนักงานเขตบ้าง ไปทำให้ชุมชนอื่นดูด้วย” (ปี สีกระทุม, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณีมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริงแบบเป็นทางการ คือการไปออกตามชุมชน สำนักงานเขตที่เชิญไปตามสถานที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ โดยผู้สูงอายุเป็นผู้สาคิดและให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้ปฏิบัติไปพร้อมกับตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ พิทักษ์ ศิริวงศ์ (2561) กล่าวว่า เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง เป็นการให้เกิดประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติจริง

กล่าวโดยสรุป การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครทั้ง 6 สาขานั้น พบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 2 วิธีการด้วยกัน ได้แก่ 1) การเล่าเรื่อง และ 2) การเสวนา ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาคหกรรมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 2 วิธีการ ได้แก่ 1) การเสวนา และ 2) เครือข่ายออนไลน์ ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3 วิธีการด้วยกัน ได้แก่ 1) การเสวนา 2) ชุมชนนักปฏิบัติ และ 3) เรียนรู้โดยการปฏิบัติ ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสารณสุขและสาขาภาษาและวรรณกรรมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการเสวนา และผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณีมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง

ตารางที่ 10 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้	สาขาเกษตรกรรม	สาขาศึกษา	สาขาศิลปกรรม	สาขาสาธารณสุข	สาขาภาษาและ วรรณกรรม	ด้านขนบ ธรรมเนียมประเพณี
1. การเสวนา	✓	✓	✓	✓	✓	-
2. การเล่าเรื่อง	✓	-	-	-	-	-
3. เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง	-	-	✓	-	-	✓
4. เครือข่ายออนไลน์	-	✓	-	-	-	-
5. ชุมชนนักปฏิบัติ	-	-	✓	-	-	-

3.5 การจัดเก็บความรู้

การจัดเก็บความรู้เป็นการนำความรู้ที่ได้มาจากการสร้างความรู้ การแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้มากำหนดสิ่งสำคัญที่จะเก็บไว้เป็นความรู้ โดยต้องพิจารณาถึงวิธีการเก็บรักษา และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น การจัดเก็บไว้ในตัวบุคคล การบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร (2550) กล่าวว่า การจัดความรู้ให้เป็นระบบ เมื่อได้เนื้อหาความรู้มาแล้ว ต้องมีการแบ่งประเภทความรู้ จัดทำสารบัญเพื่อให้การเก็บรวบรวมและการค้นหาได้ง่าย สะดวกและรวดเร็ว ในการศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นการจัดเก็บความรู้ด้านภูมิปัญญาของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครที่ไม่อาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยเท่าใดนัก เพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่มองว่ามันเป็นเรื่องที่ยุงยาก สิ้นเปลืองงบประมาณ และไม่มีเวลาที่จะเรียนรู้เรื่องของเทคโนโลยีใหม่ ๆ โดยมีรายละเอียดแต่ละประเด็นดังนี้

3.5.1 สาขาเกษตรกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรม พบว่า การจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุมีวิธีการดังนี้ นายอุบล ม่วงทิม มีการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบของหนังสือ เป็นแผนพับ แต่ปัจจุบันหมดแล้ว ยังไม่ได้ผลิต นายเทวินทร์ กุลปิยะวัฒน์ มีการจัดเก็บความรู้

ในรูปแบบการบันทึกลงในกระดาษ สมุดจดบันทึก ทำมาตั้งแต่เด็ก ๆ เช่น เมื่อเผชิญกับปัญหาศัตรูพืช จะจดถึงรายละเอียดสาเหตุของการเกิด และวิธีการป้องกัน และนายฉลอง สว่างใจ มีการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบการบอกผ่านตัวบุคคล คือ เวลาที่มีผู้สนใจมาเรียนจะบอกผ่านปากต่อปาก และเก็บไว้ในตัวเอง ไม่ได้เขียนเป็นหนังสือ

การจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม เป็นการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรทางหนังสือ และการจัดเก็บความรู้ในลักษณะการบอกต่อผ่านตัวบุคคลมีรายละเอียดดังนี้

- การบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรทางหนังสือ

“มีทำเป็นหนังสือ เคยทำแล้วก็หมดไปแล้ว ก็จัดเก็บความรู้ไว้ในตัวเอง อนาคตจะให้เป็นแผนพับหรืออาจจะเป็นเล่ม” (อุบล ม่วงทิม, 2562)

“วิธีการจัดเก็บก็คือการบันทึกไว้ไว้ในเอกสาร บันทึกของเรา ลุงยังมีเอกสาร ลุงเคยไปทำสวนที่รังสิต 2522 – 2532 ลุงก็ยังจดมาเลย ตรงนี้จด ๆ เอาไว้ ทุกเดือนเลยว่ามันเกิดอะไร มันใช้ได้ผลดีมากมาเลย คือใช้ได้ทุกอย่าง อย่างไม่ไปทำที่ทุ่งรังสิต เกิดปัญหา 3 - 4 ประการ ลุงจำไว้เลย แล้วมันก็ไม่เกิดขึ้นนะตรงนั้นนะ เราเคยพลาดมาแล้ว ตอนนั้นเรายังใหม่ ประสบการณ์เรายังไม่มี แล้วมันยังสามารถนำข้อมูลบางอย่างกลับมาใช้ได้ ในตอนนี้ ถึงแม้เวลาจะผ่านมากกว่า 40 ปี แล้ว เพียงแต่เปลี่ยนศัตรูพืช ทำให้สามารถระแวงระวังได้ดี ตรงนี้ลุงทำสัมมาดี ไม่ค่อยมีเสียหายอย่างที่เมื่อก่อนทำมา เพราะเราจดบันทึก” (เทวินทร์ กุลปิยะวัฒน์, 2562)

- การจัดเก็บความรู้ในลักษณะการบอกต่อผ่านตัวบุคคล

“วิธีปากต่อปาก เก็บไว้ในตัวเรา” (ฉลอง สว่างใจ, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าการจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรมมีวิธีการจัดเก็บด้วยกัน 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) การบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรทางหนังสือ เป็นวิธีการที่ผู้สูงอายุได้จัดเก็บความรู้ไว้อย่างเป็นระบบ อธิบายถึงวิธีการดูแลพันธุ์พืช เพื่อให้คนที่สนใจเข้ามาศึกษาและง่ายต่อการค้นคว้า และ 2) การจัดเก็บความรู้ในลักษณะการบอกต่อผ่านตัวบุคคล เป็นวิธีการบอกผ่านกับบุคคลที่ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่มีการพิมพ์เป็นหนังสือหรือเอกสาร

3.5.2 สาขาคหกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาคหกรรม พบว่าการจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุมีวิธีการดังนี้ นางอัจฉรา สมั่นวอ และนางบุญสืบ พรหมณ์แก้ว มีการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบของการบอกต่อผ่านปากต่อปาก หรือผ่านตัวบุคคล ส่วนนางภู่ระหงษ์ สุขสะอาด การจัดเก็บความรู้ในรูปแบบของการบันทึกลงในคอมพิวเตอร์

การจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุสาขาคหกรรม เป็นการจัดเก็บความรู้ในลักษณะการบอกต่อผ่านตัวบุคคล และการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรทางหนังสือและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ มีรายละเอียดดังนี้

- การจัดเก็บความรู้ในลักษณะการบอกต่อผ่านตัวบุคคล

“อยู่ในตัวเรา ถ้าใครอยากรู้มาถามแล้วเราก็จะให้เขาไป ถ้าใครอยากรู้อยากถามเราก็จะบอกเขา คือเราจะไม่เก็บไว้กับตัวเอง พอถ้าเก็บไว้กับตัวเอง ตายไปมันก็ไปกับเรา ไม่ได้ถ่ายทอด และไม่ได้เขียนทำเป็นรูปเล่ม” (อัจฉรา สมั่นวอ, 2562)

“บอกต่อกันปากต่อปาก ถ้าเขาถามเราก็จะบอก แต่เราไม่เก็บไว้กับตัวเรานะ เราบอกให้กับคนที่สนใจ” (บุญสืบ พรหมณ์แก้ว, 2562)

- การบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรทางหนังสือและบันทึกลงในอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์

“ลูกเขาก็ลงคอมบ้างนะ ส่วนเราก็จะเขียนเอาไว้เป็นของเรา บางครั้งมันก็ลืมเหมือนกัน เราก็จดไว้ ถ้าเราลืมเราก็ไปดู” (ภู่ระหงษ์ สุขสะอาด, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าการจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุสาขาคหกรรมมีวิธีการจัดเก็บด้วยกัน 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) การจัดเก็บความรู้ในลักษณะการบอกต่อผ่านตัวบุคคล เป็นวิธีการจัดเก็บความรู้อย่างไม่เป็นระบบมากนัก ถ้ามีคนมาถามก็จะบอกรายละเอียดไป และ 2) การบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรทางหนังสือและบันทึกลงในอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ มีการจัดเก็บความรู้อย่างเป็นระบบผ่านทาง การเขียนและนำข้อมูลที่เขียนบันทึกลงในคอมพิวเตอร์ โดยลูกจะเป็นคนนำเก็บข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์เพื่อป้องกันการสูญหาย

3.5.3 สาขาศิลปกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม พบว่าการจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุมีวิธีการดังนี้ นายสุรเดช หวังเจริญ, นางฤดีวรรณ ตันเจริญทรัพย์, นายสมศักดิ์ ร่ำรวยธรรม, และนางสุพิชชา พิเนท์ มีการจัดเก็บความรู้ไว้ในตัวคน หรือการบอกผ่านตัวบุคคลให้กับลูกศิษย์ กับบุคคลที่สนใจ ส่วนทางด้านนายบรรลु เวียงพล มีการจัดเก็บความรู้ไว้ในอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ คือ ใสไว้ในแผ่นซีดี และบันทึกขอมูลลงในแฟลชไดรฟ์

การจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุสาขาศิลปกรรม เป็นการจัดเก็บความรู้ในลักษณะการบอกต่อผ่านตัวบุคคล และการบันทึกลงในอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ มีรายละเอียดดังนี้

- การจัดเก็บความรู้ในลักษณะการบอกต่อผ่านตัวบุคคล

“ปัจจุบันนี้ ผมถ่ายทอดสู่ลูกศิษย์และลูกศิษย์ก็ไปถ่ายทอดคนอื่นต่อ ผมก็เก็บความรู้ไว้ในคน และลูกศิษย์ก็ทำหน้าที่แทนผมต่อ บางทีใส่เศษกระดาษใส่คอมพิวเตอร์ อยู่ ๆ ไวรัสกิน ผมคิดว่ามันไม่ถาวร เพราะฉะนั้นเราต้องเอาความรู้ให้กับลูกศิษย์ แล้วลูกศิษย์ก็นำความรู้ไปให้คนอื่นต่อ”
(สุรเดช หวังเจริญ, 2562)

“เก็บเอาไว้กับตัวเรา มันจะไม่มีวันลืมเลย ไม่ว่าจะผ่านมา 50 ปี 10 ปี จะไม่มีวันลืม แต่เวลาเราจะถ่ายทอด เราก็จะเขียน พิมพ์ออกมา”
(ฤดีวรรณ ตันเจริญทรัพย์, 2562)

“อยู่ในตัวเรา ทำจนชิน 20 กว่าปีนี้ หลับตาก็เห็นแล้ว ขนาดกะดินจะปั้น ก็ยังกะถูก ว่าควรจะใช้ดินแค่ไหน คลึงออกมาแล้วจะได้อย่างเนี้ย ๆ แล้วคือเราสัมผัสดิน เราก็รู้แล้วว่าปริมาณของมันพอไหม พอกับกึ่งตัวนี้ไหม หรือปลาตัวนี้ไหม แล้วมันจะออกมาเท่า ๆ กัน” (สมศักดิ์ ร่ำรวยธรรม, 2562)

“เราไม่ได้เป็นนักเขียน เพราะฉะนั้นภูมิปัญญามันก็จะสะสมจากที่เราอ่าน จากที่เราบอกเล่า ปากต่อปาก มันก็เลยอยู่ในตัวใครตัวมัน”
(สุพิชชา พิเนท์, 2562)

- การบันทึกลงในอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์

“อัดแผ่นไว้ อยู่ในแฟลชไดรฟ์” (บรรลุ เวียงพล, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าการจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุสาขาศิลปกรรม มีวิธีการจัดเก็บด้วยกัน 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) การจัดเก็บความรู้ในลักษณะการบอกต่อผ่านตัวบุคคล โดยมองว่าการบอกผ่านตัวบุคคลเป็นสื่อชนิดหนึ่งที่ไม่มีความซับซ้อนหรือยุ่งยาก และง่ายต่อการถ่ายทอด และ 2) การบันทึกลงในอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ผู้สูงอายุได้นำสื่อของตนเองบันทึกลงในแผ่นซีดี ในแฟลชไดรฟ์เพื่อป้องกันการสูญหาย

3.5.4 สาขาสาธารณสุข

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุข พบว่า รูปแบบการจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุ คือ การบันทึกลงในหนังสือ ภายในหนังสือจะบอกรายละเอียดของสมุนไพรไว้

การจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุสาขาสาธารณสุข เป็นการจัดเก็บความรู้ในลักษณะการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรทางหนังสือ มีรายละเอียดดังนี้

- การบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรทางหนังสือ

“มีเขียนหนังสือ 3 เล่ม พอเราสอนเขามันก็มีข้อมูลอยู่ เราก็ทำเป็นเล่ม มันจะอยู่ในตำราทั้งหมด” (เพ็ญอำพันธ์ ธนโชคชียานนท์, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าการจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุสาขาสาธารณสุขมีวิธีการจัดเก็บความรู้โดยการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรทางหนังสือ เป็นการเขียนบรรยายขั้นตอนการผลิต อุปกรณ์ วัตถุดิบที่ใช้มีอะไรบ้าง และป้องกันการลืม

3.5.5 สาขาภาษาและวรรณกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาภาษาและวรรณกรรม พบว่า รูปแบบการจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุ คือ การจดบันทึก ข้อตโน้ตไว้

การจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุสาขาภาษาและวรรณกรรม เป็นการจัดเก็บความรู้ในลักษณะการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรทางหนังสือ มีรายละเอียดดังนี้

- การบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรทางหนังสือ

“ส่วนมากตัวเองไม่ได้เขียน แต่รวบรวมจากที่ผู้อื่นเขียนไว้ มีข้อดีโน้ตแต่ว่ายังไม่ได้ทำเป็นของตัวเองเลย ตอนนี้ไม่ได้รวบรวม”
(สุรีย์ประภา ศรีโพธิ์สุข, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าการจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุสาขาภาษาและวรรณกรรมมีวิธีการจัดเก็บความรู้โดยการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรทางหนังสือ เป็นการจดข้อมูลแบบย่อ ๆ ที่ได้รวบรวมจากผู้อื่น

3.5.6 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี พบว่า รูปแบบการจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุ คือ การเก็บความรู้ไว้ในตัวเอง และบอกผ่านการสอน การสาธิตให้กับผู้สนใจ

การจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุด้านขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นการจัดเก็บความรู้ในลักษณะการบอกต่อผ่านตัวบุคคล มีรายละเอียดดังนี้

- การจัดเก็บความรู้ในลักษณะการบอกต่อผ่านตัวบุคคล

“ไม่ต้องเก็บอะไร มันอยู่ในสมองอยู่แล้ว เรารู้อยู่แล้ว เราเคยทำ ก็เหมือนพอเห็นเราก็รู้เลยทันที ใช้ความจำอย่างเดียวก็จำได้ ไม่เคยลืม ถ้ามีผู้สนใจก็สามารถถ่ายทอดได้ ไม่ยาก” (ปี สีกระทุม, 2562)

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าการจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุด้านขนบธรรมเนียมประเพณีมีวิธีการจัดเก็บความรู้ในลักษณะการบอกต่อผ่านตัวบุคคล โดยมองว่าสิ่งที่เราเคยปฏิบัติมา ทำเป็นประจำจนเกิดความเคยชิน ไม่จำเป็นต้องไปจดบันทึก

กล่าวโดยสรุป การจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครมีวิธีการจัดเก็บความรู้แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) การจัดเก็บความรู้ในลักษณะการบอกต่อผ่านตัวบุคคล เป็นการจัดเก็บข้อมูลความรู้อย่างไม่เป็นระบบมากนัก เน้นการบอกผ่านบุคคล และเก็บไว้ในตัวผู้สูงอายุเอง และ 2) การบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นการจัดเก็บข้อมูลความรู้อย่างเป็นระบบ แบ่งออกเป็นทางหนังสือกับอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ คือ คอมพิวเตอร์ แผ่นซีดี และแฟลชไดรฟ์ เพื่อป้องกันการสูญหาย และป้องกันการลืม ซึ่งสอดคล้องกับภราดร จินดา

วงศ์ (2549) กล่าวว่า ความรู้แจ้ง เป็นความรู้ที่ปรากฏและมองเห็นได้ชัดเจน สามารถจัดทำออกมาในรูปแบบของเอกสาร คู่มือ หรือสื่อต่าง ๆ และสามารถถ่ายทอดหรือรวบรวมได้ง่าย ความรู้แฝง เป็นความรู้ที่ไม่ปรากฏชัดแจ้ง ถูกฝังลึกและซ่อนเร้นอยู่ในตัวคน อาจเกิดจากประสบการณ์ การเรียนรู้ หรือพรสวรรค์ ซึ่งแต่ละสาขามีการจัดเก็บความรู้ ดังนี้ ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรมมีการจัดเก็บความรู้ 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) การบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรทางหนังสือ และ 2) การจัดเก็บความรู้ในลักษณะการบอกต่อผ่านตัวบุคคล ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาคหกรรมมีการจัดเก็บความรู้ 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) การจัดเก็บความรู้ในลักษณะการบอกต่อผ่านตัวบุคคล และ 2) การบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรทางหนังสือ และ 3) บันทึกลงในอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรมมีการจัดเก็บความรู้ 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) การจัดเก็บความรู้ในลักษณะการบอกต่อผ่านตัวบุคคล และ 2) การบันทึกลงในอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุขและสาขาภาษาและวรรณกรรมมีการจัดเก็บความรู้โดยการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรทางหนังสือ และผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณีมีการจัดเก็บความรู้ในลักษณะการบอกต่อผ่านตัวบุคคล

ตารางที่ 11 การจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

การจัดเก็บความรู้	สาขาเกษตรกรรม	สาขาคหกรรม	สาขาศิลปกรรม	สาขาสาธารณสุข	สาขาภาษาและวรรณกรรม	ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี
1. การบอกต่อผ่านตัวบุคคล	✓	✓	✓	-	-	✓
2. การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรทางหนังสือ	✓	✓	-	✓	✓	-
3. การบันทึกลงในอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์	-	✓	✓	-	-	-

3.6 การถ่ายทอดความรู้

การถ่ายทอดความรู้ คือการเคลื่อนที่ของข้อมูลความรู้จากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่ง มีทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การถ่ายทอดความรู้เป็นทางการ คือการจัดเตรียมไว้ล่วงหน้า เช่น การจัดการอบรม การประชุม การศึกษาดูงาน ส่วนการถ่ายทอดความรู้ไม่เป็นทางการนั้นจะเป็นการถ่ายทอดโดยอาจจะไม่รู้ตัว เช่น จากการสอนลูกสอนหลาน การปฏิบัติตามแบบอย่างของบรรพบุรุษ หรือการบอกเล่าต่อ ๆ กันมา เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (2548) กล่าวว่า การเผยแพร่ความรู้ เมื่อได้มีการสร้างความรู้แล้ว องค์กรจะทำหน้าที่ในการประสานงานให้มีการเผยแพร่หรือแบ่งปันความรู้ทั่วทั้งองค์กรและภายนอกองค์กร มีได้หลายรูปแบบตั้งแต่การถ่ายทอดความรู้ผ่านการพูดคุย การใช้เทคโนโลยีผ่านอีเมล ส่วนเจษฎา นกน้อย และคณะ (2553) กล่าวว่า การถ่ายทอดความรู้ มีความจำเป็นสำหรับองค์กรเนื่องจาก องค์กรจะเรียนรู้ได้ดีมากขึ้นเมื่อความรู้มีการกระจายและถ่ายทอดไปอย่างรวดเร็วและเหมาะสมทั่วทั้งองค์กร ซึ่งการศึกษาประเด็นการถ่ายทอดความรู้ นั้น ผู้ศึกษามุ่งเน้นศึกษาการถ่ายทอดความรู้ทางด้านภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ โดยรายละเอียดการถ่ายทอดความรู้ด้านภูมิปัญญาของผู้สูงอายุนั้นได้มีการนำเสนอไว้แล้วในหัวข้อ 2.3 รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ

3.6.1 สาขาเกษตรกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรม พบว่าแต่ละท่านมีวิธีการถ่ายทอดความรู้ ดังนี้ นายฉลอง สว่างใจ มีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยวิธีการปฏิบัติจริง ทุกเขตที่มาเรียน ทั้ง 50 เขต จะมาเรียนกับตน ต้องเอาอุปกรณ์มาเรียนด้วย เพราะตนมีอุปกรณ์ไม่เพียงพอ ระยะเวลาที่เรียนใช้เวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมง ทางด้านนายอุบล ม่วงทิม มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีการสาธิต เมื่อทางเขตดุสิตได้ไปให้ความรู้กับชุมชน เขาก็เชิญไปเป็นวิทยากรให้ความรู้กับคนในชุมชน ไปพูดคุย บรรยาย ไปสาธิตให้ชาวบ้านดูว่าทำอย่างไร เช่น กระเช้าของขวิด กระเช้าผลไม้ สิ่งของพวกนี้มันสามารถปลูกพืชได้ ไม่ต้องนำไปทิ้ง มันสามารถแขวนกับรั้วได้ กระทั่งหม้อหุงข้าวไฟฟ้าที่เสียแล้ว เราก็สามารถนำมาปลูกผักได้เช่นกัน และนายเทวินทร์ กุลปิยะวัฒน์ มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีการบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ถ่ายทอดความรู้ตรงนี้ผ่านทางไลน์ และทางเฟซบุ๊ก ซึ่งในตอนนี้อยู่กำลังสร้างเพจอยู่ชื่อว่า “สวนคลองหลอด 100 ปี” สาเหตุที่ได้ถ่ายทอดทางนี้คือ เป็นคนที่ชอบอ่านหนังสือและตอนนี้ได้รวบรวมข้อมูลไว้จำนวนหนึ่ง เพื่อในอนาคตจะเขียนหนังสือเกี่ยวกับการเกษตรออกมา

ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรม มีการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยวิธีการปฏิบัติจริง คนที่เรียนจะต้องนำอุปกรณ์มาเอง เนื่องจากอุปกรณ์ในการทำมีจำนวนจำกัด ต่อมาเป็นวิธีการสาธิต โดยทางหน่วยงานได้เชิญให้ไปเป็นวิทยากรตามชุมชน รวมถึงการบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษรผ่านทางเพจเฟซบุ๊ก ทางไลน์ เพื่อให้คนที่สนใจได้เข้าไปศึกษา

3.6.2 สาขาหัตถกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาหัตถกรรม พบว่า แต่ละท่านมีวิธีการถ่ายทอดความรู้ ดังนี้ นางอัจฉรา สมั่นวอ มีวิธีการถ่ายทอดการทำโรตีมะตะบะด้วยวิธีการปฏิบัติจริง เมื่อมีคนสนใจที่จะเรียนการทำโรตีมะตะบะ จะสอนให้ทำจริง ซึ่งสอดคล้องกับนางบุญสืบ พรหมณ์แก้ว เวลามีคนมาเรียนก็จะสอนให้ปฏิบัติจริงเลย ระยะเวลาการสอนจะใช้เวลาหลายชั่วโมงพอเขาทำได้ เขาก็นำไปทำขาย และสอดคล้องกับนางภูระหงษ์ สุขสะอาด มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ด้วยการสอนให้ทำจริงไปพร้อมกัน และทางด้านนางสาวบุญเรือน บัวพวง มีวิธีการถ่ายทอดความรู้เฉพาะสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น เนื่องจากสูตรการทำขนมครองแครงสูตรนี้ได้มาจากผู้ใหญ่ท่านหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันเขาก็ยังทำอยู่ ถ้ามีคนสนใจอยากเรียนจะไม่ได้รับสอน ทำภายในครอบครัวเท่านั้น

ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาหัตถกรรม มีการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีการถ่ายทอดความรู้โดยการปฏิบัติจริงให้กับบุคคลที่สนใจคนในละแวกชุมชน ได้รับเชิญให้ไปเป็นวิทยากรให้กับการศึกษานอกระบบ (กศน.) และถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น

3.6.3 สาขาศิลปกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม พบว่า แต่ละท่านมีวิธีการถ่ายทอดความรู้ ดังนี้ นายสุรเดช หวังเจริญ มีวิธีการถ่ายทอดความรู้โดยการสาธิต คนที่สนใจจะมารับการฝึกฝน มีการบรรยายให้ฟัง ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม ระยะเวลาการถ่ายทอดของแต่ละคนไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับความชำนาญและไหวพริบของแต่ละคน บางคนเป็น 100 ชั่วโมง 50 ชั่วโมง แต่จะไม่ต่ำกว่า 30 ชั่วโมง ซึ่งสอดคล้องกับนางสุพิชชา พิเนห์ มีวิธีการถ่ายทอดโดยการสอน สาธิตให้ดู แล้วให้ผู้สูงอายุในชมรมทำตาม และสอดคล้องกับนางฤดีวรรณ ตันเจริญทรัพย์ ที่ถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีการสอน สาธิตให้ดู แล้วให้ทำตาม และให้ผู้เรียนจดบันทึกขั้นตอนวิธีการทำด้วยตนเอง ส่วนนายนิมิต วาระวรรณ มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ด้วย

วิธีการปฏิบัติจริง โดยให้ผู้เรียนฝึกทำจากวัสดุ อุปกรณ์จริงเลย ให้ผู้เรียนฝึกฝนเรื่อย ๆ จนเกิดทักษะและความชำนาญ

ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม มีการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยการสาธิตประกอบการบรรยายให้ดูเป็นตัวอย่าง และให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม และการถ่ายทอดโดยการปฏิบัติจริง ผู้สูงอายุจะให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจริงจนชำนาญ โดยผู้สูงอายุเป็นผู้ให้คำแนะนำในขณะที่ผู้เรียนกำลังปฏิบัติอยู่

3.6.4 สาขาสาธารณสุข

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุข พบว่าวิธีการถ่ายทอดความรู้จะให้ปฏิบัติจริง เมื่อก่อนเป็นวิทยากรให้กับทางกระทรวงแรงงาน สอนเรื่องการแปรรูปสมุนไพร มีครีมบำรุงผิว สบู่ แชมพู โดยจะมีวัสดุติดบให้กับผู้เรียน และมีเอกสารประกอบการสอนที่แจกให้ ในเอกสารจะบอกรายละเอียดไว้ชัดเจน

ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาสาธารณสุข มีการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะที่เป็นทางการ โดยได้รับเชิญให้ไปเป็นวิทยากรให้กับหน่วยงานของภาครัฐ ด้วยวิธีการปฏิบัติจริง

3.6.5 สาขาภาษาและวรรณกรรม

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาภาษาและวรรณกรรม พบว่า วิธีการถ่ายทอดความรู้จะให้ผู้เรียนได้ฝึกหัดทำจริง โดยจะมีแบบฝึกหัด แบบทดสอบให้ผู้เรียนแต่ละคนทำ ซึ่งผู้เรียนบางคนไม่ค่อยอยากเรียน อยากจะเล่น จึงใช้แรงจูงใจให้เขาอยากเรียน โดยการเอาภาพศิษย์เก่าที่ประสบความสำเร็จมาให้ดู เมื่อเขาได้เห็น เขาจึงมีแรงจูงใจที่จะเรียนเพื่อจะได้ประสบความสำเร็จแบบรุ่นพี่

ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาสาขาภาษาและวรรณกรรม มีการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะที่เป็นทางการ ซึ่งจะมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กที่มีความบกพร่องทางด้านสติปัญญาในชุมชน ผ่านการปฏิบัติจริง โดยมีแบบทดสอบ และแบบฝึกซ้อมเสริมให้ทำ

3.6.6 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี พบว่า วิธีการถ่ายทอดความรู้การละเล่นไทย คือวิธีการสาธิต โดยตนจะทำให้ดูเป็นตัวอย่าง แล้วให้คนที่เรียนทำตาม ระยะเวลาในการถ่ายทอดจะใช้เวลาไม่นาน ประมาณชั่วโมงกว่า ๆ

ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี มีการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะที่เป็นทางการ โดยวิธีการสาธิต ตามสถานที่จัดกิจกรรมที่เขตเชิญไปเป็นวิทยากร

การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุทั้ง 6 สาขา มีรูปแบบของการถ่ายทอดความรู้ ดังตารางที่ 12

ตารางที่ 12 การถ่ายทอดความรู้ของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

รูปแบบกระบวนการถ่ายทอด ภูมิปัญญา	สาขาเกษตรกรรม	สาขาคหกรรม	สาขาศิลปกรรม	สาขาสาธารณสุข	สาขาภาษาและ วรรณกรรม	ด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี
1. การปฏิบัติจริง	✓	✓	✓	✓	✓	-
2. การสาธิต	✓	-	✓	-	-	✓
3. การบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็น ลายลักษณ์อักษร	✓	-	-	-	-	-
4. เฉพาะสมาชิกในครอบครัว	-	✓	-	-	-	-

3.7 การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้

การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ คือการนำความรู้ที่ได้รับจากการถ่ายทอดไปใช้ให้เกิดประโยชน์ สามารถนำความรู้มาต่อยอด พัฒนาผลิตภัณฑ์ชิ้นใหม่ หรือใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งในการศึกษาพบว่า การนำความรู้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุไปประยุกต์ใช้นั้น มี 5 สาขาด้วยกันที่สามารถนำความรู้ภูมิปัญญาไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ ได้แก่ สาขาเกษตรกรรม สาขาคหกรรม สาขาศิลปกรรม สาขาสาธารณสุข และสาขาภาษาและวรรณกรรม

จากการศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร พบว่า สามารถสรุปขั้นตอนของรูปแบบการจัดการความรู้ ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุได้ทั้งหมด 5 ขั้นตอนหลักที่สำคัญ ได้แก่ 1) การกำหนดประเด็นความรู้ 2) การแสวงหาความรู้ 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การจัดการความรู้ และ 5) การถ่ายทอดความรู้

ดังนั้นสามารถสรุปรูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครทั้ง 6 สาขาได้ดังภาพที่ 12 - 18

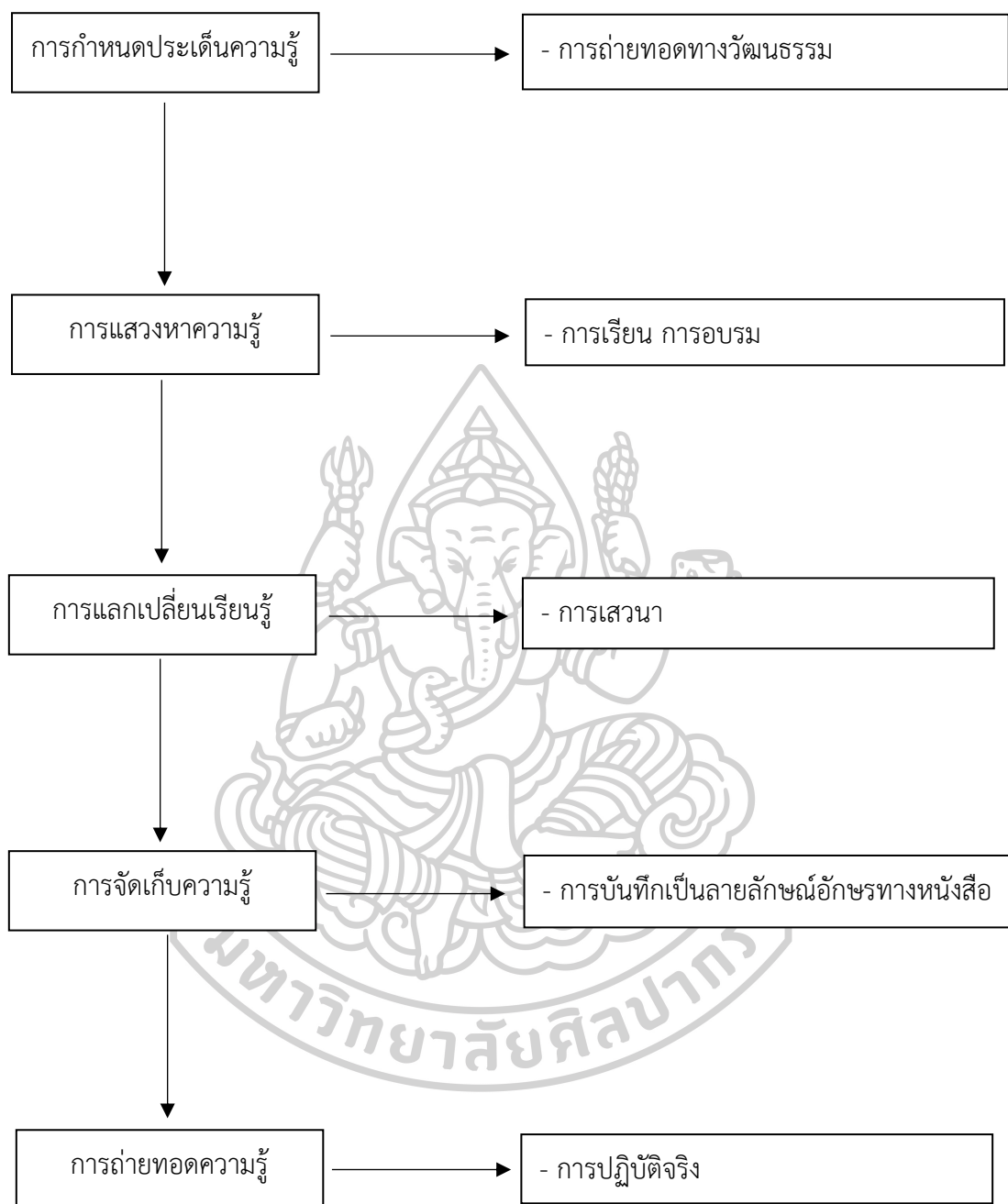
ภาพที่ 12 รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม

ภาพที่ 13 รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุสาขาศาครกรรม

ภาพที่ 14 รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุสาขาศิลปกรรม

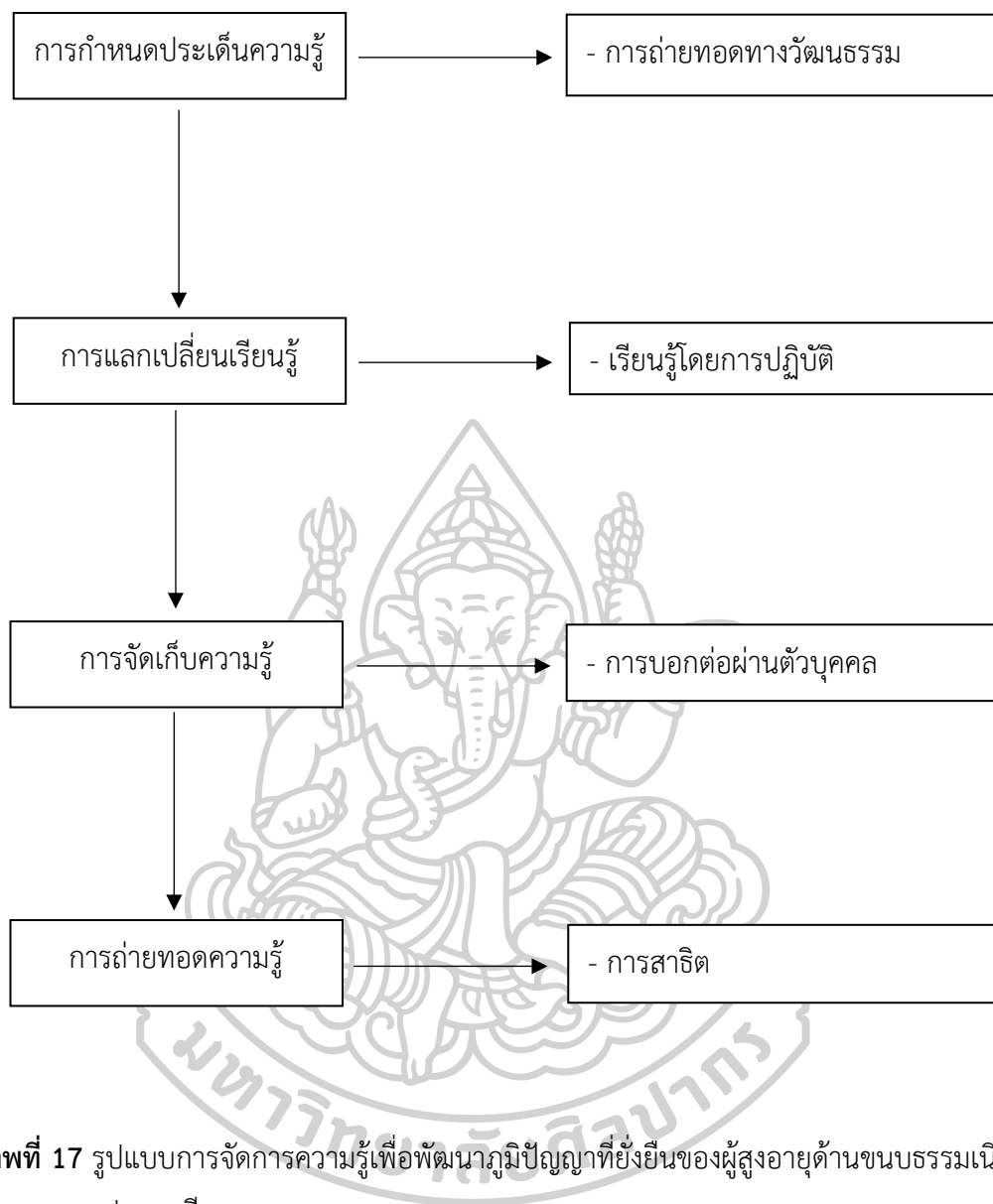

ภาพที่ 15 รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุสาขาสาธารณสุข

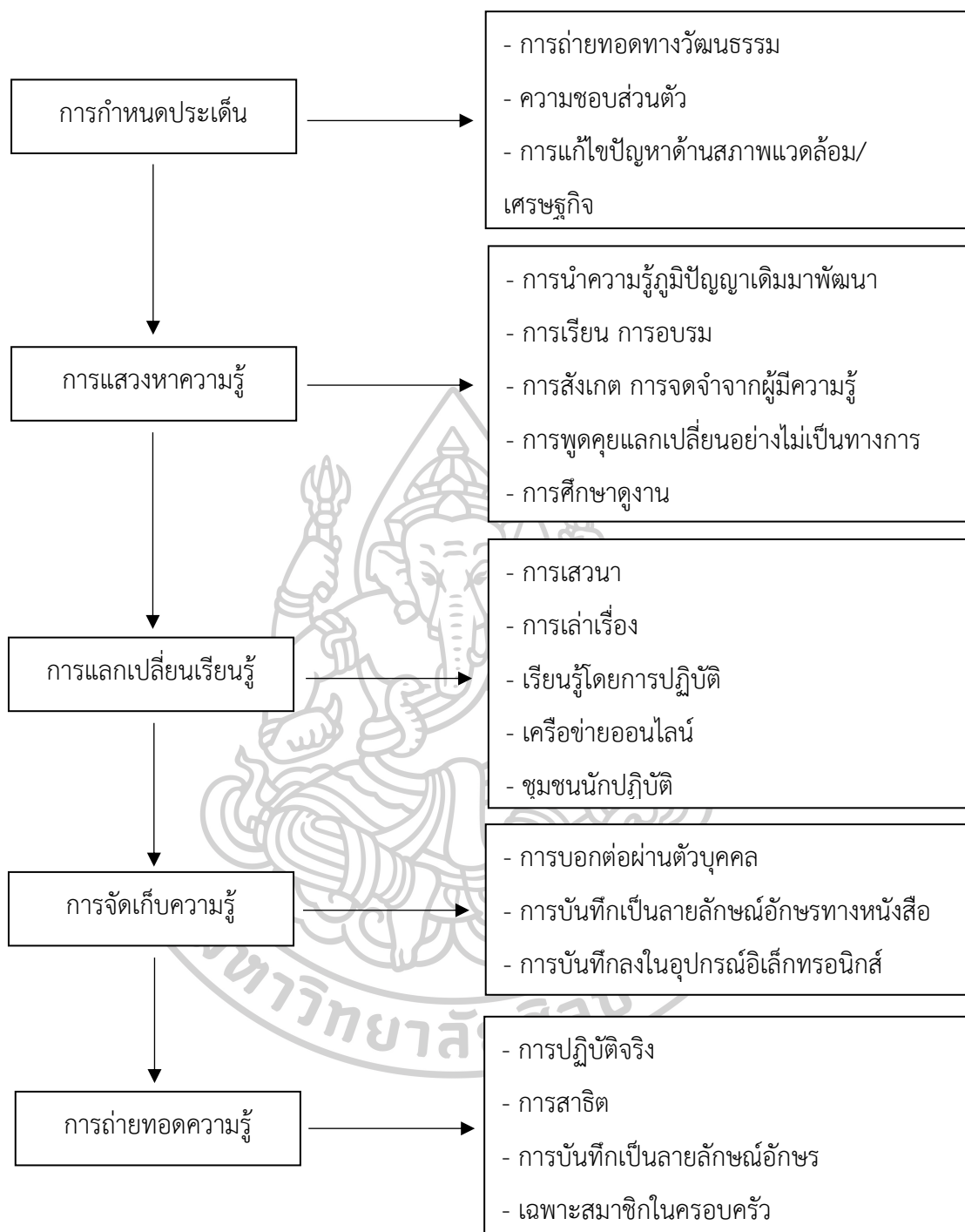

ภาพที่ 16 รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุสาขาภาษาและวรรณกรรม

ภาพที่ 17 รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

ภาพที่ 18 รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุ

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพภูมิปัญญาของผู้สูงอายุชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร และศึกษารูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาเลือกใช้วิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการวิจัยโดยวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย ที่มีอยู่ในปัจจุบัน (Documentary Research) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) และใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เป็นการศึกษาภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญา จำนวน 17 ท่าน แบ่งเป็น 6 สาขา ได้แก่ 1) สาขาเกษตรกรรม 2) สาขาคหกรรม 3) สาขาศิลปกรรม 4) สาขาสาธารณสุข 5) สาขาภาษาและวรรณกรรม และ 6) ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี โดยคัดเลือกจากผลงานและเกียรติประวัติทางภูมิปัญญาที่โดดเด่น

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษามีดังนี้ 1) ผู้ศึกษางานวิจัย เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร รวมทั้งเป็นผู้เตรียมเครื่องมือในงานวิจัยอย่างอื่นด้วย ได้แก่ แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง อุปกรณ์บันทึกภาพ 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุและศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร และ 3) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เพื่อสังเกตโดยผู้ถูกสังเกตไม่รู้ตัว การแสดงพฤติกรรมของผู้ถูกสังเกตเป็นไปอย่างธรรมชาติ ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง

5.1 สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษา รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพภูมิปัญญาของผู้สูงอายุชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน สามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

5.1.1 ศึกษารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร

การศึกษารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร พบว่าจุดเริ่มต้นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุที่ศึกษานั้น สามารถแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ 1) การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จากครอบครัวที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา 2) จากสภาพปัญหาที่ได้รับผลกระทบมาจากสภาพแวดล้อม สภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำ 3) จากความชอบส่วนตัว เกิดจากความสนใจส่วนตัว ทำแล้วเกิดความเพลิดเพลิน และ 4) เกิดจากการประกอบอาชีพที่สืบเนื่องมาจากสมัยทำงาน พอเกษียณเลยนำความรู้ที่ได้จากการประกอบอาชีพมาสร้างเป็นภูมิปัญญาขึ้น

ในส่วนการสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร พบว่าการสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุที่ศึกษานั้น สามารถแบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ คือ 1) จากการปฏิบัติจริง เป็นการฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ 2) จากการอบรม การเรียนรู้ ได้มาจากการเรียนตามความสนใจของผู้สูงอายุ 3) ครูพักลักจำ การจดจำ แอบจำมาจากผู้มีความรู้ ความชำนาญในด้านนั้น ๆ และนำมาทำตาม 4) จากประสบการณ์ เกิดจากการสะสมความรู้ของตัวผู้สูงอายุเอง และ 5) จากพิธีกรรม เป็นการสร้างภูมิปัญญาที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่รุ่นปู่ ย่า ตา ยาย จนถึงปัจจุบัน

สำหรับรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร พบว่ารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ 1) การปฏิบัติจริง ผู้สูงอายุจะถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยการให้ปฏิบัติจริง เป็นการให้ผู้เรียนได้ทำจริง โดยมีผู้สูงอายุคอยให้คำแนะนำอยู่ระหว่างการปฏิบัติ 2) การสาธิต ผู้สูงอายุจะบรรยาย และทำให้เป็นดูเป็นตัวอย่างและให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม 3) การบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และ 4) ถ่ายทอดเฉพาะสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น

ภาพที่ 19 แสดงกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร 6 สาขา

1. จุดเริ่มต้นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุทั้ง 6 สาขา มีรายละเอียดดังนี้ จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม สาขาคหกรรม สาขาศิลปกรรม สาขาสาธารณสุข และด้านขนบธรรมเนียมประเพณี มีจุดเริ่มต้นภูมิปัญญามาจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม และสาขาศิลปกรรม มีจุดเริ่มต้นภูมิปัญญามาจากสภาพปัญหาในด้านสภาพแวดล้อม และด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุสาขาศิลปกรรม มีจุดเริ่มต้นภูมิปัญญาจากความชอบส่วนตัว และผู้สูงอายุสาขาภาษาและวรรณกรรม มีจุดเริ่มต้นภูมิปัญญาจากการประกอบอาชีพ

2. การสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุทั้ง 6 สาขา มีรายละเอียดดังนี้ จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม สาขาสาธารณสุข และสาขาภาษาและวรรณกรรม มีการสร้างภูมิปัญญามาจากการเรียน การอบรม ผู้สูงอายุสาขาคหกรรม สาขาศิลปกรรม และด้านขนบธรรมเนียมประเพณี มีการสร้างภูมิปัญญาจากการปฏิบัติจริง ผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม และสาขาศิลปกรรม มีการสร้างภูมิปัญญาจากประสบการณ์ของตนเอง ผู้สูงอายุสาขาคหกรรม และสาขาศิลปกรรม มีการสร้างภูมิปัญญาจากครูพี่เลี้ยง และผู้สูงอายุสาขาศิลปกรรม มีการสร้างภูมิปัญญาจากพิธีกรรม

3. กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุทั้ง 6 สาขา มีรายละเอียดดังนี้ จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม สาขาคหกรรม สาขาศิลปกรรม สาขาสาธารณสุข และสาขาภาษาและวรรณกรรม มีรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยวิธีการปฏิบัติจริง ดังที่ ธีรติ ปัตตังเว และใจเพชร นิลสิงห์ขร (2557) กล่าวว่า การปฏิบัติจริง เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบ และแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน ผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม สาขาศิลปกรรม และด้านขนบธรรมเนียมประเพณี มีรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยวิธีการสาธิต ดังที่ ธีรติ ปัตตังเว และใจเพชร นิลสิงห์ขร (2557) กล่าวว่า การสาธิต เป็นวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ผู้ถ่ายทอดแสดงหรือกระทำพร้อมกับการบอกหรืออธิบายเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ประสบการณ์ตรงในเชิงรูปธรรม ผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม มีรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยวิธีการบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ดังที่ ธีรติ ปัตตังเว และใจเพชร นิลสิงห์ขร (2557) กล่าวว่า วิธีถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ เช่น ตำราต่าง ๆ และในรูปของสื่ออื่น ๆ รวมถึงเว็บไซต์เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้และสืบสานภูมิปัญญาต่อไปไม่สูญหาย และผู้สูงอายุสาขาคหกรรม มีรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาแบบเฉพาะสมาชิกในครอบครัว ดังที่ นรินทร์ สังข์รักษา (2557) กล่าวว่า การสืบทอดความรู้ความชำนาญเฉพาะสมาชิกในครอบครัว รูปแบบนี้เป็น

อาชีพหรือความชำนาญที่ทุกคนรู้เรื้อนในชุมชนทำได้เหมือนกันหมด เป็นอาชีพหรือความชำนาญที่สืบทอดกันภายในครอบครัว

5.1.2 ศึกษารูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร มี 5 ขั้นตอนหลักที่สำคัญ ได้แก่ การกำหนดประเด็นความรู้ การแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดเก็บความรู้ และการถ่ายทอดความรู้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

การกำหนดประเด็นความรู้ มุ่งศึกษาเกี่ยวกับการกำหนดความรู้ทางด้านภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ดังที่ นรินทร์ สังข์รักษา (2557) กล่าวว่า การกำหนดประเด็นความรู้หรือเรื่องของการจัดการความรู้ หมายถึง การกำหนดว่าจะจัดการความรู้เรื่องใดหรือเรื่องอะไร เหมือนกับการกำหนดประเด็น ซึ่งผู้สูงอายุมีการกำหนดประเด็นความรู้มาจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมที่ได้รับ การสืบทอดมาจากครอบครัว จากคนรู้จัก จากคนรุ่นหลังที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา เกิดจากสภาพปัญหาที่ได้รับผลกระทบทางด้านสภาพแวดล้อม สภาพทางเศรษฐกิจ เกิดจากความชอบส่วนตัว รวมไปถึงการกำหนดความรู้จากการประกอบอาชีพ

การแสวงหาความรู้ คือการใช้ความรู้ความสามารถในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในการรับความรู้มาจากแหล่งต่าง ๆ จากภายในและภายนอก โดยการแสวงหาความรู้จากภายใน คือการนำความรู้เดิมจากครอบครัวมาพัฒนา ต่อยอด และการแสวงหาความรู้จากภายนอกนั้นเป็นการอบรม การเรียน การศึกษาดูงาน และการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับบุคคลที่มีความรู้ ความสนใจในเรื่องเดียวกัน ดังที่ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร (2550) กล่าวว่า การแสวงหาความรู้ เป็นการหาวิธีในการดึงเอาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ และอาจจะศึกษาต่อยอดความรู้เดิมหรือนำความรู้ภายนอกมาใช้

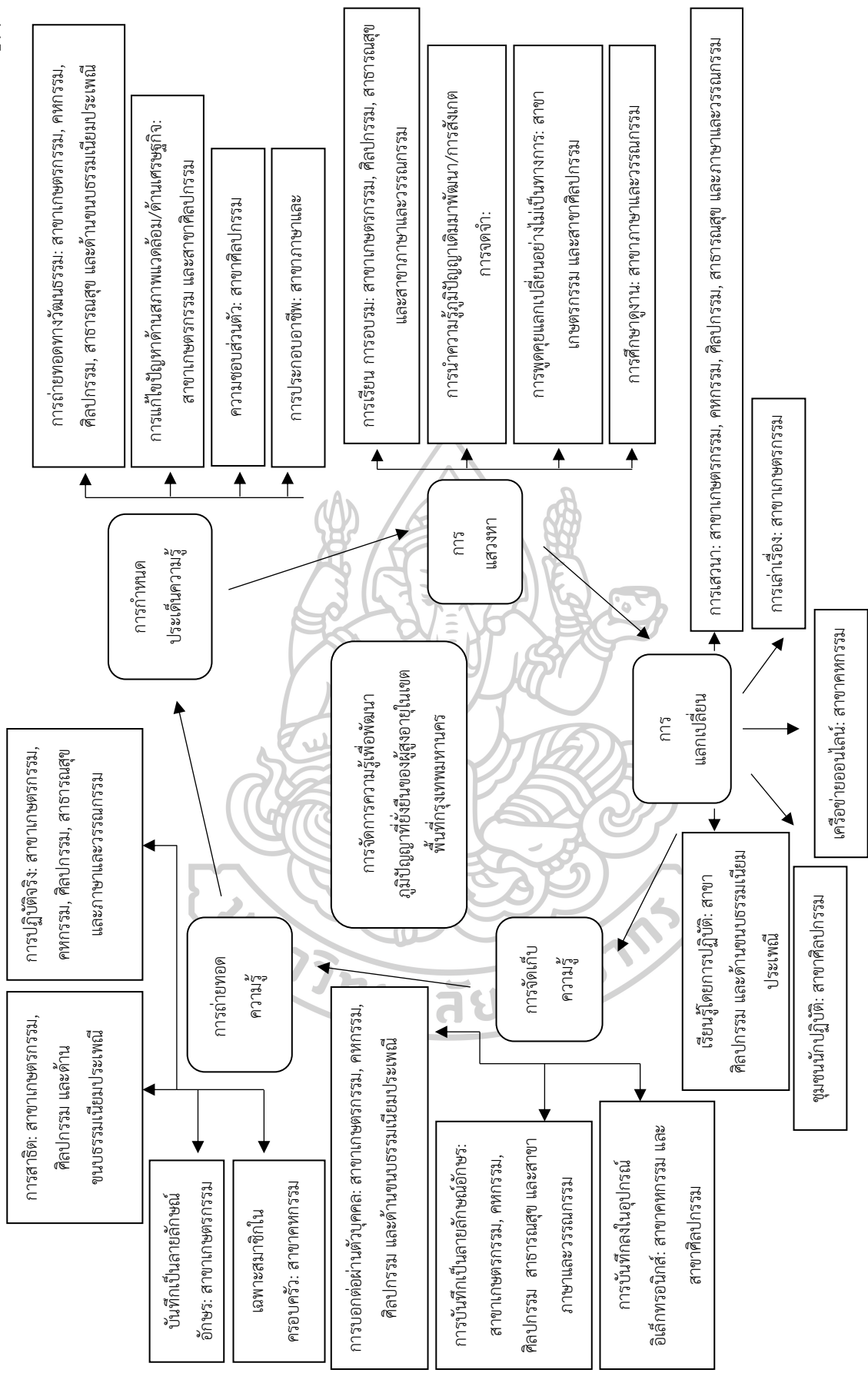
การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นการส่งผ่านความรู้ระหว่างตัวบุคคลผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เป็นทางการจะอยู่ในรูปแบบของการประชุม การบรรยายตามชุมชน ตามสถานที่จัดงานของทางราชการ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการจะอยู่ในรูปแบบของการพูดคุยผ่านทางสื่อออนไลน์ การพบปะสังสรรค์ในวงทานข้าว ดังที่ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร (2550) กล่าวว่า

การแบ่งปันแลกเปลี่ยน แบ่งปันความรู้ เป็นการทำให้มีช่องทางการถ่ายทอดความรู้ จากผู้รู้ ทั้งที่เป็น ความรู้ชัดแจ้ง และความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล

การจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร มุ่งเน้นการจัดเก็บความรู้ที่ไม่เป็นระบบไว้ที่ตัวบุคคล โดยมองว่าการจัดเก็บผ่านทาง เทคโนโลยีเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก สิ้นเปลืองงบประมาณ และไม่มีเวลาที่จะเรียนรู้เรื่องเทคโนโลยีใหม่ ๆ และบางท่านก็มีการจัดเก็บความรู้อย่างเป็นระบบ โดยการจดลงสมุด การทำเป็นหนังสือ และผ่าน อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ดังที่ เจษฎา นกน้อย และคณะ (2553) กล่าวว่า การจัดเก็บและการค้นคืน ความรู้ ในการจัดการความรู้ จะต้องกำหนดสิ่งสำคัญที่จะเก็บไว้เป็นองค์ความรู้ ต้องพิจารณาถึง วิธีการเก็บรักษา และการนำมาใช้ประโยชน์ตามความต้องการ และสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร (2550) กล่าวว่า การจัดความรู้ให้เป็นระบบ เมื่อได้เนื้อหาความรู้มาแล้ว ต้องมีการแบ่งประเภทความรู้ จัดทำสารบัญเพื่อให้การเก็บรวบรวมและการค้นหาได้ง่าย สะดวกและ รวดเร็ว

การถ่ายทอดความรู้ด้านภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ เป็นรูปแบบการถ่ายทอดจาก บุคคลสู่บุคคลเป็นหลัก โดยผ่านการปฏิบัติจริง การสาธิตประกอบการบรรยาย บันทึกเป็นลายลักษณ์ อักษรผ่านทางเพจเฟซบุ๊ก ทางไลน์ และถ่ายทอดให้เฉพาะสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น ดังที่ ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (2548) กล่าวว่า การเผยแพร่ความรู้ เมื่อได้มีการสร้างความรู้แล้ว องค์กรจะทำ หน้าที่ในการประสานงานให้มีการเผยแพร่หรือแบ่งปันความรู้ทั่วทั้งองค์กรและภายนอกองค์กร มีได้ หลายรูปแบบตั้งแต่การถ่ายทอดความรู้ผ่านการพูดคุย การใช้เทคโนโลยีผ่านอีเมล

สำหรับการนำรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานครไปใช้ให้เกิดประโยชน์นั้น จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่า ภูมิปัญญา ของผู้สูงอายุสามารถนำไปพัฒนา ต่อยอดในด้านการประกอบอาชีพได้ ผู้สนใจสามารถนำสิ่งที่ได้ เรียนรู้จากผู้สูงอายุไปประยุกต์ใช้ พัฒนาอย่างต่อเนื่องให้เหมาะกับยุคปัจจุบัน ตลอดจนการอนุรักษ์ไว้ ซึ่งความรู้ภูมิปัญญาที่มีคุณค่าให้อยู่คู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืนต่อไป

ภาพที่ 20 การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้อยู่สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร 6 สาขา

ภาพที่ 20 แสดงการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร 6 สาขา

1. การกำหนดประเด็นความรู้ของผู้สูงอายุทั้ง 6 สาขา มีรายละเอียดดังนี้ จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม สาขาคหกรรม สาขาศิลปกรรม สาขาสาธารณสุข และด้านขนบธรรมเนียมประเพณี กำหนดประเด็นความรู้มาจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม และสาขาศิลปกรรม กำหนดประเด็นความรู้มาจากการแก้ไขปัญหาด้านสภาพแวดล้อมและด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุสาขาศิลปกรรมกำหนดประเด็นความรู้มาจากความชอบส่วนตัว และผู้สูงอายุสาขาภาษาและวรรณกรรม กำหนดประเด็นความรู้มาจากการประกอบอาชีพ

2. การแสวงหาความรู้ของผู้สูงอายุทั้ง 6 สาขา มีรายละเอียดดังนี้ จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม สาขาศิลปกรรม สาขาสาธารณสุข และสาขาภาษาและวรรณกรรม แสวงหาความรู้จากการเรียน การอบรม ผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม สาขาคหกรรม และสาขาศิลปกรรม แสวงหาความรู้จากการนำความรู้ภูมิปัญญาเดิมมาพัฒนา และจากการสังเกต การจดจำ ผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม และสาขาศิลปกรรม แสวงหาความรู้จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนอย่างไม่เป็นทางการ และผู้สูงอายุสาขาภาษาและวรรณกรรม แสวงหาความรู้จากการศึกษาคูณาน

3. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุทั้ง 6 สาขา มีรายละเอียดดังนี้ จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม สาขาคหกรรม สาขาศิลปกรรม สาขาสาธารณสุข และสาขาภาษาและวรรณกรรม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการเสวนา ผู้สูงอายุสาขาศิลปกรรม และด้านขนบธรรมเนียมประเพณี มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการปฏิบัติ ผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม สาขาศิลปกรรม และสาขาคหกรรม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการเล่าเรื่อง ชุมชนนักปฏิบัติ และเครือข่ายออนไลน์ ตามลำดับ

4. การจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุทั้ง 6 สาขา มีรายละเอียดดังนี้ จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม สาขาคหกรรม สาขาศิลปกรรม สาขาสาธารณสุข และสาขาภาษาและวรรณกรรม มีการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม สาขาคหกรรม สาขาศิลปกรรม และด้านขนบธรรมเนียมประเพณี มีการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบการบอกต่อผ่านตัวบุคคล และผู้สูงอายุสาขาคหกรรม และสาขาศิลปกรรม มีการจัดเก็บความรู้โดยการบันทึกลงในอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์

5. การถ่ายทอดความรู้ของผู้สูงอายุทั้ง 6 สาขา มีรายละเอียดดังนี้ จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม สาขาคหกรรม สาขาศิลปกรรม สาขาสาธารณสุข และสาขาภาษาและวรรณกรรม มีการถ่ายทอดความรู้โดยการปฏิบัติจริง ผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม สาขาศิลปกรรม และด้านขนบธรรมเนียมประเพณี มีการถ่ายทอดความรู้โดยการสาธิต ผู้สูงอายุสาขาเกษตรกรรม มีการถ่ายทอดความรู้โดยการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และผู้สูงอายุสาขาคหกรรม มีการถ่ายทอดความรู้เฉพาะสมาชิกในครอบครัว

5.1.3 แนวทางการสืบสานภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร พบว่า ปัจจัยหลักที่ทำให้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุอยู่คู่ชุมชนและสังคมได้นั้น สามารถจำแนกออกเป็น 3 ประเด็น ประกอบด้วย

1. ผลิตคนรุ่นใหม่สืบเนื่องไปเรื่อย ๆ ด้วยการถ่ายทอดองค์ความรู้จากภูมิปัญญาที่มีอยู่ตั้งแต่ระดับประถม มัธยม สุ่มหาวิทยาลัย
2. จัดกิจกรรมการสืบสานภูมิปัญญาในชุมชน เพื่อให้คนรุ่นใหม่หันมาเห็นคุณค่าภูมิปัญญามากขึ้น
3. องค์กรภาครัฐ ผู้นำชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในทุก ๆ สาขา และเป็นรูปธรรมมากขึ้น

5.2 อภิปรายผล

จากการสรุปผลการศึกษามีประเด็นที่น่าสนใจมาอภิปรายผลดังนี้

5.2.1 รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

จากการศึกษารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร พบว่า รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุนั้น มีจุดเริ่มต้นภูมิปัญญามาจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ จากครอบครัว ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา จากสภาพปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อม สภาพทางเศรษฐกิจ เลย์คิดหาวิธีแก้ไขปัญหาเพื่อบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้น จากความชอบส่วนตัว จึงเกิดความสนใจที่จะศึกษาและยึดเป็นอาชีพ และเกิดจากการประกอบอาชีพ จากจุดเริ่มต้นตรงนี้ทำให้ผู้สูงอายุมีการสะสม การสร้างภูมิปัญญาจากการ

ปฏิบัติจริง โดยได้รับการฝึกฝนจากการปฏิบัติจริงมาจากครอบครัว ครูบาอาจารย์ จากการอบรมและการเรียนรู้ตามสถาบัน จากการแอบจำ การสังเกต จดจำมาจากครอบครัว จากผู้รู้ ผู้ชำนาญ แล้วแอบนำมาทำตาม จากประสบการณ์ของตนเองที่ได้ลองผิดลองถูก การสะสมความรู้ที่ละเล็กละน้อย จนเกิดเป็นภูมิปัญญาขึ้น และจากพิธีกรรมที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษจนเกิดเป็นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุขึ้น และในปัจจุบันผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญามีรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยการปฏิบัติจริง การสาธิตประกอบการบรรยาย การบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และถ่ายทอดเฉพาะสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น จากผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของลัดดา สุทนต์ (2551) ศึกษาเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ เพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ: ศึกษากรณีชมรมผู้สูงอายุในเครือข่ายของสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ พบว่า วิธีการหรือเทคนิคการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ หมายถึง รูปแบบหรือเทคนิคต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุใช้ในการถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นหลังได้รับรู้ ด้วยลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การบอกเล่าเรื่องราว การสอดแทรกในรูปความบันเทิง ถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร การสาธิตหรือปฏิบัติจริง และการปฏิบัติจริงที่สามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพได้ ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาด้วยวิธีการบอกเล่าเรื่องราวผ่านทางพิธีกรรมทางศาสนาประเพณี วัฒนธรรมมากที่สุด รองลงมาเป็นการถ่ายทอดด้วยการปฏิบัติจริงสามารถนำไปประกอบอาชีพ เช่น การเย็บเสื้อผ้าแบบไทย การทำดอกไม้ประดิษฐ์ การร้อยมาลัยเพื่อประดับในพิธีกรรมต่าง ๆ ส่วนการถ่ายทอดด้วยการสอดแทรกในรูปความบันเทิง และการถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษรมีค่อนข้างน้อย และการศึกษาของประยูทธ พานิชนอก (2553) ศึกษาเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ ส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ทั้งในระดับครอบครัวหรือระหว่างเครือญาติ และได้รับการถ่ายทอดมาจากพระสงฆ์ขณะที่อุปสมบทเป็นพระ นอกจากนี้บางรายยังได้รับการถ่ายทอดผ่านวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ สำหรับกระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน ภูมิปัญญาที่พบในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ ทั้ง 6 สาขา สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้ สาขาเกษตรกรรม สาขาหัตถกรรมและสาขาโภชนาการ พบว่า ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเรียนรู้และรับการถ่ายทอดจากบุคคลในครอบครัวเดียวกัน เด็ก ๆ จะเริ่มเรียนรู้จากพ่อแม่ หรือ ปู่ ย่า ตา ยาย รูปแบบการเรียนรู้และการสั่งสมความรู้ภูมิปัญญาโดยผ่านกระบวนการสอนให้ทำ นำให้คิดประดิษฐ์ให้เป็น พบเห็นเรียนรู้เข้าใจ แล้วนำไปพัฒนา เป็นการลงมือทำอย่างต่อเนื่องจนเกิดความ

ชำนาญสามารถถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น สำหรับกระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญา ผู้สูงอายุ สาขาศิลปกรรม พบว่า ครูภูมิปัญญาด้านการชกมวยไทยจะเรียนรู้และรับการถ่ายทอดการชกมวยไทยจากครูมวยในค่ายมวยที่มีชื่อเสียงในตัวจังหวัด แล้วนำความรู้และเชิงมวยไปพัฒนาทักษะและประสบการณ์โดยการชกมวยตามเวทีต่าง ๆ เมื่อมีอายุมากขึ้นจึงนำความรู้มาถ่ายทอดให้บุคคลในครอบครัวเดียวกันก่อนแล้วจึงขยายต่อไปยังผู้สนใจ รูปแบบการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยผ่านกระบวนการฝึกสอนให้ทำอย่างเป็นขั้นตอน นอกจากนี้ กระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ สาขาการแพทย์แผนไทย สาขาปรัชญา ศาสนาและประเพณี พบว่า ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเรียนรู้และรับการถ่ายทอดมาจากบุคคลที่เป็นที่เคารพนับถือในชุมชน ได้แก่ พระสงฆ์ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือบางรายพบว่ารับการถ่ายทอดมาจากพ่อ แม่ รูปแบบการเรียนรู้และการสั่งสมความรู้ภูมิปัญญาโดยผ่านพิธีกรรมตามความเชื่อ มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชนหลัก การเรียนรู้และรับการถ่ายทอดต้องเคร่งครัดในศีลธรรม โดยผู้รับการถ่ายทอดต้องผ่านพิธีการสมัคเป็นศิษย์โดยการเตียมดอกไม้ ธูปเทียน (ขันธุ์ห้า) พร้อมเงินสิบสิ่งบาทเพื่อเป็นค่าไหว้ครูแล้วต้องผ่านกระบวนการลงมือทำอย่างต่อเนื่องจนเกิดความชำนาญสามารถถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และการศึกษาของกอบกุล กวังชวน (2554) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้สูงอายุได้แสดงความคิดเห็นว่า ส่วนใหญ่มีวิธีในการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยการให้คำแนะนำ ปรีกษา การสอน การสาธิตให้ดู และให้ลงมือปฏิบัติจริง ในระดับมาก ส่วนวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยการบอกเล่าเรื่องราว และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร อยู่ในระดับปานกลาง และการศึกษาของอรณิชา ทศดา สุภัญญา ใจอดทน จันทร์จิรา ใจอดทน (2560) ศึกษาเรื่อง การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทอผ้าไหม อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ พบว่า มีวิธีการถ่ายทอดได้หลายทางโดยใช้เทคนิคการสาธิต การปฏิบัติจริง การบอกเล่าเพื่อให้ปฏิบัติตาม โดย**การทำ**ให้ดูพร้อมทั้งการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน วิธีการเรียนรู้ส่วนใหญ่เกิดจากการลงมือทำ การลองผิดลองถูก ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นพลวัต (Dynamics) จนเกิดการสั่งสมและพัฒนาความรู้การทอผ้าไหมอยู่ตลอดเวลา มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของพัฒนาการ มีผลงานดีขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งในด้านคุณภาพ ประสิทธิภาพ และการสร้างนวัตกรรม (Innovation) อีกทั้งยังมีการประกวดการทอผ้าด้วยมือ เพื่อการพัฒนาผลงานของผู้ผลิตผ้าไหมแต่ละกลุ่ม ซึ่งแต่ละวิธีขึ้นอยู่กับองค์ความรู้และกลุ่มเป้าหมายที่จะรับการถ่ายทอด

5.2.2 รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครมีทั้งหมด 5 ขั้นตอนหลักที่สำคัญ ได้แก่ การกำหนดประเด็นความรู้ การแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดเก็บความรู้ และการถ่ายทอดความรู้ โดยมุ่งศึกษาการจัดการความรู้ของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร อาจมีขั้นตอนไม่ตายตัวและอาจมีการปรับรูปแบบได้ตามสถานการณ์ ทั้งนี้รูปแบบการจัดการความรู้ที่ค้นพบจากการศึกษานั้น คล้ายคลึงกับผลการศึกษาของกนกพร นิมพลี (2555) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา พบว่า กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน ประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอนที่สำคัญได้แก่ (1) การกำหนดความรู้เกี่ยวกับการกำหนดผลิตภัณฑ์ ผ่านการคิดและตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม จากนั้นจึงนำไปสู่ (2) การแสวงหาและยึดกุมความรู้ที่มาจากภายในกลุ่มและภายนอก เพื่อให้เกิดความรู้เฉพาะของกลุ่ม และนำไปสู่ (3) การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกมีความรู้และทักษะในการผลิตมากขึ้น และเป็นที่มาของ (4) การจัดเก็บความรู้ในตัวบุคคล และ (5) การถ่ายทอดความรู้ มีรูปแบบการถ่ายทอดอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยกระบวนการจัดการความรู้ดังกล่าวมีลักษณะเป็นวงจรที่เมื่อถ่ายทอดความรู้แล้ว สามารถย้อนกลับไปกำหนดความรู้ในรูปแบบอื่น ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง และการศึกษาของอภิชาติ ใจอารีย์ (2557) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปหน่อไม้ของชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า กระบวนการจัดการความรู้ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การกำหนดความรู้ โดยผ่านการพิจารณาว่าเป็นความรู้ดั้งเดิมหรือความรู้ใหม่ที่ประยุกต์จากภูมิปัญญาเดิม (2) การแสวงหาความรู้ ที่มาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชนและการส่งเสริมจากองค์กรภายนอก (3) การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการผ่านการพูดคุยและปรึกษาหารือ เพื่อการแก้ปัญหาในกระบวนการแปรรูป (4) การจัดเก็บความรู้ส่วนใหญ่เป็นการจัดเก็บความรู้ในตัวบุคคล ไม่มีการจัดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และ (5) การถ่ายทอดความรู้ ส่วนใหญ่มีลักษณะอย่างไม่เป็นทางการ ผ่านสมาชิกภายในครัวเรือน โดยแต่ละขั้นตอนที่ศึกษาสรุปได้ดังนี้

การกำหนดประเด็นความรู้ มุ่งศึกษาเกี่ยวกับการกำหนดความรู้ทางด้านภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุมีการกำหนดประเด็นความรู้มาจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมที่

ได้รับการสืบทอดมาจากครอบครัว จากคนรู้จัก จากคนรุ่นหลังที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา เกิดจากสภาพ ปัญหาที่ได้รับผลกระทบทางด้านสภาพแวดล้อม สภาพทางเศรษฐกิจ เกิดจากความชอบส่วนตัว รวมไปถึงการกำหนดความรู้จากการประกอบอาชีพ จากผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ กนกพร ฉิมพลี (2555) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่อง จักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา พบว่า การกำหนดความรู้ มุ่งศึกษาการ กำหนดความรู้ด้านผลิตภัณฑ์ ซึ่งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีการกำหนดจากการคิดและตัดสินใจจากการใช้ วัสดุดิบและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และการกำหนดจากความ ต้องการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มาตั้งแต่บรรพบุรุษ รวมไปถึงการผลักดันของผู้นำกลุ่มที่มีความรู้ ความสามารถอย่างแท้จริง ทั้งนี้ทั้งนั้นการกำหนดความรู้ด้านผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานต้องผ่านการร่วม คิดและการตัดสินใจของกลุ่มเป็นสำคัญ และการศึกษาของดวงฤทัย อรรถแสง (2552) ศึกษาเรื่อง กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ พบว่า ความรู้ผ้าไหมมัดหมี่ ย้อมสีธรรมชาติได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ รวมไปถึงการเรียนรู้จากการสังเกตจดจำการเห็น พ่อแม่ ปู่ย่าตายายทำให้เห็นทุกวัน และลองปฏิบัติตาม เกิดจากการลองผิดลองถูก เมื่อไม่เข้าใจหรือ พบปัญหาจะสอบถามจากพ่อแม่หรือผู้รู้ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ต้องการ นอกจากนี้ยังได้รับความรู้จาก การแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันเองภายในกลุ่ม และเข้ารับอบรมความรู้จากหน่วยงานของ ภาครัฐบาล

การแสวงหาความรู้ คือการใช้ความรู้ความสามารถในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุใน การรับความรู้มาจากแหล่งต่าง ๆ จากภายในและภายนอก โดยการแสวงหาความรู้จากภายใน คือ การนำความรู้เดิมจากครอบครัวมาพัฒนา ต่อยอด และการแสวงหาความรู้จากภายนอกนั้นเป็นการ อบรม การเรียน การศึกษาดูงาน และการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับบุคคลที่มีความรู้ ความสนใจ ในเรื่องเดียวกัน จากผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของพนิดา พนิตธำรง (2559) ศึกษา เรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารไทยของจังหวัดจันทบุรี พบว่า การสร้างและการ แสวงหาความรู้ เกิดจากการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง การทดลองและการลองผิดลองถูก ผู้ประกอบการร้านอาหารมีการพัฒนาฝีมือด้วยตนเองขึ้นเรื่อย ๆ แต่ในบางครั้งชาวบ้านก็มักมีการต่อ ยอด เช่น ทำให้อร่อยกว่าแบบที่ร้านอื่น ๆ ทำ การแสวงหาความรู้ด้วยครูพักลักจำ เช่น การไปเรียนรู้ จากเพื่อนบ้าน เครือญาติ เป็นต้น และการศึกษาของอภิชาติ ใจอารีย์ (2557) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการ จัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปหน่อไม้ของชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า การ แสวงหาและได้มาซึ่งความรู้ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การแสวงหาความรู้ภายในชุมชน ซึ่งเกิดจาก

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันของชาวบ้าน การสอบถามจากผู้รู้ และการดูตัวอย่างผลิตภัณฑ์จากสมาชิกคนอื่นในชุมชน แล้วนำมาทดลองปฏิบัติจริงจนได้เป็นภูมิปัญญาของตนเอง ส่วนการแสวงหาความรู้จากภายนอกชุมชน เป็นการศึกษาดูงาน และการอบรม สัมมนาที่จัดขึ้นโดยการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี เป็นต้น

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นการส่งผ่านความรู้ระหว่างตัวบุคคลผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เป็นทางการจะอยู่ในรูปแบบของการประชุม การบรรยายตามชุมชน ตามสถานที่จัดงานของทางราชการ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการจะอยู่ในรูปแบบของการพูดคุยผ่านทางสื่อออนไลน์ การพบปะสังสรรค์ในวงทานข้าว เป็นต้น จากผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของกนกพร ฉิมพลี (2555) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ส่วนใหญ่เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ นั้น เนื่องจากธรรมชาติของการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นจังหวัดนครราชสีมา มีลักษณะแบบเรียบง่าย ไม่ต้องมีพิธีรีตองอะไรมาก การทำกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับความสมัครใจเป็นหลัก ทั้งนี้ทั้งนั้นการที่กลุ่มจะสามารถมีการแลกเปลี่ยนความรู้อย่างต่อเนื่องต้องมีการผลักดันจากผู้นำกลุ่ม ที่กระตุ้นให้สมาชิกมีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันรวมถึงมีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกลุ่ม เพื่อให้เกิดการพัฒนาความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้มากยิ่งขึ้น และการศึกษาของอภิชาติ ใจอารีย์ (2557) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปหน่อไม้ของชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า การแลกเปลี่ยนความรู้ ส่วนใหญ่เป็นลักษณะอย่างไม่เป็นทางการของสมาชิกภายในชุมชน โดยเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ซ่อนเร้นตามถนัดของแต่ละคนแล้วนำมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกันผ่านการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เช่น การทำบุญ งานเทศกาลประเพณี หรือกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น การซื้อข้าวของที่ร้านค้าชุมชน ส่วนการแลกเปลี่ยนอย่างเป็นทางการพบได้น้อยมาก โดยอาจจะมีการนำไปพูดคุยบ้างในการประชุมหมู่บ้าน

การจัดเก็บความรู้ของผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร มุ่งเน้นการจัดเก็บความรู้ที่ไม่เป็นระบบไว้ที่ตัวบุคคล โดยมองว่าการจัดเก็บผ่านทางเทคโนโลยีเป็นเรื่องที่ยุ่ยาก สิ้นเปลืองงบประมาณ และไม่มีเวลาที่จะเรียนรู้เรื่องเทคโนโลยีใหม่ ๆ และบางท่านก็มีการจัดเก็บความรู้ที่เป็นระบบ โดยการจดลงสมุด การทำเป็นหนังสือ และผ่านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ จากผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของอภิชาติ ใจอารีย์ (2557) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปหน่อไม้ของชุมชนบ้านพุเตย

จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า การจัดเก็บความรู้ ชุมชนบ้านพุเตยมุ่งเน้นที่การจัดเก็บความรู้ไว้ที่ตัวบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถและทักษะปฏิบัติจนเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ที่อาจได้รับการยกย่องให้เป็นผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน ส่วนการจัดเก็บอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร พบเฉพาะความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปหน่อไม้ต้มที่เป็นความรู้ใหม่ที่ผสมผสานกับภูมิปัญญาดั้งเดิมผ่านการสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และการศึกษาของกนกพร ฉิมพลี (2555) ศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมา พบว่า การจัดเก็บความรู้ด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน ส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบของการจดจำผ่านตัวบุคคล รองลงมาคือ การจัดเก็บโดยการบันทึกภาพกระบวนการผลิต และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตและการเก็บเป็นตัวอย่างชิ้นงาน ส่วนเอกสารความรู้ของกลุ่มนั้นได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานสถาบันการศึกษาที่เข้ามาดำเนินงานให้ ทั้งนี้การที่การจัดเก็บผ่านรู้ผ่านตัวบุคคลนั้นเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากความรู้ด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานเป็นถือว่าเป็นความรู้ที่ต้องอาศัยทักษะ ความชำนาญ ความประณีตในการผลิต ซึ่งตัวบุคคลจะเป็นผู้ที่สามารถเก็บความรู้ไว้ได้ดีที่สุด

การถ่ายทอดความรู้ด้านภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ เป็นรูปแบบการถ่ายทอดจากบุคคลสู่บุคคลเป็นหลัก โดยผ่านการปฏิบัติจริง การสาธิตประกอบการบรรยาย บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรผ่านทางเฟซบุ๊ก ทางไลน์ และถ่ายทอดให้เฉพาะสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น จากผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของอภิชาติ ใจอารีย์ (2557) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปหน่อไม้ของชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า การถ่ายทอดความรู้ เป็นรูปแบบการถ่ายทอดระหว่างบุคคลเป็นหลัก โดยเฉพาะการถ่ายทอดภายในครัวเรือน และเป็นการถ่ายทอดผ่านลูกหลานเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ในลักษณะของการปฏิบัติให้ดู การสาธิตอย่างละเอียด แล้วให้ปฏิบัติตามภายใต้คำแนะนำ ส่วนการถ่ายทอดความรู้จากการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ จะเป็นลักษณะการเชิญวิทยากรที่มีความรู้ความชำนาญมาบรรยายประกอบการสาธิตให้ลงมือปฏิบัติตาม รวมทั้งการศึกษาดูงาน และการศึกษาของกนกพร ฉิมพลี (2555) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา พบว่า การถ่ายทอดความรู้ด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานนั้นเป็นรูปแบบของการถ่ายทอดจากบุคคลสู่บุคคลเป็นหลัก โดยลักษณะของการปฏิบัติให้ดู การสาธิตอย่างละเอียดเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้รับความรู้ความเข้าใจมากขึ้น ซึ่งภาครัฐควรมีการให้การสนับสนุนในด้านการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะบุคคลสู่กลุ่ม คือ การเชิญวิทยากรผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ

ด้านการจักสานไปให้ความรู้กับชุมชนภายนอก และการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะจากกลุ่มสู่กลุ่มนั้น เป็นการส่งเสริมให้มีการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จด้านการจักสานให้มากขึ้น

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน เพื่อให้เกิดการสืบสานภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติการ

- 1) ควรมีการสร้างความรู้ตระหนักและเห็นคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุให้แก่กลุ่มเยาวชนและคนรุ่นใหม่ให้มากขึ้น เนื่องจากปัจจุบันคนรุ่นใหม่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาผู้สูงอายุเท่าที่ควร
- 2) ควรมีการรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุ จัดหมวดหมู่แต่ละประเภท จัดทำฐานข้อมูลกระบวนการถ่ายทอดทางภูมิปัญญา เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่บุคคลที่สนใจในการสืบค้นข้อมูล

5.3.2 ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

- 1) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรมีการสนับสนุนเรื่องการเผยแพร่ภูมิปัญญาผู้สูงอายุให้มากขึ้น โดยมีการจัดหน่วยงานที่รับผิดชอบไว้อย่างชัดเจน เช่น การประชาสัมพันธ์ตามช่องทางต่าง ๆ ทางเว็บไซต์ การจัดทำสื่อประเภทออนไลน์ เป็นต้น
- 2) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดเวทีแสดงศักยภาพภูมิปัญญาผู้สูงอายุระดับชุมชน และมีการจัดทำทะเบียนภูมิปัญญาผู้สูงอายุ โดยมีหน่วยงานหลักในการรับผิดชอบ การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ อนุรักษ์และการถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.3.3 ข้อเสนอแนะวิจัยครั้งต่อไป

- 1) การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ในอนาคตควรทำการศึกษาโดยการวิจัยเชิงปริมาณควบคู่กันไปด้วย เพื่อจะได้ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างที่มากขึ้น

2) ควรศึกษาบทบาทของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนา ส่งเสริม สนับสนุนด้าน ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

3) ควรมีการศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา การจัดการความรู้ของผู้สูงอายุในจังหวัดส่วนภูมิภาคร่วมด้วย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กนกพร ฉิมพลี. (2555). “รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สาขา พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม) คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- กนกพร เดชเดโช. (2557). “การบริหารจัดการแปรรูปลูกจันทน์เทศของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้าน ร่อนนา ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช”. การค้นคว้าอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- กอบกุล กวังชวน. (2554). “รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร”. สารนิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิตสาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม ภาควิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โครงการการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุไทย. (2553). **การจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุไทย**. เข้าถึงเมื่อ 11 มีนาคม 2562. เข้าถึงได้จาก <https://www.stou.ac.th/study/km/poompunya/index.html>
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ว. (2557). **แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2557-2560)**. เข้าถึงเมื่อ วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2562. เข้าถึงได้จาก <http://www.bangkok.go.th/upload/user/00000132/download/planDevQOLaged.pbase1.pdf>
- เจษฎา นกน้อย และคณะ. (2553). **นันทนาการและการจัดการความรู้และการสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจิมขวัญ รัชชุตานติ. (2559). “ศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาเพื่อสร้างรายได้ของกลุ่มผู้สูงอายุ จังหวัด เชียงใหม่”. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์, 11(2), 68-84.
- ชมพูนุช พรหมภักดี. (2556). **บทความวิชาการ การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย**. เข้าถึงเมื่อ วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2562. เข้าถึงได้จาก http://library.senate.go.th/document/Ext6078/6078440_0002.PDF
- ชมสุภักดิ์ ครุฑกษ. (2560). **หลักการการจัดการความรู้**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ดวงฤทัย อรรถแสง. (2552). “กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ”. วารสารวิจัย มช. ฉบับบัณฑิตศึกษา, 9(4), 135-147.

- เดชวิทย์ นิลวรรณ และ ทิพย์พฐ์ ฤกษ์สุนทร. (2557). “กระบวนการและกลยุทธ์การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษาเทศบาลตำบลท่าข้าม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. (2548). **องค์การแห่งความรู้ : จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: แชนพอร์ พรินต์ติ้ง.
- ธนากร สังเขป. (2555). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธัญรตี ปัตตังเว และ ใจเพชร นิลสิงห์ขจร. (2557). **การศึกษาอิสระทางคอมพิวเตอร์ อนุรักษ์แกบองอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี**. เข้าถึงเมื่อ วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2562. เข้าถึงได้จาก <https://sites.google.com/site/chaibadanbon/home/keiyw-kab-phumipayya/krabwnkar-thaythxd>
- ธีรยุทธ เสนิงวงศ์ ณ ออยุธยา. (2551). **การถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ**. เข้าถึงเมื่อ วันที่ 10 พฤษภาคม 2562. เข้าถึงได้จาก https://www.stou.ac.th/stoukc/elder/main1_12.html
- นรินทร์ สังข์รักษา. (2557). **การจัดการความรู้และภูมิปัญญา**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร นครปฐม.
- นรินทร์ธร นาควิจิตร และ ธีระวัฒน์ จันทิก. (2560). “**แนวทางการสืบสานคุณค่าจากภูมิปัญญาด้านการผลิตน้ำตาลมะพร้าวจากผู้สูงอายุในอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม**”. Paper presented at the การประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ครั้งที่ 9 “ราชมงคลสร้างสรรค์กับนวัตกรรมที่ยั่งยืนสู่ประเทศไทย 4.0”, นนทบุรี.
- น้ำทิพย์ ภาววิน. (2547). **การจัดการความรู้กับคลังความรู้**. กรุงเทพฯ: เอสอาร์ พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์.
- นิตา ชูโต. (2525). **คนชราไทย**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิตารัตน์ หวานชะเอม. (2558). **ภูมิปัญญาไทยกับการศึกษา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- บุษกร บิณฑสันต์ ขำคม พรประสิทธิ์ และ พรประพิตร เผ่าสวัสดิ์. (2555). “**แผนงานวิจัยผู้สูงอายุกับคลังทรัพยากรภูมิปัญญาไทยด้านดนตรีไทใหญ่ ภาคเหนือ (จังหวัดเชียงใหม่)**”. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุษยมาส สินธุประมา. (2539). **สังคมวิทยาความสูงอายุ**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์สมพรการพิมพ์.
- ประไพพิมพ์ สุธีวสินนทร์ และประสพชัย พสุนนท์. (2559). “**กลยุทธ์การเลือกตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ**”. วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 29(2), 32-48.

- ประยูทธ พานิชนอก. (2553). “กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- ปริชมน กาลพัฒน์. (2556). **ทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Study)**. เข้าถึงเมื่อ วันที่ 18 มีนาคม 2562. เข้าถึงได้จาก
<https://phdcommunication.wordpress.com/2013/03/07/%E0%B8%97%E0%B8%A4%E0%B8%A9%E0%B8%8E%E0%B8%B5%E0%B8%90%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%81-grounded-theory-study/>
- ปัญญาเดช พันธุ์วัฒน์ สมศักดิ์ ลีลา และสมโภชน์ อเนกสุข. (2560). “กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมด้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ.”. วารสารวิจัย มสค สาขามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์, 13(1), 151-172.
- ปาริชาติ คุณปลื้ม และรัตยา ไสวรรณปรีชา. (2559). “การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น.”. วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี, 12(6), 89-97.
- ปิยะฉัตร จารุธีรสานต์. (2561). **การจัดการความรู้**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พนิดา พนิตธำรง. (2559). “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารไทยของจังหวัดจันทบุรี.”. วารสารรัชต์ภาคย์ ฉบับพิเศษ ครบรอบ 23 ปี, 373-382.
- พรธิดา วิเชียรปัญญา. (2547). **การจัดการความรู้ : พื้นฐานและการประยุกต์ใช้ KNOWLEDGE MANAGEMENT**. กรุงเทพฯ: เอ็กสเปอร์เน็ท.
- พระปลัดอดุลย์ พรหมมา. (2557). “แนวทางการพัฒนาสนับสนุนสังคมของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา โครงการบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- พิทักษ์ ศิริวงศ์. (2561). **เอกสารคำสอนรายวิชา 763314 การจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**.
- ไพโรจน์ ชลารักษ์. (2551). **การจัดการความรู้ : สังกัpathทฤษฎี**. นครปฐม: เพชรเกษม พรินต์ติ้ง กรุ๊ป.
- ภราดร จินดาวงศ์. (2549). **การจัดการความรู้**. กรุงเทพฯ: ซีดับบลิวซี พรินต์ติ้ง.
- ภาณุวัฒน์ ภักดิ์วงศ์. (2552). **ภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนาการศึกษา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาวดี ทะไกรราช และคณะ. (2558). “การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ.”. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 7(1), 39-61.

- มินตรา สารระรักษ์. (2558). “การส่งเสริมกิจกรรมทางกายในวัยสูงอายุ.” วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 17(1), 24-35.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2561). **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2560**. เข้าถึงเมื่อ 7 กุมภาพันธ์ 2562. เข้าถึงได้จาก
http://www.dop.go.th/download/knowledge/th1552463947-147_0.pdf
- ลัดดา สุทนต์. (2551). “การใช้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ เพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ : ศึกษากรณี ชมรมผู้สูงอายุในเครือข่ายของสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ”. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต (การบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม) คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรพล พนมพรสุวรรณ และคณะ. (2560). “แนวทางการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาผู้สูงอายุตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.
- วรรณวิภา แสงสารพันธ์. (2561). **Aging Society & Thai Society's Challenges สังคมสูงอายุ & ความท้าทาย**. เข้าถึงเมื่อ วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2562. เข้าถึงได้จาก
<http://www.fpo.go.th/eresearch/getattachment/bd807923-e845-4875-a9b1-ef946538784c/9178.aspx>
- วิจารณ์ พานิช. (2548). **การจัดการความรู้ฉบับนักปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- ศรีเรือน แก้วสังวาน. (2545). **จิตวิทยาพัฒนาการ ชีวิตทุกช่วงวัย เล่ม 2 วัยรุ่น-วัยสูงอายุ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริณา จิตต์จรัส. (2553). **เศรษฐกิจชุมชนและภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพฯ: ทริปเฟิ้ล เอ็ดดูเคชั่น.
- ศิรินทิพย์ ธิติพงศ์วิช. (2552). “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจัดการศึกษาของ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต 2”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
- สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2550). **การจัดการความรู้**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สนธยา พลศรี. (2545). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สมบัติ พรหมพันท้าว. (2551). “แนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุในโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ”. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต (การบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม) คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2550). **7 ขั้นตอนในการจัดการความรู้** ของ กพร. เข้าถึงเมื่อ วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2562. เข้าถึงได้จาก <http://kmcenter.rid.go.th/kcsecret/images/z4.pdf>
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2556). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. เข้าถึงเมื่อ วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2562. เข้าถึงได้จาก <http://www.royin.go.th/dictionary/>
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภาปฏิรูปแห่งชาติ. (2558). **วาระปฏิรูปที่ 30: การปฏิรูประบบเพื่อรองรับสังคมสูงวัย**. เข้าถึงเมื่อ วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2562. เข้าถึงได้จาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/download/parcy/057.pdf
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2553). **พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เทพเพ็ญวานิสัย.
- สุชาติ ประสิทธิ์สินธุ์. (2554). **วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพยุคใหม่**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา.
- สุมิตร สุวรรณ. (2554). **การออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ**. เข้าถึงเมื่อ วันที่ 2 มีนาคม 2562. เข้าถึงได้จาก http://www.priv.nrct.go.th/ewt_dl.php?nid=900
- สุรกุล เจนอบรม. (2534). **วิทยาการผู้สูงอายุ (Gerontology)**. ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. (2548). **วัฒนธรรมในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนันต์ อนันตกุล. (2560). **สังคมสูงวัย...ความท้าทายประเทศไทย**. เข้าถึงเมื่อ เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2562. เข้าถึงได้จาก <http://www.royin.go.th/wp-content/uploads/2017/12/%E0%B8%AA%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B8%A1%E0%B8%AA%E0%B8%B9%E0%B8%87%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%A23.pdf>
- อภิชาติ ใจอารีย์. (2557). **“รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปหน่อไม้ของชุมชนบ้าน พุเตย จังหวัดกาญจนบุรี”**. วารสารการเมืองการปกครอง, 4(2), 241-258.
- อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์. (2560). **หลักการวิจัยเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาไทย**. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรณิชา ทศตา สุกัญญา ใจอดทน และ จันทร์จิรา ใจอดทน. (2560). “การถ่ายทอดภูมิปัญญา
พื้นบ้านในการทอผ้าไหม อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ.” วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา
สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 11(1), 117-128.

อุดม เขยกีวงศ์ และคณะ. (2548). *วิถีไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แสงดาว.

อุทัยวรรณ ภูเทศ. (2560). “กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานบ้านดงชะพลู
ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์.” วารสาร มจร สังคมศาสตร์
ปริทรรศน์, 6(4), 180-188.

ภาษาอังกฤษ

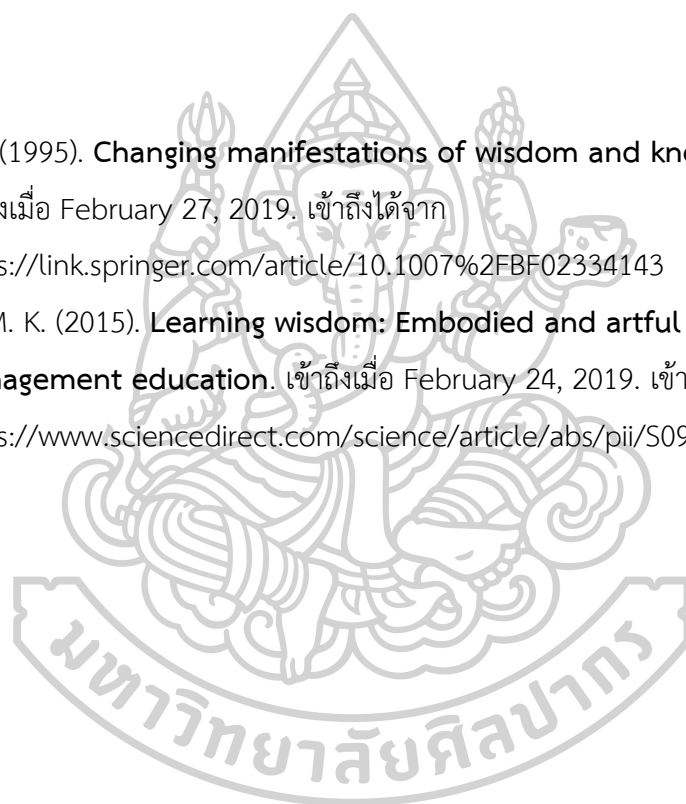
Rhea, Z. M. (1995). *Changing manifestations of wisdom and knowledge in Thailand*.

เข้าถึงเมื่อ February 27, 2019. เข้าถึงได้จาก

<https://link.springer.com/article/10.1007%2FBF02334143>

Wendelin, M. K. (2015). *Learning wisdom: Embodied and artful approaches to
management education*. เข้าถึงเมื่อ February 24, 2019. เข้าถึงได้จาก

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0956522115000627>

ตารางการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญา ประจำปี 2561 ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	สาขา	วันที่สัมภาษณ์	สถานที่สัมภาษณ์	เวลาที่สัมภาษณ์
1.	นายนิมิต วารววรรณ	ศิลปกรรม	27 พฤษภาคม 2562	สำนักงานเขตหลักสี่ 999 ซอยแจ้งวัฒนะ 10 แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร	9.20 – 10.47 น. (1 ชั่วโมง 27 นาที)
2.	นางสุพิชชา พิเนต	ศิลปกรรม	27 พฤษภาคม 2562	135 ซอยเสนานิคม 1 แยก 13 ถนนพหลโยธิน 32 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ	11.50 – 13.27 น. (1 ชั่วโมง 37 นาที)
3.	นายอุบล ม่วงทิม	เกษตรกรรม	28 พฤษภาคม 2562	ชุมชนบ้านพิงค์การทอผ้า 70 ถนนพหลโยธิน แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร	9.15 – 10.27 น. (1 ชั่วโมง 12 นาที)
4.	นางบุญสืบ พราหมณ์แก้ว	ศหกรรม	28 พฤษภาคม 2562	ศูนย์สุขภาพชุมชนอาเซียน 2 ซอยประดิพัทธ์ 1 (อาเซียน) แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร	10.48 – 11.45 น. (57 นาที)
5.	นางฤดีวรรณ ต้นเจริญทรัพย์	ศิลปกรรม	6 มิถุนายน 2562	สำนักงานเขตห้วยขวาง ถนนประชาอุทิศ แขวง	12.15 – 13.10 น.

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	สาขา	วันที่สัมมนา	สถานที่สัมมนา	เวลาที่สัมมนา
				ห้วยขวาง เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร	(55 นาที)
6.	นายเทวินทร์ กุลปิยะวัฒน์	เกษตรกรรม	8 มิถุนายน 2562	2/3 ซอยประชาอุทิศ 69 แยก 22 แขวงทุ่งครุ เขตทุ่งครุ กรุงเทพฯ	9.10 – 10.40 น. (1 ชั่วโมง 30 นาที)
7.	นางปี สীগระทุม	ด้านชนบท ธรรมเนียบ ประเพณี	10 มิถุนายน 2562	4/4 บ้านมั่นคง ถนนสาทรใต้ แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพฯ	9.00 – 9.44 น. (44 นาที)
8.	นายสมศักดิ์ ไร่ราษฎร์	ศิลปกรรม	10 มิถุนายน 2562	315 ถนนพระสุเมรุ เขตพระนคร กรุงเทพฯ	12.30 – 13.22 น. (52 นาที)
9.	นางอัจฉรา สมนาว	คหกรรม	11 มิถุนายน 2562	มัสยิดดารุ้ลอะมาน พญาไท เขตราชเทวี กรุงเทพฯ	16.30 – 17.20 น. (50 นาที)
10.	นางภูระหงษ์ สุขสะอาด	คหกรรม	18 มิถุนายน 2562	553 ซอยเจริญสุวิภาวงศ์ 44 แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพฯ	10.00 – 11.12 น. (1 ชั่วโมง 12 นาที)

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	สาขา	วันที่สัมมนา	สถานที่สัมมนา	เวลาที่สัมมนา
11.	นางสาวบุญเรือน บัวพ่วง	คหกรรม	18 มิถุนายน 2562	687 ปากซอยราชทรัพย์ ถนนประชาราษฎร์ สาย 1 แขวงบางซื่อ เขตบางซื่อ กรุงเทพฯ	12.40 น. – 13.45 น. (1 ชั่วโมง 5 นาที)
12.	นายภูฒิชัย ดนตรี	ศิลปกรรม	19 มิถุนายน 2562	โรงพยาบาลสุโขสวัสดิ์ ถนนสุขสวัสดิ์ แขวงบางปะกอก เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพฯ	17.10 – 17.55 น. (45 นาที)
13.	นายฉลอง สว่างใจ	เกษตรกรรม	24 มิถุนายน 2562	ศูนย์สุขภาพชุมชน ขอยนาควิลาส 27 แยก 10 (ซอยโอบอชิต 3) แขวงลาดพร้าว เขตลาดพร้าว กรุงเทพฯ	9.00 – 9.55 น. (55 นาที)
14.	นายบรรลु เวียงพด	ศิลปกรรม	24 มิถุนายน 2562	85/136 ซอยรอดอนันต์ ศรีไทยซอย 9 แขวงคลองกุ่ม เขตบึงกุ่ม กรุงเทพฯ	10.45 – 11.35 น. (50 นาที)
15.	นางสุรีย์ประภา ศรีพิทธิ์สุข	ภาษาและ วรรณกรรม	2 กรกฎาคม 2562	สมาคมศิษย์เก่าโรงเรียนฤทธิยะวรรณาลัย แขวงคลองถนน เขตสายไหม กรุงเทพฯ	9.30 – 10.30 น. (1 ชั่วโมง)
16.	นายสุรเดช หวังเจริญ	ศิลปกรรม	2 กรกฎาคม 2562	351 ซอยอ่อนนุช 59 แขวงประเวศ เขต ประเวศ กรุงเทพฯ	13.50 – 14.50 น. (1 ชั่วโมง)

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	สาขา	วันที่สัมมนา	สถานที่สัมมนา	เวลาที่สัมมนา
17.	นางสาวเพ็ญอำพันธ์ ธนโชติชยานนท์	สาธารณสุข	16 กันยายน 2562	1406 ถนนประชาสงเคราะห์ แขวงดินแดง เขตดินแดง กรุงเทพฯ	14.00 – 15.05 น. (1 ชั่วโมง 5 นาที)

ภาคผนวก ข

รูปผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ภาพผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาแต่ละสาขาที่สัมภาษณ์

นายนิมิต วาระวรรณ
สัมภาษณ์วันที่ 27 พฤษภาคม 2562

นางสุพิชชา พิเนห์
สัมภาษณ์วันที่ 27 พฤษภาคม 2562

นายอุบล ม่วงทิม
สัมภาษณ์วันที่ 28 พฤษภาคม 2562

นางบุญสืบ พรหมณ์แก้ว
สัมภาษณ์วันที่ 28 พฤษภาคม 2562

นางฤดีวรรณ ตันเจริญทรัพย์
สัมภาษณ์วันที่ 6 มิถุนายน 2562

นายเทวินทร์ กุลปิยะวัฒน์
สัมภาษณ์วันที่ 8 มิถุนายน 2562

นางปี สีกะท่อม
สัมภาษณ์วันที่ 10 มิถุนายน 2562

นายสมศักดิ์ รุ่งรอยธรรม
สัมภาษณ์วันที่ 10 มิถุนายน 2562

นางอัจฉรา สมนาว
สัมภาษณ์วันที่ 11 มิถุนายน 2562

นางภูระหงษ์ สุขสะอาด
สัมภาษณ์วันที่ 18 มิถุนายน 2562

นางสาวบุญเรือน บัวพ่วง
สัมภาษณ์วันที่ 18 มิถุนายน 2562

นายฉลอง สว่างใจ
สัมภาษณ์วันที่ 24 มิถุนายน 2562

นายบรรลุ เวียงพล
สัมภาษณ์วันที่ 24 มิถุนายน 2562

นางสุรีย์ประภา ศรีโพธิ์สุข
สัมภาษณ์วันที่ 2 กรกฎาคม 2562

นายสุรเดช หวังเจริญ
สัมภาษณ์วันที่ 2 กรกฎาคม 2562

นางสาวเพ็ญอำพันธ์ ธนโชคชียนนท์
สัมภาษณ์วันที่ 16 กันยายน 2562

บัณฑิตวิทยาลัย

ศิลปากร

ที่ ศธ 6806(พป)/279

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบล สามพระยา
อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี 76120

7 พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นายอุบล ม่วงทิม

ด้วย นางสาวณัฐวดี เจริญนิม รหัสประจำตัว 60601303 นักศึกษาระดับปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน" มีความประสงค์ ขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์ แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร. อธิกมาส มากจู้ย)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย
รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
เพชรบุรี โทร. 032-594-107

ศาสตราจารย์ ดร. อธิกมาส มากจู้ย

บัณฑิตวิทยาลัย

สถาปัตยกรรม

ที่ ศธ 6806(พบ)/280

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบล สามพระยา
อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี 76120

๗ พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นายเทวินทร์ กุลปิยะวัฒน์

ด้วย นางสาวณัฐวดี เจริญนิม รหัสประจำตัว 60601303 นักศึกษาระดับปริญญาโท บัณฑิตสาขาวิชา การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน" มีความประสงค์ จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร. อธิกมาส มากจู้)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย
รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
เพชรบุรี โทร. 032-594-107

บัณฑิตวิทยาลัย

สถาปการ

ที่ ศธ 6806(ทบ)/281

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบล สามพระยา
อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี 76120

๗ พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นายฉลอง สว่างใจ

ด้วย นางสาวณัฐวดี เจริญฉิม รหัสประจำตัว 60601303 นักศึกษาระดับปริญญาโทบัณฑิต
สาขาวิชา การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง " รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุผู้ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน "
มีความประสงค์ จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์
แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.อรักมาส มากजूย)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย
รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
เพชรบุรี โทร.032-594-107

มหาวิทยาลัย

ศิลปากร

ที่ ศธ 6806(พบ)/282

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
 เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบล สามพระยา
 อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี 76120

7 พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นางอัจฉรา สมั่นวอ

ด้วย นางสาวณัฐวดี เจริญนิม รหัสประจำตัว 60601303 นักศึกษาระดับปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย สาขาวิชา การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง " รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน " มีความประสงค์ จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร. อธิกมาส มากจู้)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย

รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
 เพชรบุรี โทร. 032-594-107

บัณฑิตวิทยาลัย

สพากร

ที่ ศธ 6806(ทบ)/๒๕๖

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบล สามพระยา

อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี 76120

๗ พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นางสาวเพ็ญอำพันธ์ ธนโชคชยานนท์

ด้วย นางสาวณัฐวี เจริญนิม รหัสประจำตัว 60601303 นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชา การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง " รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน " มีความประสงค์ จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์ แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร. อธิกมาส มากจุ้ย)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย

รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
เพชรบุรี โทร.032-594-107

บัณฑิตวิทยาลัย

ศิลปากร

ที่ ศธ 6806(พนบ)/284

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
 เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบล สามพระยา
 อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี 76120

๗ พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นางภูระหงษ์ สุขสอาด

ด้วย นางสาวณัฐวดี เจริญฉิม รหัสประจำตัว 60601303 นักศึกษาระดับปริญญาโท บัณฑิต
 สาขาวิชา การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์
 เรื่อง "รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน"
 มีความประสงค์ จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์
 แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร. อธิกมาส มากจู้ย)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย

รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
 เพชรบุรี โทร. 032-594-107

บัณฑิตวิทยาลัย

ประกาศ

ที่ ศธ 6806(พบ)/235

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบล สามพระยา
อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี 76120

๗ พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นางสาวบุญเรือน บัวพ่วง

ด้วย นางสาวณัฐวดี เจริญฉิม รหัสประจำตัว 60601303 นักศึกษาระดับปริญญาโทบัณฑิต
สาขาวิชา การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง "รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน"
มีความประสงค์ จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์
แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร. อธิกมาส มากจู้ย)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย

รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

เพชรบุรี โทร.032-594-107

บัณฑิตวิทยาลัย

สถาปัตยกรรม

ที่ ศร 6806(พบ)/286

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบล สามพระยา
อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี 76120

7 พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นางบุญสืบ พรหมณ์แก้ว

ด้วย นางสาวณัฐวดี เจริญฉิม รหัสประจำตัว 60601303 นักศึกษาระดับปริญญาโท บัณฑิต
สาขาวิชา การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง "รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน"
มีความประสงค์ จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์
แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร. อธิกมาส มากจู้ย)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย
รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
เพชรบุรี โทร.032-594-107

บัณฑิตวิทยาลัย

ศิลปากร

ที่ ศธ 6806(ทบ)/237

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบล สามพระยา
อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี 76120

7 พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นางสุรีย์ประภา ศรีโพธิ์สุข

ด้วย นางสาวณัฐวดี เจริญนิม รหัสประจำตัว 60601303 นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชา การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน" มีความประสงค์ จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร. อธิกมาส มากชัย)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย

รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
เพชรบุรี โทร. 032-594-107

บัณฑิตวิทยาลัย

ศิลปากร

ที่ ศธ 6806(พบ)/2๕๕

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบล สามพระยา
อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี 76120

7 พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นายบรรลุ เวียงพล

ด้วย นางสาวณัฐวดี เจริญนิม รหัสประจำตัว 60601303 นักศึกษาระดับปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดทัศนศึกษาและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน" มีความประสงค์ จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร. อธิกมาศ มากจุ้ย)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย
รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
เพชรบุรี โทร. 032-594-107

มหาวิทยาลัย
สกลนคร

สปก

ที่ ศธ 6806(พน)/259

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสกลนคร
เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบล สามพระยา
อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี 76120

7 พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นายสมศักดิ์ รุ่งรวยธรรม

ด้วย นางสาวณัฐวี เจริญนิม รหัสประจำตัว 60601303 นักศึกษาระดับปริญญาโทบัณฑิต
สาขาวิชา การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสกลนคร กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง " รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน "
มีความประสงค์ จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสกลนคร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์
แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร. อธิกมาส มากจู้)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย

รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
เพชรบุรี โทร. 032-594-107

10-6-62

บัณฑิตวิทยาลัย

ศิลปากร

ที่ ศธ 6806(พบ)/290

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบล สามพระยา
อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี 76120

๗ พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นางอุทิศวรรณ ดันเจริญทรัพย์

ด้วย นางสาวณัฐวดี เจริญฉิม รหัสประจำตัว 60601303 นักศึกษาระดับปริญญาโทบัณฑิต
สาขาวิชา การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง "รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน"
มีความประสงค์ จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์
แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร. อธิกมาส มากจуй)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย
รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อุทิศวรรณ ดันเจริญทรัพย์

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
เพชรบุรี โทร. 032-594-107

บัณฑิตวิทยาลัย

ศิลปากร

ที่ ศธ 6806(พบ)/291

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบล สามพระยา
อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี 76120

๗ พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นายสุรเดช หวังเจริญ

ด้วย นางสาวณัฐวดี เจริญนิม รหัสประจำตัว 60601303 นักศึกษาระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชา การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุผู้ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน" มีความประสงค์ จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร. อธิกมาส มากสู้อย)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย
รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
เพชรบุรี โทร.032-594-107

บัณฑิตวิทยาลัย

สปกษ

ที่ ศธ 6806(ทบ)/292

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบล สามพระยา
อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี 76120

7 พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นายนิมิต วาระวรรณ

ด้วย นางสาวณัฐวดี เจริญนิม รหัสนประจำตัว 60601303 นักศึกษาระดับปริญญาโท บัณฑิต
สาขาวิชา การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง "รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน"
มีความประสงค์ จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์
แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร. อธิกมาส มากจ้อย)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย
รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
เพชรบุรี โทร. 032-594-107

มหาวิทยาลัย
สกลนคร

เลขที่

ที่ ศธ 6806(พบ)/2562

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบล สามพระยา
อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี 76120

๗ พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นายวุฒิชัย คนตรี

ด้วย นางสาวณัฐวดี เจริญนิม รหัสประจำตัว 60601303 นักศึกษาระดับปริญญาโทบัณฑิต
สาขาวิชา การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง " รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดศึกษาและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน "
มีความประสงค์ จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์
แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร. อธิกมาส มากจู้ย)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย
รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
เพชรบุรี โทร.032-594-107

มหาวิทยาลัย
สกลนคร

สปก

ที่ ศร 6806(ทป)/294

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสกลนคร
เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบล สามพระยา
อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี 76120

๗ พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นางสาวสุพิชชา พิเนท

ด้วย นางสาวณัฐวดี เจริญนิม รหัสประจำตัว 60601303 นักศึกษาระดับปริญญาโท บัณฑิต
สาขาวิชา การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสกลนคร กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง "รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน"
มีความประสงค์ จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสกลนคร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์
แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร. อธิกมาส มากจู้)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย
รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
เพชรบุรี โทร. 032-594-107

มหาวิทยาลัย

สพากร

ที่ ศธ 6806(พบ)/256

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบล สามพระยา
อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี 76120

๗ พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นางปี ศรีกระทุ่ม

ด้วย นางสาวณัฐวดี เจริญนิม รหัสประจำตัว 60601303 นักศึกษาระดับปริญญาโทบัณฑิต
สาขาวิชา การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง "รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดศักยภาพและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน"
มีความประสงค์ จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์
แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.อริกมาส มากสู้อย)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย

รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

เพชรบุรี โทร.032-594-107

แนวคำถามการวิจัย

ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญา

ใช้สำหรับเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักงานวิจัยในพื้นที่ ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ และรูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

- ชื่อ นามสกุล
- อายุ
- ระดับการศึกษา
- อาชีพก่อนเกษียณอายุ
- ที่อยู่
- เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านใด

2. ข้อมูลรูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา

- ท่านได้รับการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญามาจากแหล่งใด ระยะเวลาเรียนรู้ใช้เวลาเท่าใด
- เพราะเหตุใดท่านจึงสืบสานภูมิปัญญาด้านนี้
- ท่านมีอุปสรรคต่อภูมิปัญญาอย่างไรบ้าง
- ท่านได้รับการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญามาด้วยวิธีการใด
- ในปัจจุบันท่านได้ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาโดยใช้วิธีใดบ้าง - ท่านได้นำเครื่องมือ/อุปกรณ์/เทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ในการถ่ายทอดความรู้/ภูมิปัญญา อย่่างไรบ้าง
- ท่านคิดว่าภูมิปัญญาของท่านมีจุดแข็ง จุดเด่นตรงไหนบ้าง ข้อได้เปรียบตรงไหนบ้าง
- ท่านพบเจอปัญหา อุปสรรค จุดอ่อนของการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเล็กน้อยเพียงใด
- ท่านมีแรงจูงใจอะไรบ้างที่จะพัฒนาภูมิปัญญาให้มีความยั่งยืนต่อไป

3. ข้อมูลรูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญา

- ท่านคิดว่าสาเหตุใดที่ทำให้ภูมิปัญญาดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน
- ท่านมีการจัดเก็บข้อมูลความรู้ภูมิปัญญาของท่านโดยวิธีการใด
- ท่านได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ทางภูมิปัญญาหรือไม่ และสถานที่ไหนที่ท่านได้ไปพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้นั้น
- ท่านมีวิธีการเผยแพร่ความรู้ภูมิปัญญาโดยวิธีการใดบ้าง (เว็บไซต์, สื่อประชาสัมพันธ์ ฯลฯ)
- ท่านได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างไรบ้าง และท่านต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุนทางด้านไหน
- ท่านคิดว่าความรู้ภูมิปัญญาของท่านสามารถนำไปใช้ประโยชน์ทางใดได้บ้าง
- ท่านมีวิธีการใดที่จะอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาให้อยู่คู่ชุมชนและสังคมต่อไป

4. ข้อเสนอแนะ

- ข้อเสนอแนะ

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	จันท์ประวีร์ เจริญฉิม
วัน เดือน ปี เกิด	31 กรกฎาคม 2536
สถานที่เกิด	อ่างทอง
วุฒิการศึกษา	พ.ศ. 2559 สำเร็จการศึกษาปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
ที่อยู่ปัจจุบัน	12 หมู่ที่ 3 ตำบลโพสะ อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง 14000

